

เรียนรู้เพื่อรับใช้สังคม

การวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของรายการสารคดี
โทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563

AN ANALYSIS OF THE CONTENT AND VALUE OF
THE THAI TELEVISION DOCUMENTARY
“SERIES OF LIFESTYLE” IN 2019-2020

SU ZHIYIN

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การสื่อสารภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง)
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
พ.ศ. 2565

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

การวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน”

พ.ศ. 2562-2563

AN ANALYSIS OF THE CONTENT AND VALUE OF THE THAI TELEVISION
DOCUMENTARY “SERIES OF LIFESTYLE” IN 2019-2020

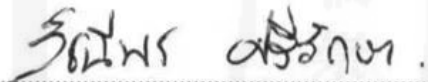
SU ZHIYIN

ได้รับพิจารณาอนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การสื่อสารภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง)

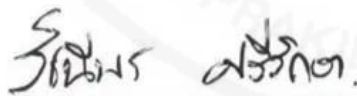
เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2565

รองศาสตราจารย์ ดร.มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์
ประธานกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัชนีพร ศรีรักษา
อาจารย์ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัชนีพร ศรีรักษา
กรรมการ

อาจารย์ ดร.พิชรินทร์ บุรณะกร
ประธานหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
(การสื่อสารภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง)

อาจารย์ ดร.อิมอิรา อ่อนคำ
กรรมการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์นิก สุนทรชัย
คณบดีคณะศิลปศาสตร์

การวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน”

พ.ศ. 2562–2563

SU ZHIYIN 636011

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การสื่อสารภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: รัชนิพร ศรีรักษา, ประ.ด.

บทคัดย่อ

การวิเคราะห์รายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เนื้อหา และคุณค่าของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ตั้งแต่วันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2562 ถึงวันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2563 มีจำนวนทั้งหมด 47 ตอน โดยใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับเนื้อหาและคุณค่าของสารคดีโทรทัศน์ที่มีต่อผู้ชม และนำเสนอผลการศึกษาวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 สามารถแบ่งเป็น 4 หมวดหมู่ ได้แก่ 1) วิถีชีวิตของคน นำเสนอบ้านเรือนที่อยู่อาศัย อาหารการกิน การแต่งกาย การประกอบอาชีพ การขนส่ง และการแลกเปลี่ยนสิ่งของในแต่ละพื้นที่ ซึ่งแสดงให้เห็นรูปแบบวิถีชีวิตของคนไทยและประเทศเพื่อนบ้าน ในอาเซียน 2) ปัจจัยที่ทำให้วิถีชีวิตของคนเกิดการเปลี่ยนแปลง นำเสนอให้เห็นปัจจัยต่าง ๆ เช่น ปัจจัยภูมิศาสตร์ สภาพอากาศ เวลา และความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ที่ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนเกิดการเปลี่ยนแปลง และการปรับตัว ให้เป็นไปตามสภาพสถานการณ์ในปัจจุบัน 3) ภูมิปัญญาของท้องถิ่น นำเสนอให้เห็นชาวบ้านใช้ภูมิปัญญา ในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ และภูมิปัญญาเกี่ยวกับศิลปกรรม เพื่อให้ตนเองอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม 4) วัฒนธรรมของท้องถิ่น นำเสนอศาสนา ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม เทศกาล และภาษาถิ่นของพื้นที่ต่าง ๆ โดยจะศึกษาเกี่ยวกับ สิ่งที่มีคุณค่า ซึ่งคนในสังคมประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา

ด้านคุณค่าของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 สามารถแบ่งเป็น 5 หมวดหมู่ ได้แก่ 1) ด้านให้ความรู้ต่าง ๆ คือ การให้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของท้องถิ่น 2) ด้านให้แง่คิด มีการใช้ชีวิตด้วยคุณธรรม การสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของ ท้องถิ่น การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 3) ด้านให้ความบันเทิง ผู้ชมสามารถได้รับความสนุกสนานและ ประทับใจในการสื่อสารได้อย่างเหมาะสม 4) ด้านการเป็นสื่อกลาง ประกอบด้วยเป็นสื่อกลางสร้างแนวทางการ ใช้ชีวิตแบบพอเพียง เป็นสื่อกลางอนุรักษ์วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น และเป็นสื่อกลางนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชน 5) ด้านการสร้างเทคนิคในการนำเสนอ ทำให้ผู้ชมได้เห็นเสน่ห์ของความเป็นอยู่วิถีชีวิตในแบบของคนไทยและ ประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียน เพื่อให้เกิดความเข้าใจและสามารถนำไปปฏิบัติได้ หรือนำไปปรับปรุงแก้ไขปัญหา ต่าง ๆ ได้

คำสำคัญ: สารคดี รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” เนื้อหา คุณค่า

**AN ANALYSIS OF THE CONTENT AND VALUE OF THE THAI TELEVISION DOCUMENTARY
“SERIES OF LIFESTYLE” IN 2019–2020**

SU ZHIYIN 636011

MASTER OF ARTS (COMMUNICATION THAI AS A SECOND LANGUAGE)

THESIS ADVISORY COMMITTEE: RATCHANIPORN SRIRAKSA, Ph.D.

ABSTRACT

The analysis of Contents and Values of TV Documentaries "People's Way Series" 2019–2020 aimed to analysis of the value of broadcasting content of television programs "People's Way Series" 2019-2020, which broadcast on Thai PBS television station During the period from 8 June 2019 to 26 October 2020, a total of 47 episodes. By using a conceptual framework on the value of htelevision documentaries to the audience and present the results of the research by descriptive analysis.

The research results showed that the content of the television documentary program "People's Way Series" 2019-2020 can be divided into 4 categories: 1) people's way of life It presented housing, food, dress, occupation, transportation and exchange of goods in each area which showed the lifestyle of Thai people and neighboring countries in ASEAN. 2) Factors that changed the way of life of a person. It presented factors such as geography, weather, time and the relationship between people that result in changed in the way of life of the people and adaptation to the current situation. 4) Local culture, presenting religions, beliefs, customs and rituals, festivals and dialects of different areas by studying good things. Something valuable which people in society practice.

The value of a television program "People's Way Series" 2019-2020 can be divided into 5 issues as follows: 1) Providing knowledge was knowledge about the way of life, nature and environment culture and local wisdom. 2) Giving way to life, living life with virtue, Inheritance of local culture and wisdom environmental conservation. 3) Entertainment, Viewers could be entertained and impressed by the proper use of language. There were pictures and sound effects throughout the program. 4) Mediation, It consisted of a medium to created a self-sufficient lifestyle. It was a medium for preserving the way of life of the local people. and as a medium to presented the identity of the community. Creating presentation techniques, which allows viewers to saw the charm of living, way of life in the style of Thai people and neighboring countries in ASEAN in order to understand and be able to implement or used to improve can fix various problems.

Keywords: Documentary, television program "People's Way Series", Content, Value

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ โดยได้รับความช่วยเหลือ ความกรุณา และการแนะนำจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัชนิพร ศรีรักษา อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้กรุณาให้ความรู้ คำปรึกษาและข้อเสนอแนะการแก้ไขรายงานการวิจัย รวมทั้งให้กำลังใจจนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ถูกต้อง และเสร็จสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณคณะกรรมการสอบเค้าโครงวิทยานิพนธ์ และคณะกรรมการสอบป้องกัน วิทยานิพนธ์ คือ รองศาสตราจารย์ ดร.มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ อาจารย์ ดร.พัชรินทร์ บุรณะกร อาจารย์ ดร.อิมจิรา อ่อนคำ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัชนิพร ศรีรักษา ที่ได้สละเวลาอันมีค่าและ ให้ความสนใจข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของรายการสารคดี โทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย หัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ ที่ให้ความรู้ ความช่วยเหลือในด้านการเรียนการสอนและการดำรงชีวิตอยู่ใน ประเทศไทย

ขอขอบพระคุณคุณพ่อ คุณแม่ พี่สาว และน้องสาวที่ให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจ แก่ผู้วิจัยในการมาศึกษาเล่าเรียนในประเทศไทย

ขอขอบคุณเพื่อน ๆ ที่ศึกษาในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสาร ภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง ซึ่งได้เรียนรวมกันตลอด 2 ปี และให้ความช่วยเหลือรวมทั้งเป็นกำลังใจ อย่างดีในทุก ๆ ด้านตลอดมา

ในที่สุดผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า งานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจศึกษาสารคดี หากมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งผิดพลาดหรือมีข้อบกพร่อง ผู้วิจัยขอน้อมรับด้วยความสมัครใจ และขออภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 กรอบแนวคิด	3
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	4
1.5 คำนิยามศัพท์เฉพาะ	6
1.6 วิธีดำเนินการวิจัย	7
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสารคดี	9
2.1.1 ความหมายของสารคดี	9
2.1.2 ลักษณะของสารคดี	10
2.1.3 ประเภทของสารคดี	15
2.1.4 เนื้อหาของสารคดี	20
2.1.5 คุณค่าของสารคดี	21
2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสื่อรายการโทรทัศน์และรายการสารคดีโทรทัศน์	23
2.2.1 ความหมายของสื่อรายการโทรทัศน์	23
2.2.2 ความสำคัญของรายการโทรทัศน์	24
2.2.3 รูปแบบและประเภทของรายการโทรทัศน์	25
2.2.4 ความหมายของรายการสารคดีโทรทัศน์	28
2.2.5 ลักษณะและองค์ประกอบของรายการสารคดีโทรทัศน์	29

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.3 ความรู้เกี่ยวกับรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน”	31
2.3.1 ประวัติของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน”	31
2.3.2 ลักษณะของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน”	32
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	32
2.4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวกับสารคดี	32
2.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรายการโทรทัศน์	38
บทที่ 3 การวิเคราะห์เนื้อหาของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563	
3.1 วิถีชีวิตของคน	43
3.1.1 บ้านเรือนที่อยู่อาศัย	43
3.1.2 อาหารการกิน	45
3.1.3 การแต่งกาย	49
3.1.4 การประกอบอาชีพ	52
3.1.5 การขนส่ง	54
3.1.6 การแลกเปลี่ยนสิ่งของ	57
3.2 ปัจจัยที่ทำให้วิถีชีวิตของคนเกิดการเปลี่ยนแปลง	59
3.2.1 ภูมิศาสตร์	60
3.2.2 สภาพอากาศ	64
3.2.3 เวลา	65
3.2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน	68
3.3 ภูมิปัญญาของท้องถิ่น	73
3.3.1 ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ	73
3.3.2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์	77
3.3.3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับศิลปกรรม	78
3.4 วัฒนธรรมของท้องถิ่น	81
3.4.1 ศาสนา	81
3.4.2 ความเชื่อ	83
3.4.3 ประเพณีและพิธีกรรม	86

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.4.4 เทศกาล	89
3.4.5 ภาษาถิ่น	90
บทที่ 4 การวิเคราะห์คุณค่าของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563	
4.1 คุณค่าด้านให้ความรู้	95
4.1.1 ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่	95
4.1.2 ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	99
4.1.3 ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของท้องถิ่น	102
4.1.4 ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาของท้องถิ่น	105
4.1.5 ความรู้เกี่ยวกับภาษาและสำนวนโวหาร	108
4.2 คุณค่าด้านให้แง่คิด	111
4.2.1 แง่คิดด้านคุณธรรม	111
4.2.2 แง่คิดด้านการสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น	119
4.2.3 แง่คิดด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	122
4.3 คุณค่าด้านให้ความบันเทิง	125
4.3.1 ทำให้เกิดความสนุกสนาน	125
4.3.2 ทำให้เกิดความอบอุ่นและประทับใจ	128
4.4 คุณค่าด้านการเป็นสื่อกลาง	130
4.4.1 เป็นสื่อกลางสร้างแนวทางการใช้ชีวิตแบบพอเพียง	131
4.4.2 เป็นสื่อกลางอนุรักษ์วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น	134
4.4.3 เป็นสื่อกลางนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชน	136
4.5 คุณค่าด้านสร้างเทคนิคในการนำเสนอ	139
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปผลการวิจัย	149
5.1.1 เนื้อหาของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563	149
5.1.2 คุณค่าของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563	147
5.2 อภิปรายผล	148
5.3 ข้อเสนอแนะ	151

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บรรณานุกรม	152
ภาคผนวก	
เอกสารรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย	156
ประวัติผู้เขียน	157

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	รายชื่อตอนของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563	4

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 บ้านเรือ	44
2 ยุงข้าว	45
3 ข้าวทิพย์	46
4 ขนมหอดใส่	47
5 ขนมหอบแบบ	47
6 ปลาเกลือเค็ม	49
7 การแต่งกายของหมอลำขอข้าวแบบพื้นเมือง	50
8 การแต่งกายของผู้หญิงพม่าที่นั่งผ้าซิ่น สวมเสื้อเอวลอย แขนดอกไม้ และทาแป้งทานาคา	51
9 คนขายโอ่ง	53
10 คนที่เก็บหมาก	54
11 ชาวบ้านเลี้ยงม้าเป็นพาหนะขนส่งผัก	55
12 ทหารใช้ล้อขนส่งอาวุธอุปกรณ์	56
13 พ่อค้าแม่ค้าใช้เรือเป็นพาหนะขายผลไม้	57
14 ชาวบ้านนำข้าวมาแลกกับเกลือ	58
15 ช้างไถนา	61
16 แม่น้ำอิรวดีและดินอิรวดี	62
17 “ซีไต้ยงนา”	64
18 พัดทนต์น้ำ	66
19 เรือขายน้ำจืด	67
20 ชาวบ้านเอาของป่าไปแลกข้าว	69
21 ลูกศิษย์วัดชั้นอาสาเดินตามพระช่วยหาบของจากการบิณฑบาต	70
22 ลงแขกนวดข้าว	71
23 ชาวบ้านเมืองมะริดที่เมียนมาเรียนภาษาไทยจากพ่อแม่	72
24 ชาวบ้านใช้ต้นหนามจากวัดความเค็มของน้ำ	74
25 การใช้เชือกผูกติดหน้าผาเพื่อแสดงพื้นที่ “ลวง”	75
26 “แกระ” เครื่องมือตัดรวงข้าว	76

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
27 การฝึกวัวเทียมเกวียน	78
28 ชาวบ้านทำเครื่องปั้นดินเผา	79
29 ชาวบ้านทำตะกร้า	80
30 นางหบกกำลังถวายเป็นอาหารพระสงฆ์	82
31 พิธีล้างพระพักตร์พระมหามัณเฑียรของพุทธศาสนิกชน	83
32 คนที่นับถือศาสนาฮินดูใช้ “ชานังซารี” ไปไหว้บูชาเทพเจ้า	84
33 การทาสีบนหัวเรือ	85
34 ผู้หญิงเตรียมตัวไปสู่ขอผู้ชาย	87
35 ประเพณีรำตง	88
36 เทศกาลกฐินงันที่ผู้หญิงจะทุนของทำบุญไว้บนศีรษะ	90
37 ชาวไทยภูเขาเผ่าลีซูมีวิถีชีวิตแบบผสมผสานทั้งทำไร่และปลูกผัก	96
38 ชาวไทยภูเขาเผ่าลีซุนิยมอาหารแบบธรรมชาติด้วยการเอาแตงผิงดิน	97
39 แท่นที่ตั้งศาลาจารึกของบ้านซาโห้อธิบายด้วยภาษาไทยและภาษาจีน	98
40 เห็นผေး	100
41 ลูกต้นสมอ	101
42 วัดเหมืองแพร่ที่ตั้งอยู่ทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาว	103
43 ผมงูทรงของเด็กพม่า	104
44 ชาวบ้านดู “น้ำเป็น น้ำตาย”	106
45 “การเก็บปลาผิงทราย”	107
46 ชาวบ้านพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือกัน	112
47 คนเลี้ยงผึ้งมีความอดทน	115
48 ชาวบ้านร่วมมือช่วยเหลือกันฝักด้วยกัน	116
49 คุณครูกำลังสอนนักเรียน	117
50 ชาวบ้านช่วยกันซ่อมครกกระเดื่องพลังน้ำ	118
51 ชาวบ้านหาสายน้ำแบบวิถีโบราณ	120
52 พ่อแม่กำลังสอนลูกต้มเกลือ	121
53 ชาวบ้านเก็บขยะที่แม่น้ำโขง	123

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
54 ชาวบ้านตั้งเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ	124
55 พ่อค้ากับกระเปาะของเขา	126
56 พ่อค้ากับซูเปอร์มาร์เก็ตเครื่องจักรสานของเขา	127
57 คู่รัก	129
58 ชาวบ้านประกอบอาชีพการหาบเร่	130
59 ชาวบ้านกำลังจับปลาที่บ่อน้ำ	131
60 ชาวบ้านกินข้าวร่วมกันอยู่ในป่า	133
61 คนเลี้ยงวัว	134
62 การหาปลาด้วย “เรือผีหลอก”	135
63 ชายแดนไทย-ลาว	137
64 ชาวเวียดนามกินกาแฟริมถนนแบบโบราณ	138
65 แทรกการ์ตูนในการเล่าเรื่องชาวบ้านใช้ “รถจี๊ป” ขนแร่	140
66 แทรกการ์ตูนในการเล่าเรื่องชาวต่างชาติขับ “รถจี๊ป” ขนแร่	140
67 แทรกการ์ตูนในการเล่าเรื่องวิธีการขนย้ายมะพร้าวโดย “เติมน้ำเข้าร่องสวน”	141
68 แทรกการ์ตูนในการเล่าเรื่องวิธีการตัดมะพร้าวโดย “ตุน้องสาม”	142

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สื่อโทรทัศน์ (Television) คือ การใช้คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าในการส่งและรับภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และเสียง โดยสัญญาณภาพและเสียงดังกล่าวนั้นจะถูกแพร่ภาพและกระจายเสียงไปในที่ห่างไกลด้วยเวลาที่รวดเร็ว ผู้คนที่ต้องการรับสารจะต้องมีเครื่องรับวิทยุโทรทัศน์ เพื่อทำหน้าที่เปลี่ยนคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าให้กลับเป็นภาพ และเสียงที่สามารถรับรู้ได้ (อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบูลย์ 2552, น. 7-8) สื่อโทรทัศน์จึงเป็นสื่อมวลชนที่ทำให้บุคคลได้รับข้อมูลข่าวสารของอีกฝ่ายหนึ่งได้อย่างสะดวก ชัดเจน และเข้าใจง่าย นอกจากนี้ ยังเป็นสื่อที่นำเสนอให้ผู้ชมได้รับรู้สารถึงบ้าน สร้างความใกล้ชิดให้กับผู้ชม และทำให้รู้สึกว่าคุณภาพนอกถูกนำเข้ามาหาตัวเราผ่านการดูรายการโทรทัศน์ (อรนุช เลิศจรยารักษ์. 2558, น. 12-13)

รายการโทรทัศน์เป็นส่วนหนึ่งของการออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ มีหลากหลายประเภท ได้แก่ 1) รายการประเภทที่เป็นเรื่องจริงและมีเนื้อหาสาระ (Non-Fiction/Journalistic) เช่น ข่าว สารคดี 2) รายการประเภทที่เป็นเรื่องแต่งขึ้นแบบละคร (Fiction/Dramatic) เช่น รายการละครโทรทัศน์ประเภท ซิตคอมเป็นชุดละครเบาสมองจบเป็นตอน ๆ และ 3) รายการประเภทให้ความบันเทิงแบบเบา ๆ (Light Entertainment) เช่น รายการเกมโชว์ (กาญจนา แก้วเทพ 2552, น. 236)

รายการสารคดีโทรทัศน์จัดเป็นรายการที่เป็นเรื่องจริงมีเนื้อหาสาระที่มุ่งเน้นให้ความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างละเอียดเจาะลึกมากกว่าความบันเทิง มีวิธีการนำเสนอรายการที่หลากหลาย โดยนำเรื่องราวของความเป็นจริงมาสร้างขึ้นผ่านกระบวนการสร้างเสริมการเรียนรู้ด้วยการใช้องค์ประกอบของภาพและเสียงของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในเรื่องนั้นมานำเสนออย่างสร้างสรรค์ เพื่อสร้างการเรียนรู้ที่มีผลกระทบต่อผู้ชมเมื่อได้ดูแล้วสามารถนำไปคิดต่อได้ (บริษัท พาโนราม่าเวิลด์ ไวด์. 2549, น. 1) คมสัน รัตนะสิมากุล (2555, น. 175-178) กล่าวว่า คุณลักษณะของบทสารคดีวิทยุโทรทัศน์ คือ บทสารคดีที่ดีต้องมีการแสดงความคิดเห็นของบุคคลต่าง ๆ เกี่ยวกับประเด็นที่มีการนำเสนอ เพื่อให้สารคดีเกิดมุมมองที่หลากหลายและมีความน่าสนใจต่อผู้ชม รายการสารคดีจึงเป็นรูปแบบรายการที่มีอิทธิพลต่อความคิดและการกระทำของคน

รายการสารคดีมีหลายรูปแบบ แต่ละชุดมีลักษณะเฉพาะตัว เช่น รายการสารคดี “ข่าวดังข้ามเวลา” เป็นรายการสารคดีเชิงข่าวที่เล่าเรื่องราวของเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ของไทยที่นำมาจากแผ่นฟิล์มข่าวของสำนักข่าวไทย การดำเนินเรื่องใช้วิธีการออกสำรวจเรื่องราวผ่านผู้ที่เกี่ยวข้อง และมีบทสรุปของเหตุการณ์เพื่อสร้างความกระจ่างชัดเจนของเหตุการณ์เหล่านั้นให้กับสังคมไทย รายการสารคดี “กระจกหกด้าน” เป็นสารคดีในตำนานของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทยที่

อยู่มาอย่างยาวนาน เนื้อหาของรายการเป็นการเล่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับไทย ทั้งประวัติศาสตร์ สถานที่ท่องเที่ยว เหตุการณ์สำคัญ อาหาร ฯลฯ พร้อมกับเสียงพิธีกรอันเป็นเอกลักษณ์ รายการ “บางอ้อ” มีเนื้อหาของรายการที่นำผู้ชมให้ร่วมสำรวจสิ่งน่าสนใจที่เกิดขึ้นในเมืองไทย ให้ผู้ชมรายการได้ “อ้อ” หรือ เข้าใจ ในเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้ได้อย่างกระจ่างชัด ดังนั้น รายการสารคดีจึงเป็นรายการที่มีบทบาทและความสำคัญมากต่อพฤติกรรมการรับรู้และทัศนคติของผู้ชมรายการ

รายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” เริ่มออกอากาศครั้งแรกวันเสาร์วันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2562 เวลา 21:00-22:00 น. จนถึงปัจจุบันได้เปลี่ยนมาเป็นทุกวันจันทร์เวลา 17:00-18:00 น. ทางไทยพีบีเอส มีจำนวน 47 ตอน เป็นรายการสารคดีที่นำเสนอเรื่องราว “วิถีการดำเนินชีวิต” ที่แตกต่างหลากหลายในแต่ละพื้นที่ทั้งในประเทศไทยและประเทศอื่น ๆ ในอาเซียน โดย “คนในพื้นที่” ที่แสดงให้เห็นเสน่ห์ของความเป็นวิถีชีวิตในแบบของตน และนำเสนอให้เห็นปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวให้เป็นที่ไปตามสภาพสถานการณ์ในปัจจุบัน

รายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” เป็นรายการที่มีการนำเสนอเนื้อหาสาระด้วยภาพและเสียงบรรยายตลอดรายการ ซึ่งมีพิธีกรเป็นผู้ดำเนินเรื่อง โดยมีชาวบ้านหรือผู้เกี่ยวข้องเป็นผู้ร่วมรายการทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวอันให้ผู้ชมติดกัน เนื้อหาที่รายการนำเสนอมีหลากหลาย เช่น ตอน “โอง” สร้างอาชีพ นำเสนอเรื่องราวของบ้านหนองเม็ก จังหวัดขอนแก่น เป็นแหล่งที่ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพที่เกี่ยวกับโอง ทั้ง “มือปั้นโอง มือขายโอง และมือย้ายโอง” โดยเฉพาะอาชีพการย้ายโองที่บ้านหนองเม็กมีชื่อเสียงว่าเป็นหมู่บ้านที่ชาวบ้านประกอบอาชีพนี้มากที่สุดในประเทศไทย ตอน *การขนส่ง* นำเสนอเรื่องราววิถีชีวิตของชาวบ้านในเรื่องการขนส่ง เช่น การขนส่งทางเรือที่เมืองเกิ่นเทอ ประเทศเวียดนาม ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางของแม่น้ำหลายสาย ดังนั้น ชาวบ้านที่นี่ยังมีวิถีชีวิตที่อาศัยการขนส่งทางเรือเป็นหลัก ทั้งการขนส่งทางไกล ทางใกล้ และใช้ในชีวิตประจำวัน และอีกสถานที่หนึ่งเป็นการขนส่งในพื้นที่ภูเขาสูง ได้แก่ บ้านปางม้า อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ใช้ม้าและล้อในการขนส่งผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรของชาวบ้าน จนมีคำกล่าวที่ว่า “ม้าและล้อนั้นสำคัญและจำเป็นมากกว่าการมีรถกระบะอีก” ตอน *เกลือสินเธาว์ มรดกจากผืนดิน* บ้านหนองเทา ตำบลนาแก อำเภอดงหลวง จังหวัดสกลนคร นำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านหลังจากเสร็จฤดูการทำนา ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์-ปลายเดือนเมษายน ชาวบ้านจะไปรวมตัวกันที่บ่อเกลือของหมู่บ้านเพื่อต้มเกลือ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และอุปกรณ์แบบโบราณที่ได้รับการถ่ายทอดกว่าร้อยปีจากจากบรรพบุรุษ ตอน *หมู่บ้านโบราณ เกาะบาทลี ประเทศอินโดนีเซีย* นำเสนอเรื่องราวที่ “เกาะบาทลี” มีผู้คนที่นี่นับถือศาสนาฮินดูมากที่สุดของประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อและความศรัทธาในศาสนาฮินดูของผู้คนบนเกาะที่สอดแทรกอย่างกลมกลืนอยู่ในวิถีการดำเนินชีวิต จากตัวอย่างบางส่วนของเนื้อหาที่นำเสนอในรายการทำให้เห็นว่า รายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” เป็นรายการสารคดีที่น่าสนใจศึกษาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและคุณค่าของ

รายการที่มุ่งนำเสนอสาระความรู้ ความเข้าใจ ประสบการณ์และแง่คิดทั้งในด้านวิถีการดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และความศรัทธาในศาสนาของคนไทยและประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียน โดยการเล่าเรื่องผ่านประสบการณ์จริงของผู้ร่วมรายการ พร้อมทั้งมีภาพประกอบที่ทำให้ผู้ชมเข้าถึงบริบทของเนื้อหาได้ชัดเจน

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยในฐานะของนักศึกษาชาวต่างชาติที่ศึกษาสาขาวิชาการสื่อสารภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง จึงสนใจที่จะศึกษาเนื้อหาและคุณค่าของรายการสารคดี “ซีรีส์วิถีคน” โดยเลือกศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562-2563 จำนวน 47 ตอน ที่มีเนื้อหาทั้งในชีวิตความเป็นอยู่ ด้านสภาพแวดล้อม การประกอบอาชีพ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา เพื่อจะได้เรียนรู้และเข้าใจวิถีการดำเนินชีวิตในมุมมองด้านต่าง ๆ ของคนไทยและประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ. ศ. 2562-2563
2. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ. ศ. 2562-2563

1.3 กรอบแนวคิด

การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้กรอบแนวคิดในการดำเนินการวิจัย 2 ด้าน คือ การวิเคราะห์เนื้อหาของรายการสารคดี และการวิเคราะห์คุณค่าของเนื้อหารายการสารคดี ดังนี้

1. แนวคิดด้านเนื้อหาของสารคดี

เนื้อหาถือว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญสำหรับรายการสารคดี รายการสารคดีนอกจากมีผู้ดำเนินรายการ และผู้ร่วมรายการในการเล่าเรื่องแล้ว ยังมีภาพประกอบที่ช่วยทำให้ผู้ชมเข้าถึงบริบทเนื้อหาได้ชัดเจน เนื้อหาของรายการมาจากความเป็นจริง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประสบการณ์จริงที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของผู้ร่วมรายการ ลักษณะเนื้อหาที่มีความหลากหลาย ประกอบด้วยวิถีชีวิต ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งประกอบด้วยความรู้ที่มาจากข้อเท็จจริง ทำให้ผู้ชมได้ความรู้ ความคิดจากการชม และนำไปเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตต่อไป

2. แนวคิดด้านคุณค่าของสารคดี

รายการสารคดีเป็นรายการที่นำเสนอข้อมูลความรู้ ประสบการณ์และแง่คิดที่เป็นข้อเท็จจริง เนื้อหาของรายการสารคดี จึงมีคุณค่าทำให้ผู้ชมได้แง่คิด ประสบการณ์ใหม่ จากการชมรายการสารคดีได้ความรู้จากการเล่าเรื่องของผู้ที่มีประสบการณ์จริง รวมทั้งช่วยเปิดโลกทัศน์ของผู้ชมให้กว้างไกล ทำให้เป็นคนที่มีความรู้ที่ทันสมัยทันโลกตลอดเวลา นอกจากนั้น ยังทำให้ผู้ชมเกิดความสนุกสนานอีกด้วย

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิเคราะห์รายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ผู้วิจัยเลือกศึกษารายการที่ออกอากาศตั้งแต่วันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2562 ถึงวันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2563 รวมทั้งสิ้น 47 ตอน รายการแต่ละตอนมีความยาวตอนละประมาณ 25 นาที โดยผู้วิจัยบันทึกรายการจากเว็บไซต์ยูทูบ (YouTube) ดังมีรายชื่อตอนเรียงลำดับตามวันที่ออกอากาศต่อไปนี้

ตารางที่ 1 รายชื่อตอนของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563

ลำดับ	ชื่อตอน	วันที่ออกอากาศ
1.	การขนส่ง	8 มิถุนายน 2562
2.	คนชายขอบ	15 มิถุนายน 2562
3.	“โอง” สร้างอาชีพ	1 กรกฎาคม 2562
4.	หมากคือชีวิต	8 กรกฎาคม 2562
5.	อาชีพโบราณในเมืองมณฑลทะเล ประเทศเมียนมา	15 กรกฎาคม 2562
6.	วิถีเก่าในเมืองใหญ่	22 กรกฎาคม 2562
7.	วิถีใต้สุด บ้านซาโห่ จังหวัดยะลา	29 กรกฎาคม 2562
8.	วิถีชาวนาโบราณ จังหวัดปัตตานี และหมู่บ้านขนมโบราณ จังหวัดนราธิวาส	5 สิงหาคม 2562
9.	วิถีพหุวัฒนธรรม อำเภอตากใบ	12 สิงหาคม 2562
10.	วิถีโบราณหมู่บ้านแลกข้าว	19 สิงหาคม 2562
11.	มรดกกลางลำน้ำโขง	26 สิงหาคม 2562
12.	วิถีกลางป่า “บ้านกรูโบ”	2 กันยายน 2562
13.	“ม้าและล้อ” พาหนะขนส่งของคนพื้นที่สูง	9 กันยายน 2562
14.	“ขนส่งทางเรือ” เมืองเกิ่นเทอ ประเทศเวียดนาม	16 กันยายน 2562
15.	หมู่บ้านรถจี๊ป	23 กันยายน 2562
16.	คนหาปลาแห่งเทือกเขาบรรทัด	30 กันยายน 2562
17.	“หาบเร่” เดลิเวอรี่โบราณ	7 ตุลาคม 2562
18.	ผู้พิชิต “มะพร้าว”	14 ตุลาคม 2562
19.	ซูเปอร์มาร์เก็ตเครื่องจักสาน	21 ตุลาคม 2562

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อตอน	วันที่ออกอากาศ
20.	“ซ่างไถนา” วิถีโบราณบ้านนาเกียน จังหวัดเชียงใหม่	28 ตุลาคม 2562
21.	วิถีโบราณ “หมู่บ้านคนผมจุก” เมืองมะกวย ประเทศเมียนมา	4 พฤศจิกายน 2562
22.	“ผักฝังดิน” วิถีโบราณ บ้านปางสา จังหวัดเชียงราย	11 พฤศจิกายน 2562
23.	วิถีโบราณ บ้านเหมืองแพร่ จังหวัดเลย	18 พฤศจิกายน 2562
24.	วิถีเก่าในเมืองใหญ่ อย่างกุ้ง ประเทศเมียนมา	25 พฤศจิกายน 2562
25.	พัตทอน้ำ มรดกจากบรรพบุรุษ	2 ธันวาคม 2562
26.	“เรือชนเกลือ” วิถีชาวน้ำ จังหวัดสมุทรสาคร	9 ธันวาคม 2562
27.	“เรือขายน้ำจืด” วิถีชาวน้ำ บ้านปากน้ำเวฬุ จังหวัดจันทบุรี	16 ธันวาคม 2562
28.	“ซีเต๋ียงนา” ชุมทรัพย์จากป่า บ้านสร้างถ่อใน จังหวัดอำนาจเจริญ	23 ธันวาคม 2562
29.	ชุมทรัพย์ในบ่อน้ำ อำเภอลำลูกบัว จังหวัดสุรินทร์	30 ธันวาคม 2562
30.	“โมกก” เมืองอัญมณี ประเทศเมียนมา	29 มิถุนายน 2563
31.	เรือผีลลอก ภูมิปัญญาการหาปลาในแม่น้ำเจ้าพระยา อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท	6 กรกฎาคม 2563
32.	หมอลำขอข้าว อาชีพที่ยังดำรงอยู่ด้วยน้ำใจ	13 กรกฎาคม 2563
33.	ฉันให้เธอให้...แลกเปลี่ยนสร้างสุข บ้านสระแก้ว ตำบลสระแก้ว อำเภอเปือยน้อย จังหวัดขอนแก่น	20 กรกฎาคม 2563
34.	หมู่บ้านโบราณ เกาะบาหลี่ ประเทศอินโดนีเซีย	27 กรกฎาคม 2563
35.	บุญคุณต้นโหนด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา	3 สิงหาคม 2563
36.	เกลือสินเธาว์ มรดกจากผืนดิน บ้านหนองเทา ตำบลนาแก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม	10 สิงหาคม 2563
37.	วิถี “คนเหนือเขื่อน” บ้านอุมฮวม ตำบลบ้านนา อำเภอสางแก้ว จังหวัดตาก	17 สิงหาคม 2563
38.	วิถี “เกษตรและเกลือโบราณ” เกาะบาหลี่ ประเทศอินโดนีเซีย	24 สิงหาคม 2563

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อบท	วันที่ออกอากาศ
39.	“มรดกวัวควาย” บ้านบึง ตำบลดอนแรด อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์	31 สิงหาคม 2563
40.	“นางหาบ” สืบทอดวิถีบุญ บ้านแสงภา อำเภอนาแก้ว จังหวัดเลย	7 กันยายน 2563
41.	วิถี “คนรินน้ำอรวดี” ประเทศเมียนมา	14 กันยายน 2563
42.	วิถีคนเก็บเห็ดเผาะ บ้านปลายนาสวน ตำบลนาสวน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี	21 กันยายน 2563
43.	วิถีคนขายน้ํา บ้านวังน้ำเย็น ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย	28 กันยายน 2563
44.	วิถี “วัวเทียมเกวียน” บ้านป่าหัด ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน	5 ตุลาคม 2563
45.	วิถีคนเลี้ยงผึ้ง บ้านป่าไผ่ ตำบลป่าไผ่ อำเภอสี จังหวัดลำพูน	12 ตุลาคม 2563
46.	วิถีเรือชนทราย อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี	19 ตุลาคม 2563
47.	วิถีคนเกาะกูด อำเภอเกาะกูด จังหวัดตราด	26 ตุลาคม 2563

1.5 คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1. สารคดี หมายถึง การบอกเล่าเรื่องราวที่ให้ความรู้ความคิดเกี่ยวกับชีวิตสภาพแวดล้อม สรรพสิ่ง โดยมีเทคนิคการดำเนินเรื่องที่น่าสนใจ น่าติดตาม ที่สำคัญยังช่วยกระตุ้น และสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้ชม

2. รายการสารคดี หมายถึง เรื่องราวของความเป็นจริง ที่นำมาสร้างขึ้นโดยผ่านกระบวนการสร้างเสริมการเรียนรู้ โดยใช้องค์ประกอบของภาพ และเสียง เพื่อสร้างการเรียนรู้รูปแบบหนึ่งด้วยเรื่องจริงที่ถูกนำเสนออย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้ผู้ชมได้รับความเพลิดเพลิน

3. เนื้อหาของสารคดี หมายถึง การเสนอข้อมูลหรือเนื้อหาสาระเป็นข้อเท็จจริง โดยเน้นเนื้อหาสาระ เรื่องราว เหตุการณ์ ตัวบุคคล หรือสถานที่ เป็นข้อเท็จจริง โดยเล่าเรื่องผ่านผู้ร่วมรายการที่มีประสบการณ์จริง

4. คุณค่าของสารคดี หมายถึง ประโยชน์ที่ได้จากการชมรายการสารคดี ได้แก่ ความรู้ ข้อเท็จจริง และเนื้อหาสาระ และแง่คิดต่าง ๆ แก่ผู้ชม เพื่อให้เกิดความเข้าใจและสามารถนำไปปฏิบัติได้ หรือนำไปใช้ปรับปรุงแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ นอกจากนี้ ยังทำให้ผู้ชมได้รับความเพลิดเพลินอีกด้วย

1.6 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการวิเคราะห์ด้วยรายการโทรทัศน์ (Textual Analysis) โดยดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของสารคดี เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย
2. ศึกษาและรวบรวมรายการโทรทัศน์ที่เป็นรายการสารคดี
3. คัดเลือกรายการสารคดีที่เน้นวิถีการดำเนินชีวิต ที่มีลักษณะเฉพาะตัวในแต่ละพื้นที่ ได้แก่ รายการสารคดี “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563
4. ศึกษารายการสารคดี “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ตั้งแต่วันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2562 ถึงวันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2563 จำนวน 47 ตอน
5. วิเคราะห์เนื้อหาของรายการสารคดี “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563
6. วิเคราะห์คุณค่าของรายการสารคดี “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563
7. นำเสนอผลการศึกษาวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยครั้งนี้มีประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ ดังนี้

1. ทำให้เข้าใจเนื้อหาของรายการสารคดี “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ที่ให้สาระความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคน ปัจจัยที่ทำให้วิถีชีวิตของคนเกิดการเปลี่ยนแปลง ภูมิปัญญาของท้องถิ่น และวัฒนธรรมของท้องถิ่น
2. ทำให้รู้ถึงคุณค่าของรายการสารคดี “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ในด้านให้ความรู้ ด้านให้แง่คิด ด้านให้เพลิดเพลิน ด้านการเป็นสื่อกลาง และด้านใช้เทคนิคในการนำเสนอ
3. ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนไทยและประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนมากขึ้น
4. ทำให้เป็นแนวทางในการศึกษารายการสารคดีโทรทัศน์ และสามารถเป็นแหล่งข้อมูลสำหรับผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับรายการสารคดีโทรทัศน์

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสารคดี

- 2.1.1 ความหมายของสารคดี
- 2.1.2 ลักษณะของสารคดี
- 2.1.3 ประเภทของสารคดี
- 2.1.4 เนื้อหาของสารคดี
- 2.1.5 คุณค่าของสารคดี

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสื่อรายการโทรทัศน์และรายการสารคดีโทรทัศน์

- 2.2.1 ความหมายของสื่อรายการโทรทัศน์
- 2.2.2 ความสำคัญของรายการโทรทัศน์
- 2.2.3 รูปแบบและประเภทของรายการโทรทัศน์
- 2.2.4 ความหมายของรายการสารคดีโทรทัศน์
- 2.2.5 ลักษณะและองค์ประกอบของรายการสารคดีโทรทัศน์

2.3 ความรู้เกี่ยวกับรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน”

- 2.3.1 ประวัติของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน”
- 2.3.2 ลักษณะของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน”

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 2.4.1 งานวิจัยเกี่ยวกับสารคดี
- 2.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรายการโทรทัศน์

ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสารคดี

สารคดี หมายถึง งานเขียนที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับข้อเท็จจริง เสนอเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลที่มีตัวตนจริง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง มีเจตนาเบื้องต้นในการให้สาระ ความรู้ ความคิด ทั้งนี้ ต้องมีกลวิธีการเขียนให้เกิดความเพลิดเพลินด้วย นักวิชาการได้อธิบายความหมายของสารคดี ลักษณะของสารคดี ประเภทของสารคดี เนื้อหาของสารคดี คุณค่าของสารคดี ดังนี้

2.1.1 ความหมายของสารคดี

สารคดีเป็นงานเขียนหรือวรรณกรรมร้อยแก้ว ที่มุ่งให้สาระความรู้แก่ผู้อ่านเป็นเบื้องต้น อาจเขียนเชิงอธิบาย เชิงวิจารณ์ เชิงแนะนำสั่งสอน เป็นต้น ซึ่งนักวิชาการได้อธิบายความหมายของสารคดีในด้านต่าง ๆ ดังนี้

เกศินี จุฑาวิจิตร (2557, น. 150-153) กล่าวว่า สารคดี (feature) “เรื่องที่ไม่ใช่เรื่องสมมติ” (non-fiction) นั้นหมายความว่า เนื้อหาหรือเนื้อเรื่องต้องเป็นเรื่องจริง และมีข้อเท็จจริงเป็นองค์ประกอบสำคัญ แต่สารคดีไม่ใช่ “ตำรา” หรือ “แบบเรียน” ดังนั้น “จินตนาการ” เป็นองค์ประกอบสำคัญอีกองค์ประกอบหนึ่งของการเขียนสารคดี ซึ่งทำให้สารคดีแตกต่างจากตำราหรือผลงานทางวิชาการจินตนาการของผู้เขียนจะถูกถ่ายทอดผ่านการจัดวางโครงเรื่องรูปแบบการนำเสนอและการเรียงร้อยของภาษา ถ้าจะกล่าวอย่างสั้น ๆ สารคดี ก็คือ ความเรียงที่มุ่งนำเสนอข่าวสาร ข้อมูล ความรู้ และข้อเท็จจริงพร้อม ๆ กับความเพลิดเพลินและความพึงพอใจผ่านการใช้ภาษาที่พิถีพิถัน ไร้ใจ คมคาย และงดงาม และสารคดีที่ดีต้องการการนำเสนออย่างชาญฉลาดในฐานะผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญตัวจริง ด้วยมุมมองและจินตนาการที่แปลกใหม่

ธีรภาพ โลหิตกุล (2552, น. 136) กล่าวว่า สารคดี คือ การเอาข้อมูลหรือข้อเท็จจริงมานำเสนอ โดยผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ ดังนั้น เมื่อคิดจะเขียน “สารคดี” จะต้องนึกข้อมูลเหล่านี้คือ เนื้อหา (ข้อมูล) และรูปแบบ (กลวิธีการนำเสนอ) สารคดีเป็นสื่อหนึ่งเพื่อความบันเทิง หากแต่เป็นความบันเทิงแทรกสาระความรู้ควบคู่กันไป ผู้เขียนสารคดีจึงพึงตระหนักว่าจะใช้กลวิธีการนำเสนอหรือจะร้อยเรียงข้อมูลความรู้อย่างไรให้ผู้อ่าน ผู้ชม ผู้ฟัง ได้รับทั้งอรรถรสอันเพลิดเพลินจากการ “เสพ” ผลงานสารคดีของตนเอง สารคดี คือ การนำเสนออย่างสร้างสรรค์แน่นอนที่สุด สิ่งที่น่าเสนอต้องอยู่บนพื้นฐานความเป็นจริง และกลวิธีในการนำเสนอสามารถที่จะใส่ศิลปะเข้าไปได้ หลักสำคัญที่ต้องคิดเสมอคือจะใส่ศิลปะอย่างไรให้ความจริงถูกนำเสนอให้ผู้เสพอย่างรื่นรมย์ ผู้อ่านต้องได้อรรถรสจากการอ่าน

ชลอ รอดลอย (2551, น. 3-5) กล่าวว่า สารคดี คือ หนังสือที่มีเนื้อหาสาระและความรู้แก่ผู้อ่านเป็นสำคัญ แต่บางครั้งยังให้ความเพลิดเพลินด้วย ทั้งยังแบ่งออกไปเป็นประเภทย่อย ๆ อีกหลายประเภท เช่น มีบทความ อัตชีวประวัติ เรื่องเล่าส่วนบุคคลชีวประวัติและความเรียง สารคดีจึงหมายถึงงานเขียนที่ยึดเรื่องราวจากความเป็นจริง นำมาเขียนเพื่อมุ่งแสดงความรู้ ความจริง

ความคิดเห็น วรรณคดีเป็นหลักด้วยการจัดระเบียบความคิดในการนำเสนอผสมผสาน การใช้กลวิธีที่กระตุ้นความสนใจใฝ่รู้ของผู้อ่านเพื่อให้เกิดคุณค่าทางปัญญา

สุจิตรา ช่างอยู่, วิลาวัลย์ ม่วงเยี่ยม และสุจารี หอมนาน (2546, น. 7) กล่าวว่า สารคดีเป็นงานเขียนร้อยแก้วที่มีเนื้อหาหลากหลายโดยผ่านการกลั่นกรองข้อเท็จจริง แล้วนำมาเสนอผ่านภาษาที่มีสีสันชวนอ่าน มีเนื้อหาในการนำเสนอข้อเท็จจริงในรูปแบบการอธิบาย การวิจารณ์ หรืออาจมีเรื่องราวเกี่ยวกับความบันเทิงสอดแทรกไปด้วย

ถวัลย์ มาศจรัส (2545, น. 244) กล่าวว่า สารคดี (Non-Fiction) คือ งานเขียนที่ยึดถือเรื่องราวจากความเป็นจริงนำมาเขียน เพื่อมุ่งแสดงความรู้ วรรณคดี ความเป็นจริง ความคิดเห็นเป็นหลัก ด้วยการจัดระเบียบความคิดในการนำเสนอผสมผสานในการถ่ายทอดต่อการสนใจใฝ่รู้ของผู้อ่าน เพื่อให้เกิดคุณค่าในทางปัญญา

วนิดา บำรุงไทย (2545, น. 7) กล่าวว่า สารคดี มาจากคำว่า สาระ กับ คติ ซึ่งมีความหมายโดยรูปศัพท์ว่า เรื่องราวที่เป็นสาระ หรือว่ามีความสำคัญ ตรงกับคำศัพท์ในภาษาอังกฤษว่า Feature

สายทิพย์ นุกุลกิจ (2543, น. 241) กล่าวว่า สารคดี (Non-fiction) คือ วรรณกรรมร้อยแก้วที่มุ่งให้ผู้อ่านได้สาระข้อเท็จจริง ความรู้และความคิดเห็นเป็นสำคัญ ในขณะที่เดียวกันก็มุ่งให้ผู้อ่านได้รับความเพลิดเพลินจากศิลปะการเขียนของผู้เขียนพร้อมกันด้วย

สรุปได้ว่า สารคดี คือ งานประพันธ์ร้อยแก้วที่ผู้เขียนมุ่งที่จะเสนอความรู้และความจริงเกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ เป็นหลัก เพื่อให้ผู้อ่านได้รับทั้งความรู้และความเพลิดเพลินไปพร้อม ๆ กันด้วย

2.1.2 ลักษณะของสารคดี

สารคดีเป็นงานเขียนที่ผู้เขียนมุ่งให้ผู้อ่านได้รับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลก จึงเป็นข้อมูลเรื่องราวที่เป็นเรื่องจริง มีรูปแบบการนำเสนอที่ไม่เจาะลึกด้านเนื้อหา และมีลีลาการเขียนที่สร้างความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน ซึ่งมีความแตกต่างจากงานเขียนประเภทอื่น ๆ ซึ่งนักวิชาการได้อธิบายลักษณะของสารคดี ดังต่อไปนี้

เกศินี จุฑาวิจิตร (2557, น. 163-165) กล่าวว่า ลักษณะของสารคดีจะต้องเชื่อมโยงกับเนื้อหา แง่คิดมุมมอง และภาษา

1. เนื้อหา ผู้เขียนควรกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ให้ชัดเจนและเตรียมโครงเรื่องไว้ให้เรียบร้อยและ ลงตัว ตลอดจนศึกษาหาข้อมูล รวบรวม และจัดลำดับก่อนหลังเพื่อเกิดความสมบูรณ์ของเนื้อหา ซึ่งข้อมูล ต่าง ๆ ที่นำมาใช้ก็จะต้องมีความถูกต้อง แม่นยำ รอบด้านและไม่ลำเอียง การสร้างคุณค่าให้แก่สารคดีจึงขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่จะต้องกระชับใจหรือสร้างความสนใจให้แก่ผู้อ่าน เช่น เหตุการณ์ดังกล่าวเริ่มต้นได้อย่างไร เมื่อไร มีสิ่งบอกเหตุใดบ้างหรือไม่ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็น “ความน่าสนใจ” ที่สารคดีควรตอบสนองแก่ผู้อ่าน

2. แง่คิดมุมมอง เนื้อหาของสารคดีควรให้แง่คิด มุมมองใหม่ ๆ และโน้มน้าวใจในทางที่สร้างสรรค์ โดยเน้นการสร้างจิตสำนึกต่อสังคมส่วนรวม จิตสำนึกต่อความรัก ความหวงแหนและห่วงใยในธรรมชาติ จิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและความเป็นไทย จิตสำนึกของความรักและความเมตตาในเพื่อนมนุษย์

3. ภาษา ภาษาที่ใช้ในสารคดีจะต้องมีความสละสลวย ถ้อยคำต่าง ๆ พึงถูกเรียงร้อยด้วยความพิถีพิถัน โดยมุ่งเน้นให้เกิดทั้ง “รสคำ” และ “รสความ” หรือเกิดความรู้สึกซาบซึ้งกินใจ การคำนึงถึงความถูกต้องของการเลือกใช้คำศัพท์ไวยากรณ์ และเครื่องหมายวรรคตอนเท่านั้นนับว่ายังไม่พอ ผู้เขียนจำเป็นต้องตระหนักถึงการใช้ภาษาในฐานะที่เป็นเครื่องมือให้เกิดประสิทธิภาพทางการสื่อสาร มากกว่าที่จะมุ่งสำแดงแต่เพียงความสวยงามหรืออวดภูมิรู้ในเชิงวิชาการทางภาษาเท่านั้น เพราะวัตถุประสงค์ของการใช้ภาษาในหนังสือพิมพ์และนิตยสาร คือ การสร้างความเข้าใจระหว่างกันและกัน ดังนั้น ผู้เขียนจึงจำเป็นต้องเอาใจใส่ต่อการเลือกใช้ภาษาที่สั้น กระชับ เข้าใจง่าย เหมาะสมกลมกลืน กระชับต่อเนื่องสัมพันธ์กันตั้งแต่ย่อหน้าแรกถึงย่อหน้าสุดท้ายมากกว่าการใช้ประโยคยาว ๆ ยาก ๆ ลีลาซับซ้อน และไม่ลืมว่าการใช้ภาษาที่คนส่วนใหญ่ไม่เข้าใจ ถือเป็นความล้มเหลวอย่างหนึ่งของงานเขียนในสื่อสิ่งพิมพ์ เพราะทำให้ผู้อ่านหมดความสนใจเสียก่อนที่จะอ่านจนจบ ประเด็นของการใช้ภาษาในที่นี้ จึงอยู่ที่ว่าจะใช้ถ้อยคำอย่างไรและเรียบเรียงอย่างไรให้อ่านแล้วเห็นภาพที่ต่อเนื่อง ชวนติดตาม เป็นภาพที่มีชีวิต เข้าใจได้ง่าย น่าสนใจและอ่านสนุก ซึ่งส่วนใหญ่ผู้เขียนมักใช้โวหารในเชิงเปรียบเทียบหรือการใช้ภาพพจน์

จึงสรุปได้ว่า ลักษณะของสารคดี คือ การเขียนสารคดี การกระทำทางความคิด บางอย่างกับข้อเท็จจริง ข้อมูลหรือความรู้ แล้วถ่ายทอดเป็นภาษาเขียนอย่าง “ง่าย” และ “งาม” ด้วยความพิถีพิถัน ทั้งนี้อาจเริ่มจากการกำหนดจุดมุ่งหมายของการเขียนให้ชัดเจน กำหนดและวิเคราะห์กลุ่มผู้อ่านเป้าหมาย กำหนดโครงเรื่อง กำหนดวิธีการและแนวทางในการนำเสนอเนื้อหา การลงมือเขียน และปรับปรุงต้นฉบับ สิ่งที่สำคัญที่ต้องคำนึงอยู่เสมอในระหว่างการคิดและเขียนสารคดี คือ สารคดี ไม่ใช่ผลงานวิชาการ แต่ต้องแสดง “ภูมิปัญญา” ของผู้เขียน สารคดีไม่ใช่นวนิยาย แต่ต้องมี “ความเป็นนวนิยาย” และสารคดี ไม่ได้มุ่งโน้มน้าวใจ แต่อ่านแล้วต้อง “กินใจ” “โดนใจ” จึงจะ “จับใจ” ของผู้อ่าน

อิงฉิดา ลิ้มปัทมปาณี (2555, น. 13) กล่าวว่า ลักษณะของสารคดีมี 3 ประการ ดังนี้

1. ให้ข้อมูลและความคิดเห็นไปในคราวเดียวกัน ให้ข่าวสารในหลายแง่มุม ให้มุมมองของเหตุการณ์หรือสถานการณ์จากเรื่องจริงที่ต่างออกไปจากงานเขียนประเภทอื่น

2. เปิดโอกาสให้ผู้แต่งหรือนักเขียนหรือผู้สื่อข่าว แสดงความคิดเห็นของตนเองได้ด้วยการนำเสนอข้อเท็จจริงผ่านสายตาของตนเอง ได้แสดงทรรศนะหรือความคิดเห็นของนักเขียน ซึ่งทรรศนะและความคิดเห็นนี้เป็นแก่นสำคัญของเรื่องที่ต้องการบอกแก่ผู้อ่าน

3. การบอกข้อเท็จจริงด้วยการใช้รูปแบบหลากหลาย ให้อารมณ์ ความรู้สึก บรรยากาศ สรรบอบ ๆ เหตุการณ์ไปพร้อมกับความรู้

ทวีศักดิ์ ญาณประทีป (2554, น. 62) กล่าวว่า ลักษณะของสารคดี เนื้อหาเนื้อเรื่อง ที่ทันเหตุการณ์ เรื่องที่เป็นที่สนใจของผู้อ่าน เรื่องที่ให้แก่คิดที่ทันสมัย หรือให้แก่คิดที่เป็นประโยชน์ ส่วนชื่อเรื่อง เป็นชื่อเรื่องที่สะดุดตาและโลดโผนเร้าใจผู้อ่าน

ธัญญา สังขพันธานนท์ (2553, น. 15) กล่าวว่า คุณลักษณะที่สำคัญบางประการของงานเขียนสารคดีตามความหมายนี้ คือ

1. เป็นงานเขียนที่เกี่ยวกับเรื่องจริงหรือเรื่องไม่สมมุติ (non-fiction)
2. นำเสนออย่างมีศิลปะ
3. จุดมุ่งหมายของการเขียนมุ่งให้สาระความรู้แก่ผู้อ่านเป็นประเด็นหลักและให้ความเพลิดเพลินเป็นประเด็นรอง

รุ่งรัตน์ ชัยสำเร็จ (2553, น. 81) กล่าวว่า ลักษณะของสารคดี เป็นความรู้หรือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ รวมทั้งเรื่องทั่วไปที่มนุษย์สนใจ เช่น กลุ่มในสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ พิธีกรรม ธรรมชาติ ระบบจักรวาล เป็นต้น ผู้เขียนนำมาเสนอ เพื่อแสดงความคิดเห็นความรู้สึกของผู้เขียนตัวเองด้วย

ธีรภาพ โลหิตกุล (2552, น. 12-19) กล่าวว่า สารคดีมีมิติ เหมือนภาพหนึ่งภาพที่มีครบทั้งเรื่องราว องค์ประกอบ (Composition) แสงเงา ให้ความหมายลึกซึ้งกินใจ ก่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกในทางสร้างสรรค์ด้านใดด้านหนึ่งแก่ผู้ชมมิติ (Dimension) ในความหมายตามพจนานุกรมหมายถึง กว้าง (คุณ) ยาว (คุณ) ลึก ซึ่งมิติทางสารคดีตามความหมายได้แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

มิติในทางสารคดี (ความหมายที่ 1)

1) ด้านกว้าง หมายถึง เสนอเรื่องราวอย่างรอบด้านทุกประเด็นสำคัญที่ล้อมรอบตัวข้อมูลที่จะนำเสนอ

2) ด้านยาว หมายถึง การนำเสนอภาพที่ทำให้มองเห็นและเข้าใจพัฒนาการอันยาวไกลจากอดีตสู่ปัจจุบัน จากยุคหนึ่งสู่ยุคหนึ่ง

3) ด้านลึก หมายถึง การนำเสนอเรื่องที่ลึกลงไปในจิตวิญญาณของผู้คนที่มีความผูกพันอยู่กับสถานที่นั้น ๆ หรือสิ่งนั้น ๆ ก่อให้เกิดอารมณ์ด้านใดด้านหนึ่ง เช่น ตื่นเต้น ตื่นตาคือใจ ปิดยิบตี ไทกสลด สนุกสนาน ตลกขบขัน น่ารัก หรือประทับใจอย่างรุนแรง อันจะนำมาซึ่งสำนึกหรือการตระหนักในจิตใจอย่างใดอย่างหนึ่ง

มิติในทางสารคดี (ความหมายที่ 2)

มิติที่ 1) รูปแบบการนำเสนอที่ดี ผู้ชมได้รับอารมณ์รส ความบันเทิงความเพลิดเพลิน อันเกิดจากการวางพล็อต การดำเนินเรื่องดี การใช้ภาษาสละสลวยกินใจ การเคลื่อนไหวของกล้องได้

อารมณ์สอดคล้องกับเนื้อหาการลำดับภาพดี ดนตรีประกอบสอดคล้องกับภาพและเนื้อหาอย่างกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียว ผู้ให้เสียงบรรยายได้อารมณ์ มีความน่าเชื่อถือ

มติที่ 2) เนื้อหาที่ดี ผู้ชมได้รับสาระทางปัญญา ได้รับความรู้สึกใหม่ ๆ อันเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ในการจับประเด็นของผู้เขียนบท ข้อมูลถูกต้องแม่นยำ ไม่มีวัหรือเดา ๆ เอา และมีข้อมูลรอบด้าน ไม่ด่วนสรุปในประเด็นที่มีข้อโต้แย้ง

มติที่ 3) แง่คิดมุมมองดี ผู้ชมได้รับแง่คิดใหม่ ๆ หรือชมแล้วได้แง่คิดอันก่อให้เกิดสำนึกในทางสร้างสรรค์ ในสารคดีเรื่องหนึ่งตอนหนึ่ง อาจมีหลายแง่คิดมุมมองที่จะให้ผู้ชมได้ใช้วิจารณ์ญาณเอาเองได้

มติในทางสารคดี (ความหมายที่ 3) หากจะกล่าวเจาะจงเฉพาะประเด็น “ข้อมูล” แล้ว สารคดีที่มีมิติเรื่องหนึ่งควรจะประกอบด้วยข้อมูล 2 ประเภท คือ

- 1) ข้อมูลทางกายภาพ คือ ข้อมูลประเภทข้อเท็จจริงทางภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์
- 2) ข้อมูลทางจิตภาพ เป็นข้อมูลประเภททัศนะ ความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนหรือของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสารคดีเรื่องนั้น ๆ ซึ่งผู้เขียนประสงค์จะเสนอไว้ในงานสารคดีเป็นแง่คิดให้ผู้อ่านเก็บไปคิดพิจารณาเพื่อให้เกิดความตระหนักถึงในเรื่องต่าง ๆ เช่น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน การตระหนักในคุณค่าแห่งภูมิปัญญาพื้นบ้าน ฯลฯ

ธีรภาพ โลหิตกุล (2552, น. 142-146) กล่าวว่า สารคดีที่ดีต้องมีประเด็นที่ดี มีการใช้ภาษาในงานสารคดี และยังมีกลวิธีการเดินเรื่องในงานสารคดีด้วย ดังต่อไปนี้

1. คุณสมบัติของ “ประเด็น” ที่ดี คือ
 - 1) เป็นความสนใจใคร่รู้ของมนุษย์ (Human Interest)
 - 2) ก่อให้เกิดทัศนคติเชิงบวก (Positive) แม้ว่าเรื่องที่น่าเสนอจะเป็นเรื่องที่เฉียดฉิวแต่เจตนาในการนำเสนอไม่ควรโน้มน้ำหนักให้เกิดความงมงาย แต่ก็ไม่จำเป็นต้องชี้หน้าหรืออบรมสั่งสอนเกินไป
 - 3) เป็นการสร้างสรรค์ใหม่ (Creative) ถ้าเป็นประเด็นที่เคยมีคนนำเสนอมาแล้ว ก็ควรมีข้อมูลคืบหน้าใหม่ ๆ เพิ่มเติม ไม่ใช่ย่อเยิ่นยอวยเติมทั้งหมด
 - 4) มีเรื่องของอารมณ์ความรู้สึกมาเกี่ยวข้อง (Emotion) หมายถึง อารมณ์สนุกสนาน ตื่นเต้น พิศวง ระทึกใจ เศร้าสลดใจ ตลกขบขัน ฯลฯ ไม่ใช่เสนอแต่ข้อมูลทางกายภาพแห่ง ๆ แต่น่าจะมีข้อมูลทางความรู้สึกนึกคิดหรือจิตวิญญาณของบุคคลที่เกี่ยวข้องมานำเสนอด้วย (อย่างที่ไม่เรียกว่าข้อมูลทางจิตภาพ)
 - 5) เป็นประเด็นที่ผู้เขียนมีข้อมูล รู้จริง น่าเชื่อถือ (Convincingly) ข้อมูลจากประสบการณ์จริงในการลงพื้นที่ หรือข้อมูลจากค้นคว้าเอกสาร และจะดียิ่งหากมีข้อมูลทั้งสองด้าน เพราะฉะนั้นการนำงานเขียนในประเด็นที่ใกล้ตัว ประเด็นที่เราสนใจใคร่รู้เป็นการส่วนตัวจึงเป็นการเริ่มต้นที่ดีวิธีหนึ่ง

6) เป็นประเด็นที่มีความขัดแย้ง หักมุม เปรียบเทียบเห็นความแตกต่าง (Conflict, Contrast) เพราะบางครั้งการที่ผู้อ่านคาดเดาเนื้อเรื่องตอนจบถูกบ้าง ไม่ถูกบ้าง เพราะมีการหักมุมจบ ก็จะช่วยเพิ่มอรรถรสในการอ่านหรือดูมากยิ่งขึ้น

2. การใช้ภาษาในงานสารคดี

1) ใช้ภาษาไพเราะ สละสลวย แต่ไม่วิไลศมาหราเกินไป หรือที่อาจกล่าวได้ว่า ใช้ภาษาที่เรียบง่าย แต่ทรงพลัง

2) เติมเสน่ห์ในงานเขียนด้วยการใช้อุปมาอุปไมยพองาม

3) ใช้คำประสม กวี แก่ แต่ ต่อ ที่ ซึ่ง อัน ฯลฯ ให้เหมาะสม

4) ระวังคำซ้ำ

5) ระวังคำฟุ่มเฟือย

3. กลวิธีการเดินเรื่องในงานสารคดี

1) ใช้ตัวผู้เขียนเองเป็นตัวเดินเรื่อง (พรีเซ็นเตอร์) หรือสารคดีที่นำเสนอเรื่องราวผ่านอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียน

2) ใช้บุคคลในประวัติศาสตร์เป็นตัวเดินเรื่อง

3) ใช้บุคคลในพื้นที่เป็นตัวเดินเรื่อง

4) เสนอสารคดีในรูปแบบจดหมาย ใช้ตัวผู้เขียนจดหมายกับผู้รับเป็นตัวเดินเรื่อง

5) ให้เนื้อหาสารคดีเดินเรื่องด้วยตัวของมันเอง โดยไม่ต้องมีพรีเซ็นเตอร์

6) สร้างตัวละคร (Actor) เป็นตัวเดินเรื่อง หมายถึง เรานำเสนอเรื่องราวอันเป็นข้อเท็จจริง แต่ปั้นแต่งตัวละครขึ้นเป็นตัวเดินเรื่องหรือเอาตัวละครใส่เข้าไปในเหตุการณ์หรือสถานที่ที่เรากล่าวถึง วงการโทรทัศน์เรียก “สารคดีถึงละคร” (Docu-drama)

ชโลม รอดลอย (2551, น. 4-5) กล่าวว่า สารคดีเป็นบทความประเภทหนึ่งที่มีลักษณะสั้น ๆ ลักษณะเด่น ๆ มีเนื้อหาเสนอความรู้หรือความคิดเห็น เป็นข้อเขียนพิมพ์ออกแบในนิตยสารหรือหนังสือพิมพ์ โดยวิธีการเขียนเป็นภาษาร้อยแก้วที่สละสลวย อ่านได้อย่างน่าสนใจ มักใช้ภาษาอังกฤษว่า Feature หรือ Article สารคดีเป็นงานเขียนที่มีลักษณะเฉพาะส่วนตัว คือ ผู้เขียนมีจุดมุ่งหมายที่จะเสนอข้อเท็จจริงและสาระแก่ผู้อ่าน เพื่อให้ผู้อ่านได้รับความรู้ความเพลิดเพลินไปพร้อม ๆ กัน ผู้เขียนจะใช้วิธีการนำเสนอตามท่วงทำนองหรือลีลาการเขียนและความสามารถเฉพาะตน ปัจจุบันมีงานเขียนจำนวนมากที่ผู้เขียนมุ่งเสนอแก่ผู้อ่านโดยใช้รูปแบบของสารคดีทั้ง ๆ ที่บางครั้งข้อเท็จจริงและเนื้อหาสาระมีแต่น้อย นอกจากนี้ สารคดีบางเรื่องผู้เขียนอาจเขียนตามทรรศนะของตนอย่างเดียว บางครั้งอาจเขียนด้วยอคติหรืออาจจะเน้นเพียงบางแง่บางมุม ทำให้ขาดเนื้อหาสมบูรณ์ ซึ่งผู้อ่านควรได้รับ ดังนั้น ในการอ่านสารคดี ผู้อ่านจึงควรพิจารณาให้ละเอียดมาก ไม่ควรด่วนรีบสรุปเสียทีเดียวว่า เรื่องที่ปรากฏในสารคดีทุกเรื่องล้วนเป็นความจริง

ทั้งหมด แต่อย่างไรก็ตามนักเขียนสารคดีที่ดีควรมุ่งเสนอข้อเขียนที่มีจุดมุ่งหมายที่จะเสนออะไรก็ได้ เช่น เรื่องราวของบุคคล สถานที่ที่นำไปเที่ยว เหตุการณ์ หรืออาจนำเสนอแนวคิดใหม่ ๆ โดยเรื่องราวเหล่านั้นเป็นความรู้และความจริงแก่ผู้อ่านอยู่ตลอดเวลา

วนิดา บำรุงไทย (2544, น. 60) กล่าวว่า การใช้ภาษาที่ทำให้งานเขียนสารคดีมีคุณค่าด้านความเพลิดเพลินลักษณะ ดังนี้

1. ใช้ประโยคสั้น กระชับ มีประสิทธิภาพดีกว่าประโยคที่เยิ่นเย้อ
2. ควรใช้ภาษาธรรมดา ๆ ที่เป็นที่คุ้นเคย
3. ใช้คำสั้น ๆ เหมาะสมดีกว่าคำยาว ๆ
4. ลีลาการเขียนแบบง่าย ๆ เป็นกันเอง มีลักษณะแบบธรรมชาติสามัญ จะทำให้ข้อเขียนมีความน่าอ่านยิ่งขึ้น

รุ่งรัตน์ ชัยสำเร็จ (2541, น. 80) กล่าวว่า ลักษณะของสารคดีมีลักษณะ 3 ประการคือ เนื้อหา การนำเสนอ และรูปแบบ

1. เนื้อหา เนื้อหาของสารคดีเป็นความรู้หรือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับมนุษย์ชาติและสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีชีวิตในด้านต่าง ๆ รวมทั้งหมดเรื่องโดยทั่วไปที่มนุษย์ชาติน่าสนใจใครรู้ เช่น ความเชื่อ สังคมวัฒนธรรม การแต่งตัว การตกแต่งบ้านเรือน ปรากฏการณ์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระบบจักรวาล ฯลฯ โดยที่ผู้ประพันธ์นำเสนอและแสดงออกความรู้สึก ความคิดเห็นสอดแทรกไว้

2. การนำเสนอ การนำเสนอสารคดี จะมุ่งเน้นข้อคิดเห็น ข้อเท็จจริง และความรู้สึกของผู้ประพันธ์มากกว่าจินตนาการ เพื่อให้โครงเรื่องไม่ซับซ้อน ให้ผู้อ่านเข้าใจง่าย

3. รูปแบบ สารคดีมีรูปแบบการเขียนหลากหลาย เช่น ความเรียงบทความ จดหมาย บันทึกและในปัจจุบันมีการเขียนสารคดีอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะคล้ายบันเทิงคดี คือ มีตัวละคร ฉาก บทสนทนา และการดำเนินเรื่องที่ชวนให้ติดตามเรื่อง

ประเทือง ทินรัตน์ (2540, น. 71) กล่าวว่า ลักษณะเด่นของการเขียนสารคดี ที่ควรสังเกตเป็นพิเศษก็คือเป็นการเขียนที่มุ่งเสนอข้อเท็จจริงเป็นสำคัญ ส่วนประกอบอื่น ๆ เช่น ความสนุกสนาน หรืออารมณ์ หรือการแทรกจินตนาการ อาจจะมีบ้างแต่ก็เป็นรอง

สรุปได้ว่า สารคดีเป็นงานเขียนที่มีลักษณะเฉพาะตัว ที่แตกต่างจากงานเขียนประเภทอื่น เพราะมีการนำเสนอข้อมูล เรื่องราวที่เป็นข้อเท็จจริง มีรูปแบบการนำเสนอที่ไม่เจาะลึกด้านเนื้อหา มีคุณค่าแก่ผู้อ่าน จึงทำให้สารคดีเป็นงานเขียนที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก

2.1.3 ประเภทของสารคดี

สารคดีแบ่งตามรูปแบบวิธีเสนอเรื่อง กลวิธีการเขียน ตลอดจนเนื้อหาสาระัตถะของการเขียนนั้นได้หลายประเภทที่เด่น ๆ ซึ่งนักวิชาการได้จำแนกประเภทของสารคดีไว้แตกต่างกันมีประมวลได้ ดังนี้

เกศินี จุฑาวิจิตร (2557, น. 150-153) กล่าวว่า ประเภทของสารคดีได้มีการจำแนกประเภทของสารคดีแบบกว้าง ๆ ออกได้ 2 ประเภท คือ สารคดีเชิงข่าวและสารคดีทั่วไป

1. สารคดีเชิงข่าว

สารคดีเชิงข่าว (news feature) หมายถึง สารคดีเกี่ยวกับข่าวหรือเหตุการณ์ปัจจุบัน เนื้อหาและสาระสำคัญของสารคดีประเภทนี้ ได้แก่ ข่าวหรือเหตุการณ์สำคัญที่กำลังอยู่ในความสนใจหรือยังอยู่ในความคิดคำนึงของประชาชน การนำเสนอสารคดีเชิงข่าว อาจจะไม่ทันต่อเหตุการณ์ และสถานการณ์เท่ากับการเสนอข่าว แต่ก็ต้องมีความทันเวลาที่ไม่ถึงกับล่าสมัย และต้องเน้นที่องค์ประกอบของอารมณ์ความรู้สึก ความสนใจในฐานะที่ผู้อ่านและผู้เขียนต่างก็เป็นปุถุชนคนหนึ่งมากกว่าการเน้นเรื่องราวหรือเหตุการณ์ว่า ใคร ทำอะไร ที่ไหน ที่เป็นองค์ประกอบของข่าว

2. สารคดีทั่วไป

สารคดีทั่วไป (non-news feature) คือ สารคดีที่ไม่ใช่ข่าว บางคนอาจเรียกว่า สารคดีเกี่ยวกับมนุษย์ สารคดีประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องมีคุณค่าทางข่าวแฝงอยู่ ไม่จำเป็นต้องนำเสนอให้ทันเวลาอย่างรวดเร็วเท่ากับสารคดีเชิงข่าว แต่จะต้องมีคุณสมบัติในการสร้างความสนใจและเร้าอารมณ์เป็นสำคัญ และอาจจะมีบางเรื่องที่ควรนำเสนอให้เหมาะสมแก่โอกาสและกาลเทศะ

สารคดีทั่วไปแบ่งออกได้หลายประเภท ดังนี้

1) สารคดีบุคคล (personal profile) คือ เรื่องเกี่ยวกับบุคคล อาจเป็นเรื่องชีวประวัติ ผลงานที่สำคัญ สภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต วิธีการทำงาน อุดมการณ์และประสบการณ์ที่น่าศึกษา

2) สารคดีโอกาสพิเศษ (seasonal stories) คือ สารคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเทศกาลหรือฤดูกาลในโอกาสพิเศษต่าง ๆ เช่น ปีฉนวนรงค์วัฒนธรรมไทย ปีท่องเที่ยวไทย เทศกาลปีใหม่ สงกรานต์ เป็นต้น

3) สารคดีประวัติศาสตร์ (historical features) คือ สารคดีที่ว่าด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นมา พัฒนาการและประวัติศาสตร์ของเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ภูมิปัญญาไทย ความสำคัญของโบราณสถานเอกลักษณ์ที่ทรงคุณค่ามาแต่โบราณ ฯลฯ

4) สารคดีจดหมายเหตุ (archives) เป็นเรื่องของการบันทึกเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์อาจจะเป็นทางราชการหรือกึ่งราชการได้

5) สารคดีความทรงจำ (memory) เป็นเรื่องราวความทรงจำในอดีตที่มีความสำคัญสำหรับสังคมที่ผู้เล่าได้ฟื้นความหลังให้ผู้เขียนนำมาเขียนเผยแพร่ หรืออาจจะเขียนเองจากความทรงจำของตนก็ได้ เช่น การอพยพหนีสงครามการละเล่นของเด็กไทยในอดีต เป็นต้น

6) สารคดีท่องเที่ยว (travel features) คือ สารคดีที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยวประสบการณ์และบันทึกในการเดินทาง

7) สารคดีศิลปะและวัฒนธรรม (art and culture) คือ สารคดีที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับงานศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ

8) สารคดีแนววิธีทำ (how-to-do features) คือ สารคดีที่เน้นขั้นตอนกระบวนการในการดำเนินงาน แนะนำวิธีปฏิบัติตั้งแต่เริ่มต้นจนจบเพื่อให้ได้แนวปฏิบัติที่พึงประสงค์ เช่น การเสนอแนะการทำงานแบบลดขั้นตอน การสอนวิธีทำขนมหรืออาหารบางประเภท การสอนให้ผลิตสิ่งของจากวัสดุเหลือใช้ ฯลฯ

9) สารคดีเกี่ยวกับมนุษย์ (human stories) คือ สารคดีที่นำเสนอเรื่องราวทั่วไปที่อยู่ในความสนใจหรือเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มคนเฉพาะกลุ่ม เช่น สารคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเด็กและการพัฒนาเด็ก และสารคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ คนชายขอบ คนรักสัตว์ ฯลฯ

ธัญญา สังขพันธานนท์ (2553, น. 23-27) กล่าวว่า หากจัดประเภทย่อย ๆ ของสารคดีที่ปรากฏในสื่อสิ่งพิมพ์อาจจำแนกได้แบ่งออกได้เป็น 9 ประเภท ดังนี้

1. สารคดีรายงานเหตุการณ์ หมายถึง สารคดีที่มุ่งเสนอเรื่องราว ซึ่งเป็นการรายงานเหตุการณ์หรือกิจกรรมที่เกิดขึ้น ณ ที่ใดที่หนึ่ง และเหตุการณ์ หรือกิจกรรมนั้นมีสาระน่ารู้ที่เป็นประโยชน์กับสาธารณชนหรือบุคคลในแวดวงที่เกี่ยวข้องอย่างไร เช่น บทรายงานการสัมมนา การประชุมทางวิชาการ หรือการจัดงานรำลึกบุคคลและเหตุการณ์สำคัญ เป็นต้น

2. สารคดีชีวิตบุคคล หมายถึง สารคดีที่มุ่งนำเสนอเรื่องราว หรือท้องที่เกี่ยวเนื่องใน ชีวิตของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นคนเด่นคนมีชื่อเสียง แต่ชีวิตของบุคคลธรรมดาสามัญก็สามารถนำมาเขียนเป็นสารคดีชีวิตประเภทนี้ได้ขึ้นอยู่กับ การเลือกและการจับประเด็นที่จะนำเสนอ

3. สารคดีเด็ก หมายถึง สารคดีที่มุ่งนำเสนอเรื่องราวของเด็ก ทั้งในด้านของ ความบริสุทธิ์ น่ารัก ความไร้เดียงสาและความใฝ่ฝัน หรืออาจนำเสนอ ตีแผ่ให้เห็นถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับเด็ก เช่น การเอาใจเขามาใส่ใจเรา การกดขี่และทารุณกรรมเด็ก ตลอดจนการใช้แรงงานเด็ก

4. สารคดีเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง สารคดีประเภทนี้มีเนื้อหาหลัก ในการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยชี้ให้เห็นประโยชน์และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมระบบนิเวศ ตลอดจนการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า ภูเขา หรือการตีแผ่ให้เห็นปัญหาและวิกฤติทางด้านสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันสารคดีประเภทนี้ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก เห็นได้จากมีการนำเสนอในนิตยสารหลายฉบับ เช่น สารคดีภูเขาหรือวารสาร อ.ส.ท. เป็นต้น

5. สารคดีท่องเที่ยว หมายถึง สารคดีที่ได้รับความนิยมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและเป็นแนวการเขียนสารคดีที่เก่าแก่ เกิดขึ้นนับแต่มนุษย์ได้เดินทางไปในที่ต่าง ๆ เป็นการบันทึกและถ่ายทอดประสบการณ์ ความประทับใจเกี่ยวกับสถานที่ ผู้คนในภูมิภาคและวัฒนธรรมที่

นักเดินทางไปสัมผัสพบ การให้ข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น การเดินทาง ที่พัก แหล่งซื้อของ ฯลฯ สารคดีท่องเที่ยวได้รับความนิยมมากที่สุดในหมู่นักอ่าน เห็นได้จากนิตยสารหรือวารสารแทบทุกเล่มจะต้องนำเสนอสารคดีประเภทนี้

6. สารคดีวิถีชีวิต หมายถึง เป็นสารคดีที่มุ่งนำเสนอเรื่องราวการดำเนินชีวิตของกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่เห็นว่ามีลักษณะพิเศษเฉพาะที่น่าสนใจ เพื่อนำเสนอและเปิดเผยให้คนอ่านรับรู้ เช่น วิถีชีวิตของชนกลุ่มน้อย กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในบริบททางประเพณี ความเชื่อและวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มนอกจากนี้แล้วยังหมายถึงวิถีชีวิตของกลุ่มคนในบางสิ่งแวดล้อม เช่น ชีวิตคนในสลัม ได้สะพานลอย วิถีชีวิตของนักศึกษาในหอพัก วิถีชีวิตของสาวหางเครื่อง เป็นต้น

7. สารคดีเกี่ยวกับสตรี หมายถึง เป็นสารคดีที่มุ่งนำเสนอเรื่องราวของสตรีทั้งรายบุคคลและกลุ่มสตรี ซึ่งมักมีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับความสนใจ รสนิยม ชีวิตการทำงานโครงสร้างในแต่ละอาชีพ ตลอดจนปัญหาของสตรีในด้านต่าง ๆ เช่น การทำแท้ง การถูกข่มขืน ปัญหาแรงงานสตรี กลุ่มสตรีในชนบทและบทบาทของสตรีในด้านการเมืองเศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น

8. สารคดีรายงานพิเศษ หมายถึง สารคดีรายงานพิเศษ หรือที่เรียกกันว่า “สื่ूपพิเศษ” เป็นสารคดีที่มีขนาดยาว อาศัยการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบรอบด้าน และใช้เวลานานพอสมควร สิ่งสำคัญ คือ ผู้เขียนสารคดีประเภทนี้ต้องลงไปสัมผัสกับข้อมูลจริง สารคดีรายงานพิเศษมักจะนำเสนอเรื่องราวที่มีลักษณะท้าทายความสามารถในการเก็บข้อมูล หรือเป็นประเด็นที่ต้องใช้ความเสี่ยง อาจเป็นเรื่องที่ผู้เกี่ยวข้องไม่ยอมเปิดเผยเพราะผิดกฎหมายหรือไม่ถูกต้องตามประเพณี อันติงามของสังคม ดังจะเห็นได้จากสารคดีประจำฉบับที่ถูกนำมาขึ้นปกในนิตยสาร “สารคดี” หรือในผลงานสารคดีของ อรสม สุทธิสาคร เป็นต้น

9. สารคดีเชิงวิจารณ์ หรือเรียกว่าบทวิจารณ์ หมายถึง สารคดีที่มุ่งแสดงความคิดเห็นหรือวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มักปรากฏในหน้าวารสารและนิตยสารแทบทุกฉบับ เช่น บทวิจารณ์ภาพยนตร์ วิจารณ์ดนตรีวิจารณ์หนังสือ วิจารณ์แฟชั่นอาหาร ฯลฯ บทวิจารณ์จะมุ่งประเด็นติชมและวิเคราะห์ อธิบายความเกี่ยวกับองค์ประกอบคุณค่าสาระและรวมไปถึงการประเมินค่า บทวิจารณ์ที่ดีไม่เพียงแต่แสดงความคิดเห็นติชมเท่านั้น แต่ผู้เขียนจะต้องมีความรู้และมีหลักในการวิจารณ์สามารถวิเคราะห์หรือตีความให้ผู้อ่านได้รับความรู้เพิ่มเติมด้วย

ชลอ รอดลอย (2551, น. 48) กล่าวว่า ประเภทของสารคดีได้แบ่งเป็น 4 ประเภท ได้แก่ สารคดีประเภทชีวประวัติและอัตชีวประวัติ สารคดีที่มีเนื้อหาให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวในชีวิตของบุคคลจริง ๆ ทั้งบุคคลคนอื่น และส่วนอัตชีวประวัติเป็นสารคดีที่ผู้เขียนเขียนเล่าเรื่องราวประสบการณ์ของชีวิตตนเอง

ถวัลย์ มาศจรัส (2545, น. 33-34) กล่าวว่า สารคดีแบ่งออกได้เป็น 10 ประเภท คือ

1. สารคดีบุคคล (Personal Profiles) เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับชีวิตที่น่าสนใจของบุคคลทั่วไปในแง่มุมต่าง ๆ
2. สารคดีโอกาสพิเศษ (Seasonal Stories) เป็นเรื่องที่เขียนตามเทศกาลสำคัญต่าง ๆ ของแต่ละชาติ ได้แก่ วันสำคัญ เดือนที่มีความหมายพิเศษ วันพิเศษ ปีพิเศษต่าง ๆ
3. สารคดีท่องเที่ยว (Travel Features) เป็นการนำเรื่องราวที่พบเห็นจากการท่องเที่ยวมาเขียนถึงในแง่มุมต่าง ๆ ตามแต่ทรรศนะของแต่ละคน
4. สารคดีประวัติศาสตร์ (Historical Features) เป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่นำมาเขียนขึ้นเพื่อย้ำเตือนจิตสำนึกของอนุชนรุ่นหลัง หรือเพื่อย้ำให้เห็นความสำคัญของเรื่องราวต่าง ๆ ให้ผู้คนในชาติได้ตระหนักถึงความสำคัญของเรื่องราวดังกล่าวนั้น
5. สารคดีแนะนำวิธีทำ (How-to-do Features) เป็นเรื่องราวที่แสดงออกขั้นตอนการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
6. สารคดีเด็ก (Children Stories) เป็นเรื่องราวของเด็ก อาจจะเป็นการเลี้ยงดูแลการใช้แรงงานของเด็ก จิตวิทยาของเด็ก หรือเรื่องอื่น ๆ ที่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเด็กโดยตรงไปตรงมา
7. สารคดีสตรี (Women Stories) เป็นเรื่องเกี่ยวกับสตรีในแง่มุมต่าง ๆ
8. สารคดีเกี่ยวกับสัตว์ (Animal Stories) เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสัตว์ในมุมมองของการให้ความรู้ต่าง ๆ ที่เป็นสาระ
9. สารคดีจดหมายเหตุ (Archives) เป็นเรื่องของการบันทึกเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ อาจจะเป็นทางราชการ หรือถึงราชการก็ได้
10. สารคดีความทรงจำ (Memory) เป็นเรื่องราวของความทรงจำในอดีตที่มีความสำคัญสำหรับสังคมที่ผู้เล่าได้ฟื้นความหลังให้ผู้เขียนนำมาเขียนเผยแพร่ หรืออาจจะเขียนเองจากความทรงจำของตนก็ได้

วนิดา บำรุงไทย (2544, น. 9-11) จำแนกสารคดีไว้ 5 ประเภท ได้แก่

1. บทความ
2. สารคดีวิชาการ
3. สารคดีบันทึกการท่องเที่ยว
4. สารคดีเล่าประสบการณ์
5. สารคดีประวัติบุคคล

สายทิพย์ นุกูลกิจ (2543, น. 245) กล่าวว่า ประเภทของสารคดีและจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ สารคดีขนาดสั้น และสารคดีขนาดยาว ยังได้ใช้รูปแบบและวิธีการเขียนของสารคดีเป็น

เกณฑ์ในการจำแนก ได้จำแนกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ บทความ ความเรียง และงานเขียนประเภทเรื่องเล่าจากประสบการณ์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น สารคดีท่องเที่ยว สารคดีชีวประวัติ จดหมาย บันทึกความจริง อนุทิน เป็นต้น

สรุปได้ว่า สารคดีเป็นงานเขียนที่ครอบคลุมเนื้อหากว้างขวางมาก เรื่องที่จะนำมาเขียนเป็นสารคดีนั้นไม่มีขอบเขตจำกัด หากเป็นเรื่องจริงที่ให้สาระทั้งความรู้และความคิดก็นำมาเขียนเป็นสารคดีได้ทั้งสิ้น เนื้อหาของสารคดีจึงมีหลากหลาย เช่นเดียวกับที่มีรูปแบบต่าง ๆ มากมายดังกล่าวข้างต้นด้วยเหตุนี้ ในการแบ่งประเภทของสารคดีจึงแบ่งให้ครอบคลุมทั้งเนื้อหาและรูปแบบของสารคดี

2.1.4 เนื้อหาของสารคดี

เนื้อหาของสารคดีเป็นความจริงและต้องมีสาระ สามารถให้ผู้อ่านได้รับความรู้จากการอ่านหนังสือ นักวิชาการได้อธิบายเนื้อหาของสารคดี ดังนี้

เกศินี จุฑาวิจิตร (2557, น. 182) กล่าวว่า สารคดีจะต้องมีแก่นเรื่องหรือแนวคิดและโครงเรื่องที่ชัดเจนว่าต้องการ “เล่า” เรื่องอะไรและอย่างไร ทั้งนี้ไม่จำเป็นที่จะต้องมียุคประกอบ ความสด ความใหม่หรือความเป็นปัจจุบันทันด่วนเท่ากับข่าว แต่อาจจะเป็นเรื่องราวที่เสริมข่าวหรือให้รายละเอียดในแง่มุมต่าง ๆ ที่น่าสนใจซึ่งไม่ได้ถูกหยิบยกมานำเสนอในข่าว และอาจเป็นเรื่องทั่วไปที่อยู่ในความสนใจของผู้คน รวมทั้งเรื่องของคนธรรมดา ๆ ที่อยู่ในสถานการณ์ที่ไม่ธรรมดา เนื้อหาของสารคดีนอกจากเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องหรือต่อเนื่องจากข่าวหรือเหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่ปรากฏในสังคม ก็อาจยังเป็นเรื่องทั่วไปที่ได้รับความสนใจของคนในสังคม เรื่องของคนหรือประสบการณ์ของคนในประเด็นต่าง ๆ ที่ผู้เขียนเพื่อที่จะให้ผู้อ่านเกิดความสนใจใคร่รู้

ชลอ รอดลอย (2551, น. 37) ได้เสนอเนื้อหาที่จะนำมาเขียนเป็นสารคดี ดังนี้

1. เรื่องทั่วไป เช่น การท่องเที่ยว การกีฬา งานอดิเรก อุบัติเหตุ การจราจร สงคราม
2. เรื่องปรัชญา เช่น ความคิด คติธรรม
3. ศิลปะ เช่น สังคีต วิจิตรศิลป์ มัณฑนศิลป์ ภาพยนตร์ละคร ประติมากรรม

สถาปัตยกรรม นาฏกรรม

4. เกษตรศาสตร์ เช่น ขยายพันธุ์ ประมง ป่าไม้ เลี้ยงสัตว์ เพาะปลูก
5. วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น กลศาสตร์อาหารและโภชนาการ แพทยศาสตร์

คณิตศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์

6. ภาษาศาสตร์ เช่น ภาษาหรือนิรุกติศาสตร์ วรรณกรรม
7. สังคมศาสตร์ เช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์
8. อาชีววิทยา เช่น การพิสูจน์หลักฐาน การสืบสวนสอบสวนคดี อาชญากรรม
9. ศาสนา เช่น ศิล ปัญญา สมาธิ แนวปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องศาสนา

ถวัลย์ มาศจรัส (2545, น. 5) กล่าวว่า การเขียนสารคดีนั้น เป็นการนำเสนอข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในลักษณะของการให้ความรู้ ความเข้าใจ โดยการนำข้อเท็จจริงดังกล่าวมาผสมผสานกับศิลปะการเขียนที่สละสลวย ทำให้ผู้อ่านมีความสุขกับการอ่านที่ได้ทั้งสาระและสุนทรียรสทางด้านภาษา และสารคดีเป็นเรื่องที่เขียนขึ้นจากความเป็นจริงนี้เอง ทำให้เนื้อหาของสารคดีจะเกี่ยวเนื่องกับเรื่องราวต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. บุคคล
2. ภูมิศาสตร์
3. ประวัติศาสตร์
4. วิทยาศาสตร์
5. การเดินทางท่องเที่ยว
6. การอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น
7. สถานที่สำคัญในแต่ละพื้นที่
8. แนะนำกิจกรรมต่าง ๆ

สรุปได้ว่า เนื้อหาสาระของสารคดี เป็นเรื่องที่คุณเขียนมุ่งให้ผู้อ่านได้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลก และนอกโลก เป็นเรื่องราวของอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เป็นหลัก

2.1.5 คุณค่าของสารคดี

สารคดีสามารถให้ความเพลิดเพลินเป็นหลักแก่ผู้ชม ที่มุ่งแสดงความรู้ ความคิด ความจริง ความกระฉ่างแจ่ม และเหตุผลเป็นสำคัญ ซึ่งนักวิชาการได้อธิบายคุณค่าของสารคดีดังต่อไปนี้

สมสุข หินวิมาน และคณะ (2557, น. 102) กล่าวว่า สารคดีได้ให้ความรู้ จุดมุ่งหมายของผู้ผลิตสารคดี คือ การให้ความรู้แก่ผู้ชม หรือผู้ฟังในเรื่องนั้น ๆ แม้ว่าสารคดีมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้ แตกต่างจากรายการเพื่อการศึกษาที่มุ่งให้ผู้รับสารได้รับความรู้เฉพาะเรื่อง

อิงอร สุพันธ์วิณิช (2553, น. 52) กล่าวว่า คุณค่าของสารคดีมี 2 ประการ ดังนี้

1. คุณค่าด้านอารมณ์ สารคดีที่ตีย่อมทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์และความรู้สึกลอยๆ ได้อย่างหนึ่งในขณะที่อ่าน
2. คุณค่าด้านสติปัญญา เนื้อเรื่องของสารคดีให้ข้อเท็จจริงซึ่งอาจจะเป็นความรู้ในด้านต่าง ๆ เช่น ภาษา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี สังคมวิทยา การแพทย์แผนไทย กฎหมาย การจัดการ วิทยาศาสตร์ เป็นต้น

ชลอ รอดลอย (2551, น. 15-16) กล่าวว่า การเขียนสารคดีเหมือนกับการเขียนร้อยแก้วชนิดอื่น ๆ คือ ผู้เขียนต้องตั้งจุดมุ่งหมายในเวลาเขียน จุดมุ่งหมายที่ผู้เขียนควรพิจารณา มีอยู่ 4 ประการ คือ

1. ให้ความรู้ ข้อเท็จจริง และเนื้อหาสาระแก่ผู้อ่าน ผู้เขียนจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่จะเขียนอย่างละเอียดและลึกซึ้ง พึงคำนึงอยู่เสมอว่าในการให้ความรู้แก่ผู้อ่านนั้น ผู้ให้จะต้องมีความรู้อย่างกว้างขวางและแม่นยำ ถ้าหากผู้เขียนให้ความรู้ที่ถูกต้องและแม่นยำแล้ว ผู้อ่านก็จะได้รับประโยชน์ และผู้เขียนก็จะได้รับความเชื่อถือ ดังนั้น ผู้เขียนจึงจำเป็นต้องศึกษาข้อมูล หลักฐานต่าง ๆ ที่จะนำมาเขียนโดยถี่ถ้วน หากเรื่องที่จะเขียนเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับประสบการณ์ ผู้เขียนควรได้รับหรือเคยผ่านประสบการณ์นั้นมาด้วยตนเอง ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านได้รับความรู้ เนื้อหาสาระและข้อเท็จจริงมากที่สุด

2. ให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน สารคดีเป็นงานประพันธ์ที่มุ่งเน้นที่เสนอความรู้ เนื้อหาสาระและข้อเท็จจริงเป็นหลัก แต่ผู้เขียนจะต้องทำให้ผู้อ่านได้รับความเพลิดเพลินด้วย วิธีจะให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ผู้เขียนสารคดีจะต้องมีความสามารถเฉพาะตัวด้วยประการต่าง ๆ เช่น การใช้สำนวนภาษาที่ชวนให้ผู้อ่านมีความสนุกสนาน หรือใช้สำนวนภาษาที่ทำให้ผู้อ่านมีความคิดเห็นคล้อยตามอยู่ตลอดเวลา และได้รับความรู้โดยไม่รู้สึกตัว ซึ่งผู้เขียนจะต้องใช้สำนวนภาษาที่ให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านเป็นพิเศษ

3. ให้นำคำแนะนำแก่ผู้อ่านในการนำไปปฏิบัติได้จริง สารคดีบางเรื่องมีการเสนอวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งด้วย เมื่อผู้อ่านมีความคิดเห็นคล้อยตามแล้ว ต้องการจะนำวิธีที่อ่านนั้นไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมจริง ๆ สารคดีจะไม่มีประโยชน์เลยถ้าผู้อ่านไม่นำไปปฏิบัติ หรือนำไปปฏิบัติแล้วแต่ไม่เกิดผล นอกจากนั้น หากนำไปปฏิบัติแล้วเกิดความผิดพลาดเพราะอ่านคำแนะนำไม่ละเอียด หรือไม่เข้าใจคำแนะนำแล้วยังอาจจะเกิดโทษด้วย ผู้เขียนสารคดีจึงต้องมีความรู้อย่างละเอียด และมีความชำนาญในการปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องที่จะเขียนด้วย เพื่อจะได้คำแนะนำแก่ผู้อ่านโดยถูกวิธี และถูกขั้นตอน

4. ให้ความจรรโลงใจแก่ผู้อ่าน หมายถึง การอุ้มชูจิตใจไว้มิให้ตกต่ำ เรื่องที่จะสามารถจรรโลงใจของผู้อ่านได้นั้นต้องเป็นเรื่องที่ดี เป็นเรื่องที่สร้างสรรค์ เมื่อผู้อ่านได้อ่านแล้วก็เกิดความสบายใจ และพอใจกับสารที่ได้ สารคดีบางเรื่องอาจจะมีเนื้อหาสาระที่ชวนให้ผู้อ่านเกิดความเคร่งเครียดหรือไม่น่าสนใจ แต่ถ้าผู้เขียนวิธีเขียนที่ดี มีความชำนาญในการใช้สำนวนภาษาแล้ว ก็จะทำให้สารคดีเรื่องนั้นกลายเป็นเรื่องที่น่าอ่าน ดังนั้น ผู้เขียนสารคดีจึงควรพิจารณาถึงเรื่องที่จะเขียนว่าเป็นเรื่องที่สร้างสรรค์เพียงใด หรือจะส่งผลกระทบต่อสังคมในแง่ใดบ้าง

ถวัลย์ มาศจรัส (2545, น. 136) กล่าวว่า การเขียนสารคดีจึงต้องยึดหลัก ดังนี้

1. เป็นงานเขียนที่มุ่งแสดงข้อความ
2. ให้ความรู้แก่ผู้อ่าน
3. สาระและเรื่องราวสามารถตรวจสอบได้
4. มีแง่คิดแก่ผู้อ่านประเด็นใดประเด็นหนึ่งอย่างแน่ชัดเจน

วนิดา บำรุงไทย (2544, น. 108) กล่าวว่า คุณค่าของสารคดี คือ การให้ความรู้เกี่ยวกับชีวิต ความเข้าใจในความเป็นมนุษย์หรือความผันแปรของชีวิต ความรู้พฤติกรรมแนวการดำรงชีวิตของบุคคล อาจเป็นแบบอย่างในการสร้างค่านิยมที่ดีหรือให้แนวประพฤติปฏิบัติ หรือประวัติชีวิตชี้ให้เห็นความสำเร็จ ความล้มเหลว ในชีวิตของคน ซึ่งเป็นบทเรียนแก่ผู้อ่านให้สาระบางแง่มุม เช่น ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความเป็นมนุษย์ให้ดีขึ้น ทำให้เข้าใจเบื้องหลังปมชีวิตที่ซ่อนเร้น

สรุปได้ว่า คุณค่าของสารคดี ก็คือ ให้ความรู้ข้อเท็จจริงและเนื้อหาแก่ผู้ชม นอกจากนี้ ยังให้คำแนะนำในการปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ให้ความเพลิดเพลินและให้จรรโลงใจแก่ผู้ชมอีกด้วย

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสื่อรายการโทรทัศน์และรายการสารคดีโทรทัศน์

รายการโทรทัศน์ เป็นส่วนต่าง ๆ ของการออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ รายการสารคดีโทรทัศน์เป็นรายการที่นำเสนอเนื้อหาสาระในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อย่างละเอียดเจาะลึก ด้วยวิธีการเสนอรายการที่หลากหลายโดยเรื่องที่น่าสนใจต้องเป็นข้อเท็จจริงทั้งหมด ใช้เสียงจริงของบุคคลหรือที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในเรื่องนั้น เพื่อให้ความรู้ ข้อเท็จจริง และเกิดอิทธิพลแก่ผู้ชม ดังนั้น นักวิชาการได้อธิบายความหมายของรายการโทรทัศน์ ความสำคัญของรายการโทรทัศน์ รูปแบบและประเภทของรายการโทรทัศน์ ลักษณะและองค์ประกอบของรายการสารคดีโทรทัศน์ คุณค่าของรายการสารคดีโทรทัศน์ ดังนี้

2.2.1 ความหมายของสื่อรายการโทรทัศน์

รายการโทรทัศน์ หมายถึง ระบบการส่งภาพและเสียงไปพร้อม ๆ กันด้วยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อสื่อสารตามเป้าประสงค์ และโทรทัศน์เพื่อการศึกษาจะเน้นรายการที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาโดยเฉพาะ ทั้งระดับการสอนในชั้นเรียนและระดับการจัดรายการที่สถานีโทรทัศน์ต่างหาก ซึ่งนักวิชาการได้อธิบายความหมายของรายการโทรทัศน์ ดังนี้

สุรศักดิ์ ปาเฮ (2560, น. 335) ได้กล่าวว่า “สื่อโทรทัศน์” หมายถึง การส่งและรับภาพและเสียงโดยเครื่องส่งและเครื่องรับผ่านอิเล็กทรอนิกส์ ออกอากาศด้วยคลื่นวิทยุใช้พลังงานไฟฟ้าเป็นคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าจากเครื่องส่งไปยังเครื่องรับที่อยู่ห่างไกล

อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบูลย์ (2552, น. 7-8) กล่าวว่า ความหมายของสื่อโทรทัศน์ (Television) คือ การใช้คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าในการส่งและรับภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และเสียง โดยสัญญาณภาพและเสียงดังกล่าวนี้จะถูกแพร่ภาพและกระจายเสียงไปอย่างไกลและอย่างรวดเร็ว ผู้คนที่ต้องการรับสารจะต้องมีเครื่องรับวิทยุโทรทัศน์ เพื่อทำหน้าที่เปลี่ยนคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าให้กลับเป็นภาพและเสียงที่สามารถรับสารได้

สุกัญญา สมไพบูลย์ และปอรรชต์ ยอดนคร (2550, น. 13-14) กล่าวว่า โทรทัศน์เป็นสื่อ (media) ที่ถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ไปสู่ประชาชนจำนวนมากพร้อม ๆ กันซึ่งเรียกว่าสื่อมวลชน

(mass Communication) และนำคนที่ปรากฏตัวในรายการให้ได้ใกล้ชิดกับผู้ชมที่บ้าน โดनाเสนอทั้งภาพ (visual) และเสียง (audio) ในเวลาเดียวกันภาพนั้นอาจจะเป็นภาพนิ่งหรือภาพเคลื่อนไหว สัญลักษณ์ต่าง ๆ แสง อุปกรณ์ประกอบฉาก ส่วนเสียงก็จะมีทั้งเสียงพูดเสียงธรรมชาติ เสียงเพลง เสียงดนตรี และเสียงประกอบอื่น ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ ลักษณะธรรมชาติอื่น ๆ ของสื่อโทรทัศน์ที่สำคัญ คือ การเป็นสื่อรุก (active) นั่นคือแม้อยู่ที่บ้านมีเครื่องรับก็สามารถเปิดรับข่าวสารได้และสามารถเลือกชมรายการตามผังรายการของช่องต่าง ๆ ได้อย่างสะดวกตามความชอบหรือรสนิยม

สรุปได้ว่า รายการโทรทัศน์ หมายถึง ระบบการส่งภาพและเสียงไปพร้อม ๆ กันด้วยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อสื่อสารตามเป้าประสงค์ เพื่อการศึกษาและการจัดรายการที่สถานีโทรทัศน์ต้องการถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลให้เลือกชมได้ตามความชอบ

2.2.2 ความสำคัญของรายการโทรทัศน์

รายการโทรทัศน์ เป็นสื่อที่สำคัญและมีอิทธิพลสูงต่อประชาชนในสังคมทุกประเทศทั่วโลกต่างให้ความสำคัญกับการจัดตั้งสถานีของตน เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนความเคลื่อนไหวของประชาชนและประชากรทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจพาณิชย์ การเมือง การปกครอง การศึกษา และการทหาร เป็นต้น ซึ่งนักวิชาการได้อธิบายความสำคัญของรายการโทรทัศน์ ดังนี้

สมสุข หินวิมาน และคณะ (2557, น. 3) กล่าวว่า ทั้งวิทยุและโทรทัศน์เป็นช่องทางการสื่อสารที่ทำให้มนุษย์ได้เห็นและได้ยินในสิ่งที่เกิดขึ้นจากพื้นที่อันห่างไกล โดยผ่านคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าเป็นตัวกลางที่ขวางกันระหว่างผู้ส่งข่าวสาร / ผู้สร้างกับผู้รับสาร / ผู้ชม / ผู้ฟัง

สุทธิ ชัตติยะ (2555, น. 7-12) กล่าวว่า รายการโทรทัศน์เป็นสื่อมวลชนที่มีบทบาทและมีอิทธิพลสำคัญอย่างมากต่อผู้ชมรายการ ดังนี้

1. สื่อเสริมสร้างสติปัญญา มีการให้ข้อเท็จจริงแก่ประชาชน การให้ความรู้ตามอัธยาศัย และการแสดงความคิดเห็น
2. สื่อในการสื่อสารระหว่างประเทศ มีการรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในโลก การเผยแพร่และแลกเปลี่ยนความรู้และความบันเทิงในรูปแบบต่าง ๆ และการพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน ซึ่งมักจะอยู่ในรูปแบบของการรายงานข่าวเกี่ยวกับเหตุการณ์ภัยพิบัติต่าง ๆ อันเกิดจากธรรมชาติ
3. สื่อพัฒนาประเทศ ได้พัฒนาในด้านการศึกษา พัฒนาด้านการเมือง พัฒนาด้านชนบท และพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม

รุ่งรัตน์ ชัยสำเร็จ (2553, น. 182) กล่าวว่า การเขียนบทโทรทัศน์เน้นเพิ่มความรู้ความเข้าใจแก่กลุ่มคนเป้าหมาย จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติค่านิยมตลอดจนพฤติกรรมที่พึงประสงค์ รวมทั้งส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีให้เกิดขึ้นแก่ส่วนใดส่วนหนึ่ง

สรุปได้ว่า โทรทัศน์เป็นสื่อกลางที่เป็นตัวเชื่อมต่อรายการทีวีเข้ากับผู้คนต่าง ๆ ในสังคม ไม่ว่าจะชนชั้นใดก็ตาม จะได้รับประโยชน์ที่ได้มาจากการดูเช่นกัน เพราะเป็นสื่อที่จะทำให้ผู้ชมได้รับรู้ข้อมูลต่าง ๆ ผ่านการนำเสนอทั้งภาพนิ่ง เสียง รวมถึงภาพเคลื่อนไหว และมีประโยชน์มากมาย ในปัจจุบัน รายการโทรทัศน์ทำให้สะดวกสบายในการสอนและการเรียนรู้เป็นอย่างมากแก่ผู้ชม

2.2.3 รูปแบบและประเภทของรายการโทรทัศน์

รูปแบบของรายการวิทยุโทรทัศน์ หมายถึง ลักษณะการดำเนินของรายการที่ปรากฏทางจอโทรทัศน์ ซึ่งปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมและน่าสนใจ ตัวอย่างรูปแบบของรายการที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น รูปแบบของรายการข่าว แต่เดิมมีเพียงการนั่งอ่านข่าวคนเดียว ต่อมานิยมให้มีผู้อ่านข่าวมากกว่า 1 คน มีภาพยนตร์ประกอบข่าวมากขึ้น ตลอดจนอาจมีการสัมภาษณ์สดทางรายการข่าว ถ้าข่าวนั้นมีความสำคัญมาก ในรายการประเภทอื่น ๆ ต่างก็มีรูปแบบที่น่าสนใจแตกต่างกันไป สำหรับประเภทรายการโทรทัศน์สามารถแบ่งตามหลักการได้ 3 ลักษณะคือ 1) ประเภทรายการตามกลุ่มผู้ชม 2) แบ่งตามช่วงเวลาที่ยออกอากาศในแต่ละวัน 3) แบ่งตามประเภทของเนื้อหา รายการ ซึ่งนักวิชาการได้แบ่งรูปแบบและประเภทของรายการโทรทัศน์ ดังนี้

อรนุช เลิศจรยารักษ์ (2558, น. 63-65) กล่าวว่า รูปแบบของรายการได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ รายการที่ไม่ใช่ละคร (nondramatic programs) และรายการละคร (dramatic programs)

1. รายการที่ไม่ใช่ละครประกอบด้วย
 - 1) รายการให้ความรู้ (informational programs)
 - 2) รายการสนทนา (discussion programs)
 - 3) อภิปราย (panels) เกม (games) การตั้งปัญหาให้ผู้เข้าแข่งขันตอบปัญหา (quizzes) และการประกวด (Contests)
 - 4) รายการวัยรุ่น (teen-age programs)
 - 5) รายการเด็ก (children's programs)
 - 6) รายการสตรี (women's programs)
 - 7) รายการการศึกษา (educational programs)
 - 8) รายการข่าว (news programs)
 - 9) รายการศาสนา (religious programs)
 - 10) รายการบันเทิงและรายการดนตรี (variety and musical programs)
2. ส่วนรายการละครประกอบด้วย
 - 1) ละครสืบสวน (detective drama)
 - 2) ละครตลก (situation Comedies)

- 3) ละครตะวันตก (Westerns)
- 4) ละครเล่นเป็นตอน (Serials)
- 5) เรื่องที่เขียนเป็นตอน ๆ (anthology series)
- 6) ละครพิเศษ (dramatic special)

กาญจนา แก้วเทพ (2552, น. 134-137) กล่าวว่า ได้แบ่งอาจจำแนกประเภทของรายการโทรทัศน์ได้เป็น 4 ประเภทดังนี้

1. ประเภทการแข่งขัน เช่น กีฬา ประกวดนางงาม จะเป็นรายการที่เป็นเรื่องจริง แต่ทว่ามีลักษณะน่าตื่นเต้น เร้าอารมณ์ได้มาก
2. ประเภทละคร เป็นรายการประเภทที่ไม่ใช่เรื่องจริงแต่ทว่าสามารถเร้าอารมณ์ได้มากเช่นกัน
3. ประเภทข่าว เป็นรายการที่เน้นข้อเท็จจริง แต่การนำเสนอเป็นแบบเรียบ ๆ ไม่จำเป็นต้องกระตุ้นอารมณ์
4. ประเภทการชักชวนโน้มน้าว เช่น การโฆษณาที่ไม่มีประสิทธิภาพ จะมีข้อเท็จจริงน้อยและอาจจะไม่ค่อยเร้าอารมณ์มากนัก

สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หน่วยที่ 1-5 (2550, น. 45-49) ได้แบ่งประเภทรายการโทรทัศน์ออกเป็นกลุ่ม ๆ ซึ่งสามารถจำแนกได้หลายวิธี เช่น การจำแนกตามวัตถุประสงค์ การจำแนกตามกลุ่มเป้าหมาย และการจำแนกตามเนื้อหารายการในประเทศไทย การนำเสนอรายการโทรทัศน์นิยมเสนอรายการหลากหลายรูปแบบ มีทั้งรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบที่ประยุกต์ขึ้นใหม่ด้วยการผสมผสานรูปแบบหนึ่งกับอีกรูปแบบหนึ่ง จนเกิดเป็นรูปแบบรายการใหม่ขึ้นมา โดยสามารถแบ่งรูปแบบของรายการได้ออกเป็น 19 รูปแบบ ดังนี้

1. รายการข่าว (News) เป็นรายการที่มุ่งเน้นการให้ข้อมูลข่าวสาร เหตุการณ์ ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในสังคม มีพื้นฐานตั้งอยู่บนข้อเท็จจริง ความถูกต้องแม่นยำ ไม่เน้นการให้ความบันเทิง
2. รายการสารคดี (Documentary) เป็นรายการที่นำเสนอข้อเท็จจริงเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงเรื่องเดียว ด้วยวิธีการนำเสนอที่หลากหลายและน่าสนใจ ให้ความเพลิดเพลินในการรับชม ไปพร้อมกับการได้รับสาระความรู้ต่าง ๆ
3. รายการละคร (Drama) เป็นรายการที่มุ่งเน้นการให้ความบันเทิงแก่ผู้ชม ไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องจริงเสมอไป อาจเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นหรือจินตนาการขึ้นมาก็ได้มีหลักสำคัญอยู่ที่กลวิธีการวางโครงเรื่อง การผูกปม เรื่องการสร้าง ความขัดแย้ง การทวีความขัดแย้งจนนำไปสู่จุดไคลแมกซ์ของเรื่องและคลี่คลายในที่สุด ทำให้เรื่องราวสนุกสนานได้รรถรสในการชม

4. รายการเกมส์ (Game) เป็นรายการที่มุ่งเน้นการแข่งขันของผู้ร่วมเล่นเกมส์ ในรายการเน้นการใช้ทักษะร่างกายเป็นสำคัญ โดยการแข่งขันภายใต้เงื่อนไขของสถานการณ์ ที่ถูกกำหนดขึ้นภายในเวลาอันจำกัด รายการประเภทนี้ผู้ชมจะมีส่วนร่วมด้วยการเชียร์หรือลุ้น ผู้เล่นเกมส์ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ทำให้เกิดความสนุกสนาน

5. รายการพูด (Talk show) เป็นรายการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพูดโดยพิธีกร ผู้ดำเนินรายการที่จะพูดคุยกับแขกรับเชิญ

6. รายการตอบคำถาม (Quiz) เป็นรายการที่มุ่งเน้นการแข่งขันคล้ายกับรายการเกมส์ แต่แตกต่างกันตรงที่รายการตอบคำถามจะเน้นการแข่งขันกันโดยอาศัยความรู้ ไหวพริบและ สติปัญญาของผู้เล่นเกมส์มากกว่าการใช้ทักษะร่างกาย

7. รายการวาไรตี้ (Variety) เป็นรายการที่ผสมผสานรูปแบบรายการที่หลากหลาย ไม่จำกัดแต่โดยมากมักมีสิ่งที่เป็นองค์ประกอบสำคัญ คือ ดนตรีและเพลง ความตลกขบขัน การสนทนากับแขกรับเชิญ

8. รายการกีฬา (Sport) เป็นรายการที่มีลักษณะเฉพาะ มุ่งเน้นการแข่งขันในเกมส์กีฬา ประเภทใดประเภทหนึ่ง ส่วนใหญ่เป็นรายการถ่ายทอดสดและมีการนำเทปบันทึกการแข่งขันกีฬามา ประยุกต์เป็นรายการใหม่ขึ้นมา

9. รายการดนตรี (Music) เป็นรายการที่มุ่งให้ความบันเทิงเร้าอารมณ์แก่ผู้ชมในอรรถรส ของการบรรเลงดนตรี การขับร้องเพลง

10. รายการถ่ายทอดสด (Live) เป็นรายการที่นำเสนอภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น มายังผู้ชมโดยตรง โดยผู้ชมจะได้รับชมไปพร้อมกันในเวลาเดียวกันกับที่เกิดเหตุการณ์นั้น ๆ

11. รายการวิจารณ์ข่าว (News Commentary) เป็นรายการที่นำประเด็นข่าวมา พูดคุยวิพากษ์วิจารณ์ด้วยมุมมองของผู้ดำเนินรายการเองหรือมุมมองของแขกรับเชิญ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อแสดงทัศนะความคิดเห็นต่อประเด็นเรื่องที่เป็นข่าว

12. รายการสารคดีเชิงข่าว (News Documentary) เป็นรายการที่นำประเด็นข่าวมา นำเสนอใหม่ โดยใช้รูปแบบรายการสารคดีมานำเสนอ

13. รายการพูดคุยสนทนาเชิงวิเคราะห์ข่าว (News and Talk) เป็นรายการที่หยิบยก ประเด็น ข่าวที่น่าสนใจมาพูดคุย ซึ่งมีทั้งแบบดำเนินรายการคนเดียวพูดคุยกับผู้ฟังหรือผู้ดำเนิน รายการสองคนขึ้นไปพูดคุยกัน

14. รายการสารคดีละคร (Docu-Drama) เป็นรายการที่นำเรื่องราวข้อเท็จจริงต่าง ๆ มานำเสนอด้วยรูปแบบการแสดงเป็นละคร มีการพูดเรื่องเช่นเดียวกับละคร มีตัวละครเป็นผู้อำนาจของ เรื่องราวผ่านการแสดงท่าทางและการพูด แทนที่จะใช้ภาพและเสียงบรรยาย ดังเช่น รายการสารคดี

15. รายการวาไรตี้เกมส์โชว์ (Variety Game Show) เป็นรายการที่นำเสนอรูปแบบเกมส์มาผสมกับรูปแบบวาไรตี้ กล่าวคือ มีพื้นฐานอยู่ที่การเล่นเกมส์การแข่งขันของผู้ร่วมรายการ แต่จะผสมผสานความบันเทิงรูปแบบอื่น ๆ เข้าไปเช่นการเพิ่มส่วนการแสดงตลก

16. รายการวาไรตี้ ทอล์กโชว์ (Variety Talk Show) เป็นรายการที่นำรูปแบบการพูดคุยมาผสมกับรายการวาไรตี้ กล่าวคือ มีการพูดคุยกับแขกรับเชิญเป็นหลัก แต่จะมีการนำเสนอรูปแบบความบันเทิงชนิดอื่น ๆ ผสมเข้ามาเพื่อสร้างความน่าสนใจ เช่น การเพิ่มส่วนที่เป็นการแสดงความสามารถพิเศษของแขกรับเชิญหรือการเพิ่มการแสดงตลกเข้าไปในรายการ ซึ่งตามปกติรายการพูดคุยมักไม่นำเสนอ

17. รายการโฆษณา (Advertising) เป็นรายการประกาศสินค้าหรือบริการที่ต้องการให้ประชาชนโดยทั่วไปทราบ จุดประสงค์เพื่อให้คนทั่วไปรู้จักสินค้าหรือการบริการนั้น ๆ

18. รายการข่าวบริการ (Service) เป็นรูปแบบการบริการพื้นที่การออกอากาศของสถานีโทรทัศน์ในการนำเสนอข่าวของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ต้องการนำเสนอไปยังประชาชน

19. รายการประชาสัมพันธ์ (Public Relation) เป็นรายการที่แสวงหาความสัมพันธ์ความร่วมมือและการสนับสนุนจากประชาชน เพื่อให้ประชาชนยอมรับ ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานตามกระบวนการ นโยบาย วัตถุประสงค์และความเคลื่อนไหวของสถาบันหรือหน่วยงานนั้น ๆ

สรุปได้ว่า การแบ่งประเภทรายการตามกลุ่มผู้ชม อาจแบ่งได้ตามอายุ เพศ อาชีพ หรือ ฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา และถิ่นที่อยู่อาศัยของผู้ชม รายการโทรทัศน์ส่วนใหญ่ในสถานีฟรีทีวีมักเสนอรายการให้กับผู้ชมกลุ่มใหญ่ มากกว่าจะเป็นรายการที่เฉพาะเจาะจงกลุ่มผู้ชมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ใช้วิธีการกำหนดประเภทของรายการตามกลุ่มผู้ชม ในช่วงเวลาต่าง ๆ ของผังรายการตามความเหมาะสม เช่น จัดรายการสำหรับเด็ก ไว้ในตอนบ่าย-เย็น และช่วงเช้าวันเสาร์-อาทิตย์ จัดรายการสำหรับผู้หญิง หรือแม่บ้าน ไว้ตอนสาย บ่าย หรือค่ำ ส่วนรายการโทรทัศน์ในสถานีโทรทัศน์ระบบบอกรับสมาชิกนั้นจะเห็นได้ว่า จะกำหนดเนื้อหารายการของแต่ละสถานีตามกลุ่มผู้ชมและความสนใจเนื้อหารายการด้านนั้น ๆ โดยเฉพาะ เช่น ช่องการ์ตูนสำหรับเด็ก ช่องกีฬา ช่องข่าว ช่องดนตรี ช่องแฟชั่น ช่องภาพยนตร์ และช่องสารคดี

2.2.4 ความหมายของรายการสารคดีโทรทัศน์

รายการสารคดี เป็นรายการที่สามารถใช้เทคนิคในการบอกเล่าแก่ผู้ฟังได้หลายแบบ เช่น วิธีการบอกเล่า บรรยาย สัมภาษณ์ อภิปราย การให้คำวิจารณ์ของผู้เชี่ยวชาญ คำวิจารณ์ของคนเดินถนน คำอธิบายของผู้เห็นเหตุการณ์ การแสดงในแบบละคร และการใช้เพลงและเสียงประกอบ เป็นต้น

สมสุข หินวิมาน และคณะ (2557, น. 97-98) กล่าวว่า สารคดี (documentaries หรือ features) เป็นรายการที่นำเสนอข้อมูล ภาพ และเสียงของเหตุการณ์ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่จริง

โดยนำเสนอเรื่องราวเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างละเอียดเจาะลึกตลอดรายการ สารคดีจัดเป็นรายการประเภท non-fiction เช่นเดียวกับรายการข่าว เนื่องจากเนื้อหาเป็นเรื่องจริงและเชื่อถือได้ไม่ใช่เรื่องแต่งขึ้น สารคดีจัดเป็นรายการประเภทสาระ แม้สารคดีบางรายการจะนำเสนอโดยมีกลิ่นอายของบันเทิงคดี แต่เนื้อหาหรือข้อมูลที่นำเสนอมุ่งหวังให้ผู้ชมเกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ

อรนุช เลิศจรยารักษ์ (2556, น. 68) กล่าวว่า รายการสารคดีเป็นรายการที่มุ่งเน้นเสนอข้อเท็จจริง ให้ความรู้ ข้อมูล และเหตุการณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ชม มุ่งให้ผู้ชมเมื่อชมแล้วมีแรงบันดาลใจให้กระทำ การเสนอเรื่องราวข้อเท็จจริงโดยผ่านรูปแบบของรายการประเภทต่าง ๆ อย่างเช่น รูปแบบรายการพุดคุยการสัมภาษณ์ เพื่อให้เกิดความหลากหลายในรูปของความน่าสนใจ และต้องมีความหลากหลายในเรื่องของกลวิธีการนำเสนอ การอ่านบทบรรยายประกอบภาพ ดนตรี เสียงประกอบการสัมภาษณ์ การสนทนา การพุด จะทำให้เกิดความหลากหลายในรูปแบบ ดูแล้วสนุกสนาน ได้ความรู้และไม่น่าเบื่อ

คมสัน รัตนะสิมากุล (2555, น. 170-171) กล่าวว่า สารคดีเป็นรายการที่นำเสนอเนื้อหาสาระที่เป็นความรู้และวิชาการ แต่ความจริงแล้วอาจจะมี ความเข้าใจคลาดเคลื่อนอยู่บ้าง ด้วยเหตุว่ารายการสารคดีไม่ใช่รายการที่ให้ความรู้แต่เพียงอย่างเดียว แต่สามารถสอดแทรกความบันเทิงเข้าไปได้ด้วย ความบันเทิงที่ว่านี้อาจจะแทรกเข้าไปได้หลายลักษณะ ภาพยนตร์สารคดีไม่ใช่เรื่องแต่ง แต่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับคนทั่วไปที่มีตัวตนอยู่จริงและอยู่รอบตัวเรา และสารคดีมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การนำเสนอความจริงในวิธีการที่สะท้อนและตีความความจริงนั้น

บริษัท พาโนรามาเวิลด์ไวด์ (2549, น. 7-11) กล่าวว่า รายการสารคดี คือ รายการที่นำเสนอเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นความจริง โดยนำมาถ่ายทอด และนำเสนออย่างสร้างสรรค์ จนสามารถกระตุ้นอารมณ์ ความรู้สึก และเหตุผลของผู้ดูได้

วิภา อุดมฉันท (2544, น. 24) กล่าวว่า รายการสารคดี คือรายการโทรทัศน์ที่นำเสนอเหตุการณ์ และเรื่องราวที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงที่ไม่เพียงบรรยายให้เห็นความเป็นจริงเท่านั้น แต่ยังสามารถนำเรื่องราวในอดีตกลับมาเสนอใหม่

สรุปได้ว่า รายการสารคดี คือ รายการที่รวบรวมข้อมูล และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริง ไม่ว่าจะเป็นด้านประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง วิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ หรือวัฒนธรรมมานำเสนอต่อผู้ชม โดยใช้เทคนิคการนำเสนอต่าง ๆ มาผสมผสานเพื่อจูงใจให้ผู้ชมสนใจ รวมทั้งยังได้รับข้อเท็จจริง อารมณ์ และจินตนาการไปพร้อม ๆ กันด้วย

2.2.5 ลักษณะและองค์ประกอบของรายการสารคดีโทรทัศน์

สารคดีเป็นรูปแบบรายการที่มีอิทธิพลต่อความคิดและการกระทำของคน สิ่งที่ทำให้รายการสารคดีแตกต่างจากรูปแบบรายการอื่น ๆ คือ รายการสารคดีเป็นรายการที่ไม่เพียงแต่นำเสนอข้อเท็จจริงในแต่ละประเด็น หากแต่ยังได้สร้างอารมณ์ความรู้สึกให้เกิดขึ้นกับผู้รับสารด้วย

ซึ่งนักวิชาการได้อธิบายลักษณะและองค์ประกอบของรายการสารคดีโทรทัศน์ ดังนี้

คมสัน รัตนะสิมากุล (2555, น. 175-178) กล่าวว่า คุณลักษณะของบทสารคดีวิทยุกระจายเสียงและบทสารคดีวิทยุโทรทัศน์ คือ

1. ความคิดเห็น บทสารคดีที่ดีต้องมีการแสดงความคิดเห็นของบุคคลต่าง ๆ เกี่ยวกับประเด็นที่มีการนำเสนอ เพื่อให้สารคดีเกิดมุมมองที่หลากหลายและมีความน่าสนใจ เช่น การสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้ที่เห็นหรืออยู่ร่วมในเหตุการณ์ เพื่อให้ได้รายละเอียดของข้อมูลและความรู้สึกที่สะท้อนผ่านออกมาจากมุมมองของบุคคลนั้น การนำเสนอความคิดเห็นนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานความเป็นภววิสัย กล่าวคือ ผู้เขียนบทต้องไม่นำเอาอคติหรือความรู้สึกส่วนตัวมามีผลต่อการนำเสนอเนื้อหา จนทำให้เกิดลักษณะการนำเสนอข้อเท็จจริงเพียงครึ่งเดียว หรือกลายเป็นการนำเสนอความจริงผ่านมุมมองของผู้เขียนเพียงด้านเดียว ดังนั้น ผู้เขียนบทจะต้องนำเสนอความคิดเห็นจากมุมมองต่าง ๆ อย่างหลากหลายและรอบด้าน เพราะหากปล่อยให้อคติส่วนตัวของผู้เขียนบทมาขึ้นนำก็จะส่งผลเสียต่อทั้งตัวผู้ผลิตและเนื้อหาของสารคดี

2. มีความเกี่ยวข้องกับผู้รับสาร สารคดีนอกจากจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ ให้กับผู้รับสารแล้ว ผู้เขียนบทควรจะใช้ความรู้สึกด้านอารมณ์มาทำให้ผู้รับสารเกิดความรู้สึกร่วมไปกับเรื่องราวหรือข้อเท็จจริงที่นำเสนอในสารคดี เช่น การทำให้ผู้รับสารได้เห็นบุคคลจริง สถานที่จริง เหตุการณ์จริง รวมถึงสภาพที่เป็นจริงของบุคคลหรือเรื่องราวที่เกิดขึ้น ฯลฯ ซึ่งการมีอยู่จริงจะทำให้ผู้รับสารเกิดความเชื่อถือและมีอารมณ์คล้อยตามไปกับเรื่องราวนั้นได้ง่ายขึ้นกว่าการใช้ผู้บรรยายเพียงอย่างเดียว

3. อ้างอิงได้ สารคดีเป็นเรื่องจริงซึ่งไม่ได้แต่งขึ้นมา ดังนั้น สารคดีจึงเป็นการเขียนบทขึ้นมาจากเหตุการณ์และบุคคลที่มีอยู่จริงซึ่งผู้เขียนบทต้องค้นคว้าจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และบันทึกเรื่องราวจากสถานที่จริง กล่าวอีกนัยหนึ่ง ข้อมูลที่ผู้เขียนบทนำมาใช้ประกอบการเขียนบทสารคดีต้องมีอยู่จริง มีแหล่งอ้างอิงที่เชื่อถือได้ แม้ว่าบางเหตุการณ์เกิดขึ้นมานานมากแล้วจนไม่สามารถหาภาพได้ หรือแม้บางเหตุการณ์อาจเกิดขึ้นไม่นานแต่ไม่ได้มีการบันทึกภาพเหตุการณ์ไว้ก็ไม่ได้หมายความว่า ผู้ผลิตจะไม่สามารถสร้างภาพหรือสถานการณ์เลียนแบบขึ้นมาได้ กรณีเช่นนี้ผู้ผลิตสามารถกระทำได้ แต่การสร้างภาพขึ้นมาใหม่นั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของเรื่องหรือสถานการณ์เดิมซึ่งเกิดขึ้นหรือมีอยู่จริง ไม่ใช่ทำขึ้นมาอย่างบิดเบือน หรือเจตนาทำสิ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นจริง เพื่อให้เกิดผลบางอย่างตามความต้องการของผู้ผลิต

ธีรภาพ โลหิตกุล (2552, น. 56-58) กล่าวถึง วิธีการทำให้คนมีส่วนร่วมในสารคดีไว้ว่า การนำเสนอสารคดีควรจะมีเรื่องของอารมณ์สอดแทรกเข้าไปด้วย เพราะอารมณ์เป็นเรื่องความรู้สึก ซึ่งเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ ถ้าหากสังเกตละครโทรทัศน์จะพบว่า สาเหตุที่ทำให้คนติดตามชมละครโทรทัศน์อย่างต่อเนื่องนั้น เป็นเพราะว่าละครนั้นเล่นกับอารมณ์ที่หลากหลายของคนดู

มีทั้งเรื่องของความสุข ความทุกข์ ความรัก ความเหงา ความตื่นเต้น ความดูร้าย ความเกลียดชัง ความพิศวง ความกลัว ฯลฯ ซึ่งอารมณ์เหล่านี้ทำให้คนดูคล้อยตามและอยากติดตามดูต่อไปเรื่อย ๆ ดังนั้น ถ้าหากนำเอากลวิธีการเขียนเชิงละครมาใช้ในการเล่าเรื่องสารคดีก็จะช่วยทำให้คนสนใจติดตามสารคดีเรื่องนั้นขึ้นมาได้ เช่น อาจจะทำกำหนดให้มีตัวละครขึ้นมาเป็นตัวเดินเรื่อง แต่มีข้อแม้ว่า ตัวละครนั้นต้องมีอยู่จริง ไม่ใช่แต่งขึ้นมาเพียง แต่เราหาชีวิตที่มีอยู่จริงกำหนดขึ้นมาเป็นตัวเดินเรื่อง เท่านั้นเอง แทนที่จะเล่าเรื่องแบบผ่าน ๆ ทำให้เรื่องไม่มีชีวิตและสีสัน หรือผู้เขียนอาจจะใช้วิธีหา ประเด็นหรือเรื่องราวที่มีแง่มุมเกี่ยวกับอารมณ์ต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วมานำเสนอสลับไปกับการให้ข้อมูลที่เป็นสารประโยชน์ก็จะทำให้สารคดีนั้นมามีอารมณ์และชีวิตชีวา ขณะเดียวกันก็ทำให้ คนมีส่วนร่วมไปกับสารคดีและได้รับความรู้ไปโดยไม่รู้ตัว ฯลฯ

รายการสารคดีที่ดีนั้นต้องมีลักษณะและองค์ประกอบดังนี้ (บริษัท พาโนรามา เวิลด์ไวด์, 2549, น. 70-73)

One Topic สารคดีที่น่าสนใจ ต้องมีเรื่องราวที่จะนำเสนอเพียงเรื่องเดียว ให้ความสำคัญกับเรื่องนั้นเพียงอย่างเดียว แต่อาจจะมีหลายประเด็นได้

Unity บทสารคดีควรมีเอกภาพ หมายถึง เมื่อนำเสนอเรื่องใดประเด็นใดก็ควรมุ่งไปที่เรื่องนั้นประเด็นนั้นอย่างแน่วแน่ ไม่ปะปะ ไม่นำเรื่องอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องมานำเสนอด้วย ทุกส่วนของ สารคดีควรสอดคล้องสัมพันธ์กันอย่างมีจังหวะ อธิบายหรือเล่าเรื่องนั้น ๆ อย่างมั่นคงเข้าใจพร้อมกับการใช้ภาพและเล่าเรื่องอย่างมีศิลปะลงตัว

Variety มีความหลากหลายของเนื้อหาสาระ เป็นที่สนใจของคนในสังคม

Quality คุณภาพเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการผลิตรายการโทรทัศน์ เพราะส่งผลถึงฐานความนิยมของคนดู อันจะมีผลต่อเนื่องถึงรายได้ของรายการโทรทัศน์ ปัจจุบันจะเห็นรายการโทรทัศน์ ที่มีคุณภาพเท่านั้นถึงจะยืนหยัดอยู่ได้ สารคดีก็เช่นเดียวกันต้องผลิตรายการสารคดีอย่างมีคุณภาพ

สรุปได้ว่า รายการสารคดีเป็นรายการโทรทัศน์ประเภทหนึ่ง ที่นำเสนอข้อเท็จจริง มุ่งให้ความรู้สาระ และความคิดที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ชมทั้งในด้านความรู้และแง่คิดในการดำเนินชีวิต

2.3 ความรู้เกี่ยวกับรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน”

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษารายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” ดังนั้น ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ พนักงานของรายการผ่านทางอีเมล ค้นคว้าและรวบรวมความรู้ที่เกี่ยวกับรายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” ดังนี้

2.3.1 ประวัติของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน”

รายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” ออกอากาศตอนแรกในวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2562 ความตั้งใจเดิมในการสร้างสารคดีนี้ คือ เพื่อแสดงวิถีชีวิตของชาวบ้านในประเทศไทยและ

ประเทศเพื่อนบ้าน ๆ ในอาเซียนให้ผู้ที่สนใจรับชม จุดประสงค์ คือ เพื่อเปิดการมองเห็นท้องถิ่นชนบทที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันอย่างเข้าถึงวิถีชีวิตที่เขามี เพื่อให้ผู้ชมได้สัมผัสกับวิถีชีวิตของชาวอาเซียนโดยไม่ต้องออกไปไหน และทำให้ผู้ชมได้เปิดหูเปิดตาได้รู้จักโลกภายนอก สิ่งที่สำคัญ คือ เพื่อให้เห็นคนที่ธรรมดาแต่มีวิถีชีวิตที่ไม่ธรรมดา ดังนั้น จะมีการรวบรวมทีมงานที่มีความชอบและความสนใจเกี่ยวกับเรื่องราววิถีชีวิตของคนมารวมกันผลิตรายการ ทีมงานเป็นคณาจารย์รายการโทรทัศน์ที่ชอบเรื่องราววิถีชีวิต ผู้ผลิตรายการได้เดินทางไปเก็บข้อมูลทั้งในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านอาเซียน มีการสัมภาษณ์และบันทึกวิดีโอ การดำเนินรายการใช้พิธีกรไทยและยังการติดต่อไต่ถามท้องถิ่นเพื่อช่วยในการพูดคุยกับคนในท้องถิ่น แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตพื้นบ้านอย่างตรงไปตรงมา ถูกต้องชัดเจน โดยมีชาวบ้านเป็นผู้ร่วมรายการและให้ข้อมูลหลักของสารคดี เพื่อแสดงวิถีชีวิตของชาวบ้านที่แท้จริงให้ผู้ชมได้เข้าใจอย่างชัดเจน

2.3.2 ลักษณะของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน”

รายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” ที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ออกอากาศตั้งแต่วันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2562 ถึงปัจจุบัน เดิมออกอากาศทุกวันจันทร์ เวลา 21.00-22.00 น. ปัจจุบันเปลี่ยนเวลาออกอากาศเป็น 17.00-18.00 น. รายการแต่ละตอนมีความยาวตอนละประมาณ 25 นาที สารคดีที่จะนำเสนอเรื่องราว “วิถีการดำเนินชีวิต” ที่แตกต่างหลากหลายในแต่ละพื้นที่ โดย “คนในพื้นที่” ที่มีเสน่ห์ของความเป็นวิถีชีวิตในแบบของตน และนำเสนอให้เห็นปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวให้เป็นไปตามสภาพสถานการณ์ในปัจจุบัน รายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” มีลักษณะเป็นการนำเสนอภาพผ่านการบรรยายด้วยเสียงดำเนินเรื่องผ่านผู้คนในท้องถิ่น ปัจจุบันผู้ชมสามารถรับชมรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” ทางไทยพีบีเอส (Thai PBS) และเฟซบุ๊กไลฟ์ (Facebook Live) ชมย้อนหลังผ่านเว็บไซต์ยูทูบ (YouTube) ได้

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวกับสารคดี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรายการโทรทัศน์ มีสาระสำคัญดังนี้

2.4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวกับสารคดี

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวกับเนื้อหาและคุณค่าของสารคดีมีดังนี้

Luo ShuYing (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับผู้หญิงในสารคดีที่ได้รับรางวัลชมเชย พ.ศ. 2553-2561 มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าเกี่ยวกับผู้หญิงในสารคดีที่ได้รับรางวัลชมเชย ขอบเขตงานวิจัย คือ สารคดีที่ได้รับรางวัลชมเชย พ.ศ. 2553-2561 ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้หญิงทั้งหมด 7 เรื่อง ผลการวิจัยพบว่า สารคดีที่ได้รับรางวัลชมเชย พ.ศ. 2553-2561 ทั้ง 7 เรื่องได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับชีวิตจริงของผู้หญิงไทยที่ได้เรียนรู้ความหมาย

และคุณค่าของชีวิตในหลากหลายแง่มุมทั้งชีวิตของผู้หญิงที่มาจากครอบครัวฐานะยากจน ได้รับการศึกษาน้อย ต้องดิ้นรนเพื่อมีชีวิตอยู่รอดโดยประกอบอาชีพที่ต้องใช้แรงงาน ต้องอดออม ส่งเงินเลี้ยงดูครอบครัว เนื้อหาของสารคดียังสะท้อนให้เห็นปัญหาของผู้หญิงในสังคมไทยที่ขาดโอกาส ในการศึกษาต้องถูกกดขี่เอาเปรียบและถูกข่มเหงรังแก และผู้หญิงที่ได้รับการศึกษามีความรู้สูง ต้องทำงานโดยใช้ความรู้ความสามารถ ต้องมีการศึกษาหาความรู้และฝึกประสบการณ์เกี่ยวกับวิชาชีพ ของตนเองอยู่เสมอ ต้องมีความรับผิดชอบมีความอดทนสูง สารคดีที่ได้รับรางวัลขนาดยังให้คุณค่าใน ด้านความรู้ แง่คิด และความเพลิดเพลิน ทำให้ผู้อ่านมีความเข้าใจการใช้ชีวิตและทัศนคติของ ผู้หญิงไทยที่ไม่ยอมพ่ายแพ้ต่อชีวิต พยายามเปลี่ยนแปลงชีวิตให้ดีขึ้นเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของสังคม ไม่ว่าจะประสบความสำเร็จหรือไม่ก็ตามในขณะเดียวกัน ผู้อ่านยังได้รับความเพลิดเพลินใจ โดยการใช้ ระดับภาษาและสำนวนโวหารในการเขียนของผู้เขียนได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับลักษณะของ วรรณกรรมประเภทสารคดีที่มุ่งให้ความรู้และแง่คิดแก่ผู้อ่าน ในขณะเดียวกันก็ให้ความเพลิดเพลิน แก่ผู้อ่านด้วยความสามารถในการใช้ภาษาของผู้เขียน

Chen GangWei (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์สารคดีท่องเที่ยวเส้นทางสายไหม พ.ศ. 2546-2558 มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของสารคดีท่องเที่ยวเส้นทางสายไหม พ.ศ. 2546 ถึง พ.ศ. 2558 ขอบเขตการวิจัย คือ หนังสือเส้นทางสายไหม 6 เล่ม ผลการวิจัยพบว่า สารคดีท่องเที่ยวเส้นทางสายไหมมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเดินทางสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ การปกครอง วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนบนเส้นทางสายไหม ผู้เขียนยังได้แสดงความคิดเห็นต่อผู้คนและสิ่งต่าง ๆ บนเส้นทางสายไหมเป็นเนื้อหาที่เป็นข้อเท็จจริง และความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรมที่เจริญรุ่งเรืองของประเทศจีนในอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมของ คนบนเส้นทางสายไหมในด้านอาหารการกิน การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย เทศกาล และประเพณีที่ได้ แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนและหลากหลาย จึงมีคุณค่าในด้านให้ความรู้เกี่ยวกับเหตุผล การเดินทางในสมัยโบราณ การปกครอง และการพัฒนาบ้านเมืองเส้นทาง การเดินทางและการแลกเปลี่ยนสินค้าถิ่นที่อยู่และวัฒนธรรมของชนเผ่าต่าง ๆ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นความรู้ต่าง ๆ เป็นข้อมูลที่ใช้ในการเตรียมตัวและการวางแผนการเดินทางท่องเที่ยวเส้นทางสายไหมได้ตามต้องการ คุณค่าด้านความบันเทิง ผู้เขียนใช้ภาษา และสำนวนโวหารถ่ายทอดความรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมบนเส้นทางสายไหมความสวยงาม ธรรมชาติความเก่าแก่ยาวนาน ของสถานที่ท่องเที่ยว และประเพณีต่าง ๆ ของชนเผ่าทำให้ผู้อ่านเกิดความประทับใจและ ความสนุกสนาน รวมทั้งผู้อ่านได้แง่คิดด้านคุณธรรมที่สามารถนำไปใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

Liu SunYue (2558) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์สารคดีที่ได้รับรางวัลแว่นแก้วปี พ.ศ. 2553-2556 มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของสารคดีที่ได้รับรางวัลแว่นแก้วปี พ.ศ. 2553-2556 ขอบเขตการวิจัย คือ สารคดีที่ได้รับรางวัลแว่นแก้วปี พ.ศ. 2553-2556 จำนวน 8

เรื่อง ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาสารคดีที่ได้รับรางวัลแวนแกว่าปี พ.ศ. 2553-2556 แบ่งได้เป็น 2 ประเภท 1) สารคดีที่ให้ความรู้เชิงวิชาการ นำเสนอเนื้อหาทางปัญญาในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ความรู้ชีววิทยาเกี่ยวกับชีวิตสัตว์ชนิดต่าง ๆ ความรู้ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการเกษตร ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ความรู้เกี่ยวกับศิลปะ 2) สารคดีเล่าประสบการณ์ นำเสนอประสบการณ์ชีวิตของเด็ก ๆ ได้แก่ การเลี้ยงนก การใช้ชีวิตในชุมชน ตลาด กิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนและการเป็นลูกศิษย์ นอกจากนี้ ยังพบว่า สารคดีที่ได้รับรางวัลแวนแกว่าปี พ.ศ. 2553-2556 มีคุณค่าในด้านการให้ความรู้ข้อคิดและความบันเทิงโดยผู้เขียนใช้ภาษาและสำนวนโวหารที่สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง ใช้กลวิธีการเขียนที่สามารถถ่ายทอดความรู้ข้อเท็จจริงและความเพลิดเพลิน เป็นประโยชน์ต่อการอ่านของเยาวชน

Li PeiLian (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์สารคดีเกี่ยวกับคนไทยเชื้อสายจีนของจิตรา ก่อนันทเกียรติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าเกี่ยวกับคนไทยเชื้อสายจีนในสารคดีของจิตรา ก่อนันทเกียรติ จำนวน 10 เรื่อง ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาในสารคดีเกี่ยวกับคนไทยเชื้อสายจีนของจิตรา ก่อนันทเกียรติ แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยเชื้อสายจีน 4 ด้าน คือ 1) ด้านวัฒนธรรม เมื่อคนจีนอพยพมาถึงประเทศไทยได้นำวัฒนธรรมจีนด้านธรรมเนียมจีนสิริมงคลเงินและการตั้งชื่อร้านในภาษาจีนมาด้วย 2) ด้านความเชื่อคนไทยเชื้อสายจีน มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีอำนาจในการช่วยเหลือให้มีชีวิตที่ดีขึ้น 3) ด้านเทศกาลต่าง ๆ คนไทยเชื้อสายจีนให้ความสำคัญกับเทศกาลของจีนเป็นอย่างมากได้ปฏิบัติตามเทศกาลตรุษจีนและเทศกาลกินเจอย่างเคร่งครัด และ 4) ด้านพิธีศพคนไทยเชื้อสายจีนให้ความสำคัญกับผู้ที่เสียชีวิตนิยมจัดพิธีศพพิธีงตึก เพื่อเป็นสิริมงคลแก่คนตายอย่างยิ่งใหญ่ ด้านคุณค่าพบว่า ผู้เขียนนิยมใช้ภาษาที่เรียบง่ายทำให้ผู้อ่านได้รับคุณค่าด้านความรู้ และความเพลิดเพลิน ด้านการใช้โวหาร ผู้เขียนใช้การบรรยายโวหารเป็นหลักเพื่อช่วยให้คนไทยเชื้อสายจีนตระหนักถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์จีนอันเป็นประโยชน์ต่อการสืบทอดรักษาวัฒนธรรมจีน ซึ่งช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของคนไทยเชื้อสายจีนให้ดีขึ้น และทำให้โลกทัศน์ของคนไทยเชื้อสายจีนกว้างขึ้นด้วย นอกจากนี้ เนื้อหาของสารคดียังมีคุณค่าด้านช่วยเสริมสร้างสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศจีน และได้สอดแทรกคุณค่าและแง่คิดในด้านคุณธรรมแก่ผู้อ่าน และยังมีคุณค่าด้านการให้คำแนะนำและชี้แนะด้านการใช้ชีวิตตามแบบอย่างวัฒนธรรมอันดีงามของคนไทยเชื้อสายจีน

ศิริลักษณ์ ศรีกล้า (2554) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ภาษาในงานเขียนสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “เกิดวังปารุสก์” พระนิพนธ์ในพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การกลวิธีการเขียนและการใช้ภาษาในงานเขียนสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “เกิดวังปารุสก์” พระนิพนธ์ในพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ขอบเขตการวิจัยคืองานเขียนสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “เกิดวังปารุสก์” พระนิพนธ์ในพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า

จุลจักรพงษ์ มี 3 เล่ม ผลการศึกษาพบว่า พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ทรงมีกลวิธีการเขียนตั้งชื่อเรื่องพบว่า มีกลวิธีการตั้งชื่อเรื่อง 3 วิธี ได้แก่ การตั้งชื่อเรื่องตามเหตุการณ์สำคัญของเรื่อง ตั้งชื่อเรื่องตามสถานที่สำคัญของเรื่อง และตั้งชื่อเรื่องโดยการใช้ชื่อเฉพาะ การเขียนความนำ และลงท้าย มีกลวิธีการเขียนความนำ 8 ลักษณะโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ เริ่มด้วยการเล่าทำความเข้าใจ การอธิบาย การเล่าความเป็นมาของเหตุการณ์ การบอกเจตนาของผู้แต่ง และการเล่าข่าวหรือเหตุการณ์ การแสดงทัศนะ การเล่าการเดินทาง การแสดงความรู้สึก กลวิธีการเขียนลงท้ายพระองค์ทรงมีกลวิธีการเขียนลงท้าย 8 ลักษณะ คือ ลงท้ายโดยการแสดงความรู้สึก การอธิบาย การทิ้งท้ายให้ติดตามตอนต่อไป การแสดงความคิดเห็น การสรุปความ การทำนายเหตุการณ์ต่อไป การชักชวนให้ปฏิบัติตาม การกล่าวถึงแผนงานที่จะทำต่อไปในอนาคต การดำเนินเรื่อง ใช้การดำเนินเรื่อง 3 ลักษณะ คือ การอ้างอิงข้อมูล พระองค์ทรงอ้างอิงคำบอกเล่า อ้างอิงจดหมาย และเอกสารทางราชการ การลำดับความ พระองค์ทรงใช้การลำดับความโดยการเล่าย้อนต้น การลำดับความตามปฏิทิน โดยแบ่งเป็นเล่าสลับบ้างในบางตอน แต่เรื่องราวต่อเนื่องไปโดยตลอดและไม่เล่าสลับเหตุการณ์ นอกจากนี้ การแทรกบทสนทนาหรือคำพูด ในด้านการใช้ภาษาในพระนิพนธ์สารคดีอัตชีวประวัติ เป็นการใช้คำ การใช้ประโยค และการใช้ภาพพจน์ ในด้านการใช้คำ พระองค์ทรงใช้คำที่ทำให้เกิดภาพ ใช้คำภาษาต่างประเทศ ใช้คำที่มีความหมายโดยนัย และใช้คำพ้องสัมผัสหรือคำเก๋ การใช้ประโยคพบการใช้ประโยคความรวมเป็นส่วนใหญ่ และใช้ประโยคความรวมซ้อนเข้ามาเพื่อขยายความให้ต่อเนื่องกันไป จากนั้นก็เพิ่มประโยคความซ้อนเข้ามาเสริมความ การใช้ภาพพจน์พบภาพพจน์อุปมามากที่สุด รองลงมาเป็นภาพพจน์ อุปลักษณะ อติพจน์ และบุคคลวัต

นภาพรรณ พันธุ์จินดา (2554) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์สารคดีชีวประวัติพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนากรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีการพระนิพนธ์ ลักษณะการใช้ภาษา และคุณค่าด้านเนื้อหาของสารคดีชีวประวัติพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ขอบเขตการวิจัยคือ มีจำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ แม่เล่าให้ฟัง เวลาเป็นของมีค่า เจ้านายเล็ก ๆ-ยุวกษัตริย์ และพระราชธิดาในรัชกาลที่ 5 ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านกลวิธีการพระนิพนธ์ พบว่า สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนากรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงมีการเปิดเรื่องแบบอธิบายและการเปิดเรื่องแบบตรงไปตรงมาทรงมีการนำเสนอเรื่องโดยการเล่าเรื่องตามลำดับเวลาและทรงเสนอเรื่องที่น่าสนใจ โดยการใช้แผนผังและแผนที่ การอ้างอิงข้อมูล การแทรกเนื้อหาที่น่าสนใจ การแทรกบทสนทนาและการแทรกภาพถ่าย สำหรับการปิดเรื่องทรงปิดเรื่องโดยการใช้บทกวี การสรุปความ การกล่าวขอบคุณผู้ช่วยเหลือและแสดงพระทรรศนะ การกล่าวถึงอุปสรรคและปัญหาในการนิพนธ์ และการปิดเรื่องแบบไม่มีการทิ้งท้าย ทรงตั้งชื่อโดยบอกเนื้อหาการบอกที่มาของ

เนื้อหา และการตั้งชื่อและการตั้งชื่อตามสถานที่ในเนื้อหา 2) ด้านการใช้ภาษาในสารคดีชีวประวัติของ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนากรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์พบว่า ทรงใช้ภาษาแบบเป็นทางการระดับมาตรฐานราชการ ภาษาแบบไม่เป็นทางการระดับกึ่งทางการและภาษาแบบไม่เป็นทางการระดับสนทนา ภาษาที่พบมากที่สุดคือ ภาษาแบบไม่เป็นทางการระดับกึ่งทางการ ด้านการใช้คำ พบว่า การใช้คำซ้ำ คำซ้อน คำราชาศัพท์ คำภาษาต่างประเทศ คำย่อและอักษรย่อ ส่วนการใช้สำนวนนั้นพบเพียง 1 สำนวน การใช้โวหาร พบว่าทรงใช้บรรยายโวหารอธิบายโวหาร และพรรณนาโวหาร ทรงใช้ภาพพจน์แบบอุปมา อุปลักษณ์ และอุปติพจน์ สำหรับการเชื่อมโยงความมีการเชื่อมโยงความด้วยการอ้างถึง การเชื่อมโยงความด้วยการละ และการเชื่อมโยงความด้วยการใช้คำเชื่อมสัมพันธ์สาร 3) คุณค่าที่ถ่ายทอดจากเนื้อหาวิทยานิพนธ์สารคดีชีวประวัติได้พบว่า คุณค่าด้านการให้ความรู้ คุณค่าด้านความสนุกสนาน คุณค่าด้านการให้แง่คิด และคุณค่าด้านความคิดเห็น

ปัทมน กอตรระกุลสิน (2550) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์วิวัฒนาการและคุณค่าของสารคดีอัตชีวประวัติสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 9 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ลักษณะพิเศษของสารคดีอัตชีวประวัติจำแนกตามสถานะและการประกอบอาชีพของผู้แต่ง ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสารคดีอัตชีวประวัติสมัยรัชกาลที่ 5 ถึง รัชกาลที่ 9 ให้ทราบถึงความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเนื้อหา รูปแบบและกลวิธีการนำเสนอ และศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของสารคดีอัตชีวประวัติ ขอบเขตการวิจัยคือ สารคดีอัตชีวประวัติสมัยรัชกาลที่ 5 ถึง รัชกาลที่ 9 มีจำนวนทั้งหมด 30 เรื่อง ผลการวิจัยพบว่า สารคดีอัตชีวประวัติโดยทั่วไปเป็นการเล่าเรื่องราวชีวิตของเจ้าของประวัติตั้งแต่เด็กจนเติบโตในชีวิต ด้วยเหตุที่ปรากฏขึ้นเป็นบุคคลมีความเป็นมาของชีวิตที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามสารคดีอัตชีวประวัติของผู้แต่งอาศัยอยู่ในกลุ่มของสังคมหรือประกอบอาชีพเดียวกัน มักจะมีเนื้อหาส่วนหนึ่งร่วมกันคือการกล่าวถึงบริบททางสังคมหรืออาชีพของเจ้าของประวัติ ในการศึกษาวิวัฒนาการของสารคดีอัตชีวประวัติตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึง รัชกาลที่ 9 พบว่า 1) มีการเปลี่ยนแปลงด้านเนื้อหา กล่าวคือ ในอดีตสารคดีอัตชีวประวัติมักกล่าวถึงชีวิตครอบครัวแต่เพียงเล็กน้อยกล่าวถึงการทำงานหรือเหตุการณ์ที่ตนพอใจโดยอ้อม มักกล่าวถึงประสบการณ์ด้านลบที่เกิดในวัยเด็ก ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ร้ายแรง ถ้ามีการกล่าวถึงเรื่องด้านลบของผู้อื่นจะทำโดยไม่ออกชื่อ แต่ในปัจจุบันมีการกล่าวถึงชีวิตครอบครัวมากขึ้นและกล่าวด้วยความยกย่องมีแนวโน้มในการกล่าวถึงการทำงานหรือเหตุการณ์ที่ตนพอใจอย่างภาคภูมิใจมากจนบางครั้งมองได้ว่าเป็นการโอ้อวด มีการกล่าวถึงเรื่องในด้านลบที่ร้ายแรงของตนเองและผู้อื่นมากขึ้น และออกชื่ออย่างชัดเจนส่วนจุดมุ่งหมายในการเขียนกับเนื้อหาส่วนใหญ่จะสอดคล้องกัน มีเพียงบางเรื่องมีจุดมุ่งหมายแฝงเพื่อที่จะแก้ด้วยตนเอง 2) ไม่พบเห็นมีการเปลี่ยนแปลงที่ละเอียดในด้านกลวิธีการเขียน กล่าวคือ สารคดีอัตชีวประวัติทั้งในอดีตและปัจจุบัน มีกลวิธีการนำเสนอหลากหลายส่วนใหญ่ปฏิบัติเรื่องตามลำดับปฏิทิน มีบางเรื่องปฏิบัติตามเรื่องแบบซ้ำไปมา มีการใช้สำนวนโวหาร

ภาพพจน์ที่เหมาะสมกับเนื้อหา ทำให้ผู้อ่านเข้าใจง่าย มีอารมณ์คล้อยตาม และบ่งบอกถึงตัวตนของผู้แต่ง จะได้เห็นวาทศิลป์ที่อวดชีวิตประวัติดังเรื่องในปัจจุบันมีลักษณะปะปนรวมกันระหว่างสารคดีกับนวนิยายและในการศึกษาด้านคุณค่าพบว่าสารคดีอวดชีวิตประวัติดังเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าทั้งความแ่งคิด ศิลปะวรรณกรรม และด้านให้ความรู้ 3) ไม่พบเห็นการเปลี่ยนแปลงที่ละเอียดในด้านรูปแบบ กล่าวคือ สารคดีอวดชีวิตประวัติดังในอดีตและปัจจุบัน ส่วนใหญ่มีรูปแบบเป็นบทประพันธ์ร้อยแก้ว ส่วนรูปแบบอื่น ๆ มีรูปแบบจดหมายและรูปแบบบันทึกประจำวัน รูปแบบอนุทิน

วริศา หุ่นประการ (2545) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์สารคดีของธีรภาพ โลหิตกุล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแหล่งข้อมูลและกลวิธีการนำเสนอสารคดีของธีรภาพ โลหิตกุล ขอบเขตการวิจัย คือ งานเขียนสารคดีของธีรภาพ โลหิตกุล ผลการวิจัยพบว่า ด้านแหล่งข้อมูลของเนื้อหาของธีรภาพ โลหิตกุล ใช้แหล่งข้อมูลหลากหลาย ได้แก่ แหล่งข้อมูลทางวิชาการเกี่ยวกับการเมือง ประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ชีวิต สัตว์ ข้อมูลประสบการณ์ตรงและประสบการณ์รองของผู้เขียน ด้านกลวิธีการนำเสนอพบว่า การตั้งชื่อเรื่อง 15 วิธีวิธีการตั้งชื่อตามเหตุการณ์สำคัญในเรื่อง และใช้เหตุการณ์เชื่อมโยงกับยุคสมัย ด้วยการตั้งชื่อตามเส้นทางการเดินทางการใช้ภาษาพบว่า ใช้ทั้งพรรณนาโวหาร และเทศนาโวหารในการสร้างภาพอารมณ์จินตนาการและโน้มน้าวชักจูง ด้วยการลำดับเรื่องใช้ 4 วิธีคือ ลำดับตามความสัมพันธ์ของเนื้อหา ลำดับตามเวลาที่เกิดเหตุการณ์ ลำดับตามสถานที่เล่าเรื่องสลับไปมาระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ธีรภาพ โลหิตกุลได้แสดงความคิดเห็นเรื่องการอนุรักษ์การท่องเที่ยว การเมืองในประเทศพม่า และวัฒนธรรมอย่างสม่ำเสมอลีลาการเขียนของธีรภาพ โลหิตกุลมีจุดเด่นในเรื่อง คือ มีการเปิดเรื่องที่เร้าความสนใจ มีการดำเนินเรื่อง โดยใช้บทสนทนาการเปิดเรื่อง โดยใช้คำหรือวลีน่าสนใจทั้งท้ายไว้ผู้อ่านคิดต่อ

รัชดาภรณ์ มอญูขาม (2544) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง วิธีการนำเสนอเชิงละครในรายการสารคดีท่องเที่ยวทางโทรทัศน์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบรายการสารคดีท่องเที่ยวทางโทรทัศน์ที่มีวิธีการนำเสนอเชิงละคร และศึกษาเทคนิควิธีการนำเสนอเชิงละครในรายการสารคดีท่องเที่ยวทางโทรทัศน์ ขอบเขตการวิจัย คือ การศึกษาเฉพาะรายการบันทึกปลายฟ้าออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 โดยออกอากาศเป็นประจำทุกวันหยุดนักขัตฤกษ์โดยเริ่มออกอากาศตั้งแต่วันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2539 ถึงวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541 รวมออกอากาศ เป็นจำนวน 20 ตอน ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบของรายการ “บันทึกปลายฟ้า” เป็นสารคดีท่องเที่ยวที่มีการดำเนินเรื่องด้วยวิธีการนำเสนอเชิงละคร เนื้อหาของรายการแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ เนื้อหาทางด้านสารคดี ได้แก่ ข้อมูลการท่องเที่ยวต่าง ๆ และเนื้อหาที่เป็นเรื่องราวทางละคร โดยสารที่แตกต่างกันทั้งสองส่วนนี้ถูกนำเสนอสลับกันไปผ่านวิธีการดำเนินเรื่องแบบละคร เทคนิควิธีการนำเสนอเชิงละครในงานสารคดีท่องเที่ยว “บันทึกปลายฟ้า” ได้มีการใช้องค์ประกอบ และรูปแบบการเล่าเรื่องทางละคร ได้แก่

แก่นเรื่อง ตัวละคร โครงเรื่อง บทสนทนา ดนตรี ฉาก และสถานที่ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลการท่องเที่ยวที่เป็นเนื้อหาทางด้านสารคดี ไม่ได้ถูกนำมาสร้างเป็นละครแต่อย่างใด เนื้อหาดังกล่าวเพียง แต่ถูกนำเสนอแทรกผ่านการดำเนินเรื่องเชิงละคร ซึ่งถือเป็นกลวิธีในการสร้างอรรถรส สีสัน ความเพลิดเพลิน เพื่อดึงดูดผู้ชมให้รู้สึกสนุกไปกับการรับข้อมูล

กรพัศ สร้อยระย้า (2542) ได้วิเคราะห์ภาษาในงานเขียนสารคดีของมนัญญา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาษาในงานเขียนสารคดี ผลการวิจัย พบว่า การใช้ประโยคส่วนใหญ่เป็นประโยคขนาดยาวพอดิ ใช้ประโยคประกาศเป็นหลักในการบอกเล่าเรื่อง ใช้ประโยคสั่งสอนเพื่อให้ข้อเสนอแนะหรือเตือนสติผู้อ่าน ใช้ประโยคตั้งคำถามเพื่อให้ผู้อ่านนึกออกและตอบได้ โดยประโยคส่วนใหญ่แสดงให้เห็น ด้านการใช้สำนวนโวหารพบว่า มนัญญานิยมใช้บรรยายโวหารเป็นหลัก ใช้พรรณนาโวหารรองลงมา ใช้เทศนาโวหารเล็กน้อย และนิยมใช้สาธกโวหารกับอุปมาโวหารประกอบโวหารชนิดอื่น โดยใช้วิธีสร้างภาพพจน์ 4 วิธี ได้แก่ 1) เลียนเสียงธรรมชาติ 2) ใช้ปฏิพากษ์ 3) ใช้อดีพจน์และ 4) ใช้บุคลาธิษฐาน ส่วนสำนวนโวหารที่มนัญญาใช้สร้างอารมณ์ขัน คือ 1) บรรยายโวหาร 2) พรรณนาโวหาร 3) สาธกโวหารและ 4) โวหารเปรียบเทียบ ด้านการเรียบเรียงงานเขียนพบว่ามนัญญานิยมเขียนความนำด้วยการกล่าวถึงภูมิหลัง ลำดับความตามเวลาเมื่อเขียนสารคดีและบทความท่องเที่ยว ลำดับความตามความสัมพันธ์ เมื่อเขียนบทความประเภทเรื่องเล่าจากประสบการณ์ บทความแสดงความคิดเห็นและบทความจากการแปล นิยมเขียนบทลงท้ายด้วยวิธีสรุปประเด็นสำคัญมากที่สุด การเสนอความรู้ และพรรณนะมีความหลากหลาย มีกลวิธีเสนอความรู้ 7 วิธี คือ แนะนำผู้อ่าน อ้างอิงจากแหล่งข้อมูลอื่น แฝงความรู้ไว้ในบทสนทนาแฝงความรู้ไว้ในความคิดเห็น แฝงความรู้ไว้ในเครื่องหมายวงเล็บ ใช้วิธีเปรียบเทียบและใช้วิธีแทรกเรื่องขำขัน ส่วนการเสนอพรรณนะมี 4 วิธี คือ เสนอพรรณนะผ่านบทสนทนา ผ่านคำถาม แฝงความคิดไว้ในการเล่าเรื่องและเสนอพรรณนะ

จากงานวิจัยต่าง ๆ สรุปได้ว่า ผู้วิจัยที่วิเคราะห์สารคดีต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะนิยมศึกษาวิเคราะห์สารคดีด้านลักษณะ รูปแบบ เนื้อหา วิธีเสนอเรื่อง กลวิธีในการแต่ง กลวิธีทางภาษา สำนวนภาษา และคุณค่าที่ได้รับจากการอ่าน หรือชมสารคดีก็คือความรู้ และสารที่ผู้ประพันธ์สื่อมาถึงผู้อ่านหรือผู้ชม เนื้อหาของสารคดีเป็นความรู้ และข้อเท็จจริงซึ่งผู้วิจัยที่วิเคราะห์สารคดีได้รับความรู้ต่าง ๆ จากงานวิจัย

2.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรายการโทรทัศน์

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรายการโทรทัศน์มีดังนี้

Meng Wei (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์สารคดีโทรทัศน์ “ตามอำเภอใจ” พ.ศ. 2563 มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของสารคดีโทรทัศน์ “ตามอำเภอใจ” พ.ศ. 2563 ขอบเขตคือ สารคดีโทรทัศน์ “ตามอำเภอใจ” พ.ศ. 2563 ที่ออกอากาศทางอมรินทร์ทีวี

ช่อง 34 จำนวน 38 ตอน ผลการวิจัยพบว่า สารคดีโทรทัศน์ “ตามอำเภอจาน” พ.ศ. 2563 นำเสนอเนื้อหาหลากหลาย ได้แก่ 1) วัตถุประสงค์ในการประกอบอาหาร ทำให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและผลิตผลทางการเกษตรของแต่ละท้องถิ่น 2) การประกอบอาหารท้องถิ่นที่มีความเป็นเอกลักษณ์ อาหารเพื่อสุขภาพ และอาหารที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ ชุมชนรู้จักการประกอบอาหารที่มีรสชาติเฉพาะถิ่น และการบำรุงร่างกายด้วยอาหารพื้นบ้าน 3) วัฒนธรรมและประเพณี วัฒนธรรมการต้อนรับแขกของชุมชนเป็นรูปแบบที่แสดงความเอื้อเฟื้ออาทร เทศกาลประเพณีสามารถรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน และดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว 4) ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นการนำวัตถุดิบจากธรรมชาติมาสร้างสรรค์อาหารให้น่ารับประทานและเก็บได้นานยิ่งขึ้น ด้านคุณค่าได้พบว่ามีคุณค่าด้านต่าง ๆ คือ 1) การให้ความรู้ ได้แก่ การให้ความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการประกอบอาหารและการใช้อุปกรณ์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น และสัตว์กับพืชพันธุ์ 2) การให้ความบันเทิงผู้ชม สามารถได้รับความสนุกสนานบันเทิงจากคำพูด การแต่งกาย ท่าทาง และความไม่ชำนาญในการตามหาวัตถุดิบของพิธีกร 3) การให้แนวทางในการดำเนินชีวิตมีทั้งการพึ่งพาธรรมชาติ การใช้ชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงและการใช้ชีวิตด้วยคุณธรรม 4) การช่วยส่งเสริมชุมชนท้องถิ่น ในด้านการท่องเที่ยว การค้าขายผลิตภัณฑ์ของชุมชนท้องถิ่น การเชิญชวนให้ผู้ชมเดินทางมาท่องเที่ยวและทำให้ผลิตภัณฑ์ในชุมชนได้เข้าสู่สายตาผู้ชม 5) การเป็นสื่อกลางที่ช่วยเผยแพร่ความเป็นท้องถิ่นทางด้านภาษาท้องถิ่นและรูปแบบการดำรงชีวิตที่มีอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น คุณค่าเหล่านี้ถือเป็นมุมมองที่ปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้ อีกทั้งยังเป็นช่องทางที่ดีสำหรับการเผยแพร่เสน่ห์ของชุมชน

Wang ZhiZi (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของรายการโทรทัศน์ “ทุ่งแสงตะวัน” พ.ศ. 2561 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเนื้อหาและวิเคราะห์คุณค่าของรายการโทรทัศน์ ขอบเขตการวิจัย คือ รายการ “ทุ่งแสงตะวัน” พ.ศ. 2561 ที่ออกอากาศสถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 ออกอากาศตั้งแต่วันที่ 6 มกราคม 2561 ถึงวันที่ 29 ธันวาคม 2561 ทั้งหมดจำนวน 52 ตอน ผลการวิจัยพบว่า ด้านเนื้อหาสามารถแบ่งเป็น 5 หมวดหมู่ ได้แก่ 1) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นำเสนอการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์ธรรมชาติ และความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติในท้องถิ่น 2) วัฒนธรรม นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะ อาหาร ประเพณีและความเชื่อของชุมชนต่าง ๆ 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่น นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรพื้นบ้านการจักสานด้วยพืช การถนอมอาหาร ของเล่นบ้าน และการทำคัมภีร์โบราณด้วยโบราณ 4) การใช้เวลาว่างของเยาวชน นำเสนอเยาวชนในรายการได้ใช้เวลาว่างไปพัฒนาความรู้ พัฒนาทักษะการใช้มือและเป็นภาคีเทศก์น้อยของชุมชน และ 5) การติดตามผู้เคยออกรายการ ได้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับผู้ที่เคยออกรายการเกินสิบปีในด้านการประกอบอาชีพ ทักษะคติในการทำงาน การใช้เวลาว่าง และผลจากประสบการณ์วัยเด็ก ด้านคุณค่าพบว่า ด้านการให้ความรู้ ด้านการให้แง่คิด ด้านการให้ความบันเทิง ด้านการเป็น

สื่อกลาง ด้านการแสดงตัวตนของกลุ่มชน และด้านการให้ความสำคัญต่อภาษาถิ่น

สุนิลชา สัตบุศย์ (2562) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการผลิตและแนวทางการพัฒนารูปแบบรายการโทรทัศน์รายการ “เส้นทางสุขภาพ” มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กระบวนการผลิตรายการ “เส้นทางสุขภาพ” สำหรับประชาชนในจังหวัดจันทบุรี และเพื่อพัฒนารูปแบบรายการ “เส้นทางสุขภาพ” สำหรับประชาชนในจังหวัดจันทบุรี ขอบเขตของการวิจัยโดยอาศัยข้อมูลจากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับ กระบวนการผลิตรายการเส้นทางสุขภาพ คือ หัวหน้าและเจ้าหน้าที่แผนกต่าง ๆ ของสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยจังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนารูปแบบรายการ “เส้นทางสุขภาพ” สำหรับประชาชนในจังหวัดจันทบุรีเรียงลำดับตามความสำคัญดังนี้

- 1) สร้างการมีส่วนร่วมกับรายการ โดยเปิดช่องทางให้ผู้ชมได้ร่วมคิดร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการ
- 2) สร้างความน่าสนใจให้กับรายการ เช่น มีผู้ร่วมรายการที่เป็นบุคคลสาธารณะเป็นผู้นำทางความคิด
- 3) สร้างแรงจูงใจในการชมรายการด้วยการแจกของรางวัลที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพ
- 4) การถ่ายทอดเนื้อหาที่มีประสิทธิภาพร้อยเรียงเรื่องราว ให้เป็นขั้นตอนไม่วกไปวนมา
- 5) การถ่ายทอดความรู้เป็นไปอย่างสนุกสนานด้วยการใช้ภาษาที่ไม่เป็นทางการมากเกินไป
- 6) สร้างคุณค่าให้กับเนื้อหาโดยการอ้างอิงข้อมูลจากแหล่งที่มาที่หลากหลายรอบด้าน และน่าเชื่อถือได้
- 7) เพิ่มข่าวสารสาธารณะน่าสนใจ ด้วยการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์เกี่ยวเนื่องกับประเด็นของรายการในแต่ละตอน
- 8) เวลาที่เหมาะสมในการรับชมรายการเฉลี่ยตอนละ 25 นาที
- 9) พัฒนาทักษะการรับรู้ของผู้ชมรายการโดยผู้ชมสามารถนำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติในการดูแลสุขภาพอย่างเห็นผล
- 10) ตอบสนองความต้องการด้านอารมณ์และความรู้สึกผลิตรายการที่ทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกผ่อนคลาย และได้สาระ ดังนั้น ผู้ผลิตรายการจึงควรพัฒนาปรับปรุงรูปแบบรายการ เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มคนรักสุขภาพตอบใจทุกวัยในทุกรูปแบบ การใช้ชีวิตของประชาชนทุกเพศทุกวัย มุ่งชี้นำสังคมไทย ในด้านสุขภาพอนามัย และคุณภาพชีวิตนำเสนอสารประโยชน์ให้มีความใกล้ชิดผสมผสานกับศิลปะการ นำเสนอและผู้ชมรายการสามารถสัมผัสได้

Zhao YanYan (2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง วิถีชีวิตของสังคมเมืองที่สะท้อนผ่านในรายการโทรทัศน์วัฒนธรรมชุปแป้งทอด มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์วิถีชีวิตของคนไทย และวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาสังคมจากรายการโทรทัศน์ “วัฒนธรรมชุปแป้งทอด” ขอบเขตการวิจัยคือ รายการโทรทัศน์ “วัฒนธรรมชุปแป้งทอด” จากโปรแกรมสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ซึ่งบันทึกออกอากาศตั้งแต่ 26 มิถุนายน 2556 ถึง 6 เมษายน 2559 จำนวนทั้งหมด 63 ตอน ผลการวิจัยพบว่าด้านวิถีชีวิตของคนไทยประกอบด้วย 1) ชีวิตความเป็นอยู่ ในสังคมไทยมีคนหลายเชื้อชาติและสัญชาติ คนไทยพึ่งพาห้างสรรพสินค้า ในปัจจุบันคนไทยยอมรับความรักของคนเพศเดียวกันมากขึ้น คนไทยชอบใช้รถยนต์ส่วนตัวมากกว่ารถสาธารณะ คนไทยใช้วิธีการสื่อสารสมัยใหม่มากขึ้น คนไทยนิยมผูกพันกับสัตว์เลี้ยงเป็นอย่างมาก ชอบเดินทางท่องเที่ยวและดูแลสุขภาพตนเองด้วยการออกกำลังกาย

คนไทยประกอบอาชีพหลากหลาย คนไทยสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมากขึ้น 2) ค่านิยมคนไทยนิยมซื้อหวย นิยมใช้อินเทอร์เน็ตในชีวิตประจำวัน 3) ความเชื่อ คนไทยเชื่อเรื่อง “หมอดู” และเรื่อง “ผี” 4) วัฒนธรรม คนไทยชอบดื่มกาแฟและชามากขึ้น นิยมกินอาหารรสหวาน 5) ประเพณี คนไทยนิยมทำบุญตักบาตรและสนใจประเพณีการแต่งงาน ด้านปัญหาสังคมพบว่า มีปัญหาสังคมหลายปัญหา เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาการติด ปัญหาการให้ความสำคัญกับเงินมากเกินไป ปัญหาการอ่านหนังสือน้อย ปัญหาการพึ่งพาอินเทอร์เน็ตมากเกินไป ปัญหาความรุนแรง เป็นต้น โดยนำเสนอแนวทางแก้ปัญหาสังคมหลายแนวทาง เช่น การสร้างบรรยากาศที่ดีต่อสังคม การสร้างความรับผิดชอบต่อตัวเอง การช่วยเหลือสังคม เป็นต้น

จากงานวิจัยต่าง ๆ สรุปได้ว่า มีงานวิจัยที่ศึกษาเนื้อหาจากรายการโทรทัศน์ ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวที่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตในสังคม มีวิถีชีวิตปัญหาสังคม วัฒนธรรม อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย ความรู้ต่าง ๆ แทรกในเนื้อหาของทุกรายการ ได้นำเสนอตามวัตถุประสงค์ของรายการ ได้เสนอเรื่องราวหรือข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ชม ซึ่งผู้ชมสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเอง

บทที่ 3

การวิเคราะห์เนื้อหาของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563

รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 เป็นสารคดีที่เน้นนำเสนอเรื่องราว “วิถีการดำเนินชีวิต” ที่แตกต่างหลากหลายในแต่ละพื้นที่ โดย “คนในพื้นที่” เพื่อให้เห็นความเป็นวิถีชีวิตในแบบของคนในพื้นที่ และนำเสนอให้เห็นปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวให้เป็นที่ไปตามสภาพสถานการณ์ในปัจจุบัน การวิเคราะห์เนื้อหาของสารคดีรายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาเป็น 4 ประเด็น ตามหัวข้อดังต่อไปนี้

3.1 วิถีชีวิตของคน

- 3.1.1 บ้านเรือนที่อยู่อาศัย
- 3.1.2 อาหารการกิน
- 3.1.3 การแต่งกาย
- 3.1.4 การประกอบอาชีพ
- 3.1.5 การขนส่ง
- 3.1.6 การแลกเปลี่ยนสิ่งของ

3.2 ปัจจัยที่ทำให้วิถีชีวิตของคนเกิดการเปลี่ยนแปลง

- 3.2.1 ภูมิศาสตร์
- 3.2.2 สภาพอากาศ
- 3.2.3 เวลา
- 3.2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน

3.3 ภูมิปัญญาของท้องถิ่น

- 3.3.1 ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ
- 3.3.2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์
- 3.3.3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับศิลปกรรม

3.4 วัฒนธรรมของท้องถิ่น

- 3.4.1 ศาสนา
- 3.4.2 ความเชื่อ
- 3.4.3 ประเพณีและพิธีกรรม
- 3.4.4 เทศกาล
- 3.4.5 ภาษาถิ่น

เนื้อหาของสารคดีรายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 วิถีชีวิตของคน

เนื้อหาของรายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 แสดงให้เห็นรูปแบบวิถีชีวิตของคน โดยเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ เพื่อให้ผู้ชมได้เห็นอาชีพต่าง ๆ ในแต่ละพื้นที่ เนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนแบ่งออกเป็น 6 ประเด็น ได้แก่ บ้านเรือนที่อยู่อาศัย อาหารการกิน การแต่งกาย การประกอบอาชีพ การขนส่ง และการแลกเปลี่ยนสิ่งของ รายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1.1 บ้านเรือนที่อยู่อาศัย

บ้านเรือนที่อยู่อาศัย หมายถึง สถานที่ที่บุคคลในครอบครัวใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน เป็นส่วนใหญ่ที่พักอาศัยนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญและจำเป็นมากสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยทั่วไป และเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อยู่อาศัย รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านสร้างบ้านในสถานที่ต่าง ๆ เช่น บ้านอยู่ในเรือ และบ้านเรือนไม่เพียงแต่จะสร้างเพื่อเป็นที่พัก แต่ยังมีการสร้างบ้านที่เก็บสิ่งของได้อีกด้วย ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน *วิถีเรือชนทราย อำเภอมือง จังหวัดปทุมธานี* นำเสนอเรื่องราวที่วัดเกริ่น ตำบลบางกะดี อำเภอมือง จังหวัดปทุมธานี มีชุมชนคนเรืออาศัยอยู่บนเรือประมาณ 8 ครอบครัว ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): เรือแต่ละลำก็มีเชือกทุกลำ ทำทะเบียนเรือก็ต้องไปแจ้งเขา ยังมีพัดลมเครื่องใช้ไฟฟ้าเหมือนบ้านเรา ก็อยู่อย่างนี้ กินนอนก็อยู่ตอนนี้ เดินไปเดินมาได้ น้ำกินหมดแล้วก็ไปซื้อ ตอนนีที่นอนมีอะไรบ้าง ก็มีหลายคนเรือ ก็เป็นอย่างนี้ละ

พิธีกร: ลักษณะบ้านบนเรือที่เราเห็น ก็มีเครื่องอำนวยความสะดวกครบครัน เหมือนบ้านบนบกทั่วไป เพียงแต่ว่าพื้นที่ในการใช้สอยนั้น ก็ต้องตัดแบ่งไปตามพื้นที่ของเรือ

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 46 *วิถีเรือชนทราย อำเภอมือง จังหวัดปทุมธานี ออกอากาศ 19 ตุลาคม 2563*)

ภาพที่ 1 บ้านเรือ

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน วิถีเรือชนทราย อำเภอมือง จังหวัดปทุมธานี ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/73243>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ในจังหวัดปทุมธานี มีบางกลุ่มชุมชนคนขับเรืออาศัยอยู่บนเรือประมาณ 8 ครอบครัว อาศัยริมแม่น้ำนี้มานานกว่า 30 ปี โดยได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสที่วัดแห่งนี้ ทั้ง 8 ครอบครัวนี้สนิทสนมกันเป็นอย่างดี เพราะอยู่ร่วมกันมานาน เวลาที่วัดมีงานอะไรทั้ง 8 ครอบครัวก็จะร่วมมือกันช่วยเหลือ แสดงให้เห็นคนที่วิถีชีวิตในบ้านเรือก็มีความสุขมากเช่นกัน ไม่ต่างจากบ้านบนบก นอกจากนี้ ยังสามารถใช้ไฟฟ้าบนเรือได้ ของใช้ในชีวิตประจำวันก็อุดมสมบูรณ์มาก

ตอน วิถี “เกษตรและเกลือโบราณ” เกาะบาทลี ประเทศอินโดนีเซีย นำเสนอเรื่องราวของ “เมืองอุบุด” เมืองเล็ก ๆ ทางตอนกลางของเกาะบาทลี ประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งมีชื่อเสียงระดับโลกเรื่องวิถีและวัฒนธรรมบาทลี ชาวบ้านส่วนใหญ่จะทำการเกษตรปลูกข้าว ดังนั้น จึงมีการสร้างยุ้งข้าว เพื่อใช้เก็บข้าว ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): ที่บ้านของผมจะมียุ้งที่ใช้สำหรับใส่ข้าว 2 หลังครับ ขวามือจะเป็นยุ้งข้าวของผมเอง ส่วนด้านซ้ายมือจะเป็นของญาติพี่น้องครับ ส่วนข้าวที่นำมาใส่ยุ้งนี้ต้องแห้งก่อนถึงจะนำมาใส่ไว้ในยุ้งนี้ได้

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 38 วิถี “เกษตรและเกลือโบราณ” เกาะบาทลี ประเทศอินโดนีเซีย ออกอากาศ 24 สิงหาคม 2563)

ภาพที่ 2 ยุงข้าว

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน วิถี “เกษตรและเกลือโบราณ” เกษะบาหลีประเทศอินโดนีเซีย
ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/71921>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บนเกาะบาหลีส่วนใหญ่จะทำการเกษตรบนภูเขาที่เรียกว่า “การทำนาขั้นบันได” ที่ต้องอาศัยระบบของการแบ่งปันน้ำ หรือที่เรียกว่า “ซูบัค” (Subak) เรียกกง่าย ๆ ว่า สหกรณ์น้ำ หลังบ้านเรือนมียุงข้าว สร้างแบบมีระยะห่างระหว่างยุงข้าวกับพื้นดิน เพื่อเก็บข้าวที่ตากจนแห้งก่อนนำมาเก็บไว้ และเพื่อป้องกันความชื้น ชาวอินโดนีเซียจะอยู่ภายใต้ข้อตกลงร่วมกัน สมาชิกทุกคนจะเกี่ยวข้าวตามตารางการเพาะปลูกที่ตกลงร่วมกัน ช่วยกันดูแลและใช้ระบบชลประทานร่วมกัน

สรุปได้ว่า บ้านเรือนที่อยู่อาศัยจะมีความแตกต่างกันไปตามสิ่งแวดล้อมและการประกอบอาชีพ รายการได้นำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านสร้างบ้านในเรือ สำหรับคนที่ประกอบอาชีพขนทราย ต้องอาศัยอยู่บนเรือ และบ้านในเรือที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกไม่ต่างจากคนที่อาศัยอยู่บนบก นอกจากนั้น ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพการเกษตรยังมีการสร้างบ้านที่ใช้ในการเก็บข้าวเพื่อป้องกันความชื้นและสัตว์ที่จะมากัดกินข้าว ชาวบ้านเรียกว่า ยุงข้าว ใช้เป็นบ้านที่เก็บสิ่งของได้อีกด้วย

3.1.2 อาหารการกิน

อาหารการกิน คือ สิ่งใดก็ตามที่มนุษย์รับเข้าสู่ร่างกาย แล้วเกิดประโยชน์ต่อร่างกาย และทำให้กระบวนการต่าง ๆ ในร่างกายดำเนินไปอย่างปกติ ซึ่งเป็นผลทำให้ร่างกายมีความเจริญเติบโต มีกำลัง และแข็งแรงสามารถต้านทานโรคได้ รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอเรื่องราวของอาหารที่ชาวบ้านรับประทานมักทำเองตามวัตถุดิบที่มี หรือหาได้จากธรรมชาติ ส่วนผสมง่าย ๆ มีประโยชน์ต่อร่างกาย เช่น ข้าวทิพย์ ขนมหวาน ปลาเกลือเค็ม เป็นต้น ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน “ผักฝังดิน” วิถีโบราณ บ้านปางสา จังหวัดเชียงราย นำเสนอเรื่องราวที่หมู่บ้านกลางหุบเขาที่คนส่วนใหญ่มีเชื้อสายจีนยูนนาน และเป็นชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู มีพืชสำคัญที่ชาวบ้านขาดไม่ได้ นั่นก็คือ “อัฟฟู หรือ แดงดอย” ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): ตอนนี่ก็ทำข้าวทิพย์เหมือนกัน เป็นข้าวต้มก่อน บางคนข้าวไม่พอกิน ต้องใส่เผือกต้องใส่มัน ต้องใส่ข้าวโพดด้วย เพื่อให้ได้ปริมาณเยอะ ๆ ก็คิดว่าเป็นอาหารที่มีคุณค่าเยอะ

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 22 “ผักฝังดิน” วิถีโบราณ บ้านปางสา จังหวัดเชียงราย ออกอากาศ 11 พฤศจิกายน 2562)

ภาพที่ 3 ข้าวทิพย์

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน “ผักฝังดิน” วิถีโบราณ บ้านปางสา จังหวัดเชียงราย
ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/64814>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านบ้านปางสา มีการทำอาหารที่นำวัตถุดิบมาจากพืชที่เฉพาะปลูกขึ้นมาเอง ได้แก่ ข้าวไร่ ข้าวโพด ถั่ว ฟักทอง ทานตะวัน และนิยมทำอาหารเกี่ยวกับข้าว เช่น “ข้าวทิพย์” ที่มีส่วนผสมของข้าวสุก ข้าวโพด เผือก และมัน ซึ่งดูแล้วก็เหมือนข้าวธัญพืช นอกจากนำมารับประทานแล้ว ยังเพิ่มพลังงานให้ร่างกายหลังรับประทานข้าวทิพย์ช่วยให้ชาวบ้านมีสุขภาพดีและมีแรงทำนาทำไร่ได้

ตอน วิถีคนเกาะกูด อำเภอเกาะกูด จังหวัดตราด นำเสนอเรื่องราวที่ “เกาะกูด” เป็นเกาะของจังหวัดตราด ที่มีทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์มากมายและมีความสวยงาม ชาวบ้านบนเกาะส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำสวนยางพารา สวนมะพร้าว และทำประมงชายฝั่ง วิถีชีวิตของคนเกาะกูดมีอัตลักษณ์เป็นของตัวเองมาก โดยเฉพาะการทำขนมหวาน ดังตัวอย่าง

พิธีกร: ตามมาชิมเมนู ขนมหวานของคนเกาะกูด
อย่าง “ขนมสอดไส้” ที่มีเคล็ดลับความอร่อยอยู่ที่วิธีการคนกะทิ ที่ต้อง
ใช้ไฟอ่อน ๆ และ “ขนมบอบแบบ” สูตรโบราณ ที่ใช้เวลาในการทำ
2 - 3 วัน ไล่ทำจากมะพร้าว “สีระกำ” ปิดท้าย “ข้าวหมากยายอน”
ที่ทั้งห่อเอง ทำเอง ทั้งค้างไว้ 2 วัน หากใครได้เดินทางไปเกาะกูด
อย่าพลาดชิม

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 47 วิถีคนเกาะกูด อำเภอเกาะกูด จังหวัดตราด ออกอากาศ 26 ตุลาคม 2563)

ภาพที่ 4 ขนมสอดไส้

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน วิถีคนเกาะกูด อำเภอเกาะกูด จังหวัดตราด ค้นคืนจาก
<https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/73386>

ภาพที่ 5 ขนมบอบแบบ

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน วิถีคนเกาะกูด อำเภอเกาะกูด จังหวัดตราด ค้นคืนจาก
<https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/73386>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ชาวเกาะกูดนิยมทำขนมหวานที่ขึ้นชื่อว่าอร่อยและทำจากวัตถุดิบในท้องถิ่น เช่น มะพร้าว ซึ่งเป็นพืชที่มีปลูกมากบนเกาะกูด ขนมสอดไส้เป็นขนมไทยโบราณที่ทำจากแป้งกวนกับกะทิและนวด สอดไส้ที่ทำจากมะพร้าวสี่ระกำ คือ มะพร้าวที่เปลือกมีสีน้ำตาล คล้ายสีของระกำ นิยมนำมาทวนเป็นไส้ขนม ขนมอีกชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านทำ คือ ขนมบอบแบบ เป็นขนมที่หากินยาก หาได้เฉพาะที่นั่นเท่านั้น เป็นขนมที่ใช้เวลาในการทำนานกว่า 1 วัน เนื่องจากต้องใช้เวลาในการตากข้าวสาร คั่วข้าวสาร และเอาข้าวสารที่คั่วแล้วมาไม่แป้ง วิธีการไม่ก็ยังไม่หีนเพื่อคงรสชาติความหอมของข้าวคั่ว และข้าวหมากที่ทำข้าวเหนียว หมักจนนุ่มมีรสหวานและหอม

ตอน *วิถีพหุวัฒนธรรม อำเภอตากใบ* นำเสนอเรื่องราวของบ้านเกาะยาว ตำบลเจ๊ะเห อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ชาวบ้านที่นี่ภาคภูมิใจในการหาและทำปลาภูเขาเค็ม จนขึ้นชื่อว่าปลาภูเขาเค็มที่นี่อร่อยที่สุดในประเทศ ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): ทำอะไรอยู่ ทำปลา

ผู้ร่วมรายการ 2 (ชาวบ้าน): ทำปลา จะทำปลาต้องเอาเกล็ด

ออกก่อน

*ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): ขั้นตอนแรกก็คือนำปลา
มาแช่น้ำ ปลาต้องล้างด้วยน้ำทะเลที่สะอาดประมาณสามครั้ง*

ผู้ร่วมรายการ 2 (ชาวบ้าน): ปลาตัวเล็ก เรามักหนึ่งคืน

*ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): ปลาตัวใหญ่เราต้องใส่เกลือ
อยู่ในท้อง เพื่อให้ความเค็มทั้งเนื้อทั้งตัว พอครบ 2-3 วันแล้วล้างด้วย
น้ำทะเล ใช้เค็มล้างเค็ม แล้วผึ่งให้แห้งใต้ต้นมะพร้าว ปลาที่นี่
แตกต่างจากที่อื่นคือเนื้อปลารออร่อยที่สุด*

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 9 *วิถีพหุวัฒนธรรม อำเภอตากใบ ออกอากาศ 12 สิงหาคม 2562*)

ภาพที่ 6 ปลาเกลือเค็ม

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน วิถีพหุวัฒนธรรม อำเภอตากใบ ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/62574>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านเกาะยาวภาคภูมิใจในการหาปลาและทำปลาเกลือเค็ม จนเป็นแหล่งที่ขึ้นชื่อว่ามีปลาเกลือเค็มอร่อยที่สุดในประเทศ ที่บ้านเกาะยาว อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาสนั้น เป็นแหล่งที่มีปลาเกลือชุกชุม ทำให้ชาวบ้านต้องหาวิธีในการถนอมอาหาร แล้วพบว่าการทำเกลือเค็มนั้นสามารถเก็บปลาได้นาน เอกลักษณะพิเศษและเป็นเคล็ดลับของชาวบ้าน คือ วิธีการทำปลาเกลือแบบมุสลิมโบราณ โดยการใช้ น้ำทะเลเข้ามามีส่วนร่วมในการทำและหมักชื่อของปลาเกลือเค็มที่นี้จึงเป็นที่ขจรไกล เกิดเป็นที่มาของชื่อ “ปลาเกลือตากใบ” จนถึงปัจจุบัน

สรุปได้ว่า อาหาร คือ สิ่งทีบริโภคเพื่อเสริมโภชนาการให้แก่ร่างกาย อาหารมักมาจากพืช สัตว์ หรือมาจากธรรมชาติ และมีสารอาหารสำคัญ เช่น ไขมัน วิตามิน เพื่อนำไปสร้างพลังงาน หรือกระตุ้นการเจริญเติบโต รายการได้นำเสนอเรื่องราวของอาหารที่ชาวบ้านรับประทานกันในห้องถิ่น เช่น ข้าวทิพย์ ขนมสอดไส้ ขนมบอบแบบ ข้าวหมาก และปลาเกลือเค็ม เป็นต้น อาหารต่าง ๆ เหล่านี้ชาวบ้านมักทำเองจากวัตถุดิบที่มี หรือหาได้จากธรรมชาติ ส่วนผสมง่าย ๆ จึงมีลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่

3.1.3 การแต่งกาย

การแต่งกาย หมายถึง การแต่งกายที่เหมาะสมกับวัย เพศ ฤดูกาล โอกาสและสถานที่ ทำให้ผู้สวมใส่ดูสุขภาพ เรียบร้อย ถูกกาลเทศะ สวยงาม น่ารัก เกิดความปลอดภัย และยังช่วยเสริมบุคลิกภาพให้แก่ผู้สวมใส่อีกด้วย รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านมีเอกลักษณ์ในด้านการแต่งกายที่ใช้ผ้าไทย ซึ่งทำจากผ้าไหม ผ้าทอมือต่าง ๆ นำมาทำเป็นผ้าสบงสำหรับผู้หญิงไทย ส่วนผู้ชายก็มีการแต่งกายที่นิยมสำหรับชาวบ้านก็คือผ้าขาวม้า ซึ่งนิยมใช้มาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันก็ยังมีอยู่ ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน หมอลำขอข้าว อาชีพที่ยังดำรงอยู่ด้วยน้ำใจ นำเสนอเรื่องราวของ “หมอลำขอข้าว” เป็นความบันเทิงของคนอีสานที่คณะหมอลำจากต่างพื้นที่เดินทางมาแสดง “ลำเรื่องต่อกลอน” คือ มีทั้งการร้อง การลำ และการแสดงเป็นเรื่องราวนิทานพื้นบ้าน หรือนิทานชาดก ให้ได้ชมถึงในหมู่บ้าน โดยทำการแสดงในเวลากลางคืน และในเช้าวันถัดไปจึงจะถือกระบอบเดินไปขอข้าวตามบ้าน ลักษณะเครื่องแต่งกายของนักแสดงหมอลำ จะคล้ายลิเกหรือแต่งกายแบบพื้นบ้านใช้ผ้าทอพื้นเมือง ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): เริ่มเป็นหมอลำเมื่ออายุ 20 ปีพอดี แต่หลัก ๆ ถ้าว่างจะเทศกาลก็จะไปลำขอข้าว หรือเขาเรียกว่า หมอลำหิ้วกระบะเป่า อุปกรณ์ที่ต้องเตรียมไปคือ 1. เต็นท์ 2. ชุดแต่งกาย 3. อุปกรณ์แต่งตัว

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 32 หมอลำขอข้าว อาชีพที่ยังดำรงอยู่ด้วยน้ำใจ ออกอากาศ 13 กรกฎาคม 2563)

ภาพที่ 7 การแต่งกายของหมอลำขอข้าวแบบพื้นเมือง

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน หมอลำขอข้าว อาชีพที่ยังดำรงอยู่ด้วยน้ำใจ ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/70926>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า หมอลำที่อีสานมีการแต่งกายเหมาะสมกับกาลเทศะ เป็นอย่างยิ่ง การแต่งกายของหมอลำ ส่วนใหญ่จะแต่งกายด้วยผ้าไหมพื้นเมืองที่นำมาตัดเย็บและปักลวดลายด้วยเครื่องประดับเพื่อให้สวยงาม ผู้หญิงจะแต่งกายด้วยชุดกระโปรงมีลักษณะคล้ายลิเก เครื่องประดับตามสมัยนิยม เช่น สร้อยคอ ต่างหู เข็มขัดเงิน ส่วนผู้ชายนิยมใส่ผ้าพื้นเมือง และคาดเอวด้วยผ้าขาวม้า ในปัจจุบัน หมอลำได้ประยุกต์ การแต่งกายที่เป็นแบบผสมกันระหว่าง ชุดไทยกับผ้าสไบที่มีลวดลายเป็นพื้นบ้านอีสานทอด้วยมือ ส่วนเครื่องประดับต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม

ตอน *วิถีเก่าในเมืองใหญ่ อย่างกึ่ง ประเทศเมียนมา* นำเสนอเรื่องราวของ “อย่างกึ่ง” ในประเทศเมียนมา เมืองขนาดใหญ่แห่งหนึ่งของอาเซียน ในเมืองนี้มี “ร้านตัดเย็บเสื้อผ้าสตรี” จำนวนมาก แสดงให้เห็นความนิยมและการแต่งกายของชาวบ้านที่อยู่ในเมืองอย่างกึ่ง ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): มาตัดชุดใหม่ใช้ใหม่ครับ อันนี้เป็นเสื้อ เสื้อผ้าที่เขาซื้อมาไม่ค่อยชอบเท่าไร ชอบไปเย็บเสื้อผ้า ชอบตัดเสื้อผ้า จะได้เป็นแฟชั่น แบบสไตล์พม่า เขาชอบนิยม ตัดเสื้อราบ ๆ แขนราบ ๆ

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 24 *วิถีเก่าในเมืองใหญ่ อย่างกึ่ง ประเทศเมียนมา* ออกอากาศ 25 พฤศจิกายน 2562)

ภาพที่ 8 การแต่งกายของผู้หญิงพม่าทั้งนุ่งผ้าซิ่น สวมเสื้อเอวลอย แขนดอกไม้ และทาแป้งทานาคา

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน *วิถีเก่าในเมืองใหญ่ อย่างกึ่ง ประเทศเมียนมา* ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/65268>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ในเมืองอย่างกึ่ง ซึ่งเป็นเมืองหลวงรองของประเทศเมียนมา มี “ร้านตัดเย็บเสื้อผ้าสตรี” อยู่มากมาย ใกล้เคียง ๆ กับตลาดสก๊อต เสื้อผ้าที่ตัดมีทั้งชุดราตรี ชุดใส่ทั่วไป ซึ่งส่วนใหญ่ตัดเย็บจากผ้าพื้นเมือง ชุดบางชุดนั้นมีมูลค่าสูงมากชาวบ้านนิยมมาตัดกันที่ร้านเหล่านี้ เมื่อสอบถามลูกค้าที่มาตัดก็ได้รับคำตอบว่าร้านต่าง ๆ มีความเก่งในการตัดเย็บ สามารถทำได้พอดีตัว ดังนั้น จึงไม่จำเป็นต้องไปตัดในร้านที่หรู หรือซื้อชุดสำเร็จรูป ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ผู้หญิงเมียนมายังนิยมใส่เสื้อผ้าที่ตัดเย็บเอง จึงทำให้ร้านเหล่านี้ยังสามารถดำรงอยู่ได้ สำหรับการแต่งกายนั้น ผู้หญิงพม่าจะนุ่งผ้าซิ่น สวมเสื้อเอวลอย มุ่นมวยผม แขนดอกไม้ และทาแป้งทานาคา

ในโอกาสสำคัญอย่างงานบุญหรืองานพิธี อาจประดับกายด้วยอัญมณีตามฐานะ และต้องมีผ้าบางคล้องไหล่ โดยทั่วไป ผู้หญิงพม่าจัดได้ว่าเป็นผู้ที่รักสวยรักงาม ชอบแต่งหน้าทาปาก ทาเล็บมือ เล็บเท้า รายได้เสริมที่เป็นพิเศษมักหมดไปกับการซื้อเสื้อผ้าอาภรณ์

สรุปได้ว่า การแต่งกาย หมายถึง การตกแต่งร่างกายด้วยเสื้อผ้า และเครื่องประดับทุกอย่าง ตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า เพื่อให้เกิดความงามอย่างเหมาะสมลงตัว รายการได้นำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านมีเอกลักษณ์ในด้านการแต่งกายที่ใช้ผ้าพื้นเมือง ซึ่งทำจากผ้าไหม ผ้าทอมือต่าง ๆ นำมาทำเป็นผ้าสไบสำหรับผู้หญิงไทยหรือผู้หญิงพม่า ส่วนผู้ชายการแต่งกายที่นิยมสำหรับชาวบ้าน ก็คือการใช้ผ้าขาวม้า ซึ่งนิยมใช้มาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันก็ยังมียู่

3.1.4 การประกอบอาชีพ

การประกอบอาชีพ หมายถึง การทำมาหากินจากการทำงานหรือทำกิจกรรมใด ๆ ที่ก่อให้เกิดผลผลิตและบริการ เพื่อสร้างรายได้เลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว และอาชีพที่ดีจะต้องเป็นอาชีพสุจริต ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม และเป็นที่ยอมรับของสังคม การประกอบอาชีพที่นำเสนอผ่านรายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ชาวบ้านส่วนใหญ่มีประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรหรือพ่อค้าแม่ค้า ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน “โอง” สร้างอาชีพ นำเสนอเรื่องราวของบ้านหนองเม็ก จังหวัดขอนแก่น เป็นแหล่งที่รวบรวมชาวบ้านที่มีความชำนาญและเป็นมืออาชีพเกี่ยวกับโองไว้ ทั้ง “มือปั้นโอง มือขายโอง และ มือย้ายโอง” โดยเฉพาะที่นี้มีชื่อเสียงว่า เป็นหมู่บ้านที่ทำอาชีพ “ย้ายโอง” มากที่สุด ดังตัวอย่าง

*ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): ผมเริ่มปั้นมาตั้งแต่ พ.ศ. 2520 ตอน
นั้นอายุ 20 ปี วิถีคนที่บ้านหนองเม็ก คือ ทำโอง ทำโองได้วันละ 4 ใบ
ค่าจ้างใบละ 180 บาท เริ่มทำตอน 7-8 โมงเช้า คนที่มีหน้าที่ขายโอง
ก็จะออกไปขาย คนที่มีหน้าที่รับจ้างย้ายโองก็จะไปย้ายโอง คนที่มี
หน้าที่ปั้นโองก็จะปั้นกันไป
(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 3 “โอง” สร้างอาชีพ ออกอากาศ 1 กรกฎาคม 2562)*

ภาพที่ 9 คนขายโอ่ง

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน “โอ่ง” สร้างอาชีพ ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/61633>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ในบ้านหนองเม็กเป็นหมู่บ้านที่ได้รับรวบรวมชาวบ้านมีอาชีพที่เกี่ยวกับโอ่ง มีมือปั้นโอ่ง มือขายโอ่ง และมือย้ายโอ่ง การปั้นโอ่งเป็นอาชีพที่ชาวบ้านทำมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันชาวบ้าน โดยมีอาชีพการทำโอ่งซีเมนต์ขาย อาชีพเหล่านี้สามารถที่จะทำให้พวกเขา มีรายได้เลี้ยงครอบครัว ไม่ต้องออกนอกหมู่บ้านไปทำมาหากินที่อื่น

ตอน *หมากคือชีวิต* นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองมะริด ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของประเทศเมียนมา และมีเขตแดนติดกับประเทศไทย วิถีชีวิตชาวเมืองมะริดมีความผูกพันกับต้นไม้นชนิดหนึ่งที่เราเรียกว่า “หมาก” โดยเฉพาะที่ “บ้านสิงขร” ติดกับชายแดนไทย ซึ่งปลูก “หมาก” กันเป็นอาชีพ ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): ก็ทำกับพวกลูก ๆ นี้แหละ ทั้งผู้ชายผู้หญิงทำด้วยกัน ที่กามันจะออก 1 ทะลายจริง ๆ มี 4-5 ทะลาย ถ้าต้นสมบูรณ์จะมี 7-9 ทะลาย แต่เวลาสอยลงมาเราจะต้องเก็บเหนียวมาก เวลาตกลงมาจากต้นทะลายหมากจะแตกกระจาย แต่ถ้าเราสอยลงมาใส่ตะแกรงนี้หมากจะไม่กระจายไปไหน มันจะอยู่ในนี้ ถ้าสอยเป็นจะไม่มีปัญหา ถ้าสอยไม่เป็นจะเกิดอันตราย ลูกหมากอาจจะหล่นใส่หัวใส่ตาเราได้ เราต้องมีจังหวะในการสอย
 (“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 4 หมากคือชีวิต ออกอากาศ 8 กรกฎาคม 2562)

ภาพที่ 10 คนที่เก็บหมาก

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน หมากคือชีวิต ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/61808>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านในเมืองมะริดของประเทศเมียนมา มีความผูกพันกับต้นไม้ชนิดหนึ่งที่เราเรียกว่า “หมาก” ชาวบ้านที่นี่ปลูก “หมาก” กันเป็นอาชีพแทบทุกหลังคาเรือน สร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำ บางคนมีรายได้เฉลี่ยเดือนละแสนกว่าบาทจากการขายหมากที่นับว่าเป็นแหล่งปลูกหมากที่มากที่สุดของประเทศเมียนมา เกือบล้านเอเคอร์ปลูกทั้งบนภูเขา ริมน้ำ ในป่า ดังนั้น มรดกที่สำคัญของพ่อแม่ที่ให้กับลูกก็คือ “สวนหมาก”

สรุปได้ว่า การประกอบอาชีพ หมายถึง การทำกิจกรรม การทำงาน และมีรายได้ตอบแทน โดยอาศัยแรงงาน ความรู้ ทักษะ อุปกรณ์ เครื่องมือ วิธีการ แตกต่างกันไป รายการได้นำเสนอเรื่องราวชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรกรรม หรือพ่อค้าแม่ค้า เช่น อาชีพปั้นโอ่ง และอาชีพเก็บหมาก ซึ่งเป็นอาชีพที่มีรายได้ไปเลี้ยงครอบครัวของตนเองได้อย่างดี

3.1.5 การขนส่ง

การขนส่ง คือการเคลื่อนย้ายคนและสิ่งของจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง การขนส่งแบ่งออกเป็นหมวดใหญ่ดังนี้ ทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ และ อื่น ๆ รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านเลี้ยงม้าและล่อเป็นพาหนะในการขนส่งของทางบก โดยเฉพาะในพื้นที่ภูเขาสูง เพื่อให้ตัวเองทำงานให้เสร็จอย่างมีประสิทธิภาพ พ่อค้าและแม่ค้าที่ยังใช้การขนส่งทางน้ำโดยใช้เรือเป็นพาหนะส่งสินค้า ต่าง ๆ ไปขายที่ตลาด ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน “ม้าและล่อ” พาหนะขนส่งของคนพื้นที่สูง นำเสนอเรื่องราวของบ้านปางม้า ตำบลแม่ฮอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ในยุคที่คนพื้นราบใช้รถยนต์เป็นยานพาหนะสำหรับขนส่งสิ่งของต่าง ๆ แต่ยังมีบางพื้นที่ที่ยังคงใช้วิถีดั้งเดิมในการขนส่ง เช่น การใช้ม้าและล่อเป็นพาหนะในการขนส่งของพื้นที่สูง ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): ถ้าเราไม่มีม้าก็ต้องแบกเอาของ
มา รถไปไม่ได้ ก็เลยต้องเลี้ยงม้า ถ้าไม่มีม้าเราก็เอาผักที่ปลูกไว้ที่
เมียนมาเอามาไม่ได้เพราะทางไกล มีม้าคนก็ไม่ต้องเหนื่อยเป็นแขน
เป็นขาให้เราได้

(“ซีริสวีสักคน”: ตอนที่ 13 “ม้าและล่อ” พาหนะขนส่งของคนพื้นที่สูง ออกอากาศ 9 กันยายน 2562)

ภาพที่ 11 ชาวบ้านเลี้ยงม้าเป็นพาหนะขนส่งผัก

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีริสวีสักคน” ตอน “ม้าและล่อ” พาหนะขนส่งของคนพื้นที่สูง ค้นคืนจาก
<https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/63248>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า หมู่บ้านบ้านปางม้าเป็นหมู่บ้านที่ คน ม้า ล่อ ใช้ชีวิต
อยู่ร่วมกัน ผูกพันกันมาอย่างยาวนาน สัตว์ 2 ชนิดนี้เป็นพาหนะขนส่งที่สำคัญของชาวบ้าน
จนมีคำพูดที่ว่า “การมีม้ากับล่อ ใช้เป็นพาหนะขนส่งของคนพื้นที่สูง มีความสำคัญและจำเป็นยิ่งกว่า
มีรถกระบะคันละหลายแสนบาท” โดยคนได้อาศัยม้าและล่อในการประกอบอาชีพ สร้างรายได้
เนื่องจากชาวบ้านที่นี่มีอาชีพปลูกผัก และสถานที่ปลูกนั้นก็อยู่บนภูเขา ดังนั้น การเดินทางขนส่ง
ลงจากภูเขาต้องใช้ม้าและล่อในการขนส่งมา ในแต่ละวันนั้นอาจจะต้องเดินทางกลับไปกลับหลายเที่ยว
แล้วแต่จำนวนผัก ทำงานแบบไม่มีวันหยุด เพื่อขนส่งผักให้หมดถึงจะได้พัก ซึ่งก็แสดงให้เห็นความสำคัญ
ของการใช้ม้าและล่อในการขนส่งต่อชาวบ้านที่นี่

นอกจากนั้น ตอน “ม้าและล่อ” พาหนะขนส่งของคนพื้นที่สูง ยังนำเสนอเรื่องราวของ
ล่อยังช่วยใช้ปฏิบัติการกิจการทางการทหารในถิ่นทุรกันดาร เป็นสัตว์ที่ขาดไม่ได้ในการช่วยขนส่ง
ดังตัวอย่าง

พิธีกร: ดังนั้น นอกจากล่อจะช่วยชาวบ้านชนผักแล้ว ล่อยังถูกนำไปใช้ในทางราชการทหาร ปฏิบัติภารกิจในถิ่นทุรกันดาร โดยหน้าที่ของล่อก็คือคอยสนับสนุนส่งอาวุธอุปกรณ์ เสบียง หรือแม้แต่การลำเลียงทหารที่ได้รับบาดเจ็บจากการสู้รบออกมาจากพื้นที่เพื่อรักษาพยาบาล ที่หน่วยเฉพาะกิจของกรมทหารม้าที่ห้ากองกำลังผาเมือง ซึ่งต้องใช้ล่อในการขนส่งเช่นเดียวกัน

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 13 “ม้าและล่อ” พาหนะขนส่งของคนพื้นที่สูง ออกอากาศ 9 กันยายน 2562)

ภาพที่ 12 ทหารใช้ล่อขนส่งอาวุธอุปกรณ์

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน “ม้าและล่อ” พาหนะขนส่งของคนพื้นที่สูง ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/63248>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า “ล่อ” นอกจากจะช่วยชาวบ้านชนผักแล้ว ยังถูกนำไปใช้ปฏิบัติภารกิจทางการทหารในถิ่นทุรกันดาร เพราะเป็นสัตว์ที่อดทนและสามารถรับน้ำหนักได้มาก จึงใช้ช่วยขนส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ เสบียง ที่ยานยนต์ชนิดอื่นของกองทัพไม่สามารถเข้าไปขนส่งได้

ตอน “ขนส่งทางเรือ” เมืองเกิ่นเทอ ประเทศเวียดนาม ยังมีการนำเสนอเรื่องราวการขนส่งทางน้ำในเมืองเกิ่นเทอ ประเทศเวียดนาม ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ และถือเป็นศูนย์กลางของการขนส่งทางเรือของเวียดนาม ดังตัวอย่าง

พิธีกร: ที่นี่มีเรือหลากหลายชนิด ตั้งแต่เรือลำใหญ่เรือลำเล็ก
ที่เขาจะมาจากตลาด เพื่อจะแลกเปลี่ยนสินค้ากัน มีทั้งสินค้าการกาแพ
มีผัก มีผลไม้ มีผักสด แล้วมีปลาด้วย

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 14 “ขนส่งทางเรือ” เมืองเกิ่นเทอ ประเทศเวียดนาม ออกอากาศ 8 มิถุนายน 2562)

ภาพที่ 13 พ่อค้าแม่ค้าใช้เรือเป็นพาหนะขายผลไม้

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน “ขนส่งทางเรือ” เมืองเกิ่นเทอ ประเทศเวียดนาม
ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/63433>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ในเมืองเกิ่นเทอ ประเทศเวียดนาม ยังมีวิถีชีวิตที่ใช้แม่น้ำเป็นเส้นทางในการขนส่งที่สำคัญ ชาวบ้านต้องเดินทางมาค้าขาย สิ่งที่น่าสนใจ ก็คือ ที่นี่ค้าขายกันทางน้ำ โดยใช้เรือทั้งขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ เป็นพาหนะในการขนส่งสินค้าจากเมืองต่าง ๆ ที่อยู่รายรอบมาขายในชีวิตประจำวัน ที่นี่มีเรือมากมายหลากหลายชนิด และหลากหลายหน้าที่ เช่น เรือโดยสารพายข้ามแม่น้ำไปมา เรือขนของ เรือที่ใช้เป็นบ้านสำหรับพ่อค้าแม่ค้าที่ต้องนอนค้างคืนในแม่น้ำ บางลำเรื่อนั้นยังใช้ห้องใต้ท้องเรือเลี้ยงปลาด้วย ซึ่งก็แสดงให้เห็นความสำคัญของเรือต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน

สรุปได้ว่า การขนส่ง คือ การเคลื่อนย้ายคน สินค้า หรือบริการ จากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง โดยใช้วิธีดำเนินการที่แตกต่างกันออกไป รายการได้นำเสนอเรื่องราวของพ่อค้าและแม่ค้าที่ยังมีใช้การขนส่งทางน้ำโดยใช้เรือเป็นพาหนะส่งสินค้าต่าง ๆ ไปขายที่ตลาด ชาวบ้านบ้านปางม้าเลี้ยงม้าและล่อเป็นพาหนะในการขนส่งของทางบกเพื่อช่วยในการทำงานให้เสร็จ

3.1.6 การแลกเปลี่ยนสิ่งของ

การแลกเปลี่ยนสิ่งของ เป็นรูปแบบหนึ่งของการหาของจำเป็นที่ต้องการนำมาใช้ในครอบครัวโดยนำสิ่งของมาแลกเปลี่ยนกันไม่ต้องจ่ายเงิน ก่อเกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนที่มาขอแลกเปลี่ยนกับคนที่ให้แลกเปลี่ยน และที่สำคัญคือความรู้สึกที่ดีที่ได้รับกลับมาระหว่างกันและกัน รายการโทรทัศน์

“ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านที่ส่วนใหญ่มักจะนำสิ่งของ เช่น ข้าว พืช ผัก ฟ้าไหมที่ตัวเอง ไปใช้แลกสิ่งของจำเป็นที่ตนเองต้องการใช้ในชีวิตประจำวันกับพ่อค้า ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน ฉันทให้เธอให้...แลกเปลี่ยนสร้างสุข บ้านสระแก้ว ตำบลสระแก้ว อำเภอเป็ยน้อย จังหวัดขอนแก่น นำเสนอเรื่องราววิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่บ้านสระแก้ว อำเภอเป็ยน้อย จังหวัดขอนแก่น ชาวบ้านใช้การแลกเปลี่ยนสิ่งของเพื่อตอบสนองในสิ่งที่ตนเองขาดกับพ่อค้า ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): จอด ๆ แลกยังงี้จะพ่อค้า

ผู้ร่วมรายการ (พ่อค้า): ถ้างต้อถึงเลยครั้บคุณแม่ เอาหมดเลย

ถึงเล็กไม่เอาก็ได้ครั้บ

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): เอาไปเออะลูก ข้าวมันแพงอยู่

ก็เขาขอ ถ้าเขาขอเราก้ให้เหมือนเดิม คราวหน้าคราวหลังเราก้

จะขอเขาได้ เป็นแบบนี้ละ แลกของกัน

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 33 ฉันทให้เธอให้...แลกเปลี่ยนสร้างสุข บ้านสระแก้ว ตำบลสระแก้ว อำเภอเป็ยน้อย จังหวัดขอนแก่น ออกอากาศ 20 กรกฎาคม 2563)

ภาพที่ 14 ชาวบ้านนำข้าวมาแลกกับเกลือ

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน ฉันทให้เธอให้...แลกเปลี่ยนสร้างสุข บ้านสระแก้ว ตำบลสระแก้ว อำเภอเป็ยน้อย จังหวัดขอนแก่น ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/71038>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่ที่ใช้การแลกเปลี่ยนสิ่งของ เพื่อตอบสนองในสิ่งที่ตนเองขาด ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่าวิถีการแลกเปลี่ยนนี้เป็นวิถีชีวิตของคนอีสานอย่างแท้จริง หากถึงคราวจำเป็นชาวบ้านก็จะนำสมบัติมีค่า เช่น ผ้าซิ่น ผ้าไหม ไปแลกเปลี่ยนของมา ซึ่งซิ่นไหมสามารถไปแลกเปลี่ยนของได้หลายอย่าง เช่น เสื้อ ผ้าห่ม ซั้ง หม้อ ชันเงิน และกระตักน้ำ เป็นต้น วิถีการแลกเปลี่ยนนั้นเป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนที่มาขอแลกเปลี่ยนกับคนที่ให้แลกเปลี่ยน ใครมีอะไรก็เอามาแลกเปลี่ยน แม้แต่แตงโมและไข่ พ่อค้าก็จะนำมาใช้แลกเปลี่ยนกับสิ่งของของชาวบ้าน

สรุปได้ว่า การแลกเปลี่ยนสิ่งของ เป็นการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มีมาอย่างยาวนาน เป็นตามสัมพันธ์ระหว่างการของคนในท้องถิ่นที่มีการนำของของแต่ละคนแต่ละครอบครัวผลิตได้มา แลกกันเพื่อได้สิ่งที่ตอบสนองความต้องการ รายการได้นำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านที่ส่วนใหญ่มักจะนำสิ่งของ เช่น ข้าว พืช ผัก ผ้าไหมที่ทำเอง ไปใช้แลกเปลี่ยนของจำเป็นที่ตนเองต้องการใช้ใน ชีวิตประจำวันกับพ่อค้า ทำให้แต่ละคนได้ของที่ต้องการใช้โดยไม่ต้องใช้เงิน เป็นการพึ่งพากันของชาวบ้านส่วนใหญ่ในภาคอีสานที่มีมาแต่โบราณ

เนื้อหาของรายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ได้นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนแต่ละพื้นที่ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ได้นำเสนอชาวบ้านสร้างบ้านในเรือ บ้านเรือนไม่เพียงแต่ใช้เป็นที่พักอาศัย แต่ยังเป็นบ้านที่เก็บสิ่งของได้อีกด้วย ด้านอาหารการกิน ได้นำเสนออาหารที่ชาวบ้านรับประทานมักทำขึ้นเองจากวัสดุที่มี หรือหาได้ตามธรรมชาติใช้ส่วนผสมง่าย ๆ มีประโยชน์ต่อร่างกาย เช่น ข้าวทิพย์ ขนมหวาน เป็นต้น ในด้านการแต่งกาย ชาวบ้านมีเอกลักษณ์ในการแต่งกายที่ใช้ผ้าพื้นเมือง ซึ่งทำจากผ้าไหม ผ้าทอมือต่าง ๆ นำมาทำเป็นผ้าสไบสำหรับผู้หญิงไทยและผู้หญิงพม่า ส่วนผู้ชายก็มีการแต่งกายที่นิยมสำหรับชาวบ้าน คือการใช้ผ้าขาวม้า ซึ่งนิยมใช้มาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันก็ยังมีอยู่ ในด้านประกอบอาชีพ ชาวบ้านประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรกรรม และค้าขาย เช่น ทำโอ่ง และอาชีพเก็บหมาก เป็นต้น ในด้านการขนส่ง ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บนภูเขาสูง เลี้ยงม้าและล่อเป็นพาหนะในขนส่งสิ่งของ พ่อค้าแม่ค้าใช้เรือเป็นพาหนะส่งสินค้าต่าง ๆ ไปขายที่ตลาด นอกจากนี้ ในด้านการแลกเปลี่ยนสิ่งของก็เป็นรูปแบบวิถีชีวิตของชาวบ้านที่มักจะเอาข้าวเพื่อแลกเปลี่ยนสิ่งที่ตนเองต้องการกับพ่อค้า ยังมีชาวบ้านนำอาหารที่ปลูก ผ้าไหม เพื่อไปแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งของจำเป็นในชีวิตประจำวัน หรืออาหารที่ต้องการรับประทาน

3.2 ปัจจัยที่ทำให้วิถีชีวิตของคนเกิดการเปลี่ยนแปลง

โลกมนุษย์มีวิวัฒนาการมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางสังคม สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เนื้อหาของรายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอให้เห็นวิถีชีวิตใน

แบบของคนในพื้นที่ และนำเสนอให้เห็นปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวไปตามสภาพสถานการณ์ในปัจจุบัน วิถีชีวิตของชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก มีผลมาจากปัจจัย 4 ด้าน คือ ปัจจัยภูมิศาสตร์ ปัจจัยสภาพอากาศ ปัจจัยเวลา และปัจจัยความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน รายละเอียดดังต่อไปนี้

3.2.1 ภูมิศาสตร์

ภูมิศาสตร์ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับสังคมที่ปรากฏในพื้นที่ต่าง ๆ และมีผลต่อความเป็นอยู่ของประชากรที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น ๆ รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอเรื่องราวของภูมิศาสตร์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติในสถานที่ต่าง ๆ ที่ทำให้คนที่อยู่อาศัยต้องมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน “ช้างไถนา” วิถีโบราณบ้านนาเกียน จังหวัดเชียงใหม่ นำเสนอเรื่องราวที่บ้านนาเกียน อำเภอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่ทุรกันดาร อยู่บนยอดเขาสูงลาดชัน จึงทำให้การไถนาด้วยควายทำได้ยากเพราะมีหินปนในดินมาก ประกอบกับที่นี้เลี้ยง “ช้าง” ไว้ในป่า เป็นช้างที่เป็นมรดกจากบรรพบุรุษ ใช้ขนของ ลากซุง ชาวบ้านจึงใช้ “ช้างไถนา” แต่ปัจจุบันนี้เหลือช้างไถนาเพียง 2 เชือก ดังตัวอย่าง

พิธีกร: กำหนดแล้วว่า ช้างในอดีตนั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นของคนที่นี่ครับ ใช้ทั้งขนของ ทั้งไถนา แล้วก็ก็เป็นเพื่อนเล่นด้วย เรียกว่าเป็นสัตว์เลี้ยงที่ชาวบ้านบ้านนาเกียนคุ้นเคยตั้งแต่เด็ก ๆ นะครับ เมื่อก่อนเคยมีมากกว่า 20 เชือกทีเดียว แต่ว่าปัจจุบันนี้ ช้างที่หมู่บ้านนี้มีเหลือแค่ 2 เชือก และเป็นของกำนันนะครับ โดยช้าง 2 เชือกเป็นช้างเลี้ยงนำมาฝึกไถนาแล้วปล่อยให้กินอาหารตามธรรมชาติในป่าอาทิตย์หรือ 2 อาทิตย์ก็จะตามหาสักครั้งหนึ่ง เพราะว่ากลัวช้างจะเดินไปหากินไกลเกินไป

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 20 “ช้างไถนา” วิถีโบราณบ้านนาเกียน จังหวัดเชียงใหม่ ออกอากาศ 28 ตุลาคม 2562)

ภาพที่ 15 ช้างไถนา

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน ค้นคืนจาก“ช้างไถนา” วิถีโบราณบ้านนาเกียน จังหวัดเชียงใหม่
 ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/64598>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า บ้านนาเกียนมีพื้นที่อยู่บนภูเขาทำนาแบบขั้นบันได จึงใช้ช้างช่วยในการไถนาแทนวัวควาย เมื่อก่อนที่บ้านนาเกียนเคยมีช้างมากกว่า 20 เชือก แต่ปัจจุบันนี้เหลือช้างไถนาเพียง 2 เชือก คือ พังมีบุญพา และพังแม่สองสี ที่ไถนามาแล้ว 15 ปี ที่เปรียบเสมือนเป็นความหวังของคนที่นี่นาเกียน เพราะหากใครไม่มีรถไถ ไม่มีเงินซื้อน้ำมัน ก็จะขอแรงลงแขกแลกแรงกัน เมื่อถึงฤดูกาลทำนาก็จะเข้าไปจับช้างที่เลี้ยงไว้ในป่าออกมาไถนา เพราะเห็นว่าเป็นสัตว์ใหญ่ แข็งแรงกว่าวัว ควาย และยังสามารถไถนาได้พื้นที่มากกว่าในระยะเวลาที่เท่ากัน โดย 1 แร่งช้างเท่ากับ 4 แร่งวัวหรือควาย การใช้ช้างไถนาไม่ใช่เรื่องแปลกใหม่ของคนพื้นที่สูง เพราะชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงใช้ช้างไถนามาหลายชั่วอายุคนแล้ว

ตอน วิถี “คนริมน้ำอิวรวดี” ประเทศเมียนมา นำเสนอเรื่องราว ที่ “แม่น้ำอิวรวดี” เป็นแม่น้ำที่ใหญ่ที่สุด ไหลจากเหนือจรดใต้ในประเทศเมียนมา เป็นเสมือนเส้นเลือดใหญ่หล่อเลี้ยงชีวิตคนที่นี่มานับพันปี มีเมืองมากมายที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำนี้ ชีวิตของคนริมฝั่งอิวรวดี มีความโชคดี เพราะดินดีและมีป่าสมบูรณ์ ทำให้การประกอบอาชีพนั้นทำได้อย่างไม่มีปัญหา ชาวบ้านผลิตของใช้จากวัสดุธรรมชาติ เช่น ทำเครื่องปั้นดินเผา ทำตะกร้าสาน แต่ปัจจุบันนี้การหาช่างทำจะยากขึ้น เพราะว่ามีคนรุ่นใหม่ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอื่น ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): แม่น้ำอิวรวดีนะครับ คือเป็นแม่น้ำที่กว้างใหญ่ แล้วก็มีความสำคัญต่อชาวเมียนมา เหมือนกับเป็นสายโลหิต คือ แม่น้ำอิวรวดี จะไหลลงคลองชลประทาน ได้ใช้ในการทำการเกษตรอีกมากมาย

พิธีกร: แม่น้ำอิรวดีที่เราเห็นอยู่นี้ เป็นแม่น้ำที่ใหญ่ที่สุดในประเทศเมียนมา มีเมืองมากมายที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแห่งนี้ ก่อนที่เราจะเดินทางมาที่นี่ พี่ซาลีบอกให้เราฟังว่า ชีวิตชาวบ้านริมฝั่ง อิรวดีนั้น มีความโชคดีเพราะว่ามีดินดีและป่าสมบูรณ์

ผู้ร่วมรายการ 2 (ชาวบ้าน): ดินอิรวดี เป็นดินที่ดีกับชาวบ้านที่นี่มาก ยังสร้างอาชีพและรายได้ให้กับพวกเรา แม้ว่าปัจจุบันนี้ การหาช่างทำเครื่องปั้นดินเผาจะหายาก แต่ช่างเหล่านี้ยังเลี้ยงดูครอบครัวได้

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 41 วิถี “คนริมน้ำอิรวดี” ประเทศเมียนมา ออกอากาศ 14 กันยายน.2563)

ภาพที่ 16 แม่น้ำอิรวดีและดินอิรวดี

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน วิถี “คนริมน้ำอิรวดี” ประเทศเมียนมา ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/72300>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ชีวิตของคนริมฝั่งอิรวดี มีความโชคดีเพราะดินดี และมีป่าสมบูรณ์ ทำให้การประกอบอาชีพทำได้อย่างไม่มีปัญหา เช่นที่ “เมืองกะตา” (Katha) ซึ่งเป็นเมืองเก่าแก่ทางเหนือ ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำอิรวดี เป็นที่ผลิตของใช้จากวัสดุธรรมชาติ “เมืองโชยโบ” (Shwebo) ที่มีหมู่บ้านซึ่งขึ้นชื่อเรื่องการทำเครื่องปั้นดินเผา ทั้งทำใช้เองและส่งขายทั้งในและต่างประเทศ เนื่องจากที่นี่มีดินที่พิเศษและมีอยู่ทั่วไปที่ริมฝั่งแม่น้ำอิรวดี คือ ดินสีเหลืองและดินสีแดง ซึ่งเมื่อนำมาผสมกันเครื่องปั้นดินเผาจะทำให้สีออกมาสวยงาม ดินอิรวดี เป็นดินที่มีบุญคุณกับชาวบ้านที่นี่มาก เพราะสร้างอาชีพและรายได้ให้กับชาวบ้าน แม้ว่าปัจจุบันนี้การหาช่างทำเครื่องปั้นดินเผาจะยากขึ้นทุกวัน แต่สำหรับคนที่สนใจทำจะมีรายได้เลี้ยงดูครอบครัวได้อย่างดี

นอกจากนั้น ถ้าเข้าไปในตลาดกะตา จะเห็นพ่อค้าแม่ค้าใช้ใบไม้ชนิดหนึ่งที่เรียกว่า “ใบต้นอิน” ใช้แทนใบตอง ห่อของ ห่ออาหาร นอกจากนั้น ชาวบ้านยังทำตะกร้าสานจากไม้ไผ่ ที่เรียกว่า “ตาน” โดยเฉพาะที่หมู่บ้านมะลิโนเจ ที่มีต้นไผ่ขึ้นอยู่มาก จึงจะมีการสานตะกร้ากันทั้งหมู่บ้าน

ตอน “ชีได้ย่างนา” ชุมทรัพย์จากป่า บ้านสร้างถ่อใน จังหวัดอำนาจเจริญ นำเสนอเรื่องราวของบ้านสร้างถ่อใน ตำบลสร้างถ่อน้อย อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวพันกับเชื้อเพลิงชนิดหนึ่งเรียกว่า “ชีได้” ชาวบ้านสามารถทำใช้เองได้เพราะในพื้นที่มีต้นยางนาเป็นจำนวนมากที่ให้น้ำมัน และมีต้นไม้อื่นอีกมากมายที่สามารถนำมาผสมเพื่อทำชีได้ได้ดังตัวอย่าง

พิธีกร: วันนี้จะพามาเจอกันของแต่งของหมู่บ้านนี้ ก็คือ “ชีได้”

ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): เมื่อก่อนนี้ กระทบเอาไว้แค่ส่องแสงสว่างครับ ต้องใช้ตอนกินข้าว เพราะไม่มีไฟฟ้าไปไหนมาไหนก็ต้องใช้กระทบครับ พอได้กระทบไปก็สามารถใช้งานได้เป็นเดือนหรือบางคนใช้ได้เป็นปีก็มีครับ 40-50 ปีที่ผ่านมาคนอีสานบ้านเราอดอยากเรื่องข้าว ก็ตัดชีย่างไปมัดกระทบ ไปแลกข้าวมากิน พอประทังชีวิต พอแก้ปัญหาได้ในระดับหนึ่ง บางคนไม่มีต้นยางนา ได้อพยพไปต่างถิ่นต่างจังหวัด ถึงขั้นประกาศว่า อำเภอหัวตะพานเป็นอำเภอที่กันดารในสมัยนั้น ต้นยางนาเหล่านี้อายุจะประมาณ 60-200 ปี ในบริเวณนี้เป็นกลุ่มของต้นยางนา ป่าบริเวณนี้เรียกกันว่าป่าดิบชื้น ต้นยางนาก็ไม่ใช่จะมีทุกที่ในบริเวณนี้ บางจุดก็ไม่มีต้นยางนา เพราะว่ารำคมของลูกยางนาปลิวไปไม่ถึง

พิธีกร: ตอนนี้นำกำลังทำอะไรอยู่คะ

ผู้ร่วมรายการ 2 (ชาวบ้าน): กำลังจุดไฟเพื่อที่จะเอาน้ำมันยางมาทำชีได้ค่ะ

ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): พอจุดไฟเสร็จแล้วก็ดับไฟอีก 1 - 2 วันน้ำมันต้นยางนาก็จะออกมา

พิธีกร: “ชีได้” ในหมู่บ้านนี้ยังใช้เป็นพลังงานเพื่อบางครั้งไฟดับ (“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 28 “ชีได้ย่างนา” ชุมทรัพย์จากป่า บ้านสร้างถ่อใน จังหวัดอำนาจเจริญ ออกอากาศ 23 ธันวาคม 2562)

ภาพที่ 17 “ชี้ไต้ย่างนา”

ที่มา: Thai PBS (2562) “ชีร์สีวิถีคน” ตอน “ชี้ไต้ย่างนา” ชุมทรัพย์จากป่า บ้านสร้างถ่อในจังหวัดอำนาจเจริญ
ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/66015>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านบ้านสร้างถ่อในวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับ “ชี้ไต้” หรือภาษาท้องถิ่นเรียกว่า “ชี้กระบอง” ในสมัยก่อนยุคที่ไม่มีไฟฟ้าใช้นั้น ชี้้ไต้เป็นสิ่งที่จำเป็นมากในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะใช้จุดเพื่อให้แสงสว่าง ชาวบ้านสามารถทำใช้เองได้เพราะสภาพพื้นที่ของที่นี่เหมาะแก่การเจริญเติบโตของต้นยางนา จึงทำให้มีเป็นจำนวนมาก ต้นยางนาจะให้ม้ น้ำมันยาง นอกจากนั้น ยังมีต้นไม้อื่นอีกมากมายที่สามารถนำมาผสมเพื่อทำชี้้ไต้ได้ เช่น เปลือกต้นกฤษณา เป็นต้น ชาวบ้านต้องไปหา “น้ำมันยาง” ซึ่งต้องจุดเผาต้นยางจากป่า ปัจจุบันหลายคนในหมู่บ้านสามารถทำรายได้จากการขาย “ชี้้ไต้” หากขายไม่ได้ก็ทำใช้เอง ไม่ต้องเสียเงินซื้อ และทุกวันนี้ก็ยังใช้ “ชี้้ไต้” ในการหุงอาหาร วันไหนไฟดับก็ไม่เดือดร้อน เพราะจุดชี้้ไต้ก็สว่างทั้งบ้าน

สรุปได้ว่า ภูมิศาสตร์มีผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่น รายการได้นำเสนอเรื่องราวของภูมิศาสตร์ในแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนทั้งในแง่ของความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ เช่น การใช้ช้างไถนาในพื้นที่สูง การทำเครื่องปั้นดินเผาจากดินเหนียวที่มีในแม่น้ำอิรวดี การทำตะกร้าสานจากต้นไผ่ และการทำชี้้ไต้จากต้นยางนา เป็นต้น

3.2.2 สภาพอากาศ

สภาพอากาศ คือ ภาวะลมฟ้าอากาศที่เกิดขึ้นและมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของผู้คนในแต่ละพื้นที่ จึงเกิดเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน รายการโทรทัศน์ “ชีร์สีวิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านที่อยู่อาศัยในแต่ละภูมิภาคและมีวิถีชีวิตที่ต้องมีการปรับรูปแบบการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพให้สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศ ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน *วิถีคนเก็บเห็ดเหาะ บ้านปลายนาสวน ตำบลนาสวน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี* นำเสนอเรื่องราวที่บ้านปลายนาสวน หมู่บ้านที่เป็นแหล่งเห็ดหลากหลายชนิด โดยเฉพาะช่วงต้นฤดูฝนนั้น เป็นช่วงฤดูกาลของ “เห็ดเหาะ” ออกมาให้ชาวบ้านได้เก็บ ดังตัวอย่าง

พิธีกร: เรามาที่นี่เพราะได้ยินมาว่าช่วงเวลาเดือนพฤษภาคม

โดยเฉพาะช่วงต้นฤดูฝนนั้น นี่เป็นช่วงเห็ดชนิดหนึ่ง ที่ชื่อว่าเห็ดเหาะ

จะออกมาให้ชาวบ้านไปเก็บไปขายกันนะครับ

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 42 วิถีคนเก็บเห็ดเหาะ บ้านปลายนาสวน ตำบลนาสวน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี ออกอากาศ 21 กันยายน 2563)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า หมู่บ้านปลายนาสวนเป็นแหล่งเห็ดหลากหลายชนิด เช่น เห็ดโคน เห็ดเหาะ เห็ดขอน โดยเฉพาะช่วงต้นฤดูฝนนั้น เป็นช่วงฤดูกาลของ “เห็ดเหาะ” ที่ออกมาให้ชาวบ้านได้เก็บนำไปประกอบอาหารกินในครัวเรือนและนำไปขายมีรายได้ เพราะที่นี่มีป่าเต็งรังที่เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของเห็ดชนิดนี้ หากวันไหนโชคดีมีฝนตกน้ำฝนจะไหลลงมาจากเนินเขาทำให้เกิดเป็นสายเห็ดไหลลงมารวมกัน เห็ดก็จะมากองอยู่กันเป็นกลุ่มก้อนทำให้เก็บได้อย่างง่ายดาย

สรุปได้ว่า สภาพอากาศ คือ ภาวะลมฟ้าอากาศที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา เป็นเรื่องเกี่ยวกับ อุณหภูมิ ความกดอากาศ ในภูมิภาคหนึ่ง ๆ และในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง รายการได้นำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านที่อยู่อาศัยในแต่ละภูมิภาคและมีวิถีชีวิตที่ต้องมีการปรับรูปแบบการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น บ้านปลายนาสวนที่เมื่อถึงฤดูฝนชาวบ้านก็จะประกอบอาชีพเก็บเห็ดนำไปขาย เป็นต้น

3.2.3 เวลา

เวลา เป็นสิ่งชั่วขณะ ซึ่งความยาวนานที่เป็นอยู่ จะถูกกำหนดขึ้นเป็น คุรุ คราว วัน เดือน หรือ ปี เป็นต้น ในแต่ละช่วงที่ผ่านไปนั้น มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นเป็นลำดับและเปลี่ยนแปลงไป (อธิบายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542, น.374) รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอเรื่องราวชาวบ้านในพื้นที่วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปตามช่วงเวลา ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน *พัดท่อน้ำ มรดกจากบรรพบุรุษ* นำเสนอเรื่องราวที่บ้านนาหมุ่ม ตำบลนาดี อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย หมู่บ้านกลางหุบเขาที่มีภูเขาล้อมรอบ ชาวบ้านที่นี่ใช้วิธีทำนาแบบดั้งเดิม คือ การทำนาดำ นอกจากนั้น ยังมีการใช้เครื่องมือโบราณขนาดใหญ่ ในการผันน้ำเข้านา ซึ่งชาวบ้านที่นี่เรียกว่า “พัดท่อน้ำ” โดยทำจากไม้ไผ่ที่สามารถหาได้ในหมู่บ้าน ดังตัวอย่าง

พิธีกร: และมากกว่านั้น สิ่งสำคัญของชาวบ้านที่นี่ยังใช้
ภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม ก็คือการผันน้ำเข้านา ที่ชาวบ้านที่นี่เรียกว่า
“พัดทนต์น้ำ” ในการต้อนน้ำจากลำน้ำหม่นมาใช้ในทีนาค่ะ
โกบอกเราว่า ในอดีตมีพัดทนต์น้ำเรียงรายนับร้อยตัว ปัจจุบันลำน้ำหม่น
มีพัดทนต์น้ำมากที่สุดในประเทศไทยจำนวน ทั้งหมด 16 ตัวนะครึบ
แค่เฉพาะที่บ้านนาหมุ่มน ระยะทางห่าง 5 กิโลเมตรกว่า ๆ ก็มี
พัดทนต์น้ำถึง 13 ตัว

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 25 พัดทนต์น้ำ มรดกจากบรรพบุรุษ ออกอากาศ 2 ธันวาคม 2562)

ภาพที่ 18 พัดทนต์น้ำ

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน พัดทนต์น้ำ มรดกจากบรรพบุรุษ ค้นคืนจาก

<https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/65433>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า พัดทนต์น้ำที่บ้านนาหมุ่มนจะมีการสร้างเรียงรายไว้ที่
ริมน้ำหม่น ซึ่งเป็นสายน้ำสำคัญที่หล่อเลี้ยงชาวนาในหมู่บ้าน ในอดีตพัดทนต์น้ำเป็นสิ่งสำคัญใน
การผันน้ำเข้านา จึงมีพัดทนต์น้ำเรียงรายนับร้อยตัว แต่ปัจจุบันช่วงเวลาที่เปลี่ยนไปก็มีเครื่องสูบน้ำ
เข้ามาใช้ในการสูบน้ำเข้านาแทน พัดทนต์น้ำจึงมีเหลืออยู่จำนวน 13 ตัว ซึ่งพัดทนต์น้ำทุกตัวที่เห็น
มีเจ้าของประจำ และยังใช้งานในการผันน้ำเข้าทีนา พัดทนต์น้ำที่นี่จะทำงาน 24 ชั่วโมง ชาวบ้าน
ผู้เชี่ยวชาญเรื่องพัดทนต์น้ำ ได้บอกว่า “พัดทนต์น้ำ” กับวิถีความผูกพันของคนบ้านนาหมุ่มนนั้นมีมานาน
กว่า 300 ปี ปัจจุบัน แม้จะมีเครื่องสูบน้ำเข้ามาทดแทนบ้าง แต่ “พัดทนต์น้ำ” ที่ยังคงมีอยู่สื่อถึง
ความผูกพันที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

ตอน “เรือขายน้ำจืด” วิถีชาวน้ำ บ้านปากน้ำเวฬุ จังหวัดจันทบุรี นำเสนอเรื่องราว หมู่บ้านปากน้ำเวฬุ ตำบลบางชัน อำเภอลុង จังหวัดจันทบุรี หรือที่คนทั่วไปจะรู้จักในชื่อ “หมู่บ้านไร่แผ่นดิน” ตั้งอยู่กลางทะเล เป็นหมู่บ้านเก่าแก่มานานกว่า 135 ปีแล้ว การเดินทางเข้าไป ที่มีทางเดียวนั้นคือต้องเดินทางด้วย “เรือ” เข้าไปเท่านั้น ชาวบ้านที่นี่ส่วนใหญ่เป็นคนจีนที่อพยพมา ตั้งแต่ดั้งเดิม สร้างบ้านเรือนอยู่ที่นี่มาเนิ่นนาน ทำประมงเป็นอาชีพหลัก ปัจจุบันเรือบรรทุกน้ำขาย มีอยู่ 3-5 ลำ เพราะไม่ค่อยมีคนมาทำอาชีพนี้ ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): หมู่บ้านไร่แผ่นดินนี้ ตั้งอยู่ปากน้ำ
แม่น้ำ จะไม่มีถนน แม่น้ำอยู่ติดกับทะเล สมัยก่อนจะใช้เรือกล
พอจะเลยเข้ามาจะใช้เป็นเรือเครื่อง หมู่บ้านนี้ 135 ปีแล้ว ที่อยู่มานาน

พิธีกร: อย่างเช่นเรือของ “ลุงอ้อยและป้าชื่น” ซึ่งทั้งสองท่าน
เป็นเจ้าของ “เรือโป๊ะขายน้ำ” มากกว่า 30 ปี เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่บ้าน
ไร่แผ่นดินแห่งนี้ ทั้งสองจะไปซื้อน้ำจากแหล่งน้ำจืดที่บ้านอ่างกระปอง
อำเภอลือสมิง จังหวัดตราด แล้วล่องเรือมาขาย เมื่อชาวบ้านสั่งก็จะ
เอาน้ำมาให้โดยใช้สายยางดูดน้ำไปเก็บไว้ในโถ

พิธีกร: ปัจจุบันเรือขายน้ำที่ล่องเรือมาขายในหมู่บ้านแห่งนี้มี
ประมาณ 4-5 ลำ แต่ว่าเรือขนาดใหญ่ที่สุดต้องเป็นลำนี้ครับ

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 27 “เรือขายน้ำจืด” วิถีชาวน้ำ บ้านปากน้ำเวฬุ จังหวัดจันทบุรี ออกอากาศ 16 ธันวาคม 2562)

ภาพที่ 19 เรือขายน้ำจืด

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอนที่ “เรือขายน้ำจืด” วิถีชาวน้ำ บ้านปากน้ำเวฬุ
จังหวัดจันทบุรี ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/65839>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า หมู่บ้านบ้านปากน้ำเวฬุ เป็นชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณปากแม่น้ำ อยู่ติดกับทะเล ชาวบ้านสร้างบ้านด้วยเสาสูงเพื่อให้พื้นน้ำใช้สะพานทางเดินเชื่อมถึงกัน เป็นหมู่บ้านเก่าแก่มียาวนานกว่า 135 ปี ที่นี้ไม่มีแหล่งน้ำจืด จึงเกิดอาชีพใช้เรือขายน้ำจืดที่มีมากกว่า 30 ปี แต่ปัจจุบันนี้เรือบรรทุกขายน้ำจืดเหลืออยู่ประมาณ 3-5 ลำ เนื่องจากไม่ค่อยมีคนรุ่นใหม่มาทำอาชีพนี้ อย่างไรก็ตามเรือขายน้ำก็ยังคงมีความจำเป็นอย่างมากสำหรับชาวบ้านที่นี่ เพราะถ้าไม่มีเรือขายน้ำ ก็จะทำให้ไม่มีน้ำจืดใช้ในชีวิตประจำวัน

สรุปได้ว่า เวลา คือ ช่วงเวลาที่มียู่ รายการได้นำเสนอเรื่องราวการดำรงชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลา เช่น การใช้พัดทนต์น้ำเข้านา ในปัจจุบันก็เริ่มมีการนำเครื่องสูบน้ำใช้แทน และการประกอบอาชีพเรือขายน้ำจืด ซึ่งปัจจุบันคนประกอบอาชีพนี้ก็ลดน้อยลงไป เป็นต้น

3.2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน

หลักพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ก็คือความประทับใจอยู่ร่วมกัน ความชอบพอกัน ความรักใคร่ เป็นมิตรเป็นเพื่อนกัน เป็นหนทางที่นำไปสู่มิตรภาพ การใช้ชีวิตด้วยกัน ตลอดจนการทำงานร่วมกัน โดยความสัมพันธ์ของมนุษย์เกิดจากองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. ความใกล้ชิด การมนุษย์ที่อยู่ใกล้ชิดกันจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์มากกว่ามนุษย์ที่อยู่ห่างไกลกัน ไม่ได้อยู่ร่วมกัน

2. ความเหมือนกันหรือความใกล้เคียงกัน โดยหลักพื้นฐานมนุษย์มีแนวโน้มที่จะสร้างความสัมพันธ์ และมีความอดิเรกกับคนที่มีความเหมือนหรือใกล้เคียงกับตัวเอง

3. สถานการณ์เป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่ทำให้มนุษย์สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เช่น การมีโอกาสได้ปรับตัวเข้ากับคนอื่น การมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันความรู้สึกที่ดีร่วมกัน ความกระตือรือร้นในการที่จะพบปะกับคนอื่น และการเติมเต็มความต้องการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอมีความสัมพันธ์ที่ต้องการซึ่งกันและกันระหว่างผู้คน ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน *วิถีโบราณหมู่บ้านแลกข้าว* นำเสนอเรื่องราววิถีชีวิตการแลกเปลี่ยนแบบดั้งเดิมที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนที่ต้องการของกับคนนำของมาแลกเปลี่ยน โดยไม่ต้องใช้เงินแม้แต่บาทเดียว ของชาวบ้านที่บ้านดงนา และบ้านโห่งนขาม อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): ก็เคยไปแลกตั้งแต่พุดง่าย ๆ ก็คือ ทำตามพ่อแม่มา ตั้งแต่เริ่มตั้งบ้านดงนาขึ้น ก็ทำแบบนี้ตลอด มีถั่ว มีปลาร้า มีกล้วยแล้วแต่เราจะมิของไปตามฤดูครับ

ผู้ร่วมรายการ 2 (ชาวบ้าน): ได้ข้าว 2 กระสอบ ครอบครัวเล็ก
 อยู่กันแค่สามคน คงกินได้ประมาณ 1 เดือน การมาแลกข้าว จะได้
 มากกว่าการซื้อค่ะ ถ้ามีเงิน 1,000 บาท ไปซื้อข้าวได้จะแค่ 120
 กิโลกรัม แต่ถ้ามาหาญาติพี่น้องพร้อมของราคาประมาณ 1,000 จะได้
 ข้าว 200-300 กิโลกรัม
 (“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 10 วิถีโบราณหมู่บ้านแลกข้าว ออกอากาศ 19 สิงหาคม 2562)

ภาพที่ 20 ชาวบ้านเอาของป่าไปแลกข้าว

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน วิถีโบราณหมู่บ้านแลกข้าว ค้นคืนจาก: <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/62781>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า เรื่องราววิถีชีวิตการแลกเปลี่ยนแบบดั้งเดิม โดยไม่ต้องใช้เงิน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนที่ต้องการที่นำของไปแลกเปลี่ยน การแลกเปลี่ยนสิ่งของเกิดขึ้นตั้งแต่โบราณมา ดังเช่น “เอาปลาร้าไปแลกข้าว หรือเอาของป่าไปแลกข้าว” การนำสิ่งของไปแลกเปลี่ยนกันเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และสืบทอดมาจนปัจจุบัน ชาวบ้านบ้านดงนาและชาวบ้านบ้านโหนดขามนิยมนำสิ่งของไปแลกเปลี่ยนกันมากกว่าซื้อ เพราะนอกจากได้สิ่งของแล้วก็มีโอกาสได้เจอเพื่อน เจอญาติพี่น้องอีกด้วย

ตอน “ซีได้ย่างนา” ชุมทรัพย์จากป่า บ้านสร้างถ่อใน จังหวัดอำนาจเจริญ นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับลูกศิษย์วัดที่บ้านสร้างถ่อใน ที่มีจิตศรัทธาในพุทธศาสนามีความกระตือรือร้นที่จะขันอาสาเดินตามพระ เพื่อช่วยเหลือของที่ได้จากการบิณฑบาต ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): พระสงฆ์มาบิณฑบาต ชาวบ้านก็จะตักบาตร เราก็เอาของที่ชาวบ้านตักบาตรมาใส่หาบ แล้วนำไปถวายพระที่วัด

พิธีกร: ทำมาก็ปีแล้วคะ

ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): 20 ปี พระท่านมีของบิณฑบาต เยอะ ก็เลยไปช่วยท่าน ทำทุกวัน ถ้าไม่เจ็บไข้ได้ป่วยก็จะมาทำทุกครั้ง

ผู้ร่วมรายการ 2 (ชาวบ้าน): เป็นมาตั้งแต่รุ่นพ่อ รุ่นแม่ ถูกถ่ายทอดมา ก็ทำแบบนี้มาโดยตลอด นอกจากป่าหนูเจียมจะไป สบายถึงจะหยุด

ผู้ร่วมรายการ 3 (ชาวบ้าน): เวลาทยอยหอบมาก็จะเอามาแจก คนในหมู่บ้านด้วย เหมือนหาบุญมาให้ ฉันทชอบอยากได้บุญ

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 28 “ซีไต้ยงนา” ชุมทรัพย์จากป่า บ้านสร้างถ่อใน จังหวัดอำนาจเจริญ ออกอากาศ 23 ธันวาคม 2562)

ภาพที่ 21 ลูกศิษย์วัดชั้นอาสาเดินตามพระช่วยหาบของจากการบิณฑบาต

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน “ซีไต้ยงนา” ชุมทรัพย์จากป่า บ้านสร้างถ่อใน จังหวัดอำนาจเจริญ ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/66015>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านบ้านสร้างถ่อในที่มีจิตศรัทธาในพุทธศาสนา มีหัวใจใฝ่ธรรมะไปช่วยอาสาพระ ช่วยหาบของที่ได้จากการบิณฑบาต เป็นลูกศิษย์วัดอาสาเดินตามพระทุกวัน ซึ่งเกิดมานานมากกว่า 20 ปี

ตอน วิถีกลางป่า “บ้านกรูโบ” นำเสนอเรื่องราวบรรยากาศลงแขกนวดข้าวของชาวบ้านกรูโบแบบไม่ต้องใช้เงินสั๊กบาท เป็นความสัมพันธ์ของชาวบ้านที่ร่วมแรงร่วมใจกันในการนวดข้าว ทำให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): เราก็มาร่วมช่วยกันอย่างนี้คะ ช่วยกัน
ทั่วเลยคะ

ผู้ร่วมรายการ 2 (ชาวบ้าน): ช่วยเกี่ยวข้าว ช่วยนวดข้าว ช่วยกันแบบนี้แหละบ้านเราครับ ไม่มีการจ้างกัน ช่วยกันเอาแรงกันแบบนี้ครับ ถึงเวลาเขาก็มาช่วยเราแบบนี้แหละครับ เหมือนกัน

ผู้ร่วมรายการ 3 (ชาวบ้าน): นวดข้าว นะครับ นวดข้าวแบบสนุกสนาน เมื่อก่อนที่ยังไม่มีรถไถมา เราก็ใช้คน หรือใช้ควายที่ให้เหยียบข้าว เป็นมาแบบนี้แหละครับ

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 12 วิถีกลางป่า “บ้านกรูโบ” ออกอากาศ 2 กันยายน 2562)

ภาพที่ 22 ลงแขกนวดข้าว

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน วิถีกลางป่า “บ้านกรูโบ” ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/63092>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า การลงแขกเป็นความสัมพันธ์ของชาวบ้าน “บ้านกรูโบ” ที่จะพบเจอได้ในหลากหลายกิจกรรมของชาวบ้านบ้านกรูโบ ทั้งในกิจกรรมที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวม เช่น การลงแขก “นวดข้าว” ชาวบ้านจะเอาแรงกันมาช่วยเกี่ยวข้าว นวดข้าว ซึ่งเป็นวิถีที่มีมายาวนานของหมู่บ้านกรูโบ

ตอน *หมากคือชีวิต* ยังนำเสนอเรื่องราวของชาวเมืองมะริด ประเทศเมียนมาที่ยังมีความผูกพันกับประเทศไทยเป็นอย่างมาก ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): หัวใจเป็นคนไทยเต็ม ๆ ร่างกายก็เป็นคนไทยเต็ม ๆ เพราะพ่อแม่เป็นคนไทย แต่เรามาอยู่ประเทศเมียนมา ก็ต้องใช้บัตรประชาชนของเขา ใช้บัตรประชาชนของเราไม่ได้ หัวใจายเป็นคนไทย พยายามอ่อนน้อม ให้เขาเอา รูปในหลวงรัชกาลที่ 9 มาให้ เรายังอยู่กับพ่อเรา

พิธีกร: วันนี้อย่ารู้สึกเป็นยังงี้บ้าง มีวัดที่สอนภาษาไทยให้เด็ก ๆ

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): ภูมิใจ ให้กำลังใจ บอกเด็ก ๆ ว่าอย่าทิ้งชาติเรานะลูก เขารู้หนังสือภาษาไทยและหนังสือภาษาเมียนมา ถ้าเราจะไปทั้งสองประเทศจะพูดได้สบาย รุ่นลูกรุ่นหลานจะได้รู้ไว้ในการทำมาหากิน

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 4 หมากคือชีวิต ออกอากาศ 8 กรกฎาคม 2562)

ภาพที่ 23 ชาวบ้านเมืองมะริดที่เมียนมาเรียนภาษาไทยจากพ่อแม่

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน หมากคือชีวิต ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/61808>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านเมืองมะริด มีความผูกพันกับประเทศไทยเป็นอย่างมาก เพราะพื้นที่นี้ถูกแบ่งแยกไปเป็นส่วนหนึ่งของประเทศเมียนมาเมื่อยุคสงคราม ทำให้มีคนไทยที่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าว ชาวบ้านที่อยู่ในเมืองมะริดถึงจะอยู่ในประเทศเมียนมา แต่หัวใจยังมีความผูกพันเป็นคนไทย สิ่งที่สะท้อนก็คือ ผู้คนที่นี่พูดภาษาไทยได้เป็นแบบคนปักษ์ใต้ บางคนอ่านและเขียนภาษาไทยได้ นอกจากนั้น ยังมีวัดไทยอยู่ที่นี่ด้วยเพื่อให้เด็กเรียนภาษาไทยได้

สรุปได้ว่า วิถีชีวิตของมนุษย์ต้องสัมพันธ์อยู่กับบุคคลด้วย รายการได้นำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่อยู่ร่วมกัน ซึ่งเกิดวิถีชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ความสัมพันธ์ของคนที่น่าสงสารมาแลกเปลี่ยนกัน คนที่มีจิตอาสาช่วยพระในการรับของบิณฑบาต ชาวบ้านที่ช่วยกันลงแขกเกี่ยวข้าว นวดข้าว และชาวเมืองมะริดประเทศเมียนมาที่ยังมีจิตสำนึกผูกพันกับความเป็นคนไทย เป็นต้น

เนื้อหาของรายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอให้เห็นวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ และให้เห็นปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวให้เป็นที่ไปตามสภาพสถานการณ์ในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ที่เกิดจากปัจจัยที่

เกี่ยวข้องกัน ที่เปลี่ยนไปตามภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ฤดูกาล สภาพอากาศ เวลา ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ด้านปัจจัยภูมิศาสตร์ นำเสนอเรื่องราวชาวบ้านใช้ช่างไถนาในพื้นที่สูง ทำเครื่องปั้นดินเผาจากดินเหนียวที่มีในแม่น้ำอิรวดี และทำซีได้จากต้นยางนา เป็นต้น ด้านปัจจัยสภาพอากาศ นำเสนอเรื่องราววิถีคนเก็บเห็ดเผาะที่บ้านปลายนาสวน หมู่บ้านที่เป็นแหล่งเห็ดหลากหลายชนิด โดยเฉพาะช่วงต้นฤดูฝนนั้น เป็นช่วงฤดูกาลของ “เห็ดเผาะ” ที่ออกมาให้ได้เก็บ ด้านปัจจัยเวลา ที่ทำให้เกิดสิ่งของใหม่ซึ่งสามารถช่วยในการทำงาน รายการนำเสนอเรื่องราว การดำรงชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลา เช่น การใช้พัดท่อน้ำเข้านา ในปัจจุบันก็เริ่มมีการนำเครื่องสูบน้ำใช้แทน และการประกอบอาชีพเรือขายน้ำจืด ซึ่งปัจจุบันคนประกอบอาชีพนี้ก็ลดน้อยลงไป เป็นต้น ด้านปัจจัยความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน เป็นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของคนในพื้นที่ที่อยู่ร่วมกัน ช่วยเหลือกันในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ มีการแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างกัน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ที่ชาวบ้านนำสิ่งของของตัวเองมีอยู่มาแลกเปลี่ยนกับสิ่งของอื่นที่ต้องการ คนที่มีจิตอาสาช่วยพระในการรับของบิณฑบาต ชาวบ้านที่ช่วยกันลงแขกนวดข้าว และชาวเมืองมะริดประเทศเมียนมาที่ยังมีจิตสำนึกผูกพันกับความเป็นคนไทย เป็นต้น

3.3 ภูมิปัญญาของท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นเทคนิควิธีเป็นองค์ความรู้ของชาวบ้านที่คิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม มีการสั่งสม สืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เนื้อหาของรายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอให้เห็นชาวบ้านใช้ภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทาง ธรรมชาติ การเลี้ยงสัตว์ และศิลปกรรม รายละเอียดดังต่อไปนี้

3.3.1 ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นความรู้ ความสามารถ และวิธีการที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัวและดำรงชีพในระบบ นิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม ที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมา รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอเรื่องราวชาวบ้านที่มีการใช้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นต่าง ๆ ในการสร้างสรรค์เครื่องมืออุปกรณ์ช่วยในการประกอบอาชีพด้านการเกษตร การประมงแบบพื้นบ้าน ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน *เกลือสินเธาว์ มรดกจากผืนดิน บ้านหนองเทา ตำบลนาแก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครราชสีมา* นำเสนอเรื่องราวหลังจากฤดูทำนาข้าวเสร็จ ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์-ปลายเดือน เมษายน ชาวบ้านจะไปรวมตัวกันที่บ่อเกลือเพื่อต้มเกลือ โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): จุดที่มีเกลือจะเป็นโหล่ง ๆ ไม่มีหญ้า
ที่เห็นเป็นสีขาว ๆ จุดนั้นจะเป็นเกลือขึ้นมา สังเกตได้ ง่าย ๆ ครับ
ดินตรงจุดนี้ถ้าเรานำไปใส่ในราง ก็จะมีเค็มมาก คนที่ต้มเกลือ
จะเรียกว่าหัวเชื้อ

ผู้ร่วมรายการ 2 (ชาวบ้าน): ถ้าน้ำเกลือเค็มหนามจะลอยนะ
ครับ ลองสังเกตนะครับ หนามจางลอย แสดงว่าน้ำเกลือเค็ม สามารถ
นำไปต้มเป็นเกลือได้เยอะ ต้มออกมาแล้วจะได้เกลือเยอะ

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 36 เกลือสินเธาว์ มรดกจากผืนดิน บ้านหนองเทา ตำบลนาแก
อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร ออกอากาศ 10 สิงหาคม 2563)

ภาพที่ 24 ชาวบ้านใช้ต้นหนามจางวัดความเค็มของน้ำ

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน เกลือสินเธาว์ มรดกจากผืนดิน บ้านหนองเทา
ตำบลนาแก อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร ค้นคืนจาก [https://program.thaipbs.or.th/
TheConnect/episodes/71512](https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/71512)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านบ้านหนองเทามีจำนวนประมาณ 20 ครอบครัว
จะไปรวมตัวกันที่บ่อเกลือแห่งนี้เพื่อต้มเกลือ โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน และอุปกรณ์แบบโบราณ
ที่ได้รับการถ่ายทอดมารุ่นต่อรุ่น ชาวบ้านที่นี่หาจุดที่มีเกลือได้ใช้อุปกรณ์แบบโบราณ สามารถทำเอง
ได้ และทำขึ้นเองในชุมชน ไม่ว่าจะ เป็น “ฮาง” หรือ รางกระอะน้ำเกลือ มีลักษณะคล้ายเรือความยาว
ประมาณ 2-4 เมตร ทำจากไม้ ที่ตั้งกระจายอยู่ทั่วบ่อเกลือ สามารถนำไปต้มเป็นเกลือได้ การต้มเกลือ
ตามวิถีของคนที่นี่ ไม่ได้มีอุปกรณ์ที่ทันสมัย ไม่ต้องซื้อหา แม้แต่การวัดความเค็มของน้ำเกลือ
ก็ใช้ “หนามจาง” ต้นไม้ประจำถิ่นที่ขึ้นอยู่มากในบริเวณที่มีบ่อเกลือมาวัดด้วยวิธีการง่าย ๆ เพียงนำ
หนามจางไปวางลงในน้ำเกลือที่ได้จากหมักซี้ทาไว้ 1 คืน หากหนามจางลอย แสดงว่าความเค็ม

พอเหมาะที่จะนำไปต้มเกลือได้ และหากจะต้มน้ำให้ได้เกลือในปริมาณที่มาก ต้องรู้จักการเร่งไฟ และราไฟในเวลาที่เหมาะสม ซึ่งเคล็ดลับนี้แม่ตุ้ชาวบ้านในพื้นที่บอกว่า เป็นภูมิปัญญาการต้มเกลือ ที่ถ่ายทอดให้กับคนรุ่นใหม่ เพื่อให้วิธีการต้มเกลือยังคงอยู่คู่กับชาวบ้านหนองเทาต่อไป

ตอน *มรดกกลางลำน้ำโขง* นำเสนอเรื่องราวที่หมู่บ้าน “บ้านผาชัน อำเภอโพนธิ์ไพร จังหวัดอุบลราชธานี” ตั้งอยู่ชายแดนไทย-ลาว โดยมี “แม่น้ำโขง” ชาวบ้านมีภูมิปัญญาหาปลา กลางลำน้ำโขง ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): แต่ในแม่น้ำโขง มีเกือบทุกคนก็คือ “ลวงมอง” เป็นมรดก เราเรียกว่า “ลวง” คือที่หาปลา เป็นลวงของใคร ของมัน มีเกือบทุกคน สืบทอดกันมาหลายปีแล้ว เป็นมรดกของพ่อ (“ศิริสวัสดิ์คน”: ตอนที่ 11 มรดกกลางลำน้ำโขง ออกอากาศ 26 สิงหาคม 62)

ภาพที่ 25 การใช้เชือกผูกติดหน้าผาเพื่อแสดงพื้นที่ “ลวง”

ที่มา: Thai PBS (2563) “ศิริสวัสดิ์คน” ตอน มรดกกลางลำน้ำโขง ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/62953>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า หมู่บ้านบ้านผาชันตั้งอยู่ชายแดนไทย-ลาว โดยมี “แม่น้ำโขง” เป็นเส้นกั้นพรมแดน แม่น้ำโขงมีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน เพราะที่นี่ยังมีการสืบสาน อาชีพของบรรพบุรุษผ่านสายน้ำ นั่นคืออาชีพ “หาปลากลางลำน้ำโขง” ตลอดจนมีการใช้ภูมิปัญญาในการแบ่งปันกันทำกินกลางแม่น้ำโขง แบบไม่รุกร้าซึ่งกันและกัน ซึ่งชาวบ้านที่นี้เรียกว่า “ลวง” พื้นที่ที่เป็นตั้งมรดกบนแม่น้ำโขงของคนหาปลาที่ได้รับตกทอดมาจากบรรพบุรุษใช้เป็นแหล่งหาปลา โดยลวงส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณผาที่เกิดในแม่น้ำมีชั้นหินที่สลับซับซ้อน ในหน้าแล้งเมื่อระดับน้ำลดลงจะเป็นแหล่งที่มีปลาชุกชุม การแสดงอาณาเขตของลวงจะใช้เชือกผูกติดไว้กับหน้าผา เป็นกติกากที่ชาวบ้านจะรู้และยอมรับร่วมกัน สำหรับผู้ที่ไม่มีลวงเป็นมรดกก็สามารถหาปลาในพื้นที่ส่วนกลางได้

ตอน วิถีชาวนาโบราณ จังหวัดปัตตานี และหมู่บ้านขนมโบราณ จังหวัดนราธิวาส นำเสนอเรื่องราวที่บ้านพิเทนยังมีการปลูกข้าวด้วยวิธีโบราณ คือ การดำนา เกี่ยวข้าวกับอุปกรณ์ที่เราไม่ค่อยรู้จักกันมากนักที่เรียกว่า “แกระ” ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): จะได้เก็บแล้วข้าวตรงนี้ ข้าวบางแปลงบางงาน คูดือออกรวงมาแล้วสวย แต่ว่าเมื่อปีก่อนข้าวสวยกว่า ปีนี้พอใช้ได้ไม่สวยเท่าไร ที่นี้ต้องเก็บกับแกระ เขาไม่เกี่ยว ทำแบบนี้แหละ เก็บใส่มัด ๆ เก็บเสร็จแล้วใส่ถุง แล้วก็แบกมาใส่ในเรือขนข้าวเลย (“ซีรีส์วิถีคน” ตอนที่ 8 วิถีชาวนาโบราณ จังหวัดปัตตานี และหมู่บ้านขนมโบราณ จังหวัดนราธิวาส ออกอากาศ 5 สิงหาคม 2562)

ภาพที่ 26 “แกระ” เครื่องมือตัดรวงข้าว

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน วิถีชาวนาโบราณ จังหวัดปัตตานี และหมู่บ้านขนมโบราณ จังหวัดนราธิวาส ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/62485>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า หมู่บ้านบ้านพิเทนเป็นหมู่บ้านแบบโบราณ ที่นี้ชาวบ้านยังมีการปลูกข้าวด้วยวิธีโบราณ คือ การดำนา เกี่ยวข้าวด้วยอุปกรณ์ที่คนทั่วไปไม่ค่อยรู้จักกันมากนักที่เรียกว่า “แกระ” นอกจากนี้ ยังมีการนวดข้าวโดยใช้เท้า โดยก่อนจะนวดนั้นมีความพิเศษตรงที่ต้องรองรวงข้าวด้วยหนังวัว เพื่อให้การนวดนั้นนุ่มเท้ามากขึ้น “แกระ” เป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งที่ใช้เกี่ยวข้าวของชาวนาชาวไร่ภาคใต้ บางท้องถิ่นอาจเรียกว่า “มัน” แกระจะประกอบด้วย 3 ส่วน คือ กระดานแกระ ตาแกระ และหลอดแกระ หรือด้ามแกระ การใช้จะนำแกระใส่ระหว่างนิ้วนางกับนิ้วกลาง ใช้นิ้วชี้กับนิ้วโป้งจับรวงข้าว แล้วนำมาทาบกับคมของแกระ เพื่อตัดที่คอรวงข้าวแต่ละรวง อีกมือจะเกี่ยวรวงข้าวที่ตัดแล้วจนเต็มกำมือมามัดโดยใช้ต้นข้าวเป็นฟ่อน เรียกว่า เลียงข้าว เพื่อนำไปเก็บในยุ้งข้าวต่อไป

สรุปได้ว่า รายการได้นำเสนอเรื่องราวชาวบ้านที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ ในการสร้างสรรค์เครื่องมืออุปกรณ์ช่วยในการประกอบอาชีพด้านการเกษตรแบบพื้นบ้าน เป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล และยั่งยืน

3.3.2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์

ชาวบ้านใช้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ โดยจะช่วยฝึกให้สัตว์เกิดความคุ้นเคย ทำให้สัตว์ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเชิงลง มนุษย์เริ่มเรียนรู้ที่จะนำสัตว์มาเป็นสัตว์เลี้ยงและทำการฝึกให้เชื่อฟังคำสั่งในรายการโทรทัศน์ “ซีรี่ย์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอชาวบ้านใช้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการเลี้ยงวัวช่วยทำงานลากเกวียน ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน วิถี “วัวเทียมเกวียน” บ้านป่าหัด ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน นำเสนอเรื่องราวชาวบ้านป่าหัดชาวบ้านเลี้ยงวัวใช้ “วัวเทียมเกวียน” ซึ่งคือการทำชาวบ้านเอาวัวของตนเองนั้นมาผูกกับเกวียนเพื่อใช้ในการทำงาน การขนของในชีวิตประจำวัน ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): วัวไม่คุ้นกับวงล้อครับกล้ววงล้อชนกัน อย่างตัวของผมคุ้นแล้วครับ เวลาขึ้นถนนซีเมนต์วัวจะได้ยินเสียงแล้วระแวง เมื่อเริ่มวิชาให้บอกพระแม่ธรณี ต้องเอาเชือกมัดจมูกจูงอยู่ข้างหน้าหนึ่งคน อยู่ด้านหลังหนึ่งคนและเบรกอีกหนึ่งคน ถ้ายทอดแบบนี้จะไม่มีอะไรกังวล ถ้าเป็นแล้วก็อย่าประมาท สอนดี ๆ ซ้าย ขวา ถอย ค่อย ๆ สอน ทีละเล็กทีละน้อยให้เก่ง

(“ซีรี่ย์วิถีคน”: ตอนที่ 44 วิถี “วัวเทียมเกวียน” บ้านป่าหัด ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ออกอากาศ 5 ตุลาคม 2563)

ภาพที่ 27 การฝึกวัวเทียมเกวียน

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน วิถี “วัวเทียมเกวียน” บ้านป่าหัด ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/72892>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า การฝึกวัวสำหรับเทียมเกวียนชาวบ้านจะมีทีมงานประมาณ 3-4 คน ที่เป็นลูกทีมในการช่วยจับเชือกดึงวัว ฝึกเพียง 3-4 วัน วัวก็สามารถออกเทียมเกวียนได้ โดยมีเทคนิคในการฝึกคือการออกคำสั่งให้วัวทำตาม เช่น ถ้าจะให้วัวไปขวา จะสั่งว่า ซ้าย ๆ หากจะให้วัวไปทางซ้าย สั่ง ขวา ๆ แปะ ๆ คือ ให้เดิน ยอ ๆ คือ ให้หยุด ถอยมา ๆ คือให้ถอยหลัง เป็นต้น ชาวบ้านบอกว่าการเป็นครูฝึกวัว นอกจากจะออกคำสั่งเป็นแล้ว สิ่งที่สำคัญคือต้องดูแลวัวดี ๆ เพื่อให้แข็งแรงและช่วยเราในการทำงานได้

สรุปได้ว่า รายการได้นำเสนอเรื่องราวภูมิปัญญาเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านบ้านป่าหัด ชาวบ้านเลี้ยงวัวใช้ “วัวเทียมเกวียน” ซึ่งคือการทำชาวบ้านเอาวัวของตนเองนั้นมาผูกกับเกวียนเพื่อใช้ในการทำงาน การชนของในชีวิตประจำวัน เกิดจากวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ได้เรียนรู้จนเกิดทักษะและความชำนาญ นอกจากนั้น ยังเป็นอาชีพเสริมที่ทำรายได้ให้ชาวบ้านบ้านป่าหัด ในการรับจ้างฝึกสัตว์เพื่อใช้งานด้วย

3.3.3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับศิลปกรรม

ภูมิปัญญาเกี่ยวกับศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการสร้างผลงานที่ก่อให้เกิดความงามความละเอียดอ่อนและมีคุณค่าในด้านจิตใจ รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอเรื่องราวชาวบ้านใช้ภูมิปัญญาทำเครื่องปั้นดินเผา ทำตะกร้าเอาไปขายเพื่อสร้างรายได้ ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน วิถี “คนริมน้ำอรวดี” ประเทศเมียนมา นำเสนอเรื่องราวในประเทศเมียนมา มีเมืองมากมายที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำนี้ ชีวิตของคนริมฝั่งอรวดี มีความโชคดีเพราะดินดีและป่าสมบูรณ์ ทำให้มีชาวบ้านทำเครื่องปั้นดินเผาได้ ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): ช่างในโรงงานที่ทำโ่งง มีทำหลาย ๆ ชนิดครับ ทั้งโ่งงใหญ่และโ่งงเล็ก อันนี้เป็นวิถีชีวิตเก่า ๆ ตั้งแต่ ตั้งแต่ ปู่ย่าตายาย ฝีมือจะอยู่ที่มือ สำคัญที่สุดก็คือเอาทรงแบบไหนแล้วก็ไป ตัดให้มันได้ทรงที่สวยงามที่สุด ให้มันราบรื่น

พิธีกร: ในห้องที่มีลักษณะเหมือนสตูดิโอ งานศิลปะแห่งนี้ ทั้งผู้หญิงและผู้ชายต่างวัยนั่งทำงานอยู่ด้วยกัน ภาพที่เราเห็น ก็คือ พวกเขาเหล่านี้ ทุกคนใช้เพียงกำลังของข้อมือ แขน ขา และเท้า เป็นเครื่องมือในการปั้นดิน สุดยอดจริงๆนะครับ

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 41 วิถี “คนริมน้ำอรวดี” ประเทศเมียนมา ออกอากาศ 14 กันยายน 2563)

ภาพที่ 28 ชาวบ้านทำเครื่องปั้นดินเผา

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน วิถี “คนริมน้ำอรวดี” ประเทศเมียนมา ค้นคืนจาก

<https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/72300>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า วิธีการเครื่องปั้นดินเผา คือ ทำนำดินเหนียวธรรมชาติ มาขยอ แล้วจึงนำดินมาเข้าเครื่องโม้ เมื่อได้ดินจากการโม้แล้ว จึงนำมาขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน ตามแบบ และขนาดของเครื่องปั้นที่ต้องการตามรูปต่าง ๆ เช่น กระจุก หม้อ นำผลิตภัณฑ์ที่ปั้นแล้วออกผึ่งแดด ผึ่งลม พอเนื้อดินแข็งตัวจับยกได้โดยไม่ทำให้เสียรูปทรง จึงนำขึ้นแป้นชุดแต่งอีกครั้ง เพื่อให้ได้รูปทรง และความหนาบางของเนื้อดินตามแบบและความต้องการจนเสร็จ จากนั้นจะผึ่งไว้จนเนื้อดินมีความแข็งตัวพอที่จะขัด หรือชุดแต่งให้เรียบร้อยสวยงามอีกครั้งแล้วจึงนำไปเข้าเตาเผาวิธีการทำ

เครื่องปั้นดินเผาโบราณของชาวเมียนมาที่นี้ก็ยังใช้วิธีดั้งเดิมเป็นงานศิลปะที่มีความละเอียดอ่อน ทุกคนใช้เพียงกำลังของข้อมือ แขน ขา และเท้า เป็นเครื่องมือในการปั้นดิน ที่ไม่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยี เป็นภาพที่หาดูได้ยากในปัจจุบัน

นอกจากนั้น ตอน วิถี “คนริมน้ำอิรวดี” ประเทศเมียนมา ยังนำเสนอเรื่องราวในเมืองกะตา ประเทศเมียนมา ชาวบ้านที่นี่ใช้ภูมิปัญญาทำตะกร้า ที่ผลิตจากวัสดุธรรมชาติ ดังตัวอย่าง

พิธีกร: ทำเองทั้งหมดเลยหรือครับ

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): ใช่ อาชีพหลักของคนที่นี่คือ ทำไร่

ทำนา ปลูกถั่ว ปลูกอ้อยนะ ตะกร้าก็เป็นทำรายได้เสริม

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 41 วิถี “คนริมน้ำอิรวดี” ประเทศเมียนมา ออกอากาศ 14 กันยายน 2563)

ภาพที่ 29 ชาวบ้านทำตะกร้า

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอนที่ 41 วิถี “คนริมน้ำอิรวดี” ประเทศเมียนมา ค้นคืนจาก

<https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/72300>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ที่ “เมืองกะตา” (Katha) เป็นที่ผลิตของใช้จากวัสดุธรรมชาติ เช่น ตะกร้า ซึ่งเป็นเครื่องใช้มาตั้งแต่สมัยโบราณ การสานตะกร้าชาวบ้านจะตัดไม้ไผ่แกมมาผ่าซีกและผ่าแบ่งเป็นเสี้ยวเล็ก ๆ ขนาดประมาณ 1 เซนติเมตร และอีกส่วนหนึ่งผ่าประมาณ 1 นิ้ว เพื่อใช้ทำขอบปากตะกร้าและมือจับ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยสวยงาม และใช้ง่าย ตะกร้าไม่ใช่แค่เพียงเอาไว้ใช้งานเท่านั้น แต่ตะกร้ายังสร้างรายได้ให้กับคนสูงอายุในหมู่บ้านอีกด้วย โดยเฉพาะที่หมู่บ้านมะลินเจาที่นั่นจะมีการสานตะกร้ากันทั้งหมู่บ้าน

สรุปได้ว่า รายการได้นำเสนอภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะของชาวบ้านที่ใช้ภูมิปัญญาทำเครื่องปั้นดินเผา ทำตะกร้า เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน

เนื้อหาของรายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอภูมิปัญญาที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เอง และนำมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน ใช้แก้ปัญหา การดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม มีการสั่งสม สืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ได้แก่ ภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ภูมิปัญญาในการเลี้ยงสัตว์และภูมิปัญญาเกี่ยวกับศิลปกรรม ซึ่งเป็นความภูมิใจของคนในท้องถิ่นและมีการสืบทอดต่อไป

3.4 วัฒนธรรมของท้องถิ่น

วัฒนธรรมของท้องถิ่น คือ วิถีชีวิตของคนในแต่ละชุมชน เป็นมรดกสืบทอดกันมา และทุกคนในท้องถิ่นย่อมมีความภาคภูมิใจในการเป็นเจ้าของร่วมกัน จึงเกิดความรักความหวงแหน เนื้อหาของรายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ได้นำเสนอวัฒนธรรมท้องถิ่นเกี่ยวกับสิ่งที่ดีงาม สิ่งที่มีคุณค่า ซึ่งคนในสังคมประพุดติหรือแสดงออกมาช้านาน สามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเด็น ได้แก่ ศาสนา ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม เทศกาล และภาษาถิ่น รายละเอียดดังต่อไปนี้

3.4.1 ศาสนา

ศาสนา เป็นคำสั่งสอน อันว่าด้วยศีลธรรม และอุดมคติสูงสุดในชีวิตของบุคคล รวมทั้งแนวความเชื่อถือและแนวการปฏิบัติต่าง ๆ ตามคติของแต่ละศาสนานั้น โดยที่ผู้ปฏิบัติตามก็จะพบกับความสุขในการดำรงชีวิต ศาสนามีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้เกิดความอบอุ่น ผ่อนคลายความกลัว ความวิตกกังวล ลดทอนความทุกข์โศก และเป็นเครื่องนำทางชีวิต เพื่อให้เกิดความมั่นใจขึ้น รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอเรื่องราวของความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาพุทธ ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน “นางหีบ” สืบทอดวิถีบุญ บ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย นำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านบ้านแสงภา ที่สืบทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งในการทำหน้าที่เป็นนางหีบ หรือ เรียกอีกอย่างว่า นางจันทน์ ซึ่งทุกคนทำด้วยใจและแรงศรัทธาในพุทธศาสนา ดังตัวอย่าง

*ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): แม่เป็นนางหีบมา 10 กว่าปีแล้ว
แม่เสียชีวิตมาได้ 10-12 ปีแล้ว สืบทอดจากบรรพบุรุษของแม่มาต้อง
หมั้นไปทำบุญ แม่บอกไว้ว่าให้ไปเป็นนางหีบ ลูกสะใภ้คนนี้ได้ถึงเวลา
ทำกับข้าวไปวัดจะช่วยทำ สมมุติว่าเวลาที่ถึงคิว แม่ต้องหีบจันทน์ไปวัด
จะทำกับข้าวไว้เยอะแยะเลยเพื่อให้แม่นำไปทำบุญ*

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอน ที่ 40 “นางหีบ” สืบทอดวิถีบุญ บ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย
ออกอากาศ 7 กันยายน 2563)

ภาพที่ 30 นางหบกำลังถวายเป็นอาหารพระสงฆ์

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน “นางหบ” สืบทอดวิถีบุญ บ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/72197>

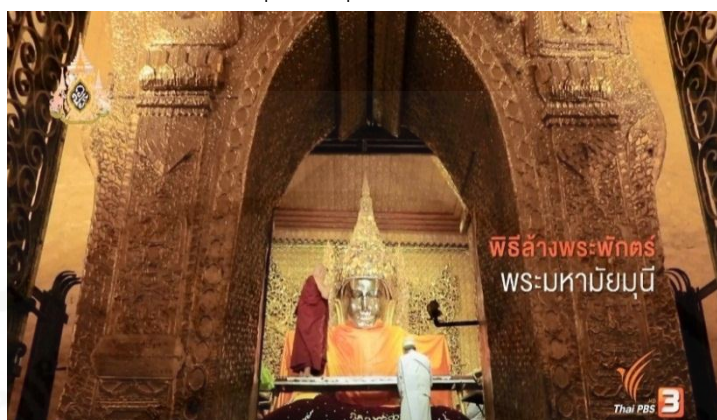
จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า “นางหบ” หรือ เรียกอีกอย่างว่า “นางจ้งหัน” เป็นกลุ่มผู้หญิงซึ่งมีอายุ 50 ปีขึ้นไป ที่สืบทอดวิถีบุญของชาวบ้านบ้านแสงภา โดยทุกเช้าวันพระนางหบประมาณ 6-7 คน จะมีหน้าที่ตระเวนไปหอบอาหารและกระติบข้าวจากคนที่ต้องการใส่บาตร เพื่อเป็นตัวแทนในการถวายเป็นอาหารพระสงฆ์ให้ โดยจะแบ่งหน้าที่กันเดินทั่วหมู่บ้าน นางหบส่วนใหญ่จะสืบทอดต่อกันภายในครอบครัว ถ้าแม่ทำอยู่พ่อแม่เสียชีวิต ลูกสาวหรือลูกสะใภ้ก็จะทำสืบต่อไป ชาวบ้านที่นี้กล่าวว่าหลายร้อยปีผ่านไปก็ยังปฏิบัติเหมือนเดิม ชาวบ้านที่นี้ถือศีลโดยการไม่ฆ่าสัตว์และไม่ทอดใจในวันพระ ไม่ว่าลูกหลานจะอยู่ส่วนไหนของประเทศก็จะปฏิบัติเช่นนี้ เพราะถูกปลูกฝังเรื่องดังกล่าวมาตั้งแต่เด็ก ๆ นอกจากนั้น ที่นี้ยังใช้การฟังเสียงโปงและระฆัง บอกเวลาแทนนาฬิกาด้วย ใครที่จะมาวัดก็ต้องรอฟังเสียงดังกล่าวบอกเวลา

ตอน อาชีพโบราณในเมืองมณฑลทะเล ประเทศเมียนมา นำเสนอเรื่องราวของพุทธศาสนิกชนจัดขึ้นพิธีล้างพระพักตร์พระมหามัณเฑนีในเมืองมิงกะลาบา ประเทศเมียนมา ดังตัวอย่าง

พิธีกร: สำหรับคนไทยอย่างเรา ๆ ก็ต้องมีสักครั้งนะครับที่
มีโอกาสเดินทางมาที่นี่ เพื่อกราบไหว้พระพักตร์พระมหามัณเฑนี
พระพุทธรูปทองคำ ที่มีกล่าวว่า เป็นพระพุทธรูปที่มีชีวิต

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอน ที่ 5 อาชีพโบราณในเมืองมณฑลทะเล ประเทศเมียนมา ออกอากาศ 15 กรกฎาคม 2562)

ภาพที่ 31 พิธีล้างพระพักตร์พระมหามัณเฑียรของพุทธศาสนิกชน

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน อาชีพโบราณในเมืองมณฑลทะเลย์ ประเทศเมียนมา
ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/62043>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า “พระพักตร์พระมหามัณเฑียร” เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดของประเทศเมียนมา เป็นพระพุทธรูปหล่อทองสำริดปางมารวิชัยทรงเครื่อง ชาวพม่าสร้างองค์พระประดิษฐานอยู่ที่ “วัดมหามัณเฑียร” ในเมืองมณฑลทะเลย์ ชาวพม่าเชื่อว่าพระพักตร์พระมหามัณเฑียรเป็นพระพุทธรูปมีชีวิต เพราะพระพุทธรูปเจ้าได้ประทานลมหายใจอันศักดิ์สิทธิ์เข้าไปในพระวรกายของพระพุทธรูปองค์นี้ จึงเป็นต้นกำเนิดของพิธีล้างพระพักตร์พระมหามัณเฑียร ที่เจ้าอาวาสจะต้องจัดขึ้นพิธีล้างหน้าประพรมน้ำให้พระพุทธรูปทุก ๆ วันในตอนเช้ามืด เพราะถือว่าท่านมีชีวิต มีลมหายใจ ซึ่งนับเป็นพิธีแห่งความศรัทธาหนึ่งเดียวที่สืบต่อกันมานับพันปี ในพิธีล้างพระพักตร์พระมหามัณเฑียร โดยผู้ชายสามารถขึ้นไปปิดทององค์ได้ ส่วนผู้หญิงห้ามไป ให้กราบไหว้บูชาที่ด้านล่าง โดยมีเขตห้ามผู้หญิงล้ำเข้าไป หากอยากปิดทองก็สามารถฝากผู้ชายขึ้นไปปิดแทน ทองคำเปลวที่พุทธศาสนิกชนมีศรัทธามาปิดทองที่องค์พระพักตร์พระมหามัณเฑียร

สรุปได้ว่า รายการได้นำเสนอมุมบางพื้นที่ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาพุทธ ชาวบ้านจะมีการทำบุญใส่บาตรทุกวัน ชาวบ้านมีการตักบาตรทำบุญ และสืบทอดการเป็น “นางหาบ” หรือ “นางจิ้งห้น” เพื่อทำหน้าที่รับอาหารที่ชาวบ้านนำมาทำบุญ และเป็นตัวแทนในการถวายของให้พระ ซึ่งชาวบ้านยึดถือปฏิบัติและสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต จะมีลักษณะเป็นสังฆกรรม มีความสำคัญต่อชาวบ้าน และพุทธศาสนิกชนของประเทศเมียนมามีศรัทธามาจัดพิธีล้างพระพักตร์พระมหามัณเฑียร ปิดทองที่องค์พระพักตร์พระมหามัณเฑียร ทำให้ทุกคนมีความเชื่อและเป็นคนดี

3.4.2 ความเชื่อ

ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัยโบราณที่เชื่อว่าเป็นความขี้เหนียวให้เกิดขึ้นจากพลังของ

ญาติปีศาจ หรือ เทวดาพระเจ้า เมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ อย่างขึ้น เช่น ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ฝนตก แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด อุทกภัย และวาทภัย ต่าง ๆ ซึ่งยุ่งยากที่จะป้องกันหรือแก้ไขได้ด้วยตนเอง มนุษย์จึงพยายามที่จะคิดหาวิธีการที่แก้ไขให้เกิดผลในทางที่ดี และเกิดความสุขให้กับตัวเอง ทำให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นพิธีกรรม ประเพณี หรือศาสนาเกิดขึ้น รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอเรื่องราวชาวบ้านมีความเชื่อหลายอย่าง ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน หมู่บ้านโบราณ เกาะบาหลี่ ประเทศอินโดนีเซีย นำเสนอเรื่องราวที่ “เกาะบาหลี่” มีผู้คนที่นับถือศาสนาฮินดูมากที่สุดของประเทศอินโดนีเซีย ความเชื่อความศรัทธาในศาสนานั้นยังมีอยู่มาก ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): เวลาเทศกาลวันกาลุงงัน วันกุนิงงัน คนบาหลี่จะส่งชานังซารี ประมาณ 2000 กระถางต่อวัน

พิธีกร: ชานังซารีประกอบด้วยกระถางเล็ก ๆ ที่ทำจากใบมะพร้าว ในกระถางจะใส่ดอกไม้หลากสี ที่มีความหมายต่อเทพเจ้าของพวกเขาครับ

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): ในหนึ่งชานังซารีจะมีห้าดอกไม้ สีม่วง หมายถึงพระวิษณุ สีชมพู หมายถึงพระอิศวร สีเหลืองหมายถึงพระมหาเทวา สีแดง หมายถึงพระพรหม สีเขียว หมายถึงพระศิวะ

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 34 หมู่บ้านโบราณ เกาะบาหลี่ ประเทศอินโดนีเซีย ออกอากาศ 27 กรกฎาคม 2563)

ภาพที่ 32 คนที่นับถือศาสนาฮินดูใช้ “ชานังซารี” ไปไหว้บูชาเทพเจ้า

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน หมู่บ้านโบราณ เกาะบาหลี่ ประเทศอินโดนีเซีย

ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/71165>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า “เกาะบาหลี่” มีผู้นับถือศาสนาฮินดูมากที่สุดของประเทศอินโดนีเซีย ความเชื่อความศรัทธาในศาสนานั้นยังมีอยู่มาก โดยเฉพาะพิธีบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนเริ่มวันใหม่เพื่อความเป็นสิริมงคลในการทำสิ่งต่าง ๆ ชาวบ้านจะใช้เครื่องบูชาเทพเจ้าหรือที่คนที่นี่เรียกว่า “ชานังซารี” (Canang Sari) เป็นกระทงเล็ก ๆ ทรงสี่เหลี่ยมที่ทำจากใบมะพร้าว กระทงจะใส่ดอกไม้หลากสี “ชานังซารี” จะใช้ดอกไม้ 5 สี ที่มีความหมายต่อเทพเจ้าของพวกเขา สีม่วง หมายถึง พระวิษณุ สีชมพู หมายถึง พระอิศวร สีเหลือง หมายถึง พระมหาเทวา สีแดง หมายถึง พระพรหม และสีเขียว หมายถึง พระศิวะ ชาวบ้านจะนำชานังซารีไปบูชาเทพเจ้าตามสถานที่ต่าง ๆ ทั้งหน้าบ้าน บนถนน หรือในรถก็จะมีของบูชาชนิดนี้วางอยู่ ในอดีตทุก ๆ บ้านจะทำกันเอง แต่ปัจจุบันสามารถหาซื้อได้ทั่วไปในตลาด ถือเป็นความเชื่อที่ทำให้เกิดสิริมงคลแก่ชีวิตอย่างหนึ่งของผู้นับถือศาสนาฮินดู ซึ่งจะพบเห็นได้แทบทุกที่บนเกาะบาหลี่

ตอน “ขนส่งทางเรือ” เมืองเกินเทอ ประเทศเวียดนาม นำเสนอเรื่องราวความเชื่อเกี่ยวกับการทำพิธีที่หัวเรือที่ชาวบ้านใช้ในการขนส่งทางน้ำ เนื่องจากเมืองเกินเทอมีแม่น้ำลำคลองมากมาย ชาวบ้านที่นี่ค้าขายกันทางน้ำ ยังใช้เรือทั้งขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ เป็นพาหนะในการค้าขาย และขนส่งสินค้าจากเมืองต่าง ๆ ดังตัวอย่าง

*พิธีกร: เรือลำใหญ่ที่เราเห็นนี่นะครับ ก็เป็นเรือแบบโบราณ
ดั้งเดิมในแม่น้ำโขง ทำมาจากไม้เกือบทั้งลำ จะมีการทำสีบนหัวเรือเป็น
ตามังกรหรือพญานาค เป็นการข่มขวัญและสร้างความหวาดกลัว ให้กับ
สิ่งมีชีวิตที่อยู่ในแม่น้ำ เพื่อป้องกันว่ากำลังมีมังกร หรือพญานาค
เคลื่อนที่มา จนกลายเป็นสัญลักษณ์ของเรือที่นี่*

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอน ที่ 1 การขนส่ง ออกอากาศ ออกอากาศ 8 มิถุนายน 2562)

ภาพที่ 33 การทำสีบนหัวเรือ

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน การขนส่ง ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/60815>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า เรือแทบทุกลำเป็นเรือเก่าโบราณที่ทำจากไม้ทั้งลำ จะมีการทาสีหัวเรือเป็นรูปดวงตาสองดวง (Dragon Eyes) เป็นตามังกรหรือพญานาค เพราะว่าชาวบ้านที่เมืองเกิ่นเทอมีความเชื่อว่าเป็นการข่มขวัญและสร้างความหวาดกลัวให้กับสิ่งมีชีวิตในแม่น้ำ เพื่อบ่งบอกว่ากำลังมีมังกรเข้ามา เป็นความเชื่อที่สร้างขวัญกำลังใจเป็นที่พึ่งทางใจให้กับชาวเรือว่าจะทำให้ปลอดภัยจากอันตรายที่จะเกิดจากการเดินเรือ

สรุปได้ว่า รายการได้นำเสนอเรื่องราวที่ “เกาะบาหลี่” ที่ผู้คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาฮินดู และมีการใช้ “ชานังซารี” บูชาเทพเจ้าเพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ชีวิต และความเชื่อเกี่ยวกับการทาสีหัวเรือของชาวเมืองเกิ่นเทอ ประเทศเวียดนามที่ต้องทาสีหัวเรือเป็นตามังกรหรือพญานาค เพื่อป้องกันอันตรายจากการเดินเรือ

3.4.3 ประเพณีและพิธีกรรม

ประเพณี เป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบทอดกันมา เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคม อันเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมของสังคมเชื้อชาติต่าง ๆ จนกลายเป็นประเพณีประจำชาติ และถ่ายทอดกันมาโดยตามลำดับ ซึ่งเหมาะสมกับสถานการณ์ ประเพณีที่รักษาไว้ ส่วนพิธีกรรมคือ วิธีการที่กระทำเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์หรือมีผลสำเร็จตามความต้องการ เป็นการกระทำของบุคคลที่เกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิดและความเชื่อของคนไทย สะสมปฏิบัติถ่ายทอดสืบทอดเป็นมรดกของสังคมไทย ประเพณีและพิธีกรรมมีบทบาทต่อชุมชนและสังคม ใช้เป็นเครื่องมือควบคุมการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคม ทำให้เกิดความสงบ ความเป็นระเบียบเรียบร้อย รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอประเพณีและพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาในงานต่าง ๆ เช่น การแต่งงาน ประเพณีรำตง ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน วิถี “คนเหนือเขื่อน” บ้านอุ้มฮวม ตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก นำเสนอเรื่องราวหมู่บ้านกลางหุบเขาของชาวปกากะญอ ตั้งอยู่เหนือเขื่อนภูมิพล ที่นี่แทบจะถูกตัดขาดกับโลกภายนอก ไม่มีไฟฟ้า ไม่มีสัญญาณโทรศัพท์ การเดินทางไปในพื้นที่ของคนที่นี่อาศัยอยู่เหนือเขื่อน ชาวบ้านที่นี่ยังคงมีประเพณีและพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาโดยเฉพาะประเพณีการแต่งงาน ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): ชาวบ้านเลี้ยงหมู สมมุติว่ามีผู้หญิงแต่งงานจะฆ่าหมูสองตัวเป็นพิธี คือลูกสาวหนึ่งคนเขาต้องเลี้ยงหมู 2 ตัว อย่างนั้นถ้ามีลูกสาวสองคนต้องเลี้ยงหมู 4 ตัว

พิธีกร: หมูที่ใช้ในพิธีแต่งงานนั้น ต้องเป็นหมูตัวผู้เท่านั้น นะครับ ซึ่งจะใช้หมูในพิธีกรรมเลี้ยงผีนั้นเองนะครับ ประเพณีการแต่งงานที่นี่ก็แปลกกว่าเราเคยได้ยินทั่วไป เพราะว่าผู้หญิงที่นี่จะเป็นคนที่สู่ขอผู้ชาย โดยเมื่อแต่งงานไปแล้วฝ่ายผู้ชายก็ต้องย้ายตัวเองเข้าไป

อยู่ในบ้านของผู้หญิง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): ผู้หญิงที่มาขอ จะเอาเหล้ามา 2 ขวด เพื่อให้ฝ่ายผู้ชายดื่ม ถ้าผู้ชายดื่มแสดงว่าตกลง ถ้าไม่ดื่มแสดงว่าไม่ตกลงแต่งงานกับเขาครับ

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 37 วิถี “คนเหนือเขื่อน” บ้านอุมฮวม ตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ออกอากาศ 17 สิงหาคม 2563)

ภาพที่ 34 ผู้หญิงเตรียมตัวไปสู้อขอผู้ชาย

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอนวิถี “คนเหนือเขื่อน” บ้านอุมฮวม ตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ค้นคืนจาก<https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/71692>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า หมู่บ้านอุมฮวมจะเลี้ยง “หมู” ที่เลี้ยงกันทุกหลังคาเรือน เพราะหญิงสาวจะต้องใช้ใน “งานแต่งงาน” โดยจะใช้เฉพาะหมูตัวผู้เพื่อใช้ในพิธีเลี้ยงผี เช่น ไหว้บรรพบุรุษ ซึ่งปฏิบัติสืบทอดกันมา ประเพณีการแต่งงานที่นี้แปลกกว่าที่อื่นเพราะ “ผู้หญิงจะเป็นคนไปสู้อขอผู้ชาย” ผู้หญิงคนไหนที่ไม่ขยัน เมื่อมาสู้อขอผู้ชาย ผู้ชายก็จะไม่สนใจและไม่ตกลงแต่งงานด้วย การแต่งงานของหมู่บ้านนี้ ฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายออกค่าใช้จ่ายในการแต่งงานทั้งหมด หรือตามแต่ตกลงกัน โดยเมื่อถึงวัยที่เหมาะสม ครอบครัวฝ่ายหญิงก็มีหน้าที่หาผู้ชายที่เหมาะสม และยอมรับที่จะแต่งงานกับฝ่ายหญิงมาเป็น “เจ้าบ่าว” ให้กับลูกสาวของตนเอง

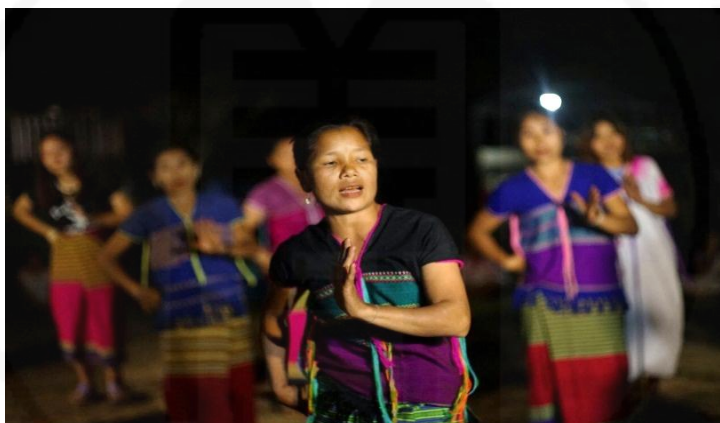
ตอน คนชายขอบ นำเสนอเรื่องราวของชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก มีประเพณีรำตง เป็นการแสดงรำตง และเป็นการละเล่นในงานพิธีกรรมสำคัญ ๆ เช่น งานทำบุญ งานศพ งานบุญข้าวใหม่ งานสงกรานต์ เป็นต้น เพื่อให้เกิดสนุกสนาน ดังตัวอย่าง

พิธีกร: ในคืนที่เราไปชาวบ้านได้จัดขึ้นเต้นรำตง ซึ่งเป็นประเพณีของชาวกะเหรี่ยง ที่จะแสดงในงานสำคัญ เช่น งานทำบุญข้าวใหม่ อีกทั้งยังเป็นกุศโลบายในการสอนลูกหลานของบรรพบุรุษที่นี้ด้วยนะครับ อย่างที่สาวคนนี้เขาเป็นนักเต้นรำตงประจำหมู่บ้านเต้นมากกว่า 40 ปี และยังเป็นครูสอนเด็ก ๆ เต้นรำตงในหมู่บ้านอีกด้วย

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): เป็นประเพณีหมู่บ้านเรานี้แหละเวลาที่หมู่บ้านมีงานทำบุญ ก็จะเต้นรำทุกครั้งเลยคะ

(“ซีรี่ย์วิถีคน”: ตอนที่ 2 คนชายขอบ ออกอากาศ 15 มิถุนายน 2562)

ภาพที่ 35 ประเพณีรำตง

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรี่ย์วิถีคน” ตอน คนชายขอบ ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/60916>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ประเพณีรำตงเป็นการละเล่นของชาวไทยภูเขาเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน “กรูโบ” จังหวัดตาก “ตง” เป็นการออกเสียงตามภาษาไทยชาวกะเหรี่ยง “โตว” มาจากเครื่องดนตรีที่ใช้ ประกอบการแสดง การแสดงรำตง เป็นการร้องและเต้นรำที่ใช้เสียงดนตรีประกอบในการแสดง นักแสดงเป็นหญิงหรือผู้ชายก็ได้ โดยทั่วไปนิยมใช้นักแสดงหญิงสาวที่ยังไม่ได้แต่งงานมีจำนวนประมาณ 12-16 คน หรือว่าอาจมากกว่านี้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานที่แสดง การแสดงมีการตั้งแถวผู้แสดงเป็นแถวเล็กประมาณ 5-6 แถวและยืนห่างกันประมาณ 1 ช่วงแขน ชุดที่ใส่ในการแสดงรำตงเป็นชุดกระโปรงปักด้วยด้ายสีสด คาดเข็มขัดเงินที่เอว เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง คือ กลองสองหน้า ระนาด ซ้องวง พิณหรือปี่ ฉิ่ง ตง ส่วนเนื้อร้องของเพลงรำตงมีเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาของคนกะเหรี่ยง การอบรมให้เป็นคนดี และเกี่ยวกับพุทธศาสนา เป็นต้น ท่าทางที่รำคล้ายกับฟ้อนรำพม่า ประเพณีรำตงเป็นการละเล่นในงานพิธีกรรมสำคัญ ๆ เช่น

งานทำบุญ งานศพ งานบุญข้าวใหม่ งานสงกรานต์ เป็นต้น นักแสดงและชาวบ้านได้รับความสนุกสนานยังแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมของท้องถิ่น

สรุปได้ว่า ประเพณีพิธีกรรม คือ สิ่งที่ถูกสืบต่อกันมาของชาวบ้าน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงกลายเป็นประเพณีลักษณะเฉพาะของพื้นที่ต่าง ๆ รายการได้นำเสนอเรื่องราวชาวบ้านที่บ้านอูมฮวม ตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก มีประเพณีและพิธีกรรมในการแต่งงานแตกต่างจากที่อื่น คือ ฝ่ายผู้หญิงจะเป็นคนไปสู่ขอผู้ชาย และรับผิดชอบในการจัดงานแต่งงานทั้งหมด เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายผู้ชายจะต้องย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านผู้หญิง และประเพณีรำตงของชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน “กรูโบ” จังหวัดตาก เป็นการละเล่นในงานพิธีกรรมสำคัญ ๆ เช่น งานทำบุญ งานศพ งานบุญข้าวใหม่ งานสงกรานต์ เป็นต้น เพื่อให้เกิดสนุกสนาน

3.4.4 เทศกาล

เทศกาล เป็นกิจกรรมหรืองานซึ่งตามปกติจัดขึ้นโดยชุมชนในท้องถิ่นที่แสดงถึงเอกลักษณ์บางอย่างของชุมชนนั้น เทศกาลจะเกี่ยวข้องกับศาสนา ความเชื่อ หรือประเพณีของชุมชน ตัวอย่างเช่น สงกรานต์ ลอยกระทง วันตรุษจีน กินเจ เป็นต้น โดยทั่วไปเทศกาลส่วนใหญ่จัดขึ้นปีละหนึ่งครั้ง คือ การถือเอาวันครบรอบปีของเทศกาลครั้งก่อนหน้ามาตั้งเป็นครั้งถัดไปรายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอเรื่องราว “ประเพณีกาลุงงัน” และ “กุนิงงัน” ของชาวอินโดนีเซีย ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน หมู่บ้านโบราณ เกาะบาหลี่ ประเทศอินโดนีเซีย นำเสนอเรื่องราวของ “เกาะบาหลี่” ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาฮินดู และมีเทศกาลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาที่เรียกว่า “ประเพณีกาลุงงัน” และ “กุนิงงัน” ซึ่งเป็นเทศกาลเฉลิมฉลองที่ธรรมชาติที่ชาวบ้านร่วมกันจัดขึ้นทุกปี ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): วันพรุ่งนี้เป็นที่สำคัญแค่ไหนสำหรับคนที่นี้ สำคัญมากเพราะพรุ่งนี้เป็นวันกุนิงงัน สำคัญมากเป็นวันฉลองบุญใหญ่ ถ้าเกิดว่ามีคนในครอบครัวเสียชีวิตในช่วงนี้ จะไม่นอญญาติให้ไปร่วมงานกุนิงงัน

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 34 หมู่บ้านโบราณ เกาะบาหลี่ ประเทศอินโดนีเซีย ออกอากาศ 27 กรกฎาคม 2563)

ภาพที่ 36 เทศกาลกุงงันที่ผู้หญิงจะทูนของทำบุญไว้บนศีรษะ

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน หมู่บ้านโบราณ เกาะบาทลี ประเทศอินโดนีเซีย
ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/71165>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ในวันเทศกาลสำคัญของชาวบาทลีที่เรียกว่า “ประเพณีกาลงัน” และ “กุงงัน” ซึ่งเทศกาลนี้จะจัดเป็นประจำทุกปี ถือเป็นวันหยุดประจำปีของชาวเกาะบาทลี เป็นเทศกาลเฉลิมฉลองที่ธรรมะชนะอธรรม โดย “กุงงัน” จะจัดขึ้นก่อน ถือเป็นวันที่เทพเจ้าและบรรพบุรุษลงมาจากสวรรค์เพื่อให้พรและในวันสุดท้ายจะมีเทศกาล “กุงงัน” เพื่อส่งเทพพระเจ้ากลับสู่สรวงสวรรค์ รวมถึงเชิญบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วกลับสู่ภพภูมิของตน ชาวบ้านจะตื่นแต่เช้ามารวมตัวกันที่วัด เตรียมของเพื่อการทำบุญใส่ในตะกร้าที่มีสีสันสวยงาม ในบางพื้นที่จะใส่ของทำบุญในพานสูง ต้องวางต่อขึ้นไปประมาณ 3-5 ชั้น เวลาจะยกขึ้นก็ต้องใช้คนยกขึ้นไปทูนไว้บนศีรษะของผู้หญิงที่ไปร่วมเทศกาลนั้น

สรุปได้ว่า รายการได้นำเสนอให้เห็นถึงเทศกาล “ประเพณีกาลงัน” และ “กุงงัน” ของชาวเกาะบาทลี ประเทศอินโดนีเซีย จัดขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองวันธรรมะชนะอธรรม ซึ่งชาวบ้านจะร่วมกันจัดขึ้นทุกปี เพื่อเป็นสิริมงคลและเป็นช่วงเวลาที่ยุติพิน้องจะได้กลับมาพบกัน

3.4 5 ภาษาถิ่น

ภาษาถิ่น เป็นภาษาย่อยที่ใช้พูดสื่อสารกันในห้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อการสื่อความหมาย ความเข้าใจกันระหว่างผู้คนที่อาศัยอยู่ตามท้องถิ่นนั้น ๆ อาจจะแตกต่างไปจากภาษาที่คนส่วนใหญ่ของแต่ละประเทศใช้กัน และอาจจะแตกต่างจากภาษาในห้องถิ่นอื่นทั้งทางด้านเสียง คำและการใช้คำภาษาถิ่น เป็นภาษาที่มีลักษณะเฉพาะ ทั้งถ้อยคำและสำเนียง ภาษาถิ่นจะแสดงถึงเอกลักษณ์และวิถีชีวิตของผู้คนในห้องถิ่นของแต่ละภาค บางที่เรียกว่า ภาษาท้องถิ่น เช่น ภาษาถิ่นใต้ ก็มีภาษาสงขลา ภาษานคร ภาษาตากใบ ภาษาสุราษฎร์ เป็นต้น ภาษาถิ่นทุกภาษาเป็นภาษาที่สำคัญในสังคม เป็นภาษาที่บันทึกเรื่องราว ประสพการณ์ และวัฒนธรรมทุกแขนงของท้องถิ่น ซึ่งภาษาถิ่น

ส่วนใหญ่จะเป็นภาษาพูด หรือภาษาท่าทางมากกว่าภาษาเขียน ภาษาถิ่นของไทยจะแบ่งตาม ภูมิภาคหรือท้องถื่นที่ผู้ใช้ภาษานั้นอาศัยอยู่ในภาค ต่าง ๆ แบ่งได้เป็น 4 ถิ่นใหญ่ ๆ คือ ภาษาถิ่นกลาง ภาษาถิ่นเหนือ ภาษาถิ่นอีสาน และภาษาถิ่นใต้ รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอเรื่องราวภาษาถิ่นใต้ที่มีลักษณะเฉพาะถิ่น ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน *บุญคุณต้นโหนด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา* นำเสนอเรื่องราวที่ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ชาวบ้านมีความผูกพันกับต้นตาลโตนดมาก เพราะเกิดมาก็เห็นต้นไม้อเล่านี่ขึ้นอยู่มากมายในพื้นที่โดยรอบบ้าน คนที่นี่เรียกต้นตาลโตนด ว่า “ต้นโหนด” เป็นภาษาถิ่นใต้ ดังตัวอย่าง

พิธีกร: ชาวบ้านที่นี่ก็ยังสามารถนำเอาน้ำตาลจากต้นตาลโตนด หรือที่ภูเขารเรียกสั้น ๆ ว่า “ต้นโหนด” ที่เราเห็นที่นี้มาขายเลี้ยงอาชีพได้ (“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 35 บุญคุณต้นโหนด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ออกอากาศ 3 สิงหาคม 2563)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ต้นโหนดเป็นภาษาท้องถิ่นทางภาคใต้ที่ใช้เรียก ต้นตาลโตนด ซึ่งต้นตาลโตนดนั้นมีประโยชน์มากมาย เช่น การนำลำต้นมาเลื่อยทำไม้กระดาน การนำลูกมารับประทาน การนำน้ำหวานจากทลายมาทำน้ำตาลปีบ เป็นต้น ชาวบ้านที่ภาคใต้มีความผูกพันกับต้นตาลโตนดมาก เพราะเกิดมาก็เห็นต้นไม้อเล่านี่ขึ้นอยู่มากมายในพื้นที่โดยรอบบ้าน คนที่นี่เรียกต้นตาลโตนด ว่า “ต้นโหนด” เป็นการเรียกคำสั้น ๆ เหมือนที่คนปักขี้ไต้ทั่วไปคุ้นเคย ต้นตาลโตนดนี้เป็นต้นไม้ที่ขึ้นตามคันทนา ทำหน้าที่แบ่งเขตนาข้าวแทนหมุดที่ราชการทำขึ้นมา เพื่อแสดงความเป็นเจ้าของ ทั้งในอดีตและปัจจุบันนั้นต้นตาลโตนดถือว่าเป็นไม้อเล่านี่ที่เลี้ยงชีพชาวบ้านมา รุ่นต่อรุ่น

ตอน *วิถีพหุวัฒนธรรม อำเภอดงตาล* นำเสนอเรื่องราวที่ อำเภอดงตาล มีบางตำบล มีภาษาถิ่นที่ใช้สื่อสารกันเรียกว่า ภาษาเงาะเห ยังใช้กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): ภาษาเงาะเหพูดกันมาตั้งแต่ สมัยโบราณ วงศาคุณาญาติเราก็พูดภาษาเงาะเห เด็ก ๆ ไม่ค่อยพูด ภาษาเงาะเหกันแล้ว มันเลือนหายไปแล้ว ซาเบ็บ แปลว่า ญาติพี่น้อง

พิธีกร: ภาษาเงาะเห ซึ่งผมฟังแล้วยังงงอยู่ ถ้าคนแต่งหน้า ภาษาเงาะเหต้องพูดว่า

ผู้ร่วมรายการ 2 (ชาวบ้าน): ใส่ลูกแป้ง

ผู้ร่วมรายการ 3 (ชาวบ้าน): ทาปาก คือ แต้มปาก

รองเท้าผ้าใบ คือ แบแรต

พิธีกร: กลด คือ ร่ม

ผู้ร่วมรายการ 3 (ชาวบ้าน): แคร่ คือ สะพายกระเป่า

พิธีกร: เฮื่อ ใช้ทักทายเมื่อเจอกัน ฮาโร้ย ใช้เมื่อเจอเหตุการณ์

ที่มากผิดปกติ

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอน ที่ 9 วิถีพหุวัฒนธรรม อำเภอตากใบ ออกอากาศ 12 สิงหาคม 2562)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า อำเภอตากใบ มีบางตำบลมีภาษาถิ่นที่ใช้สื่อสารกันเรียกว่า ภาษาเง๊ะเห หรือภาษาตากใบ เป็นภาษาพูดที่มีความไพเราะนุ่มนวล มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ซึ่งเป็นภาษาของพี่น้องไทยพุทธที่ตั้งอยู่ในอำเภอตากใบ เป็นภาษาที่ได้รับการประกาศขึ้น เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ถือเป็นความภาคภูมิใจของชาวนราธิวาส ภาษาเง๊ะเห เชื่อกันว่า เกิดจากการผสมผสานภาษาสุโขทัยโบราณกับภาษาใต้ และภาษามลายูเข้าด้วยกัน เพราะเมื่อครั้งสุโขทัยเป็นราชธานีนั้น ได้ส่งขุนนาง และข้าราชการบริหารมาปกครองอยู่ที่จังหวัดนราธิวาส จึงเกิดการผสมผสานทางภาษาขึ้นและที่เรียกว่า “ภาษาเง๊ะเห” เพราะใช้เด่นชัดมาก ในตำบลเง๊ะเห อำเภอตากใบ นั่นเอง

สรุปได้ว่า ภาษาถิ่น เป็นภาษาที่ใช้กันเฉพาะท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว รายการได้นำเสนอเรื่องราวชาวบ้านที่สื่อสารกันด้วย ภาษาถิ่นใต้ และภาษาเง๊ะเห ที่มีลักษณะเฉพาะถิ่น มีสำเนียงที่ไพเราะ และได้รับการขึ้นทะเบียน เป็นมรดกทางภาษาของชาติไทย

เนื้อหาของรายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ วัฒนธรรมของท้องถิ่น ในด้านศาสนา นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาพุทธที่มีการสืบทอดหน้าที่ นางหาบ มีพุทธศาสนิกชนจัดขึ้นพิธีล้างพระพักตร์พระมหามัธยมมุณีโดยปิดทองคำเปลวด้วย ด้านความเชื่อ นำเสนอเรื่องราว “เกาะบาหลี่” มีผู้คนที่นับถือศาสนาฮินดูซึ่งมีการใช้เครื่องบูชาเทพเจ้า ด้านประเพณีและพิธีกรรม นำเสนอประเพณีและพิธีกรรมในการแต่งงาน “ผู้หญิงจะเป็นคนไปสู่ขอผู้ชาย” และประเพณีรดตองของชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง เป็นการละเล่นในงานพิธีกรรมสำคัญ ๆ จัดขึ้นในงานทำบุญ งานศพ งานบุญข้าวใหม่ งานสงกรานต์ เป็นต้น เพื่อให้เกิดสนุกสนาน ด้านเทศกาล นำเสนอ “ประเพณีกาลุงัน” และ “กุนิงัน” ของชาวอินโดนีเซียเป็นเทศกาลเฉลิมฉลองที่ธรรมชาติและวัฒนธรรม และด้านภาษาถิ่นนำเสนอการพูดภาษาถิ่นใต้ และภาษาเง๊ะเห ซึ่งมีลักษณะเฉพาะพื้นที่

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของรายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 สรุปได้ว่า เนื้อหาประกอบด้วย 4 ประเด็น ได้แก่ 1) วิถีชีวิตของคนในแต่ละพื้นที่ ด้านบ้านเรือนที่อยู่อาศัย นำเสนอทั้งบ้านเรือนที่สร้างขึ้นเพื่อพักอาศัยได้ ที่มีความแตกต่างไปตามสภาพสิ่งแวดล้อมและอาชีพ นอกจากนั้น ยังมีบ้านสร้างขึ้นเพื่อเก็บสิ่งของอีกด้วย ได้แก่ ยุงข้าว ด้านอาหารการกิน นำเสนออาหารที่ชาวบ้านรับประทานมักทำเองตามวัสดุที่มี หรือหาได้จากธรรมชาติ เช่น ข้าวทิพย์ ขนมหวาน

เป็นต้น ด้านการแต่งกาย นำเสนอชาวบ้านมีเอกลักษณ์ในด้านการแต่งกายที่ใช้ผ้าพื้นเมือง ซึ่งทำจากผ้าไหม ผ้าทอมือ ด้านการประกอบอาชีพ นำเสนอชาวบ้านส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม หรือพ่อค้าแม่ค้า และมีรายได้ไปเลี้ยงครอบครัวของตนเองได้ ด้านการขนส่ง นำเสนอพ่อค้าแม่ค้าใช้เรือเป็นพาหนะส่งสินค้าต่าง ๆ ไปขายที่ตลาด ชาวนาเลี้ยงม้าและล่อเป็นพาหนะในขนส่งของ ด้านการแลกเปลี่ยนสิ่งของ นำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านมักจะเอาข้าวเพื่อแลกเปลี่ยนสิ่งที่ตนเองต้องการกับพ่อค้า และชาวบ้านเอาอาหารที่ปลูก ผ้าไหม เพื่อไปแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งของจำเป็นในชีวิตประจำวัน หรืออาหารที่ต้องการ 2) ปัจจัยที่ทำให้วิถีชีวิตของคนเกิดการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวให้เป็นไปตามสภาพสถานการณ์ในปัจจุบัน ประกอบด้วยปัจจัยด้านภูมิศาสตร์เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิประเทศและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติในสถานที่ต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ ด้านสภาพอากาศ ที่เปลี่ยนไปตามฤดูกาล ด้านเวลา นำเสนอวิถีชีวิตของชาวบ้านในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน และด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน นำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนมีความร่วมมือช่วยเหลือกัน มีการแลกเปลี่ยนแบบดั้งเดิม ที่ชาวบ้านนำสิ่งของมาแลกเปลี่ยนกันโดยไม่ต้องใช้เงิน 3) ภูมิปัญญาของท้องถิ่น เนื้อหาได้นำเสนอให้เห็นภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของท้องถิ่นต่าง ๆ ชาวบ้านจัดทำอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อใช้ในการทำงาน ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ นำเสนอชาวบ้านใช้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการเลี้ยงวัวและฝึกวัวช่วยทำงานทำนา ส่วนภูมิปัญญาเกี่ยวกับศิลปกรรม นำเสนอชาวบ้านทำเครื่องปั้นดินเผา และจักสานตะกร้า 4) วัฒนธรรมของท้องถิ่น นำเสนอวัฒนธรรมของท้องถิ่น ในด้านศาสนานำเสนอเรื่องเกี่ยวกับการทำบุญทางศาสนาพุทธ และพุทธศาสนิกชนของประเทศเมียนมามีศรัทธามาจัดพิธีล้างพระพักตร์พระมหามัณเฑียรปิณฑองที่องค์พระพักตร์พระมหามัณเฑียร ด้านความเชื่อ นำเสนอ “เกาะบาหลี่” มีผู้คนที่นับถือศาสนาฮินดูใช้เครื่องบูชาเทพเจ้า ด้านประเพณีและพิธีกรรม นำเสนอประเพณีและพิธีกรรมในการแต่งงานที่ “ผู้หญิงจะเป็นคนไปสู้อขอผู้ชาย” และประเพณีรำตงของชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง เป็นการละเล่นในงานพิธีกรรมสำคัญ ๆ ด้านเทศกาลนำเสนอ “ประเพณีกาลุงัน” และ “กุนิงัน” ของชาวอินโดนีเซียที่นับถือศาสนาฮินดู และมีเทศกาลต่าง ๆ ของชาวบ้านที่เฉลิมฉลองที่ธรรมชาติและด้านภาษาถิ่นนำเสนอชาวบ้านพูดภาษาถิ่นได้และภาษาเจ๊ะเห ซึ่งมีลักษณะเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์ของภาษาถิ่น

บทที่ 4

การวิเคราะห์คุณค่าของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563

รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 เป็นรายการสารคดีที่มีคุณค่าต่อผู้ชมในด้านการให้ความรู้ ความคิด ความบันเทิงจากการชมรายการ และยังเป็นสื่อกลางให้ผู้ชมได้รู้จักวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น รายการมีการสร้างเทคนิคในการนำเสนอเนื้อหา จึงทำให้ผู้ชมได้เห็นมุมมองและเสน่ห์ของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในแบบของคนไทยและประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียน เกิดความเข้าใจ และสามารถนำไปปฏิบัติหรือนำไปใช้ปรับปรุงแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ จากการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 จึงแบ่งหัวข้อได้เป็น 5 ประเด็น ตามหัวข้อดังต่อไปนี้

4.1 คุณค่าด้านให้ความรู้

- 4.1.1 ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่
- 4.1.2 ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 4.1.3 ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของท้องถิ่น
- 4.1.4 ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาของท้องถิ่น
- 4.1.5 ความรู้เกี่ยวกับภาษาและสำนวนโวหาร

4.2 คุณค่าด้านให้แง่คิด

- 4.2.1 แง่คิดด้านคุณธรรม
- 4.2.2 แง่คิดด้านสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น
- 4.2.3 แง่คิดด้านอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.3 คุณค่าด้านให้ความบันเทิง

- 4.3.1 ทำให้เกิดความสนุกสนาน
- 4.3.2 ทำให้เกิดความอบอุ่นและประทับใจ

4.4 คุณค่าด้านการเป็นสื่อกลาง

- 4.4.1 เป็นสื่อกลางสร้างแนวทางการใช้ชีวิตแบบพอเพียง
- 4.4.2 เป็นสื่อกลางอนุรักษ์วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น
- 4.4.3 เป็นสื่อกลางนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชน

4.5 คุณค่าด้านสร้างเทคนิคในการนำเสนอ

คุณค่าของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 คุณค่าด้านให้ความรู้

การให้ความรู้ หมายถึง การเสนอข้อมูลหรือเนื้อหาสาระเป็นข้อเท็จจริง รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 จึงมีคุณค่าต่อผู้ชมในด้านการให้ความรู้ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่มาจากประสบการณ์ของผู้ร่วมรายการ คุณค่าด้านให้ความรู้เหล่านี้ล้วนเป็นข้อมูลสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อผู้ชม จากการศึกษาได้พบว่า รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” มีคุณค่าในด้านให้ความรู้ประกอบด้วย 5 ประเด็น ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของคนอาเซียน ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของท้องถิ่น ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาของท้องถิ่น และความรู้เกี่ยวกับการใช้ส้วมสาธารณะ รายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1.1 ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ หมายถึง การดำรงชีวิต การครองชีพ ชีวิตความเป็นอยู่ รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ได้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชนบทที่อาศัยอยู่ที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน “ผักฝั่งดิน” วิถีโบราณ บ้านปางสา จังหวัดเชียงราย นำเสนอเรื่องราวของหมู่บ้านปางสาที่คนส่วนใหญ่มีเชื้อสายจีนยูนนาน และเป็นชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู ยังมีความเป็นอยู่แบบโบราณ เช่น การทำไร่ ปลูกผัก ดังตัวอย่าง

พิธีกร: ผมสังเกตนะครับ การทำไร่ของชาวบ้านที่นี่จะปลูกทุกอย่างแบบผสมผสาน มุ่งเน้นด้วยการเอาไปกินมากกว่าทำเอาไปขายนะครับ และที่สำคัญและเจอบอกไม่ว่าจะพูดก็ทีก็จะเป็นส่วนหนึ่งในรายชื่อที่ชาวบ้านพูดถึงนั่นก็คือแตงนะครับ แตงเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวบ้านที่นี่ นอกจากจะเอาไว้กินเป็นอาหารแล้ว ในงานพิธีสำคัญต่าง ๆ เช่น ตรุษจีน แตงก็จะเป็นส่วนหนึ่งของการไหว้บรรพบุรุษ เพื่อบ่งบอกความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณที่ได้เพาะปลูกเอาไว้

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 22 “ผักฝั่งดิน” วิถีโบราณ บ้านปางสา จังหวัดเชียงรายออกอากาศ 11 พฤศจิกายน 2562)

ภาพที่ 37 ชาวไทยภูเขาเผ่าลีซูมีวิถีชีวิตแบบผสมผสานทั้งทำไร่และปลูกผัก

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน “ผักฝั่งดิน” วิถีโบราณ บ้านปางสา จังหวัดเชียงราย
ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/64814>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในหมู่บ้านปางสา ซึ่งส่วนใหญ่มีเชื้อสายจีนยูนนาน และเป็นชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู ประกอบอาชีพทำไร่ โดยจะปลูกทุกอย่างผสมผสานกัน ทั้งข้าวไร่ ข้าวโพด ถั่ว พักทอง ทานตะวัน และพืชสำคัญที่ชาวบ้านจะขาดไม่ได้ก็คือ “อ๊อฟฟู” หรือแดงคอยที่ใช้เป็นอาหารและใช้ในงานพิธีสำคัญต่าง ๆ เช่น ตรุษจีน แแดงจะเป็นส่วนหนึ่งของการไหว้บรรพบุรุษเพื่อบ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณที่ได้เพาะปลูก นอกจากนั้น การนำเสนอรายการยังทำให้ผู้ชมได้เห็นถึงความเอื้อเฟื้อกันของชาวบ้านในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะช่วยเหลือกันและแบ่งปันผลิตผลที่มีแก่กัน เป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่ายพอเพียง และมีความสุข

นอกจากนั้น ชาวไทยภูเขาเผ่าลีซูยังมีวิถีดั้งเดิมในการเก็บถนอมอาหารแบบธรรมชาติ ด้วยการเอาแดงฝั่งดิน ดังตัวอย่าง

พิธีกร: อย่างที่พี่ติบอกว่าแดงมีกินได้ตลอดปีถ้าฝั่งไว้ในไร่

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): แแดงจะฝั่งไว้ในที่ชื้น ๆ โดยเลือกแดงที่แก่ที่สุด ถ้าแดงหนุ่มจะฝั่งไว้ได้นานเพราะจะเน่าก่อน การเลือกแดงให้ดูที่ขั้วจะเป็นสีน้ำตาลและสีผิว แต่จะไม่ฝั่งไว้ในที่ราบ เพราะน้ำจะขังทำให้เก็บไว้ไม่ได้นาน จุดที่ฝั่งส่วนใหญ่จะอยู่ใต้ต้นไม้เพื่อสังเกตได้ง่าย

(“ซีรีส์วิถีคน” ตอนที่ 22 “ผักฝั่งดิน” วิถีโบราณบ้านปางสา จังหวัดเชียงราย ออกอากาศ 11 พฤศจิกายน 2562)

ภาพที่ 38 ชาวไทยภูเขาเผ่าลีซูถนอมอาหารแบบธรรมชาติด้วยการเอาแต่งฝังดิน

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน “ผักฝังดิน” วิถีโบราณ บ้านปางสา จังหวัดเชียงราย
ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/64814>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านในหมู่บ้านปางสาส่วนใหญ่ได้เรียนรู้วิธีการทำ ผักฝังดินสืบทอดกันมาจากพ่อแม่ สำหรับจุดที่ฝังแต่งจะเลือกจุดที่สังเกตง่าย เช่น ใต้ต้นไม้ และต้องเป็นพื้นที่ลาดชันเพื่อไม่ให้น้ำขัง รูปแบบการฝังมีอยู่ 2 แบบ คือ แบบขุดเป็นหลุมและขุดเป็นโพรง โดยการขุดเป็นโพรงจะดีกว่าเพราะดินจะไม่โดนแต่งโดยตรงทำให้เก็บแต่งไว้ได้นาน หลังจากขุดหลุมแล้วก่อนที่จะนำแต่งลงไป ต้องรองด้วยฟางหรือหญ้าคาเพื่อป้องกันความชื้นแล้วค่อยใส่แต่งหลุมละ 2-3 ลูก จากนั้นปิดด้วยฟางอีกรอบแล้วปิดปากหลุมด้วยดิน ชาวบ้านจะมีการปักไม้เป็นสัญลักษณ์ไว้ การฝังแต่งจะมีทั้งหัวไร่ กลางไร่ และท้ายไร่ เพราะจะสะดวกเมื่อมาทำงานในไร่ก็สามารถเปิดหลุมออกมากินได้ จึงเป็นดั่งคลังอาหาร หรือตู้เย็นธรรมชาติ ทำให้ผู้ชมรายการได้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการถนอมแบบวิถีธรรมชาติ ที่สามารถเก็บไว้ได้นาน ๆ โดยไม่ต้องใช้เทคโนโลยี

ตอน *วิถีใต้สุด บ้านซาโห่ จังหวัดยะลา* นำเสนอเรื่องราวของวิถีการอยู่ร่วมกันของพี่น้องจีนกวางไส (กวางสี) กับไทยอีสาน ณ หมู่บ้านใต้สุดของประเทศไทย อยู่กันแบบเรียบง่าย แบ่งปันซึ่งกันและกัน ดังตัวอย่าง

พิธีกร: มาที่นี่ถ้าไม่ได้นัดกันจะหาคนยากเนื่องจากทุกคนอยู่ในสวนยางพารากันหมด อีกทั้งสัญญาณโทรศัพท์ก็ไม่มีต้องใช้วิธีนัดเจอกัน และต้องตรงเวลาด้วยนะครับ

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): ปัจจุบันที่นี่มีชาวบ้านอาศัยอยู่ประมาณ 50 หลังคาเรือน ส่วนใหญ่ใช้ภาษาจีนในการสื่อสาร ในหมู่บ้านจะมีสายน้ำเรียกว่าซาโห่ ภาษาจีน ซา หมายถึง ทราย ส่วนโห่ หมายถึง คลอง เพราะในคลองจะมีทรายจำนวนมาก

พิธีกร: ส่วนใหญ่ชาวบ้านอาศัยอยู่ในบ้านที่เรียกว่า “บ้านกงสี” เป็นบ้านส่วนกลางของคนในตระกูลไม่มีใครที่มีความเป็นเจ้าของชัดเจน มีลักษณะเป็นอาคารไม้ลักษณะคล้ายโรงเตี๊ยม

ผู้ร่วมรายการ(ชาวบ้าน): ชาวบ้านที่นี่ส่วนใหญ่เป็นคนจีน กวางไสที่อพยพมาจากมาเลเซีย ตั้งแต่สมัยสงคราม แต่ก็ยังคงใช้ภาษาจีนในการสื่อสารและมีวัฒนธรรมการกินที่คงแบบเดิม นอกจากนั้น ยังมีคนไทยอีสานที่อพยพครอบครัวมาตั้งแต่วัยพ่อแม่และมารับจ้างกรีดยางจนตั้งครอบครัวและกลายเป็นคนซาไห้ ดังนั้น ในหมู่บ้านจึงเห็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่มีทั้งแบบจีนและอีสาน

พิธีกร: ชาวบ้านที่นี่ประกอบอาชีพหลักคือการทำสวนยาง บนภูเขาแบบขั้นบันได ต้องตื่นแต่เช้าเป็นวิถีชีวิตของคนกรีดยางพารา คือตื่นแต่เช้ามืดและนอนตอนกลางวัน

(“ซีรีส์วิถีคน” ตอนที่ 7 วิถีใต้สุด บ้านซาไห้ จังหวัดยะลา ออกอากาศ 29 กรกฎาคม 2562)

ภาพที่ 39 แท่นที่ตั้งศิลาจารึกของบ้านซาไห้อธิบายด้วยภาษาไทยและภาษาจีน

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน วิถีใต้สุด บ้านซาไห้ จังหวัดยะลา ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/62298>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นถึง วิถีชีวิตของชาวบ้านในหมู่บ้าน “บ้านซาโห” ที่ยังอยู่กันแบบเรียบง่าย ชาวบ้านมีทั้งคนเชื้อสายจีนกวางไสและคนไทยอีสานที่อยู่ร่วมกันด้วยความเอื้อเฟื้อแบ่งปันซึ่งกันและกัน และส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในบ้านที่เรียกว่า “บ้านกงสี” ซึ่งความหมาย ก็คือเป็นบ้านของครอบครัว ไม่มีใครที่เป็นเจ้าของชัดเจน ชาวบ้านประกอบอาชีพทำสวนยางบนภูเขา บางบ้านยังไม่มีไฟฟ้าใช้จึงต้องใช้เทียนไขและแสงตะเกียงในการให้แสงสว่าง ไม่มีสัญญาณโทรศัพท์ การนำเสนอเนื้อหาของรายการทำให้ผู้ชมได้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในบางพื้นที่ยังเป็นแบบดั้งเดิม ถึงแม้ไม่มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิต แต่ทุกคนก็สามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข

สรุปได้ว่า รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ได้นำเสนอความรู้แก่ผู้ชมเกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในหลาย ๆ พื้นที่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตนที่แตกต่างกัน ทั้งคนที่อาศัยอยู่บนภูเขาทางภาคเหนือมีอาชีพทำไร่โดยจะปลูกทุกอย่างผสมผสานกันทั้งข้าวไร่ ข้าวโพด ถั่ว พักทอง ทานตะวัน เป็นต้น และคนที่อาศัยอยู่ในภาคใต้ที่ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา สิ่งเหมือนกันของชาวบ้านคือ มีการพึ่งพาตนเองและการพึ่งพิงกันเองในชุมชน มีแรงงานจากสมาชิกในครอบครัวและเพื่อนบ้านในชุมชนที่จะช่วยกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ อาหารการกินส่วนใหญ่อาศัยวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น มีการแบ่งปันกัน เป็นการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายและมีความสุข

4.1.2 ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

มนุษย์มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว เพราะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยประโยชน์ให้มนุษย์ทั้งในด้านอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย วิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์จึงมีความเกี่ยวเนื่องกับสิ่งแวดล้อมที่ตนอยู่อาศัย ในแต่ละพื้นที่มีลักษณะสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติที่แตกต่างกัน ดังนั้น รูปแบบวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์จึงมีความแตกต่างกัน รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ได้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ อาหาร ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเนื้อหาที่นำเสนอทำให้ผู้ชมได้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และยังทำให้ผู้ชมรายการภูมิใจในบ้านเกิดของตนเอง ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน *วิถีคนเก็บเห็ดเหาะ บ้านปลายนาสวน ตำบลนาสวน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี* นำเสนอเรื่องราวของบ้านปลายนาสวน หมู่บ้านที่เป็นแหล่งเห็ดหลากหลายชนิด โดยเฉพาะช่วงต้นฤดูฝนนั้น เป็นช่วงฤดูกาลของ “เห็ดเหาะ” ออกมาให้ชาวบ้านได้เก็บ เพื่อนำมาเป็นอาหารและขาย เป็นรายได้ของครอบครัว ทำให้ผู้ชมได้มีความรู้เกี่ยวกับเห็ดประเภทต่าง ๆ ดังตัวอย่าง

*ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): หมู่บ้านนาสวนอุดมสมบูรณ์ด้วย
พื้นป่าครับ เรามีเห็ดโคน เห็ดเหาะ เห็ดทุ่ง เห็ดหนาม แล้วก็เห็ดลม*

โดยเฉพาะช่วงต้นฤดูฝนนั้น เป็นช่วงฤดูกาลของ “เห็ดเผาะ” และวันนี้
เราก็จะไปเก็บ เห็ดเผาะครับ

พิธีกร: เห็ดชนิดนี้ขึ้นอยู่ในป่าเต็งรังที่มีอยู่มากมายในบริเวณนี้
คนส่วนใหญ่ก็นำมาทำสารพัดอาหาร ที่เมืองกาญหรือ จังหวัด
กาญจนบุรีเป็นแหล่งใหญ่มากของเห็ดชนิดนี้ ดังนั้น วันที่เราไปจึงพบ
กลุ่มคนจำนวนมากนับเป็นร้อย ๆ คนที่พร้อมเดินทางเข้าไปหาเห็ดเผาะ
 (“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 42 วิถีคนเก็บเห็ดเผาะ บ้านปลายนาสวน ตำบลนาสวน อำเภอศรีสวัสดิ์
จังหวัดกาญจนบุรี ออกอากาศ 21 กันยายน 2563)

ภาพที่ 40 เห็ดเผาะ

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน วิถีคนเก็บเห็ดเผาะ บ้านปลายนาสวน ตำบลนาสวน
อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี ค้นคืนจาก [https://program.thaipbs.or.th/
TheConnect/episodes/72558](https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/72558)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า บ้านปลายนาสวนตั้งอยู่ใกล้กับอ่างเก็บน้ำเขื่อนศรีนครินทร์
จังหวัดกาญจนบุรี ชาวบ้านส่วนใหญ่มีเชื้อสายกะเหรี่ยงมีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติ จึงมีความเข้าใจ
เกี่ยวกับป่าไม้ น้ำ และผืนดิน ชาวบ้านส่วนใหญ่อาศัยป่าเป็นแหล่งอาหาร และเนื่องจากสภาพ
ภูมิอากาศที่นี้ค่อนข้างชุ่มชื้นจึงเป็นแหล่งเห็ดหลากหลายชนิด เช่น เห็ดโคน เห็ดเผาะ เห็ดฟ่าง เห็ดหนาม
และเห็ดลม โดยเฉพาะช่วงต้นฤดูฝนเป็นฤดูกาลของ “เห็ดเผาะ” ออกมาให้ชาวบ้านได้เก็บกิน หรือ
เอาไปขาย เพราะที่นี้มีป่าเต็งรังที่เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของเห็ดชนิดนี้ การนำเสนอเนื้อหาของ
รายการนอกจากจะทำให้ผู้ชมได้รับความรู้เกี่ยวกับเห็ดแล้ว ยังรู้จักวิธีการหาเห็ด การเก็บเห็ด
การหากินที่พึงพิงธรรมชาติ เริ่มต้นจากที่ชาวบ้านหากินเองจนนำไปสู่การมีรายได้เลี้ยงดูครอบครัว
ซึ่งการหาเห็ดเผาะบางทีต้องเดินทางไกลเป็น 10 กิโลเมตรต้องสังเกตอากาศ ฟ้าฝน ส่วนอุปกรณ์

ที่สำคัญในการเก็บเห็ดก็คือ “ซ็อนตักเห็ด” ที่ชาวบ้านประยุกต์ขึ้นมา โดยใช้ทัพพี ซ็อน มาผูกด้ามไม้ยาว เพื่อสะดวกในการยื่นตักเห็ด ทำให้เกิดเป็นสายเห็ดไหลลงมารวมกันเป็นกลุ่มก้อนเก็บได้ง่าย การเก็บเห็ดคือเดินตามสายเห็ด เมื่อเจอเห็ดบริเวณไหนหมายความว่าบริเวณนั้นก็จะมีสายเห็ดอยู่ก็จะทำให้หาเห็ดได้ง่ายขึ้น

ตอน “หาบเร่” เติลเวอรีโบราณ นำเสนอเรื่องราวแม่ค้าที่เดินทางมาทางรถไฟ จากบ้านหนองกระทิง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ แต่ก็คุ้มค่าเพราะว่าของที่แม่ค้านำมาขายนั้นเป็นพืชทำให้ผู้ชมได้มีความรู้เกี่ยวกับพืชชนิดที่เรียกว่า ต้นสมอ ดังตัวอย่าง

*พิธีกร: พี่ต้นพาเรามาดูต้นสมอ สีน้ากลางนา เธอบอกว่า
ต้นไม้นี้เป็นเหมือนต้นที่สร้างอาชีพ สร้างรายได้ เลี้ยงครอบครัวมานาน
หลายปีแล้วครับ ทุกปีถ้าสมอติดลูกก็จะซื้อเตอร์ไซค์เก็บไปขายช่วย
สร้างรายได้หลักพันต่อปีเลยครับ*

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 17 “หาบเร่” เติลเวอรีโบราณ ออกอากาศ 7 ตุลาคม 2562)

ภาพที่ 41 ลูกต้นสมอ

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน “หาบเร่” เติลเวอรีโบราณ ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/64010>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ที่บ้านหนองกระทิงแม่ค้าที่เดินทางมาทางรถไฟมาขายพืชชนิดที่เรียกว่า ต้นสมอ การนำเสนอเนื้อหาของรายการจะทำให้ผู้ชมได้มีความรู้เกี่ยวกับพืชนี้ ต้นสมอ (ภาษาอีสาน) เป็นพืชท้องถิ่น พบได้มากในป่าเต็งรัง ชาวบ้านที่นี่ถือว่าต้นสมอ คือ “ราชาแห่งยา” ซึ่งเป็นแหล่งรายได้หลักของชาวบ้านหนองกระทิง ชาวบ้านนิยมกินลูกสมอแบบผลผนังชั้นในแข็ง รูปรีหรือเกือบกลม ความกว้าง 2–2.5 เซนติเมตร. ความยาว 2.5–.5 เซนติเมตร.ผิวเกลี้ยง หรือมีสันตื้น ๆ ตามยาว 5 สัน เมื่อแก่สีเขียวอมเหลืองหรือสีเขียวปนน้ำตาลแดง

สรุปได้ว่า รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ได้นำเสนอความรู้แก่ผู้ชมเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่อาศัยพึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ผู้ชมได้รับความรู้เกี่ยวกับเห็ดประเภทต่าง ๆ เช่น เห็ดโคน เห็ดเผาะ เห็ดฟุ้ง เห็ดหนาม และเห็ดลม และยังได้ความรู้แก่ผู้ชมรู้จักพืชชนิดหนึ่ง คือ ต้นสมอ ลูกต้นสมอ ถือว่าเป็น “ราชาแห่งยา” จึงทำให้ผู้ชมรายการได้มีส่วนร่วมในการให้ความรู้และแสดงให้เห็นถึงความภูมิใจในบ้านเกิดของตนเอง

4.1.3 ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของท้องถิ่น

วัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นรูปแบบวิถีชีวิตของคนในแต่ละชุมชนที่สืบทอดกันมา และทุกคนในท้องถิ่นมีความภาคภูมิใจในการเป็นเจ้าของ มีความรักหวงแหนร่วมกัน รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ได้นำเสนอเรื่องราววัฒนธรรมท้องถิ่นของคนไทยและอาเซียน เนื้อหาที่นำเสนอทำให้ผู้ชมได้รับความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นต่าง ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์และเสน่ห์ของแต่ละพื้นที่ ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน *วิถีโบราณ บ้านเหมืองแพร์ จังหวัดเลย* นำเสนอเรื่องราววิถีความผูกพันของชาวบ้านในแผ่นดินของไทย และลาว ที่ บ้านเหมืองแพร์ ตำบลนาแห้ว อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ซึ่ง “บ้านเหมืองแพร์” เป็นชื่อหมู่บ้านที่ใช้ชื่อเดียวกันทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาว โดยมีแม่น้ำเหืองเป็นเส้นกั้นพรมแดน เนื้อหาที่นำเสนอทำให้ผู้ชมได้รับความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวบ้านดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): เวลาว่างก็จะมาบอกว่าไปทำบุญร่วมกัน แต่ที่ไม่เหมือนเดิมก็คือเจ้าหน้าที่ เจ้าหน้าที่จะเป็น ผู้ห้ามวันไหนที่ข้ามได้ วันไหนที่ข้ามไม่ได้ เดี่ยวนี้อนุญาตให้เข้าได้เฉพาะวันพระ วันพระคือ 8 ค่ำ กับ 15 ค่ำ เวลาข้ามแดนก็ข้ามได้แต่ห้ามไปค้างคืน

พิธีกร: ในวันที่รายการไปถ่ายทำเป็นวันพระ 15 ค่ำ พี่น้อง สองฝั่งสามารถข้ามไปเยี่ยมญาติและทำบุญได้ในวัดที่ชื่อเหมือนกัน คือ วัดเหมืองแพร์ อย่าแปลกใจที่วัดเหมืองแพร์นี้จะมีทั้งที่ฝั่งไทยและฝั่งลาว เพราะว่าแม้แต่ชื่อหมู่บ้านก็เป็นชื่อเดียวกัน สาเหตุที่เป็นอย่างนี้ก็เพราะว่าในอดีตนั้นทั้งสองฝั่งเป็นหมู่บ้านเดียวกันครับ คนไทยและลาวทั้งสองฝั่งแม่น้ำเหืองมีรากเดิมในการเป็นญาติพี่น้องกันจึงมีวัฒนธรรมและประเพณีเดียวกัน ใช้ภาษาไทยในการสื่อสารและใช้เงินไทยในการซื้อขาย

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 23 *วิถีโบราณ บ้านเหมืองแพร์ จังหวัดเลย ออกอากาศ 18 พฤศจิกายน 2562*)

ภาพที่ 42 วัดเหมืองแพร่ที่ตั้งอยู่ทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาว

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน วิถีโบราณ บ้านเหมืองแพร่ จังหวัดเลย ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/65101>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า รายการได้ให้ความรู้แก่ผู้ชมเกี่ยวกับวัฒนธรรมของท้องถิ่นนี้มีความผูกพันสองแผ่นดินของไทยและลาว เพราะในอดีตทั้งสองฝั่งเป็นหมู่บ้านเดียวกัน ชาวบ้านจึงเป็นพี่น้องและญาติกันกับคนที่อยู่ในฝั่งลาว “บ้านเหมืองแพร่” เป็นชื่อหมู่บ้านที่ใช้ชื่อเดียวกันทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาว ห่างกันเพียงข้าม “แม่น้ำเหือง” ก็สามารถเข้าสู่ฝั่งลาวได้ด้วยการข้ามแพไม้ไผ่ ซึ่งการข้ามแพที่นี้แค่สาวเชือกเท่านั้น หรือในช่วงที่น้ำล้นก็สามารถเดินข้ามไปมาระหว่างกันได้ แต่เดิมทั้งสองฝั่งเคยเป็นหมู่บ้านเดียวกัน แต่ด้วยกรณีพิพาทเรื่องเขตแดนจึงทำให้มีการแยกแ่งดินแดนกัน แต่คนไทยและลาวมีรากเดิมที่เป็นพี่น้องกันจึงมีวัฒนธรรมและประเพณีเดียวกัน มีอาชีพเหมือนกัน และใช้ภาษาไทยในการสื่อสารระหว่างกัน ถึงแม้จะอยู่คนละประเทศแต่คนทั้งสองฝั่งก็ยังคงมีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สืบทอดร่วมกัน คนไทยกับคนลาวจะไปทำบุญร่วมกัน ในวันพระ 8 ค่ำ กับ 15 ค่ำ เป็นเวลาที่คนทั้งสองฝั่งสามารถข้ามแดนไป-มาหากันได้ ดังนั้น ในทุกวันพระจะเห็นภาพของชาวบ้านทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาวข้ามแม่น้ำไปมาหาสู่กันได้ทำบุญและเยี่ยมญาติ

ตอน วิถีโบราณ “หมู่บ้านคนผมจุก” เมืองมะกวย ประเทศเมียนมา นำเสนอเรื่องราว “หมู่บ้านคนผมจุก” ที่ “หมู่บ้านเยป๊กจี” และ “หมู่บ้านเซ็ทเซ็ทโย” ในเขตเมืองมะกวย ประเทศเมียนมา เนื้อหาที่น่าสนใจทำให้ผู้ชมได้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวพม่า ดังตัวอย่าง

พิธีกร: การไว้ทรงผมจุกของนักเรียนที่นี่มีกี่แบบครับ

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): ลักษณะของทรงผมจุกจะมีด้วยกันประมาณ 5 แบบ มีผมจุกทรงไชยวิวาย (แบบม้วนจุกเด็ก) ผมจุกทรงเต่าซื่อ (หางไก่) ผมจุกทรงจ๊ะไชยวิวาย (แบบม้วนจุกเด็ก)

ผมทรงยองเปซี (เด็กชายโต) และผมจุกทรงชั้นเตาะเม่าเก้า
(เด็กผู้หญิงโต)

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 21 วิถีโบราณ “หมู่บ้านคนผมจุก” เมืองมะกวย ประเทศเมียนมา
ออกอากาศ 4 พฤศจิกายน 2562)

ภาพที่ 43 ผมจุกทรงของเด็กพม่า

ที่มา: Thai PBS(2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน วิถีโบราณ “หมู่บ้านคนผมจุก” เมืองมะกวย ประเทศเมียนมา
ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/64745>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า รายการได้ให้ความรู้แก่ผู้ชมเกี่ยวกับวัฒนธรรมของ “หมู่บ้านเยปักจี” และ “หมู่บ้านเซีทเซีทโย” ในเขตเมืองมะกวย ประเทศเมียนมา คนไว้ผมจุกมีจำนวนมาก ทั้งเด็กชายและเด็กหญิง เด็กหญิงส่วนใหญ่จะนำดอกไม้มาเสียบผมจุก เพิ่มสีสันและสวยงามขึ้น การไว้ผมจุกของเด็กที่นี่ ถือเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่มีมาตั้งแต่โบราณ ซึ่งพ่อแม่จะไว้ผมจุกให้ลูกเมื่ออายุ 5 เดือน เด็กผู้ชายจะไว้ผมจุกจนถึงบวชเณรจึงจะโกนผม และเกือบที่บวชเสร็จก็กลับมาไว้ต่อ ส่วนเด็กผู้หญิงจะไว้ผมจุกจนถึงวันแต่งงานจึงจะเปลี่ยนทรงผม ซึ่งผมจุกมีหลายทรง เช่น ทรงไซยิวาย ทรงเต่าซื่อ ทรงจ๊ะไซยิวาย ทรงยองเปซี และทรงชั้นเตาะเม่าเก้า เป็นต้น โดยมีพระสงฆ์เป็นคนที่สำคัญทางจิตใจของชาวบ้านได้สอนให้เด็ก ๆ ชาวบ้านทุกคนรักษาวัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิมไว้ ล้วนภูมิใจ และอยากถ่ายทอดรักษาทรงผมนี้ไว้ ไม่ยอมให้วัฒนธรรมประเพณีผมจุกทรงสูญหายไป

สรุปได้ว่า รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ได้นำเสนอความรู้แก่ผู้ชมเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นต่าง ๆ ดังเช่น “บ้านเหมืองแพร์” ที่ชื่อหมู่บ้านใช้ชื่อเดียวกันทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาว เพราะในอดีตคนทั้งสองฝั่งเชื่อมโดยเป็นญาติพี่น้องกัน จึงยังคงไปมาหากัน ชาวบ้านในเขตเมืองมะกวย ประเทศเมียนมาวัฒนธรรมประเพณีผมจุกทรงของเด็กพม่า

ถ่ายทอดมาตั้งแต่โบราณ ชาวบ้านมีวัฒนธรรมและวิถีปฏิบัติในการดำเนินชีวิตที่สืบทอดต่อเนื่องกันจนถึงปัจจุบัน

4.1.4 ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาของท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของชุมชนผ่านกระบวนการสังเกต ศึกษา คิดวิเคราะห์จนถึงเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่จะช่วยในการจัดการ การเรียนรู้ การแก้ไขปัญหา และการปรับตัวในการดำรงชีวิต จนเกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และได้พัฒนาจากรุ่นเก่าไปสู่ถึงรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัย รายการโทรทัศน์ “ซีรี่ย์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ได้นำเสนอเรื่องราวชาวบ้านใช้ภูมิปัญญาของตนเองในการประกอบอาชีพ ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน “เรือชนเกลื่อ” วิถีชาวน้ำ จังหวัดสมุทรสาคร นำเสนอเรื่องราว “การใช้เรือบรรทุกทุกเกลื่อ” ที่บ้านกาหลงและบ้านบางโพธิ์ท่าอิฐ อำเภอมะนัง จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งการชนเกลื่อก็ต้องใช้เรือ เพราะถนนยังเข้าไม่ถึง รายการนำเสนอให้ผู้ชมได้ความรู้เกี่ยวกับการใช้เรือชนเกลื่อที่ใช้ภูมิปัญญา การเรียนรู้ “ธรรมชาติ” ช่วยในการกำหนดเวลาการออกเรือชนเกลื่อ ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): ระดับน้ำวันนี้เท่าไร ก็ค่า น้ำตาย คือ ขึ้น 8 ค่า 9 ค่า 10 ค่า น้ำตายเรียกน้ำน้อยเข้าไม่ได้ พอ 14 ค่า 15 ค่า แรม 1 ค่า ถึงแรม 5 ค่า น้ำจะเยอะ น้ำเกิด ตามตำราเรียกว่าน้ำเกิด คือ น้ำขึ้นสูง วันนี้น้ำขึ้นบ่าย 2 โมง พุ่งน้ำบ่าย 3 โมง แล้วก็ไล่ไป แล้วก็เวียนกลับมาใหม่ 11 โมงเช้า เที่ยง วันหนึ่งจะเปลี่ยน 1 ชั่วโมง น้ำจะเริ่มเกิด 13 ค่า 14 ค่า 15 ค่า แต่ 15 ค่า วันพระเราถือเราก็จะไม่เข้ามาชนเกลื่อ เพราะจะทำได้ กุ้ง หอย ปลา เตือดร้อนและตาย เขาเล่าต่อกันมา

(“ซีรี่ย์วิถีคน”: ตอนที่ 26 “เรือชนเกลื่อ” วิถีชาวน้ำ จังหวัดสมุทรสาคร ออกอากาศ 9 ธันวาคม 2562)

ภาพที่ 44 ชาวบ้านดู “น้ำเป็น น้ำตาย”

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน “เรือชนเกลือ” วิถีชาวน้ำ จังหวัดสมุทรสาคร ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/65614>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ที่บ้านกาหลงและบ้านบางโทรัด อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสาคร ชาวบ้านที่นี่มีอาชีพหลากหลายที่เกี่ยวกับน้ำทะเล เนื่องจากพื้นที่ของหมู่บ้านตั้งอยู่ติดกับทะเล การทำ “นาเกลือ” จึงเป็นอาชีพที่ทำกันมาเนิ่นนานตั้งแต่บรรพบุรุษ ชาวบ้านที่นี่ จะเก็บเกลือไว้ในอาคารไม้ไผ่ เรียกว่า “ยุ้งเกลือ” ในหน้าแล้งเกลือจะเต็มยุ้งพร้อมขนออกไปขาย การขนเกลือก็ต้องใช้เรือ เพราะถนนยังไม่ถึง ดังนั้น ริมคลองเล็กคลองน้อยเราจะเห็นยุ้งเกลือตั้งอยู่เพื่อสะดวกในการ ใช้เรือเข้ามาขนเกลือ ในอดีตนั้นจะขนเกลือออกไปด้วยการหาบ หลังจากนั้นก็ใช้เรือเข้ามาขน โดยสมัยก่อนมีเรือขนเกลือมากกว่า 100 ลำ แต่ปัจจุบันในพื้นที่แถบนี้ลดลงไปเหลือไม่ถึง 10 ลำ เนื่องจากคลองส่วนใหญ่มีความตื้นเขิน การขนเกลือจะใช้เวลานานเพราะต้องรอช่วงน้ำขึ้นน้ำลง ที่ชาวเรือเรียกว่า น้ำเกิด-น้ำตาย ผู้ชมจะได้รับความรู้เกี่ยวกับการเดินเรือและการใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้านที่เกี่ยวกับธรรมชาติในการดูการขึ้น-ลงของน้ำ ช่วงไหนน้ำแรงน้ำเบา โดยช่วงแรมค่าน้ำจะมากเรียกว่า น้ำเป็นหรือน้ำเกิด เป็นช่วงเวลาที่ดีวงจันทร์เต็มดวงก็คือวันขึ้น 14-15 ค่ำและวันแรม 1-5 ค่ำ แรงดึงดูดของ ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ที่กระทำต่อโลกจะเสริมกันสูงสุด ทำให้เกิดปรากฏการณ์น้ำเกิดหรือน้ำขึ้นสูงสุด ส่วนปรากฏการณ์น้ำตายเกิดขึ้นในวันขึ้น 8-10 ค่ำ และวันแรม 8 ค่ำ เมื่อดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และโลก ไม่ได้เรียงตัวบนแนวเดียวกัน แต่ตั้งฉากซึ่งกันและกัน แรงดึงดูดของดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ที่กระทำต่อโลกจะไม่เสริมกันต่างฝ่ายต่างออกแรงกระทำต่อโลก ทำให้เกิดปรากฏการณ์น้ำตายหรือน้ำลง นอกจากนี้ ยังใช้สีของน้ำเป็นการบอกถึงระดับน้ำในคลอง เช่น น้ำเหนียวถ้าจะมีสีน้ำตาลเทา น้ำทะเลเข้ามาจะมีสีเขียวเข้ม น้ำวังกุ่มปล่อยมาจะมีสีแดงส้ม แต่ทุกสีของน้ำหมายถึงมีน้ำมากออกเรือได้ การขับเรือและการเป็นนายท้ายเรือต้องจดจำและแก้ปัญหาเฉพาะหน้าโดยเฉพาะต้องรู้จักสายน้ำเป็นอย่างดี ความรู้จากการสังเกตธรรมชาติดังกล่าวเป็นสิ่งที่นายท้ายเรือขนเกลือได้เรียนรู้สั่งสมสืบทอดกันมา

ตอน คนหาปลาแห่งเทือกเขาบรรทัด นำเสนอเรื่องราวที่บ้านโคกไทร ตำบลคลองเฉลิม อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง เป็นชุมชนมุสลิม ที่นี้มีปลาชนิดหนึ่งที่ ชื่อว่า “ปลาหวด” สตรีนักหาปลา ต้องขึ้นเขา ปีนเขาขึ้นไปตกเพื่อจับ “ปลาหวด” ซึ่งนำเสนอความรู้แก่ผู้ชมเกี่ยวกับชาวบ้านใช้ ภูมิปัญญาจับปลาเก็บปลาด้วยวิธีธรรมชาติ ดังตัวอย่าง

พิธีกร: แล้วก็จะดูอย่างไรว่าตรงไหนมีปลาเยอะคะ

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): โยนไม้ไปแบบนี้ละ เห็นไหม ปลา มันจะออกมา

พิธีกร: อ้อ เอาไม้ไปล่อปลา

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): พอโยนไปเห็นไหม ปลา มัน ออกมาเต็มเลย

พิธีกร: พวกเขากลับบ้านจะเป็นตอนบ่าย ๆ จึงมีวิธีเก็บ ปลาเพื่อไม่ให้เน่า

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): ถ้าเราจะนำปลากลับบ้านพรุ่งนี้ ต้องคลุกเกลือไว้ 1 คืน แล้วนำไปแช่ไว้ในน้ำ ถ้าไม่คลุกเกลือ จะเหม็นคาว เอาฝิ่งไว้รมน้ำ เหมือนอยู่ในตู้เย็นนั่นแหละ มันจะไม่เน่าเสียถ้าเราฝิ่งไว้รมน้ำ ถ้าเป็นปลาคลุกเกลือฝิ่งไว้บนเนินก็ได้ เอาไปฝิ่งตรงนี้

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 16 คนหาปลาแห่งเทือกเขาบรรทัด ออกอากาศ 30 กันยายน 2562)

ภาพที่ 45 “การเก็บปลาฝิ่งทราย”

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน คนหาปลาแห่งเทือกเขาบรรทัด ค้นคืนจาก

<https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/63829>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ผู้ชมได้ความรู้ที่เกี่ยวกับชาวบ้านโคกไทรใช้ภูมิปัญญาที่ปลาหวดที่ตกมาได้ ชาวบ้านโคกไทรจะมีวิธีในการเก็บรักษาปลาที่ตกไว้ไม่ให้เน่าเสียด้วยวิถีธรรมชาติแต่น่าฟัง นั่นก็คือ “การฝังทราย” โดยชาวบ้านจะเอาเครื่องในปลาออกมาจากตัวปลาทั้งหมด แล้วคลุกเกลือเก็บใส่ถุง ต่อไปก็ฝังทรายเอาไว้ริมน้ำตก สุดท้ายทำเครื่องหมายเอาไว้ จากนั้นก็เดินขึ้นไปตกปลาต่อไป เมื่อเวลาจะลงก็กลับมาเก็บปลาตามที่ทำเครื่องหมายเอาไว้

สรุปได้ว่า รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ได้นำเสนอความรู้แก่ผู้ชมเกี่ยวกับชาวบ้านใช้ภูมิปัญญาที่เรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติมาช่วยในการประกอบอาชีพต่าง ๆ ดังเช่น อาชีพเรือชนเกลือที่ได้รับการสืบทอดต่อกัน มาใช้ในเรื่องของช่วงเวลา น้ำเกิด-น้ำตาย เพื่อใช้กำหนดเวลาในการออกเรือชนเกลือ และได้ความรู้แก่ผู้ชมโดยชาวบ้านโคกไทรจะมีวิธีในการเก็บรักษาปลาหวดด้วยวิถีธรรมชาติ “การฝังทราย”

4.1.5 ความรู้เกี่ยวกับภาษาและสำนวนโวหาร

สำนวนโวหาร หมายถึง ถ้อยคำที่ใช้ในการสื่อสารที่เรียบเรียงเป็นอย่างดี มีวิธีการมีชั้นเชิงและมีศิลปะ เพื่อสื่อให้ผู้รับสารรับสารได้อย่างแจ่มแจ้ง ชัดเจน และลึกซึ้ง รับสารได้ตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ได้นำเสนอเรื่องราวต่าง ๆ โดยใช้สำนวนโวหารที่แตกต่างกัน ตัวอย่างดังต่อไปนี้

1) บรรยายโวหาร

หมายถึง โวหารที่ใช้ในการอธิบาย เล่าเรื่องราวเหตุการณ์ เพื่อให้ผู้ชมได้รับความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ อย่างละเอียด แจ่มแจ้ง การเรียบเรียง และการใช้ถ้อยคำ จึงมักเลือกใช้ถ้อยคำที่สื่อความหมาย ตรงไปตรงมา กะทัดรัด ชัดเจน ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน *วิถีเก่าในเมืองใหญ่ ย่างกุ้ง ประเทศเมียนมา* ผู้ร่วมรายการใช้วิธีการเล่าเรื่องเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงของเมืองย่างกุ้งด้วยวิธีบรรยายโวหาร ทำให้ผู้ชมได้รับความรู้และความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ชัดเจน ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): ย่างกุ้งเป็นเมืองเก่าแก่สมัย
อังกฤษปกครอง ย่างกุ้งมีการเปลี่ยนแปลงไปเยอะ สมัยก่อน ๆ
ผมมาคือย่างกุ้งนี้ ตึกสูง ๆ ยังไม่ค่อยมีนะครับ สูงไม่เกิน 4 ชั้น
ได้รับการพัฒนาเดี๋ยวนี้มีคอนโด มีตึกพาณิชย์เยอะเลยครับ
พิธีกร: ในเมืองย่างกุ้งมีหลายอย่างที่เราคิดว่าน่าสนใจ
มาก ๆ โดยเฉพาะตึกเก่าซึ่งมีเป็นจำนวนมาก

ผู้ร่วมรายการ(ชาวบ้าน): ช่าง ๆ นี้แต่ก่อนในสมัย
สงครามโลกครั้งที่สองเอาระเบิดมาทิ้งเสียหายไปเยอะเลย ดูตรง
นี้เป็นตึกเก่าอายุกว่า 160 ปีมาแล้ว ย่างกุ้งสร้างเมื่อปี ค.ศ. 1850

ส่วนตึกตรงกันข้ามสร้างใหม่เป็นโรงแรม 5 ดาว

พิธีกร: เราเจอหม่องหม่อง ชาวเมียนมาที่อาศัยอยู่บนตึกบริเวณตลาดและที่ตึกแถวเหล่านี้ ทำให้เราเห็นวิถีชีวิตของชาวเมียนมาที่มีมาอย่างยาวนาน

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): หม่องหม่องเค้าจะพาเราไปดูบ้านและวิถีที่เกี่ยวกับการใช้เชือกสาวสิ่งของต่าง ๆ ขึ้นไปแต่ละตึกจะมีบันไดสำหรับขึ้นอยู่ด้านนอกเพราะไม่มีลิฟท์ บางบ้านสูงถึง 7-8 ชั้น ต้องเอาเชือกหย่อนลงมาเพื่อสาวสิ่งของขึ้นไป

(“ซีรีส์วิถีคน” ตอนที่ 24 วิถีเก่าในเมืองใหญ่อย่างกุ้ง ประเทศเมียนมา ออกอากาศ 25 พฤศจิกายน 2562)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ผู้ผลิตรายการใช้บรรยายโวหารในการเล่าเรื่องผ่านพิธีกรและผู้ร่วมรายการ เพื่ออธิบายถึงสภาพบ้านเมืองอย่างกุ้งทั้งในอดีตและปัจจุบัน รวมทั้งวิถีการดำเนินชีวิตของคนในเมืองอย่างกุ้งที่อาศัยอยู่บนตึกสูงไม่มีลิฟท์ จึงต้องมีการใช้เชือกเพื่อช่วยสาวสิ่งของเครื่องใช้ขึ้นไป ทำให้ผู้ชมได้ความรู้เกี่ยวกับสภาพบ้านเมืองและวิถีชีวิตของคนที่อาศัยอยู่ในเมืองอย่างกุ้ง ประเทศเมียนมาได้เป็นอย่างดี

2) พรรณนาโวหาร

หมายถึง โวหารที่กล่าวถึงความงามของธรรมชาติ สถานที่ หรือ ความรู้สึกนึกคิดอย่างละเอียด เพื่อให้ผู้ชมเกิดความซาบซึ้ง และเกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตาม โดยใช้ถ้อยคำที่มีความไพเราะ และความหมายที่ลึกซึ้ง น่าสนใจ ให้ผู้ชมประทับใจ ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน “โมกก” เมืองอัญมณี ประเทศเมียนมา เป็นเมืองที่ได้รับการยอมรับกันทั่วโลกว่าเป็นทั้งแหล่งชูด เจียรไน และขายพลอยอาจจะเรียกว่าที่นี่ยังมีสายแร่พลอยที่อุดมสมบูรณ์มากภูเขาต่าง ๆ ที่เรียงรายรอบโมกก เป็นแหล่งทำพลอยเกือบทั้งสิ้น ในรายการใช้วิธีการนำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านที่ทำพลอยด้วยวิธีพรรณนาโวหาร ทำให้ผู้ชมได้รู้จักและเข้าใจวิถีชีวิตของชาวโมกกเป็นอย่างดี ดังตัวอย่าง

พิธีกร: โมกกเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่เหนือเมืองมณฑลเลย เดินทางด้วยรถประมาณ 6 ชั่วโมง อยู่ในหุบเขาสูงกว่าระดับน้ำทะเล 3,850 ฟุต มีอากาศเย็นสบายตลอดทั้งปีที่นี่เป็นแหล่งพลอยชั้นดีของโลก

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): วิถีชีวิตของชาวบ้านที่นี่เมื่อทำกับข้าวเสร็จจะต้องนำไปถวายพระก่อนที่จะนำมารับประทาน

ถือเป็นธรรมเนียม เพราะชาวบ้านจะเลื่อมใสในพุทธศาสนา นอกจากนั้น ชาวบ้านยังถือว่าอัญมณีเป็นสิ่งที่มีความค่า จึงได้นำมาถวายให้วัดเพื่อทำบุญและเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต คนที่โมกกจะเชื่อในการทำความดี และการทำความดีนั้น จะส่งผลต่อการประกอบอาชีพขุดพลอย ดังนั้น เราจึงได้เห็นการสวดมนต์ของชาวบ้านในทุกวัดที่เราไป

พิธีกร: เราสังเกตได้ว่าคนที่ทำพลอยนั้นเป็นคนที่ยากจนจะยิ้มแย้มแจ่มใสและภาคภูมิใจกับอาชีพของตนเอง คนโมกกเองนั้น ถือว่าตนเองเป็นคนโชคดี เพราะโมกกเป็นดินแดนแห่งความโชคดีมั่งคั่งด้วยทรัพยากรใต้ดินมากมาย

(“ซีรีส์วิถีคน” ตอน ที่ 30 “โมกก” เมืองอัญมณี ประเทศเมียนมา ออกอากาศ 29 มิถุนายน 2563)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ผู้ผลิตรายการใช้พรรณนาโวหารในการเล่าเรื่องผ่านพิธีกรและผู้ร่วมรายการทำให้ผู้ชมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ สถานที่ ความรู้สึกนึกคิดของชาวเมืองโมกกที่มีวิถีชีวิตในการประกอบอาชีพ ขุดพลอย มีความเชื่อในศาสนา การทำความดี รวมถึงความภาคภูมิใจกับอาชีพของตนเอง และความสุขที่ตนเองเกิดและอาศัยอยู่ในโมกกซึ่งถือเป็นดินแดนแห่งความโชคดี มั่งคั่งด้วยทรัพยากรใต้ดินได้อย่างชัดเจน

สรุปได้ว่า รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ได้นำเสนอความรู้แก่ผู้ชมเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยผู้ผลิตรายการใช้บรรยายโวหารในการเล่าเรื่องผ่านพิธีกรและผู้ร่วมรายการเพื่ออธิบายทำให้ผู้ชมได้ความรู้เกี่ยวกับสภาพบ้านเมืองและวิถีชีวิตของคนที่ยากจนในเมืองอย่างกุ่ม ประเทศเมียนมาได้อย่างชัดเจน และใช้พรรณนาโวหารในการเล่าเรื่องเกี่ยวกับสถานที่ ความรู้สึกนึกคิดของชาวเมืองโมกกที่มีวิถีชีวิตในการประกอบอาชีพขุดพลอย มีความเชื่อในศาสนา การทำความดีของคนในประเทศเมียนมา

รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีคุณค่าด้านการให้ความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริงที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ชม ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ได้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของคนในชนบท เช่น ตอน “ผักผิงดิน” ที่ได้ความรู้เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยภูเขาเผ่าลีซูที่ช่วยเหลือพึ่งพากันในชีวิต ซึ่งเนื้อหาที่นำเสนอทำให้ผู้ชมได้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย มีความสุข และมีความพอเพียง ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้นำเสนอเรื่องเกี่ยวกับเห็ด และวิธีการเก็บเห็ดของชาวบ้านบ้านปลายนาสวน ที่จะเข้าไปเก็บเห็ดในป่าโดยเฉพาะในช่วงฤดูฝนเกิดที่มีเห็ดเกิดเป็นจำนวนมาก ได้ความรู้แก่ผู้ชมรู้จักพืชชนิดหนึ่ง คือ ต้นสมอ ลูกต้นสมอ ถือว่าเป็น “ราชาแห่งยา” ซึ่งเนื้อหาที่นำเสนอทำให้ผู้ชมได้ความรู้

เกี่ยวกับธรรมชาติ และยังทำให้ผู้ร่วมรายการภูมิใจในบ้านเกิดของตนเอง ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เนื้อหานำเสนอให้ผู้ชมได้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวบ้านเมืองแพร่ จังหวัดเลยกับชาวบ้านเมืองแพร่ประเทศไทย ที่อดีตเคยเป็นแผ่นดินเดียวกัน ถึงแม้ปัจจุบันจะถูกแยกกันแต่ก็ยังคงมีวัฒนธรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ชาวบ้านในเขตเมืองมะกวย ประเทศเมียนมา วัฒนธรรมประเพณีผมจุกทรงของเด็กพม่าถ่ายทอดมาตั้งแต่โบราณ ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาของท้องถิ่น ได้นำเสนอเรื่องราวชาวบ้านที่เรียนรู้ธรรมชาติในการกำหนดวันเวลาออกเรือของคนที ประกอบอาชีพเรือขนเกลือ และได้ความรู้แก่ผู้ชมโดยชาวบ้านโคกไทรจะมีวิธีในการเก็บรักษา ปลาหวดด้วยวิถีธรรมชาติ “การฝังทราย” ความรู้เกี่ยวกับภาษาและสำนวนโวหาร ผู้ผลิตรายการใช้บรรยายโวหารและพรรณนาโวหารในการอธิบาย เล่าเรื่องราวเหตุการณ์ เพื่อให้ผู้ชมได้รับความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ อย่างละเอียด แจ่มแจ้ง ใช้ถ้อยคำที่สื่อความหมาย ตรงไปตรงมา กระชับรัด ชัดเจน

4.2 คุณค่าด้านให้แง่คิด

รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีคุณค่าด้านให้แง่คิด ที่แทรกไว้ในเรื่อง ความรู้ต่าง ๆ เป็นการเสริมสร้างคุณค่าทางปัญญา ที่ช่วยให้ผู้ชมนำไปปรับตัวใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต อีกทั้งทำให้มีกำลังใจ มีความสุข และยังช่วยให้ผู้ชมได้แง่คิดที่สามารถไปใช้เป็นประโยชน์ต่อสังคม จากการวิเคราะห์เนื้อหารายการสารคดีได้พบว่า รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีคุณค่าในด้านการให้แง่คิดแก่ผู้ชม 3 ประการ ได้แก่ แง่คิดด้านคุณธรรม แง่คิดด้านการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น และแง่คิดด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รายละเอียดดังต่อไปนี้

4.2.1 แง่คิดด้านคุณธรรม

คุณธรรมเป็นรูปแบบของความคิดและการกระทำบนพื้นฐานของมาตรฐานทางศีลธรรม คุณธรรมมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกคน คุณธรรมที่ดีจะเป็นที่ยกย่องแก่ผู้ชมพบเห็น ช่วยลดปัญหา และขจัดปัญหาที่จะเกิดขึ้นแก่บุคคล สังคม และประเทศชาติได้ รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ได้นำเสนอคุณธรรมต่าง ๆ ของผู้ร่วมรายการ ได้แก่ ความเมตตา ความซื่อสัตย์ ความอดทน ความช่วยเหลือและมีน้ำใจ ความเสียสละ เป็นต้น ตัวอย่างดังต่อไปนี้

1) ความเมตตา

ความเมตตา หมายถึง การมีจิตแห่งความรักใคร่ ความห่วงใย ความสงสาร ความปรารถนาดี ความเป็นมิตร ความอนุเคราะห์โดยไม่มีเงื่อนไขเพื่อให้ผู้อื่นมีความสุขหรือให้พ้นจากทุกข์โดยไม่คาดหวังว่าจะได้อะไรตอบแทน ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน วิถีเรือชนทราย อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี ที่นำเสนอเรื่องราวของอาชีพคนขับเรือชนทรายที่จะต้องล่องเรือไป-กลับจากปทุมธานีเพื่อไปชนทรายที่จังหวัดอ่างทอง บางครั้งต้องใช้เวลาหลายวันจึงต้องมีการหยุดพักค้างคืนระหว่างการเดินทางซึ่งทำให้ได้พบกับผู้คนที่มมีบ้านอยู่ริมน้ำ ถึงแม้จะไม่รู้จักกันแต่ก็ได้รับความเมตตาและให้ความช่วยเหลือกัน ดังตัวอย่าง

พิธีกร: เรือของลุงจวนและน้ารงค์ได้เข้าแวะจอดที่ท่าบ้านยายคลอง ซึ่งจอดที่นี่มากกว่า 10 ปีแล้ว จนกลายเป็นเหมือนญาติสนิท

ผู้ร่วมรายการ(ชาวบ้าน): ก็เค้ามาขอจอดอาศัยขอใช้ไฟก็ต่างคนต่างก็ช่วยกันอาศัยกัน มาถึงเค้าก็จะตะโกนเรียก ป้าจำ ป้าจำ เรายกคอยดู บางทีก็โทรถามขึ้นกันมารี้อย ค่าย ๆ ว่า เรามุกพันกันเพราะบางทีหายไปนาน ถ้าไฟที่บ้านเสียก็วานเค้าช่วยดู

พิธีกร: แม้มไม่ใช่ญาติพี่น้องกันแต่ก็มีเมตตาเอื้ออารีต่อกันนะครับ

(“ซีรีส์วิถีคน” ตอนที่ 46 วิถีเรือชนทรายอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี ออกอากาศ 19 ตุลาคม 2563)

ภาพที่ 46 ชาวบ้านพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือกัน

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอนที่ 46 วิถีเรือชนทราย อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/73243>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนอื่น ๆ อย่างจริงใจ เปิดเผย ใจกว้าง ด้วยความรักและความเมตตากรุณา เอาใจเขามาใส่ใจเรา ได้เห็นส่วนที่ดีของคนอื่น ๆ คือ ปัจจัยที่จะนำไปสู่ความสุข ดังเช่น น้ารงค์กับป้าจำ ถึงแม้ไม่ได้เป็นญาติแต่ก็ผูกพันช่วยเหลือกัน เมื่อผ่านมาท่ายายคลอง น้ารงค์ก็จะจอดพักเรือที่ริมหน้าบ้านป้าจำ หากป้าจำ

ต้องการความช่วยเหลือ นั้รรงค์ก็จะทำอย่างเต็มใจ คนที่ประกอบอาชีพเรือขนทราย ต้องมีการเดินทางไปในที่ไกล ๆ ในระหว่างทางได้พบผู้คนที่แม้จะไม่ได้เป็นญาติพี่น้องกันแต่ก็มีความเมตตาต่อกัน ให้ความช่วยเหลือกันจนเปรียบเหมือนญาติสนิท ทำให้ผู้ชมได้แง่คิดการมีจิตเมตตา มีความหวังใย ความสงสาร และความปรารถนาดีช่วยเหลือ อนุเคราะห์กันโดยไม่มีเงื่อนไขเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เราอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

2) ความซื่อสัตย์

ความซื่อสัตย์ หมายถึง แง่มุมหนึ่งของศีลธรรม เป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงความจริงใจ ไม่คดโกง ตรงไปตรงมา และมีความซื่อสัตย์ต่อกัน ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน ฉันให้เธอให้... แลกเปลี่ยนสร้างสุข บ้านสระแก้ว ตำบลสระแก้ว อำเภอเปือยน้อย จังหวัดขอนแก่น เนื้อหานำเสนอเรื่องราวความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับพ่อค้าในการแลกเปลี่ยนสิ่งของที่ชาวบ้านต้องการ เพื่อตอบสนองในสิ่งที่ตนเองขาด พ่อค้านำของมาขายเป็นคนที่มีความซื่อสัตย์ ไม่เคยโกหกกับชาวบ้าน ซึ่งทำให้ผู้ชมได้เห็นถึงความซื่อสัตย์ ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): ข้าพคุณแม่อยู่ที่ไหน

ผู้ร่วมรายการ 2 (ชาวบ้าน): อยู่ตรงนี้

ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): ผมนี่กว่าอยู่ในยุง แม่เอา

ปลาอะไรครับ

ผู้ร่วมรายการ 2 (ชาวบ้าน): ปลาตัวเล็กจ๊ะ

ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): ปีนี้พิเศษนะครับแม่ ปลาสด

คึกคักมาก ชงไว้ได้ 8 วันแน่นอนปลาผม ปลา 1 กิโลกรัม ต่อข้าว

1 กระเปาะ

ผู้ร่วมรายการ 2 (ชาวบ้าน): แลกเปลี่ยนกันมา 10 กว่าปี

แล้วค่ะ เพราะเคยแลกมาตลอด พอเห็นเขามาก็อยากจะแลก

เหมือนเดิม

ผู้ร่วมรายการ 3 (ชาวบ้าน): แม่ไม่กลัวที่ชาติโกงหรือครับ

ผู้ร่วมรายการ 2 (ชาวบ้าน): ไม่กลัวค่ะ เพราะไว้ใจกันแล้ว

ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): ถ้าพี่ชาติโกงแม่ ก็เท่ากับ

โกงตัวเอง เพราะว่าผมก็อยู่ในใจแม่ แม่ก็อยู่ในใจผมเสมอ

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 33 ฉันให้เธอให้... แลกเปลี่ยนสร้างสุข บ้านสระแก้ว ตำบลสระแก้ว อำเภอเปือยน้อย จังหวัดขอนแก่น ออกอากาศ 20 กรกฎาคม 2563)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านยกย่องพ่อค้าเป็นคนที่น่าเชื่อถือ มีความซื่อสัตย์ เพราะว่าตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านที่บ้านสระแก้ว ไม่ต้องกังวลว่าจะมีสิ่งของที่ขาดหายไปหรือได้ของไม่ครบในกระบวนการซื้อขาย เป็นการกระทำที่ให้แก่จิตคุณธรรม ด้านความซื่อสัตย์แก่ผู้ชม คือ คนที่ซื่อสัตย์ ไม่หลอกลวงผู้อื่น และเชื่อถือได้จึงจะประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพที่มีความมั่นคง

3) ความอดทน

ความอดทน มาจากคำว่าขันติ หมายถึง การรักษาปกติภาวะของตนไว้ได้ ไม่ว่าจะถูกระทบกระทบทั้งด้วยสิ่งอันเป็นที่พึงปรารถนาหรือไม่ก็ตาม มีความมั่นคงหนักแน่นเหมือนแผ่นดิน ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน *วิถีคนเลี้ยงผึ้ง บ้านป่าไผ่ ตำบลป่าไผ่ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน* ซึ่งเนื้อหา นำเสนอเรื่องราวของคนเลี้ยงผึ้ง ที่ต้องมีความอดทน เพราะที่ต้องอพยพผึ้งนับล้าน ๆ ตัวเดินทางหลายร้อยกิโลเมตรไปตามหาแหล่งอาหารของผึ้ง ได้แก่ น้ำหวานที่อยู่ในเกสรของดอกไม้ตามสวนผลไม้ต่าง ๆ เกือบทั่วประเทศไทย และการขนย้ายผึ้งเพื่อไปผสมเกสรต้องทำในตอนกลางคืน ต้องเลือกเวลาที่เหมาะสม ซึ่งทำให้ผู้ชมได้เห็นถึงความอดทน ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): ผึ้งคือคนงานที่จะเก็บน้ำหวานให้เรา ผึ้งงานจะเป็นผึ้งเทศเมีย การนำผึ้งไปเก็บน้ำหวานในสวนต่าง ๆ ต้องตรวจสอบอย่างดีว่าปลอดสารพิษเพื่อไม่ให้เกิดอันตรายต่อผึ้ง และการขนย้ายผึ้งจะขนย้ายในเวลากลางคืน

พิธีกร: วิธีของคนเลี้ยงผึ้งต้องอดทน ทุ่มเทด้วยใจรัก ผึ้งตัวเล็ก ๆ นี่ก็เปิดหัวใจของคนตัวใหญ่ ให้ได้ซื่อสัตย์ และแนะนำมาปรับใช้ในประจำชีวิตได้นะครับ

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 45 *วิถีคนเลี้ยงผึ้ง บ้านป่าไผ่ ตำบลป่าไผ่ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ออกอากาศ 12 ตุลาคม 2563*)

ภาพที่ 47 คนเลี้ยงผึ้งมีความอดทน

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน วิถีคนเลี้ยงผึ้ง บ้านป่าไผ่ ตำบลป่าไผ่ อำเภอเถลี จังหวัดลำพูน ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/73054>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า วิถีของคนเลี้ยงผึ้งต้องอดทน เพราะที่ต้องอพยพผึ้งนับล้าน ๆ ตัวเดินทางหลายร้อยกิโลเมตรไปตามหาแหล่งอาหารของผึ้ง ได้แก่ น้ำหวานที่อยู่ในเกสรของดอกไม้ตามสวนผลไม้ต่าง ๆ เกือบทั่วประเทศไทย และการย้ายผึ้งเพื่อไปผสมเกสรต้องย้ายในเวลาตอนกลางคืน ต้องเลือกเวลาที่เหมาะสม ซึ่งทำให้ผู้ชมได้เห็นถึงความอดทน ทุ่มเทด้วยใจรัก และผึ้งก็ยังให้ข้อคิดและนำมาปรับใช้ในชีวิต เรื่องของการทำหน้าที่ของตัวเองให้สมบูรณ์ ให้แนวทางแก่ผู้ชมในเรื่องคุณธรรมคือความอดทนในชีวิตของเราทุกคนต้องอาศัยความอดทน เพื่อผลักดันไปสู่ความสำเร็จ ความอดทนถ้าหากมีในตัวบุคคลใดแล้ว ย่อมนำมาพาให้บุคคลนั้นประสบแต่ความเจริญ ข้อน่าสังเกตคือไม่มีใครที่ประสบความสำเร็จโดยไม่อาศัยคุณธรรมข้อนี้ ความอดทนจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่มนุษย์จะต้องมีอยู่ประจำใจ เพราะมันคือกุญแจที่จะนำพาทุกคนไปสู่ความสำเร็จ

4) ความช่วยเหลือและมีน้ำใจ

ความช่วยเหลือ คือ การให้ความอนุเคราะห์ เกื้อกูล ส่งเสริมหรือสนับสนุนแก่ผู้ที่เดือดร้อนด้วยความจริงใจ ส่วนความมีน้ำใจ คือ ความจริงใจที่ไม่เห็นแก่เพียงตัวเองหรือเรื่องของตัวเอง แต่เห็นอกเห็นใจ เห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์ มีความเอื้ออาทร เอาใจใส่ ให้ความสนใจในความต้องการ ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน *การขนส่ง* นำเสนอเรื่องราวของบ้านปางม้า เป็นหมู่บ้านที่ “คน ม้า ล่อ” ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน เนื่องจากชาวบ้านที่นี่มีอาชีพปลูกผัก และสถานที่ปลูกนั้นก็อยู่บนภูเขา ซึ่งชาวบ้านจะต้องเดินทางขึ้นภูเขาไปช่วยกันขนผัก ซึ่งทำให้ผู้ชมได้เห็นมุมมองและแนวคิดในด้านการช่วยเหลือและมีน้ำใจต่อกัน ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): ปกติถ้าสวนใกล้จะเอามาไป
ตัวเดียวนะครับ ถ้าสวนไกลจะชวนเพื่อน ๆ ไปขนด้วยนะครับ
เพราะว่าม้าตัวเดียวต้องไปหลายเที่ยว

ผู้ร่วมรายการ 2 (ชาวบ้าน): ถ้าเขาเรียกก็ต้องไป
ถ้าว่างงานก็ไปช่วยเขา แลกแรง เช่น ถ้าไปหนึ่งรอบคิดเป็นเงิน
ราคาเท่าไร แต่ไม่ต้องจ่ายเป็นตัวเงิน จ่ายเป็นการทำงานแทน
(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 1 การขนส่ง ออกอากาศ 8 มิถุนายน 2562)

ภาพที่ 48 ชาวบ้านร่วมมือช่วยเหลือขนผักด้วยกัน

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน การขนส่ง ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/60815>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านปางม้าจะรู้จักกันพียงพียงกัน แม้ว่าคนเหล่านี้
จะไม่ได้เป็นญาติพี่น้องกัน แต่ก็เต็มใจที่จะช่วยเหลือกัน และช่วยกันไปขนผักบนภูเขาแบบไม่ต้องจ่าย
ค่าจ้างเป็นการแลกแรงกัน เมื่อใครมีงานที่จะต้องใช้แรงคน ชาวบ้านก็จะไปช่วยกันทำงานจนเสร็จ
ความเอื้ออารีของชาวบ้านทำให้เกิดแง่คิดด้านคุณธรรมแก่ผู้ชม คือ ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
สังคมที่ผู้คนให้ความช่วยเหลือกันนั้นคือสังคมที่ผู้คนมีจิตใจเมตตา มีความรักใคร่ เอื้อเฟื้อต่อกัน
การให้ความช่วยเหลือผู้อื่นเป็นการสร้างความสุขให้แก่ชีวิตของตัวเองและสร้างความเมตตา
ความรักใคร่ เอื้อเฟื้อต่อกัน และสร้างความสงบสุขให้แก่สังคม

5) ความเสียสละ

ความเสียสละ เป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานของผู้ที่อยู่ร่วมกันในสังคม ทุกคนในสังคม
ต้องมีความเอื้อเฟื้อเพื่อเสียสละแบ่งปันให้แก่กัน ไม่มีจิตใจคับแคบ เห็นแก่ตัว ความเสียสละจึงเป็น
คุณธรรมเครื่องผูกมิตรไมตรียึดเหนี่ยวจิตใจไว้ เป็นเครื่องมือสร้างลักษณะนิสัยให้เป็นคนดีที่เห็น

แก่ประโยชน์สุขส่วนรวมมากกว่าประโยชน์สุขส่วนตัว คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมจะเกิดความสงบสุขได้
ควรจะมีคุณธรรมคือความเสียสละ ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน วิถีโบราณ “หมู่บ้านคนผมจุก” เมืองมะกวย ประเทศเมียนมา นำเสนอ
เรื่องราวของครูที่เสียสละตนเองเดินทางไปสอนนักเรียนในโรงเรียนที่อยู่ห่างไกล ซึ่งเนื้อหาที่นำเสนอ
ทำให้ผู้ชมได้เห็นการเสียสละของครูที่มีความมุ่งมั่นในการอุทิศตนให้ความรู้แก่นักเรียน โดยไม่ได้
คำนึงถึงความสุขส่วนตัว ดังตัวอย่าง

พิธีกร: คุณครู 2 คนนี้ต้องสอนเด็กของหมู่บ้านนี้
ประมาณมี 400 คน มีชื่อว่าครูตอเมตซาไลย์ และครูปาอิบซู
ซึ่งครูปาอิบซูเป็นครูสอนทุกวิชา และอยู่นี่มานาน
(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 21 วิถีโบราณ “หมู่บ้านคนผมจุก” เมืองมะกวย ประเทศเมียนมา ออกอากาศ
4 พฤศจิกายน 2562)

ภาพที่ 49 คุณครูกำลังสอนนักเรียน

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน วิถีโบราณ “หมู่บ้านคนผมจุก” เมืองมะกวย ประเทศเมียนมา
ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/64745>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ครูของเมืองมะกวยมีความสำคัญต่างต้องทุ่มเทร่างกาย
และแรงใจ โดยเฉพาะครูในโรงเรียนพื้นที่ถิ่นทุรกันดาร ที่ครูต้องยอมเสียสละ ทั้งชีวิตความสุขสบาย
มุ่งมั่นพัฒนาเด็กและเยาวชน ให้มีความเท่าเทียมด้านการศึกษา นำพาพัฒนาคุณภาพชีวิตและ
ครอบครัวให้ดีขึ้น ซึ่งให้แง่คิดแก่ผู้ชมในเรื่องคุณธรรมด้านความเสียสละ เพราะว่า บุคคลผู้มีน้ำใจ
เสียสละ มีจิตใจโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทุกคนในสังคม ช่วยเหลือเท่าที่เห็นว่าสมควรจะช่วยเหลือ
ได้ เพื่อประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่คนส่วนรวม

นอกจากนั้น ตอน วิถีกลางป่า “บ้านกรูโบ” ยังนำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านที่อาศัยอยู่กลางป่า ห่างจาก อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก ประมาณ 113 กิโลเมตร “กรูโบ” หมู่บ้านที่ใช้ชีวิตกันกลางป่าพร้อมทั้งยังคงวิถีดั้งเดิมเอาไว้ เมื่อมีกิจกรรมที่ต้องอาศัยความร่วมมือกันของชาวบ้านทุกคนก็จะเสียสละเวลาของตนเองมาช่วยเหลือกัน ดังตัวอย่าง

พิธีกร: ชาวบ้านที่นี่จะมีการสร้างครกกระเดื่องพลังน้ำเพื่อใช้ในการตำข้าว เมื่อถึงฤดูฝนน้ำในลำน้ำแม่จันจะสูงขึ้นจนทำให้กังหันและครกจมน้ำ จมตะกอน ได้รับความเสียหายพอน้ำลด ทุกปีชาวบ้านก็จะรวมตัวกันเสียสละเวลามาช่วยกันซ่อมแซม

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): แต่ละปีเมื่อถึงหน้าแล้งน้ำลงถึงดินพี่น้องก็จะมาช่วยกันซ่อมแซมต้องใช้อย่างนี้ทุกปี

(“ซีรีส์วิถีคน” ตอนที่ 12 วิถีกลางป่า “บ้านกรูโบ” ออกอากาศ 2 กันยายน 2562)

ภาพที่ 50 ชาวบ้านช่วยกันซ่อมครกกระเดื่องพลังน้ำ

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน วิถีกลางป่า “บ้านกรูโบ” ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/63092>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านที่ “บ้านกรูโบ” ยังคงมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาอาศัยกันและกัน เมื่อมีกิจกรรมทุกคนก็พร้อมใจกันที่จะเสียสละเวลาของตนเองมาร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชน เช่น การมาช่วยกันซ่อมครกกระเดื่องพลังน้ำ เพื่อทุกคนจะได้ใช้ประโยชน์ในการตำข้าวเพื่อเก็บไว้กินในครอบครัวของทุกคน เป็นต้น

สรุปได้ว่า รายการสารคดี “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ได้นำเสนอเนื้อหาของรายการเกี่ยวกับคุณธรรมต่าง ๆ ผ่านการเล่าเรื่องของพิธีกรและผู้ร่วมรายการ ซึ่งให้แง่คิดสำคัญต่อการดำเนิน

ชีวิตของผู้ชม คุณธรรมที่ดีจะเป็นที่ยกย่องแก่ผู้ที่พบเห็น ช่วยลดปัญหา และขจัดปัญหาที่จะเกิดขึ้น แก่บุคคล สังคม และประเทศชาติได้ เช่น ด้านความเมตตาแนะนำเสนอเรื่องราวของคนขับเรือชนทรายในระหว่างทางได้พบผู้คนที่แม้จะไม่ได้เป็นญาติพี่น้องกันแต่ก็มีความเมตตาต่อกัน ให้ความช่วยเหลือกันจนเปรียบเหมือนญาติสนิท ด้านความซื่อสัตย์นำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านที่ยกย่องพ่อค้ามาเป็นคนที่น่าเชื่อถือ มีความซื่อสัตย์ ชาวบ้านที่นี้ไม่ต้องกังวลว่าจะมีสิ่งของที่ขาดหายไปในกระบวนการซื้อขาย ด้านความอดทนนำเสนอเรื่องราวของวิถีของคนเลี้ยงผึ้งที่ต้องความอดทน ด้านความช่วยเหลือและมีน้ำใจนำเสนอเรื่องชาวบ้านอาศัยอยู่บนภูเขาเต็มใจที่จะช่วยเหลือกันชนฝัก และด้านความเสียสละนำเสนอเรื่องราวของครูที่ยอมเสียสละ ทั้งชีวิตความสุขสบาย มุ่งมั่นพัฒนาเด็กและเยาวชน ให้มีความเท่าเทียมด้านการศึกษา และชาวบ้านที่ “บ้านกรูโบ” จะเสียสละเวลาของตนเองมาร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วม

4.2.2 แง่คิดด้านการสืบทอดวัฒนธรรมและและภูมิปัญญาของท้องถิ่น

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่คู่มาพร้อมกับสังคม ทำให้เกิดเอกลักษณ์ของความเป็นอยู่ และมรดกที่สำคัญเป็นความภูมิใจที่แสดงถึงเกียรติภูมิ ศักดิ์ศรีของแต่ละพื้นที่ ดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ยังบรรจุความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ในการแก้ปัญหาของชาติ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของคนในสังคมทุกคนต้องร่วมใจอนุรักษ์ พื้นฟู เผยแพร่ สืบสานวัฒนธรรมที่ดั่งงามนี้ สืบไปรายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ได้นำเสนอเรื่องราวชาวบ้านในท้องถิ่นที่ช่วยกันถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของตัวเองให้คงอยู่สืบต่อไป ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน *วิถีคนขายน้ำ บ้านวังน้ำเย็น ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย* นำเสนอเรื่องราวของหมู่บ้านมีแหล่งน้ำใต้ดินสามารถผลิตน้ำที่ใสสะอาดได้ จนก่อให้เกิดอาชีพคนขายน้ำ โดยชาวบ้านจะจ้างคนมาขุดบ่อเพื่อตักน้ำขาย การขุดบ่อต้องรู้ว่าสายน้ำอยู่ตรงไหน วิถีหาสายน้ำเป็นภูมิปัญญาโบราณที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ เนื้อหาของรายการจึงทำผู้ชมได้แง่คิดในการสืบทอดวัฒนธรรมและและภูมิปัญญาของท้องถิ่น ดังตัวอย่าง

พิธีกร 1: หลังจากนั้น ดาบุญก็จะเริ่มหาสายน้ำด้วยภูมิปัญญา

จากบรรพบุรุษแบบโบราณ แหล่งนี้แหละครับ

พิธีกร 2: เวลาเราเริ่มจากหาแหล่งน้ำจะทำแบบนี้ก่อนหรือคะ

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): ครับ เราก็ดูต้นไม้เนอะครับ ถ้ามันเป็น

สีเขียวก็หมายถึงว่ามีสายน้ำ ปิดไว้ตอนเช้าแล้วเราก็มานูนะครับ จะมีไอน้ำขึ้นมาถ้ามีน้ำ

พิธีกร 2: แล้วพ่อคิดว่าตรงนี้น้ำจะมีน้ำเยอะที่ไหนคะ

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): มีครับ

พิธีกร 2: อันนี้เรามั่นใจไหม

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): มันใจมครับว่ามี คนชุดบ่อน้ำต้อง
รู้ว่าสายน้ำอยู่ตรงไหน สายน้ำมีตรงไหนเราจึงชุด ถ้าสายน้ำ ไม่มีเราชุด
10-15 เมตรก็ไม่มีน้ำ ที่เคยชุดน้อยสุด 5 เมตรลึกที่สุด 10 เมตร พรุ่งนี้
พอจะชุดบ่อน้ำครับ เพราะมีไอน้ำขึ้นมา

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 43 วิถีคนขายน้ำ บ้านวังน้ำเย็น ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
ออกอากาศ 28 กันยายน 2563)

ภาพที่ 51 ชาวบ้านหาสายน้ำแบบวิถีโบราณ

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน วิถีคนขายน้ำ บ้านวังน้ำเย็น ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง
จังหวัดเลย ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/72672>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า การชุดบ่อน้ำของชาวบ้านบ้านวังน้ำเย็นจะใช้กำลังกายเป็นหลัก มีอุปกรณ์ คือ จอบ เสียม ไม่ต้องใช้เครื่องยนตใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ที่สำคัญคือต้องรู้ว่าสายน้ำอยู่ตรงไหน ดังนั้น ก่อนชุดบ่อน้ำทุกครั้ง ชาวบ้านจะมีวิธีหาสายน้ำด้วยภูมิปัญญาโบราณที่สืบทอดตามบรรพบุรุษ ด้วยการสังเกตไอน้ำและแนวต้นไม้เขียว จากนั้นเอากะละมังครอบไว้ ทิ้งไว้ 1-2 วันให้มีไอน้ำขึ้นก็แสดงว่าจุดนี้มีสายน้ำจึงจะลงมือชุดลงไปจนกว่าจะเจอ น้ำ เนื้อหารายการทำให้ผู้ชมได้แง่คิดในการสืบทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการหาแหล่งน้ำที่อยู่ใต้ดิน ที่ได้รับการสั่งสมมาและส่งต่อให้กับลูกหลานทำให้ไม่ สูญหายไป และยังเป็นความรู้ที่มีคุณค่ายิ่งต่อชาวบ้านที่มีอาชีพชุดบ่อน้ำหรือผู้ชมทั่วไปที่สามารถนำความรู้นั้นไปปรับใช้ในส่วนที่อาจจะเกี่ยวข้องกับตนเองได้ต่อไป

ตอน เกลือสินเฮาว์ มรดกจากผืนดิน บ้านหนองเทา ตำบลนาแก อำเภอกำแพงแสน
จังหวัดยโสธร ได้นำเสนอเรื่องราวของพ่อแม่สอนลูกต้มเกลือ ทำให้ผู้ชมได้เห็นแนวทางในการสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของบ้านเกิดเอง ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): แม่ต้มเกลือมาตั้งแต่อายุ 12 ปี มาเป็นลูกมือพ่อแม่ จะถามพ่อแม่เค้าก็บอกว่าทำต่อกันมา คนบ้านหนองเทาใครไม่ผ่านหลักสูตรต้มเกลือก็ไม่ใช้คนบ้านหนองเทา คนที่อยู่ประจำตอนนี้อาจจะไม่เก่งเท่าเขาแล้ว คนรุ่นเก่าก็ค่อยอ่อนล้า โรยแรง ก็มีแต่จะมาสอนคนรุ่นใหม่แบบนี้ให้สืบทอดการต้มเกลือ (“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 36 เกลือสินเธาว์ มรดกจากผืนดิน บ้านหนองเทา ตำบลนาแก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ออกอากาศ 10 สิงหาคม 2563)

ภาพที่ 52 พ่อแม่กำลังสอนลูกต้มเกลือ

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน เกลือสินเธาว์ มรดกจากผืนดิน บ้านหนองเทา ตำบลนาแก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/71512>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า “เกลือสินเธาว์” เป็นมรดกจากผืนดินของบ้านหนองเทา วิธีการต้มเกลือก็เป็นภูมิปัญญาที่ชาวบ้านถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ เพื่อให้วิถีการต้มเกลือยังคงอยู่คู่กับชาวบ้านหนองเทาต่อไป การนำเสนอเนื้อหาของรายการทำให้ผู้ชมได้เห็นวิธีการต้มเกลือและการถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชาวบ้านในการต้มเกลือสินเธาว์ นอกจากนี้ ยังทำให้ผู้ชมได้แง่คิดตระหนักถึงความสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของบ้านเกิดของตนเองด้วย

สรุปได้ว่า รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ได้นำเสนอวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นต่าง ๆ ที่ให้มุมมองแง่คิดที่เป็นแนวทางด้านการสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น ดังเช่น เรื่องราวของบ้านวังน้ำเย็นมีแหล่งน้ำใต้ดินที่สามารถผลิตน้ำที่ใสสะอาดได้ จนก่อให้เกิดอาชีพคนขายน้ำ และเรื่องราวของวิสาหกิจน้ำด้วยภูมิปัญญาโบราณ ที่สืบทอดตามบรรพบุรุษ ซึ่งทำให้ผู้ชมได้แง่คิดสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น นอกจากนั้น เนื้อหา

ของรายการยังนำเสนอให้ผู้ชมได้เห็นวิธีการต้มเกลือและการถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชาวบ้านในการต้มเกลือสินเธาว์ และทำให้ผู้ชมตระหนักถึงความสำคัญในการสืบต่อวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของบ้านเกิดของตนเองด้วย

4.2.3 แง่คิดด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อย เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด คำนึงถึงระยะเวลาในการใช้ให้ยาวนาน และก่อให้เกิดผลสูญเสียต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด รวมทั้งต้องมีการจัดสรรการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างทั่วถึง อย่่างไรก็ตาม ในสภาพปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความเสื่อมโทรมมากขึ้น ดังนั้น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงมีความหมายรวมไปถึงการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้วย รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” ได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของผู้คนในแต่ละพื้นที่ ทำให้เห็นถึงความสำคัญของการอยู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างกลมกลืน และทำให้ผู้ชมได้นึกถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทุกคนต้องร่วมมือด้วยกัน และยังเป็นแนวทางต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสถานที่อื่นต่อไป ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน *มรดกกลางลำน้ำโขง* นำเสนอเรื่องราวของหมู่บ้านบ้านผาชัน อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ตั้งอยู่ชายแดนไทย-ลาว โดยมี “แม่น้ำโขง” เป็นเส้นกั้นพรมแดน จึงมีชาวบ้านที่มีจิตอาสาเก็บขยะในแม่น้ำโขง ซึ่งทำให้ผู้ชมเห็นถึงความสำคัญของการอยู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างกลมกลืน และเป็นแนวทางต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสถานที่อื่นต่อไป ดังตัวอย่าง

พิธีกร: อีกทั้งเรื่องราวชีวิตของมนุษย์ถ้ำบ้านผาชัน

“พ่อใหญ่หมอน” พรานปลาแห่งแม่น้ำโขง ที่อาศัยอยู่ตามชอกหน้าผา

มากกว่า 20 ปีแล้ว พอว่างเขาก็หยิบขยะข้างในแม่น้ำโขง ส่วนใหญ่เป็น

หมวกกันน็อค และรองเท้า

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 11 มรดกกลางลำน้ำโขง ออกอากาศ 26 สิงหาคม 2562)

ภาพที่ 53 ชาวบ้านเก็บขยะที่แม่น้ำโขง

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน มรดกกลางลำน้ำโขง ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/62953>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า รายการได้ถ่ายทอดเนื้อหาให้ผู้ชมได้มีความรู้เกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านริมน้ำโขง พ่อใหญ่หมอน เป็นชาวบ้านผาชัน มีอาชีพหาปลาในแม่น้ำโขง ชอบอาศัยอยู่ตามผาริมแม่น้ำโขง จนมีคนเรียกกว่าเป็นมนุษย์ถ้ำ พ่อใหญ่หมอนเป็นผู้มีความรับผิดชอบและตระหนักในการรักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เวลาว่างเขาจะช่วยเก็บขยะในแม่น้ำโขง ขยะบางอย่างสามารถนำไปใช้งานได้ อีก เช่น หมวกกันน็อค รองเท้า เป็นต้น พ่อใหญ่หมอนก็จะนำไปแจกให้ชาวบ้านได้ใช้ด้วย การนำเสนอเนื้อหาเหล่านี้จึงทำให้ผู้ชมได้แง่คิดว่ามนุษย์เราได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ช่วยให้เราสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ และช่วยให้คุณภาพชีวิตของมนุษย์เราให้ดีขึ้น หากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายไปก็จะส่งผลกระทบต่อเราด้วย จึงเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป

ตอน *วิถีกลางป่า “บ้านกรูโบ”* นำเสนอเรื่องราวของชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่กลางป่ามีวิถีแบบพึ่งพากันเอง หากินมาจากธรรมชาติ แต่ชาวบ้านที่บ้าน “กรูโบ” ก็ได้จัดสำนักอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้านโดยในบางพื้นที่สร้างเขตรักษาพันธุ์ปลาและห้ามจับปลา ดังตัวอย่าง

พิธีกร: พี่ครูบอกมีบางส่วนของหลุมน้ำแม่จิ่งที่ถูกจัดให้เป็นวังปลา ซึ่งชาวบ้านพร้อมใจกันกำหนดเป็นเขตอาณาเขตทางห้ามจับปลา ตั้งค่าปรับตัวละ 500 บาท

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): บริเวณนี้เป็นเขตรักษาพันธุ์ปลา และดูแลสัตว์น้ำนะครับ นี่ ปลายังขึ้นเลยนะครับ เวลาเราเดินมา เมื่อปลาได้ยินเสียงเท้าเดิน ปลาจะขึ้นมารอกินอาหารครับ
 (“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 12 วิถีกลางป่า “บ้านกรูโบ” ออกอากาศ 2 กันยายน 2562)

ภาพที่ 54 ชาวบ้านตั้งเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน วิถีกลางป่า “บ้านกรูโบ” ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/63092>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า รายการสามารถให้เห็นว่าชาวบ้านที่บ้าน “กรูโบ” นึกถึงจิตสำนึกอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้านโดยในบางพื้นที่สร้างเขตรักษาพันธุ์ปลา โดยมีความเห็นร่วมกันว่าควรกำหนดให้มีเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาและสัตว์น้ำอื่น ๆ ในหมู่บ้าน “กรูโบ” เพื่อเป็นแหล่งได้พัก และเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารและทรัพยากรในหลุมน้ำแม่จิ้ง นอกจากนี้ยังได้จัดตั้งกฎระเบียบขึ้นมาเพื่อใช้ป้องกันการลักลอบจับปลาในเขตรักษา การนำเสนอเนื้อหาเหล่านี้จึงทำให้ผู้ชมจะถ่ายทอดวิธีการดำเนินงานเพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต่าง ๆ ได้สร้างกับหมู่บ้านของตนเอง เกิดความร่วมมือกันในการอนุรักษ์และดูแลรักษาทรัพยากรต่าง ๆ ในหมู่บ้านของตนเอง เกิดการขยายเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์ปลาในพื้นที่ข้างเคียงด้วย

สรุปได้ว่า รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ได้นำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านที่ช่วยอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน ดังเช่น ชาวบ้านที่มีจิตอาสาเก็บขยะในแม่น้ำโขง ชาวบ้านที่ “บ้านกรูโบ” นึกถึงจิตสำนึกอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้านโดยในบางพื้นที่สร้างเขตรักษาพันธุ์ปลา ทำให้ผู้ชมเห็นถึงความสำคัญของการอยู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างกลมกลืน และเป็นแนวทางต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสถานที่อื่นต่อไป

รายการโทรทัศน์ “ซีรี่ย์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีคุณค่าด้านให้แง่คิด ที่สอดแทรกไปกับการนำเสนอความรู้ต่าง ๆ เป็นการเสริมสร้างคุณค่าทางปัญญา ที่ช่วยให้ผู้ชมนำไปปรับตัวใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต อีกทั้งทำให้มีกำลังใจ มีความสุข และยังทำให้ผู้ชมได้แง่คิดที่สามารถนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม จากการวิเคราะห์สารคดีได้พบว่า สารคดี “ซีรี่ย์วิถีคน” มีคุณค่าในด้านการให้แง่คิดแก่ผู้ชม 3 ประการ ได้แก่ แง่คิดด้านคุณธรรม ได้นำเสนอคุณธรรมต่าง ๆ ของผู้ร่วมรายการ เช่น ความกตัญญู การมีเมตตา ความซื่อสัตย์ ความอดทน ความช่วยเหลือและมีน้ำใจ และความเสียสละ เป็นต้น แง่คิดด้านการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้นำเสนอเรื่องราวชาวบ้านที่ช่วยสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเอง แง่คิดด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับความสำคัญของการอยู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างกลมกลืน และทำให้ผู้ชมได้รู้ว่าการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องร่วมมือกัน เพื่อให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป และเป็นแนวทางต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสถานที่อื่นต่อไป

4.3 คุณค่าด้านให้ความบันเทิง

รายการโทรทัศน์ “ซีรี่ย์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีคุณค่าแก่ผู้ชมในด้านการให้ความเพลิดเพลินสนุกสนานพร้อมกับได้รับความรู้และแง่คิดจากการใช้ภาษาในการสื่อสารถ่ายทอดเรื่องราวสารคดีได้อย่างเหมาะสม ทำให้รายการสารคดีน่าสนใจน่าดูและสนุกสนาน เกิดความอบอุ่นและประทับใจแก่ผู้ชม รายละเอียดดังต่อไปนี้

4.3.1 ทำให้เกิดความสนุกสนาน

ความสนุกสนาน เกิดจากการใช้ภาพ เสียงและภาษาในการเล่าเรื่องของพิธีกรและผู้ร่วมรายการเป็นหลัก การนำเสนอเรื่องราว การลำดับภาพ และเสียงที่ดีย่อมนำไปสู่การเชื่อมโยงเนื้อหาของผู้ชมให้เข้าใจกับเรื่องราวต่าง ๆ ที่แวดล้อมอยู่ในเรื่องราวและสถานการณ์นั้น สุดท้ายจะนำไปสู่บทสรุปที่ทำให้ผู้ชมได้รับข้อคิดที่เป็นประโยชน์ต่อไป ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน *ฉันให้เธอให้...แลกเปลี่ยนสร้างสุข บ้านสระแก้ว ตำบลสระแก้ว อำเภอเปือยน้อย จังหวัดขอนแก่น* นำเสนอเรื่องราวของพ่อค้าปลารมแร่แลกเปลี่ยนของ ใครมีอะไรก็เอามาแลกเปลี่ยนลา โดยใช้กระเปาะมาชั่งน้ำหนัก พ่อค้าก็ใช้กระเปาะพูดเล่นกับชาวบ้าน ทำให้ผู้ชมรู้สึกสนุกสนานมาก ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): กระเปาะเป็นเครื่องชั่งดวงข้าวเพื่อแลกเปลี่ยน 12 ปีแล้ว ทำไมไม่เปลี่ยนใบใหม่คะ เปลี่ยนไม่ได้ครับ รักษาดีกว่ากรรยาครับ กรรยาไม่ดูแลขนาดนี้ กรรยาผมไม่เอาไว้หน้า

รถนน ผมไม่ให้นั่งหน้ารถผมนะ แต่กระเปาะต้องอยู่ในหน้ารถนะ เอาไว้
ข้างหลังก็ได้

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 33 ฉันทให้เธอให้...แลกเปลี่ยนสร้างสุข บ้านสระแก้ว ตำบลสระแก้ว อำเภอบึงน้อย จังหวัดขอนแก่น ออกอากาศ 20 กรกฎาคม 2563)

ภาพที่ 55 พ่อค้ากับกระเปาะของเขา

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน ฉันทให้เธอให้...แลกเปลี่ยนสร้างสุข บ้านสระแก้ว ตำบลสระแก้ว อำเภอบึงน้อย จังหวัดขอนแก่น ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/71038>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า การนำเสนอบทสนทนาในรายการผู้ร่วมรายการโดยใช้ภาษาเปรียบเทียบ เอากรรยาของพ่อค้าเปรียบเทียบกับกระเปาะของพ่อค้า พ่อค้ารักกระเปาะยิ่งกว่ากรรยา ฟังดูเป็นเรื่องตลก แต่จะเห็นได้ว่ากระเปาะมีความสำคัญมากในหัวใจของพ่อค้า พ่อค้าใช้กระเปาะมาชั่งน้ำหนัก และก็ใช้กระเปาะพูดเล่นกับชาวบ้านว่า “กรรยาผมไม่เอาไว้หน้ารถนะ ผมไม่ให้นั่งหน้ารถผมนะ แต่กระเปาะต้องอยู่ในหน้ารถนะ เอาไว้ข้างหลังก็ได้” พ่อค้าที่เป็นผู้เล่าเรื่องมีอารมณ์ขัน จึงทำให้ผู้ชมรู้สึกเป็นกันเองเกิดความสนุกสนานและเกิดความสนใจต่อเรื่องราวต่าง ๆ ที่นำเสนอผ่านรายการ

ตอน ซูเปอร์มาร์เก็ตเครื่องจักสาน นำเสนอเรื่องราวชาวบ้านตาไสย แห่งบ้านห้วยทราย ตำบลโนนทอง อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ประกอบชีพตัวเองและครอบครัวด้วยรถเร่จักสาน โดยขายเครื่องจักสาน ซึ่งได้ถือถือว่าเป็นซูเปอร์มาร์เก็ตแห่งเครื่องจักสาน เวลาตาไสยขายของออกไปข้างนอก เขาแนะนำสินค้าเครื่องจักสานอธิบายอย่างสมจริงสมจังไปพลาจ และยังสามารถสอนวิธีการใช้เครื่องจักสานอย่างละเอียดไปพลาจ ทั้งคำพูดและท่วงท่าจึงทำให้ผู้ชมรู้สึกสนุกสนานมาก ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): ผมจำได้ รวบรวมไม่ได้ แต่ตอบได้ว่า มีอะไรบ้าง 1. ตะกร้าเก็บเห็ด 2. ตะกร้าเข้าวัด 3. ของใส่ปลา 4. ไซตักปลา 5. กระจับ 6. สวิงตักปลา 7. แห 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14.....48. บั้งลัน แบบนี้ครับ เวลาถูกค้าไปตักปลาไหล เมื่อตั้งลันลงในน้ำ แล้วใช้เท้าชูดเป็นร่อง แล้ววางปากลันให้ตรงร่อง เวลาปลาไหล เลื้อยมาดกล่อง ก็จะเลื้อยต่อเข้าไปในลันได้เลย ถ้าไม่ทำร่อง ปลาไหลก็จะเลื้อยรอบไปมา จบเหนียวแต่ไม่เข้าลัน 55. เครื่องปั่นด้ายกรอไหม ส่วนนี้เป็นของโบราณพื้นบ้านอีสานของเราครับ ตั้งบนพื้น แล้วคนแก่ว่าก็จะนั่งบนพื้นแบบนี้ มือหนึ่งจับเส้นไหมเอาไว้ อีกมือหนึ่งหมุนกงปั่นไปแบบนี้แหละครับคนแก่ 58. ครกตำหมาก นี่ครกตำหมากของคนแก่ครับ เวลาคนแก่ไม่มีฟัน เขาจะนำหมากพลู ลงในนี้ แล้วตำแบบนี้ ตำจนแหลก แล้วก็ใส่อั้งมือ และนำเข้าปากครับ

พิธีกร: ตาไสยเป็นพ่อค้าที่แท้จริงนะครับ นอกจากเข้าใจสินค้าทุกชนิด เพราะว่าแกเลือกซื้อเองแล้วก่อนออกไปขาย แก่ก็ถือคลิปด้วยนะครับ

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 19 ซูเปอร์มาร์เก็ตเครื่องจักสาน ออกอากาศ 21 ตุลาคม 2562)

ภาพที่ 56 พ่อค้ากับซูเปอร์มาร์เก็ตเครื่องจักสานของเขา

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน ซูเปอร์มาร์เก็ตเครื่องจักสาน ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/64463>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านตาไสยอาศัยอยู่บ้านห้วยทรายประกอบชีพตัวเอง และครอบครัวด้วยรถเร่จักสาน โดยขายเครื่องจักสาน ซึ่งได้ถือว่าเป็นซูเปอร์มาร์เก็ตแห่งเครื่องจักสาน

เวลาตาไสยขายของออกไปข้างนอก เขาแนะนำสินค้าเครื่องจักสานอธิบายอย่างสมจริงสมจังไปพลาง และยังสามารถสอนวิธีการใช้เครื่องจักสานอย่างละเอียดไปพลาง ทั้งคำพูดและท่วงท่าจึงทำให้ผู้ชมรู้สึก สนุกสนานมาก จนถึงทำให้ผู้ชมได้เกิดความรู้สึกที่ดีจากคำพูดน้ำเสียงของผู้ร่วมรายการ เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ได้ช่วยสร้างสรรค์บรรยากาศอย่างมีชีวิตชีวาในนำเสนอเรื่องราวเครื่องจักสานของพ่อค้า และมีความบันเทิงที่ได้จากการมองท่วงท่ามาจากกิริยาของผู้ร่วมรายการ ผู้ชมสามารถได้รับความบันเทิงในด้านท่วงท่าของชาวบ้านที่ทำให้ขบขันท่วงท่าอย่างมีชีวิตชีวาทำให้ผู้ชมเกิดความสนุกสนานและความเพลิดเพลินด้วย

สรุปได้ว่า รายการโทรทัศน์ “ซีรี่ย์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีคุณค่าแก่ผู้ชมทำให้เกิดความเพลิดเพลินสนุกสนาน ดังเช่น เรื่องราวของพ่อค้าปลารมเร่แลกเปลี่ยนของที่ใช้กระเปาะ ชั่งน้ำหนัก มาพูดเล่นกับชาวบ้าน ทำให้ผู้ชมรู้สึกสนุกสนานมาก และพ่อค้าตาไสยเขาแนะนำสินค้าเครื่องจักสานอธิบายอย่างสมจริงสมจังไปพลาง และยังสามารถสอนวิธีการใช้เครื่องจักสานอย่างละเอียดไปพลาง ทั้งคำพูดและท่วงท่าจึงทำให้ผู้ชมรู้สึกสนุกสนานมาก

4.3.2 ทำให้เกิดความอบอุ่นและประทับใจ

ความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นความรู้สึกที่ส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางใจ และสัมพันธ์กับเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจบางอย่างที่แต่ละคนมีไม่เหมือนกัน และความประทับใจ คือ การที่เราารู้สึกชอบหรือว่าผูกพันกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชีวิตว่าในชีวิตครั้งหนึ่ง เราเคยรู้สึกดี ๆ หรือว่าเป็นสิ่งที่เราประทับใจมาก ๆ ก็ส่งผลให้เราารู้สึกผูกพันหรือยังจดจำเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านั้นได้ดี ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน *เกลือสินเธาว์ มรดกจากผืนดิน บ้านหนองเทา ตำบลนาแก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม* นำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำเกลือสินเธาว์ เมื่อพิธีกรไปสัมภาษณ์ชาวบ้าน ก็รู้สึกว่าความรักของพวกเขาเป็นความรู้สึกที่งดงาม เรียบง่าย ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): ผมก็ต้มเกลือเหมือนกันครับ

ต้มเกลือจนได้เงินมาแต่งงาน สนุกนะ มาต้มเกลือ สาว ๆ ก็เยอะ

ผู้ร่วมรายการ 2 (ชาวบ้าน): ยายไม่ได้จับนะ เขามาจับยายเอง

(“ซีรี่ย์วิถีคน: ตอนที่ 36 เกลือสินเธาว์ มรดกจากผืนดิน บ้านหนองเทา ตำบลนาแก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ออกอากาศ 10 สิงหาคม 2563”)

ภาพที่ 57 คู่รัก

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน เกลือสินเธาว์ มรดกจากผืนดิน บ้านหนองเทา ตำบลนาแก อำเภอดงเจริญ จังหวัดยโสธร ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/The Connect/episodes/71512>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า การนำเสนอบทสนทนาของชาวบ้านตาดูทั้งสองคนทีละให้ฟังถึงการพบรักกัน คุณยายรู้สึกซึ้งอายจึงรีบบอกว่าปู่ไล่ตามจับก่อน ยายได้บอกว่า “ยายไม่ได้จับนะ เขามาจับยายเอง” โดยใบหน้าของทั้งคู่ยิ้มตลอดเวลา ทำให้ผู้ชมเกิดความอบอุ่นและประทับใจ ได้รู้สึกถึงความรักของชาวบ้านที่บริสุทธิ์ เรียบง่าย และเป็นความรักที่ยืนยาว

ตอน “หาบเร่” เดลิเวอรี่โบราณ นำเสนอเรื่องราวที่ตลาดรถไฟจระ อำเภอมือง จังหวัดนครราชสีมาชาวบ้านมีอาชีพการหาบเร่ ที่แม่ค้าเดินทางมาจากทั้งต่างอำเภอ และต่างจังหวัด เพื่อค้าขาย ส่วนคนที่ประกอบอาชีพต้องช่วยกันค้าขาย หากของตนเองหมด ก็สามารถเอาสิ่งของเพื่อน ๆ มาช่วยขายด้วย จึงทำให้ผู้ชมได้รู้สึกถึงชาวบ้านที่ประกอบอาชีพการหาบเร่เป็นคนที่ทำให้อบอุ่น รัก อบอุ่นด้วยใจ ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): เป็นเพื่อนกันตั้งแต่เกิด ทำไร่

ทำนาก็แล้ว เห็นคนในหมู่บ้านไปหาบ ก็เลยไปหาบกับพวกเขา

ผู้ร่วมรายการ 2 (ชาวบ้าน): ทุกครั้งที่เราหาบ เราหาบความภูมิใจ

ถ้าใครขายไม่หมด เราก็จะไปช่วยขาย

ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): บอกเขาได้เต็มปากว่ามาจาก

บ้านหนองแมว มาจากบ้านหนองแมวจริง ไม่ได้โกหกคนซื้อพริกปั่น

ขนมหวาน ถ้ามาจากบ้านหนองแมวลูกค้าจะชอบ พริกก็เม็ดดี ไม่มีอะไรผสม

ผู้ร่วมรายการ 2 (ชาวบ้าน): จะขายจนกว่าไม่ไหว

(“ซีรีส์วิถีคน: ตอนที่ 17 “หาบเร่” เดลิเวอรี่โบราณ ออกอากาศ 7 ตุลาคม 2562)

ภาพที่ 58 ชาวบ้านประกอบอาชีพการหาบเร่

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน “หาบเร่” เดลิเวอรี่โบราณ ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/64010>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า “หาบเร่” อาชีพของคนเล็กคนน้อยในเมืองใหญ่ภาคอีสาน แม้ว่าจะเป็นอาชีพที่ต่ำต้อย แต่คนเหล่านี้ก็รักอาชีพของพวกเขาเองเช่นกัน ในเวลาการซื้อ-ขาย คน “หาบเร่” มีความซื่อสัตย์ สุจริต ไม่ขาดของและหลอกลวงแก่ลูกค้า เพื่อเลี้ยงครอบครัวและตัวเอง ได้ก็พยายามทำงานเดินทางขาบของตามถนน และพวกเขาก็ช่วยกันค้าขาย หากของตนเองหมดก็สามารถเอาของเพื่อน ๆ มาช่วยขาย จึงทำให้ผู้ชมได้รู้สึกถึงชาวบ้านที่ประกอบอาชีพการหาบเร่แม้ว่าทำงานเล็กน้อย แต่เป็นคนที่ให้บด้วยรัก อุ่นด้วยใจ ให้กับคนอื่น ๆ

สรุปได้ว่า รายการสารคดี “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีคุณค่าแก่ผู้ชมให้เกิดความอบอุ่นและประทับใจ ได้รู้สึกถึงความรักของชาวบ้านบ้านหนองเทาที่เป็นบริสุทธ์ เรียบง่าย และเป็นความรักที่ยืนยาว ได้รู้สึกประทับใจที่ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพการหาบเร่แม้ว่าทำงานเล็กน้อย แต่เป็นคนที่ให้บด้วยรัก อุ่นด้วยใจ ให้กับคนอื่น ๆ

รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563.ให้คุณค่าแก่ผู้ชมในด้านการทำให้มีความเพลิดเพลินสนุกสนานพร้อมกับได้รับความรู้และแง่คิด ความสนุกสนานและความอบอุ่นประทับใจที่ได้จากพิธีกรและผู้ร่วมรายการสามารถใช้ภาษาในการเล่าเรื่องได้อย่างเหมาะสม มีภาพและเสียงประกอบตลอดรายการ ทำให้รายการสารคดีน่าสนใจผู้ชมสามารถดูได้อย่างสนุกสนานเกิดความอบอุ่นและประทับใจจากการชมเรื่องราวต่าง ๆ ปรากฏในรายการ

4.4 คุณค่าด้านการเป็นสื่อกลาง

การสื่อสารข้อมูลทุกประเภทต้องอาศัยสื่อกลางในการส่งผ่านข้อมูลเพื่อนำข้อมูลไปยังจุดหมายปลายทาง รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีคุณค่าด้านการเป็นสื่อกลาง

ประกอบด้วยเป็นสื่อกลางด้านสร้างแนวทางการใช้ชีวิตแบบพอเพียง เป็นสื่อกลางอนุรักษ์วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น และเป็นสื่อกลางนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชน รายละเอียดดังต่อไปนี้

4.4.1 เป็นสื่อกลางสร้างแนวทางการใช้ชีวิตแบบพอเพียง

ชีวิตแบบพอเพียง หมายถึง ความพอเพียงในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่ทำให้ทุกคนสามารถพึ่งตนเอง และดำเนินชีวิตไปได้อย่างมีศักดิ์ศรี ความสามารถในการควบคุมและจัดการให้ตนเองได้รับการสนองตอบต่อความต้องการต่าง ๆ รวมทั้งความสามารถในการจัดการปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้ชีวิตของตนเองมีความสุขมากขึ้น ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน *ชุมทรัพย์ในบ่อน้ำ อำเภอลำดวนบุรี จังหวัดสุรินทร์* นำเสนอเรื่องราวพื้นที่ของ “บ่อน้ำกลางทุ่งนา” ซึ่งมีความสำคัญกับชาวบ้านที่ทำนามาก เนื้อหาของรายการนำเสนอให้เห็นการใช้บ่อน้ำทำให้ชาวบ้านมีความสุขในชีวิตมากขึ้น จึงเป็นสื่อกลางสร้างแนวทางการใช้ชีวิตแบบพอเพียงแก่ผู้ชม ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): บ่อน้ำในนาของผมนะใส่พันธุ์ปลาเอาไว้ โดยเราไม่ต้องลงทุนอะไร และไม่ต้องเลี้ยงดู เวลาเก็บเกี่ยวข้าวปลาก็กินข้าวตามนาที่ตก ปลาเหล่านี้ก็จะมารวมกันในบ่อที่เราสร้างไว้

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 29 *ชุมทรัพย์ในบ่อน้ำ อำเภอลำดวนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ออกอากาศ 30 ธันวาคม 2562*)

ภาพที่ 59 ชาวบ้านกำลังจับปลาที่บ่อน้ำ

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน *ชุมทรัพย์ในบ่อน้ำ อำเภอลำดวนบุรี จังหวัดสุรินทร์*

ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/66086>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า รายการเป็นสื่อกลางที่นำเสนอให้ผู้ชมได้เห็นแนวทางการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ของ “บ่อน้ำกลางทุ่งนา” ที่จังหวัดสุรินทร์ มีความสำคัญกับชาวบ้านที่ทำนามาก สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในการจับปลาเพื่อนำไปเป็นอาหารและขาย ชาวบ้านร่วมกันใช้บ่อน้ำ

อย่างมีประสิทธิภาพ การนำเสนอเนื้อหาของรายการทำให้ผู้ชมได้รู้จักวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นที่พึ่งพาทรัพยากรรอบตัวเองแบบพอเพียงและมีความสุข รายการสารคดีได้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่รูปแบบการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ให้ผู้ชมได้รับรู้และนำไปใช้เป็นแนวทางในการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ไม่ต้องร่ำรวยเป็นเศรษฐี แต่ก็ไม่ได้ยากจนต้องเบียดเบียนตนเอง และไม่ใช่ว่ายากจนต้องเบียดเบียนคนอื่นนั่นเอง

ตอน *คนชายขอบ* นำเสนอเรื่องราวของหมู่บ้าน “กรูโบ” ชาวบ้านที่นี่ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง อาศัยอยู่กลางป่า ห่างจากเมือง หมู่บ้านนี้ยังใช้ชีวิตกึ่งกลางป่าพร้อมทั้งยังคงวิถีดั้งเดิมเอาไว้ ชาวบ้านที่นี่มีชีวิตในวิถีที่เป็นธรรมชาติ ชาวบ้านก็ถือว่าอยู่แบบพอเพียง ไม่มีเงินก็อยู่ได้ จึงเป็นสื่อกลางสร้างแนวทางการใช้ชีวิตแบบพอเพียงแก่ผู้ชม ดังตัวอย่าง

พิธีกร: เราก้เลยมาตั้งคำถามไปว่า ไม่คิดจะใช้ชีวิตทำงานรับจ้างในเมืองบ้างหรือ คำตอบของเราได้คืออย่างนี้ครับ

ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): ผมไม่ออกไปหรอกครับ ไม่ว่าจะ มีเงินมากแค่ไหน ผมก็ไม่ออกไป ไม่ชอบ ไม่รู้เสี่ยงอะไรต่อมิอะไรอีกทีก็ครึกโครม ชอบอยู่กับป่ากับดงแบบนี้ เจียบ ๆ ตอนเข้าขึ้นมา ก็ฟังเสียงนกเสียงอะไรร้อง อีกร้อยพวกผมไม่เคยมีเงินเยอะ ๆ มีสักประมาณหนึ่งก็มีความสุขแล้วครับ หน้าเห็ด ก็ หาเห็ด พอได้ซื้อให้ลูก ให้หลานกิน ขนมันลมห่อสองห่อไปเท่านั้นแหละครับ

ผู้ร่วมรายการ 2 (ชาวบ้าน): กรูโบ นี้อยู่แบบสงบมาก อาหารการกิน ก็หากินตามธรรมชาติ เช่น ผักก็กินตามฤดูได้เลย อยู่แบบพอเพียง ไม่มีเงินก็อยู่ได้

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 2 คนชายขอบ ออกอากาศ 15 มิถุนายน 2562)

ภาพที่ 60 ชาวบ้านกินข้าวร่วมกันอยู่ในป่า

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน คนชายขอบ ค้นคืนจาก<https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/60916>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า รายการเป็นสื่อกลางที่นำเสนอให้ผู้ชมได้เห็นแนวทางการใช้ชีวิตแบบพอเพียง .ในหมู่บ้าน “กรูโบ” ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงยังใช้วิถีชีวิตกันกลางป่าพร้อมทั้งยังคงใช้วิถีดั้งเดิมอยู่ ชาวบ้านที่นี่มีชีวิตในวิถีที่เป็นธรรมชาติ อาชีพที่นี่มีเป็นไปเพื่อให้ตนมีกิน ไม่ได้เกี่ยวกับการเพิ่มพูนรายได้ของตนเอง เช่น การปลูกพริก การทำนา ทำข้าวไร่ การหาปลาในลำธาร การดำข้าวด้วย “ครกกระเดื่องพลังน้ำ” ซึ่งได้เรียกได้ว่าการกินอยู่นั้นอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก ไม่ต้องไปซื้อหาที่เมืองนอก ใช้หลักพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองเป็นหลักในการใช้ชีวิต ชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่นี่บางคนยังไม่เคยมีโอกาสออกจากป่ามาในเมือง ไม่ใช่เพราะว่าความห่างไกลหรือเดินทางลำบากอย่างเดียว เพียงแต่เพราะว่าความสุขที่ชาวบ้านมีในกลางป่าแห่งนี้ไม่ได้ทำให้พวกเขาต้องเลือกแสร้งสิ่งๆที่เรียกว่าไฟฟ้าเป็นแบบชีวิตของเมืองมากกว่าเสียงนกเสียงหึ่งห้อยกลางป่าที่เขามี รายการสารคดีได้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่รูปแบบการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ให้ผู้ชมได้รับรู้และนำไปใช้เป็นแนวทางในการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขของตนเองได้

สรุปได้ว่า รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีคุณค่าในการทำหน้าที่เป็นสื่อกลางให้ความรู้และแนวทางการใช้ชีวิตแบบพอเพียงแก่ผู้ชม รายการเป็นสื่อกลางที่นำเสนอให้ผู้ชมได้เห็นแนวทางการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ของ “บ่อน้ำกลางทุ่งนา” ชาวบ้านใช้บ่อน้ำร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และในหมู่บ้าน “กรูโบ” ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงยังใช้วิถีชีวิตกันกลางป่าพร้อมทั้งยังคงใช้วิถีดั้งเดิมอยู่ ชาวบ้านที่นี่มีชีวิตในวิถีที่เป็นธรรมชาติ อาชีพที่นี่มีเป็นไปเพื่อให้ตนมีกิน ไม่ได้เกี่ยวกับการเพิ่มพูนรายได้ของตนเอง ทำให้ผู้ชมได้รับรู้และนำไปใช้เป็นแนวทางในการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข

4.4.2 เป็นสื่อกลางอนุรักษ์วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น

รายการโทรทัศน์ “ชีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ได้เป็นสื่อกลางในการอนุรักษ์และเผยแพร่ให้ผู้ชมได้เห็นวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นที่มีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ คนชนบทในแต่ละภาคนั้นมีวิถีชีวิตของตนเองจึงพยายามรักษาวิถีชีวิตของตนเอง ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน “มรดกวัวควาย” บ้านบึง ตำบลดอนแรด อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ นำเสนอให้เห็นว่าในหมู่บ้านนี้ “วัวควาย” เป็นมรดกที่มีชีวิตของชาวบ้านบึง หมู่บ้านเล็ก ๆ ในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ชาวบ้านที่นี่แทบทุกหลังคาเรือนเลี้ยงวัวควาย ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น เป็นสื่อกลางแก่ผู้ชมได้เห็นคนในท้องถิ่นอนุรักษ์วิถีชีวิตของบ้านเกิดเอง ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): ถ้าไม่ให้พ่อออกมาเลี้ยงวัวให้อยู่
แต่บ้านจะอยู่ไหมคะ

ผู้ร่วมรายการ 2 (ชาวบ้าน): ไม่อยู่ต้องมาเลี้ยงวัว ได้มานั่งมอง
วัวมองควายก็มีความสุขไปนะ มองอากาศเย็น ๆ นอนเล่นไป มองดูวัว
เห็นควาย เห็นว่าวัวเรานี้อ้วนดีนะวัวเราผอมนะ เราก็จะได้บำรุงเขาไป
เรื่อย ๆ

(“ชีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 39 “มรดกวัวควาย” บ้านบึง ตำบลดอนแรด อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์
ออกอากาศ 31 สิงหาคม 2563)

ภาพที่ 61 คนเลี้ยงวัว

ที่มา: Thai PBS (2563) “ชีรีส์วิถีคน” ตอน “มรดกวัวควาย” บ้านบึง ตำบลดอนแรด อำเภอรัตนบุรี
จังหวัดสุรินทร์ ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/72023>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า “วัวควาย” เป็นมรดกที่มีชีวิตของชาวบ้านในหมู่บ้านบ้านบึง เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ซึ่งมีวิถีชีวิตและความผูกพันกับการเลี้ยงวัวควาย ชาวบ้านที่นี่แทบทุกหลังคาเลี้ยงวัวควาย ซึ่งสืบทอดฝีมือการเลี้ยงวัวควายในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งรับเป็นมรดกตกทอดมาจากรุ่นพ่อ รุ่นแม่ วัวควายจึงถูกดูแลเปรียบเสมือนคนในหมู่บ้าน ดังนั้น วัวควายจึงมีความสำคัญและผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวบ้านที่นี่เป็นอย่างมาก เช้า ๆ ก็จะพาออกไปหากินหญ้ากลางทุ่ง จนเย็นจึงพากลับบ้าน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น เป็นสื่อกลางแก่ผู้ชมได้เห็นคนในท้องถิ่นอนุรักษ์วิถีชีวิตของบ้านเกิดเอง

ตอน เรือผีหลอก ภูมิปัญญาการหาปลาในแม่น้ำเจ้าพระยา อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมายาวนานประมาณนับเป็นร้อยปี ในแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณ จังหวัดชัยนาท คือการหาปลาด้วย “เรือผีหลอก” ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น เป็นสื่อกลางแก่ผู้ชมได้เห็นคนในท้องถิ่นอนุรักษ์วิถีชีวิตของบ้านเกิดเอง ดังตัวอย่าง

พิธีกร: แต่ว่าสิ่งหนึ่งที่ดึงดูดให้เรามาที่นี่อีกอย่างหนึ่งก็คือ การหาปลาด้วย “เรือผีหลอก” เรือที่นี้ชื่อแปลก ๆ ที่เราเห็นว่ามี กระดานสีขาวติดอยู่นั้นแหละครับ เป็นกานหาปลาด้วยภูมิปัญญาดั้งเดิม ที่เหลืออยู่เพียงไม่กี่ลำ ที่แฉะเรียกว่าน้ำหม้ออาจารย์ หรือว่าแฉะสอนแฉะคหาปลาด้วย “เรือผีหลอก” นั่นเอง

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 31 ภูมิปัญญาการหาปลาในแม่น้ำเจ้าพระยา ออกอากาศ 6 กรกฎาคม 2563)

ภาพที่ 62 การหาปลาด้วย “เรือผีหลอก”

ที่มา: Thai PBS (2563) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน ภูมิปัญญาการหาปลาในแม่น้ำเจ้าพระยา ค้นคืนจาก

<https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/70716>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า การหาปลาด้วย “เรือผีหลอก” ที่บริเวณตำบลสรรพยา และตำบลบางหลวง จังหวัดชัยนาท เป็นภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมที่สืบทอดจากบรรพบุรุษมายาวนาน ของชาวประมง ได้สืบทอดวิธีการทำเรือผีหลอก มาจากรุ่นปู่ รุ่นพ่อ ถือเป็นภูมิปัญญาของชาวประมง ในการหาปลาในยามค่ำคืน โดยเฉพาะในคืนเดือนมืด ซึ่งเป็นเวลาที่เหมาะสมที่สุด เมื่อนำเรือ ออกไปถึงจุดเริ่มต้น ก็จะเลื่อนแผ่นกระดานสีขาวมาพาดไว้ข้างเรือด้านริมตลิ่ง และเลื่อนไม้กรีดน้ำ ที่หัวเรือให้ยื่นออกไปเพื่อกรีดน้ำ โดยจะขับเรือให้มีสภาพเอียงเล็กน้อยตามแผ่นกระดานสีขาว เลาะไปตามชายตลิ่ง เมื่อปลาที่อาศัยอยู่ตามริมตลิ่งตกใจเสียงกรีดน้ำ และสีขาวของแผ่นกระดาน ก็จะกระโดดขึ้นบนกระดานลงสู่ท้องเรือ ส่วนปลาที่มีขนาดใหญ่และแข็งแรง ซึ่งพยายามจะกระโดด ออกจากเรือ มันก็จะติดตาข่ายที่กั้นไว้ ไม่สามารถหนีได้ ชาวประมงเหล่านี้มั่นใจว่าการหาปลาด้วย เรือผีหลอกจะคงดำรงอยู่ เพราะนี่คือภูมิปัญญาที่มีคุณค่าของคนในท้องถิ่น เป็นภูมิปัญญาชาวประมง ที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่มีมลพิษ และไม่ต้องอาศัยสารเคมี หรือเทคโนโลยี สมัยใหม่ให้สิ้นเปลือง ใช้ความรู้ ความเข้าใจในธรรมชาติเป็นทุน เป็นภูมิปัญญาไทยในท้องถิ่นที่มี ความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและเป็นภูมิปัญญาชาวประมงของพวกเขาเอง ซึ่งรายการทำหน้าที่ เป็นสื่อกลางแก่ผู้ชมได้เห็นคนในท้องถิ่นอนุรักษ์วิถีชีวิตของบ้านเกิดเอง เป็นปราชญ์ด้านการประมง พื้นบ้านที่ควรอนุรักษ์ไว้ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ “เรือผีหลอก” จากคนรุ่นเก่าสู่ลูกหลานรุ่นใหม่

สรุปได้ว่า รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีคุณค่าเป็นสื่อกลางอนุรักษ์ วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นแก่ผู้ชม ชาวบ้านเลี้ยงวัวควาย และสืบทอดฝีมือการเลี้ยงวัวควายให้กับคนใน ครอบครัว รับประทานรดกตกทอดมาจากรุ่นพ่อ รุ่นแม่ วัวควายจึงถูกดูแลเปรียบเสมือนคนในหมู่บ้าน และเป็นปราชญ์ด้านการประมงพื้นบ้านที่ควรอนุรักษ์ไว้ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ “เรือผีหลอก” จากคนรุ่นเก่าสู่ลูกหลานรุ่นใหม่

4.4.3 เป็นสื่อกลางนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชน

อัตลักษณ์ของชุมชน เป็นลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ก่อตัวขึ้นมา ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งและนำมาใช้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทำให้ผู้ชมเกิดความสนใจใน ชุมชนนั้น ๆ ทำให้เห็นถึงชุมชน วิถีชีวิต สภาพสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ประเพณีและพิธีกรรม และวัฒนธรรม นำไปสู่การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ให้มีความโดดเด่น น่าสนใจ อันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัว ที่สามารถบ่งบอกความเป็นตัวตนของชุมชน เกิดการพัฒนาควบคู่ไปกับการคำนึงถึงรากเหง้า ทางวัฒนธรรม ซึ่งทำให้ผู้ชมเกิดการจดจำและเกิดความประทับใจ ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตอน *วิถีโบราณ บ้านเหมืองแพร่ จังหวัดเลย* นำเสนอเรื่องราวความผูกพันสอง แผ่นดินของไทยและลาว ที่บ้านเหมืองแพร่ ตำบลนาแห้ว อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ซึ่ง “บ้านเหมืองแพร่” เป็นชื่อหมู่บ้านที่ใช้ชื่อเดียวกันทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาว มีวัดเป็นสื่อกลาง นำเสนออัตลักษณ์ของชุมชน เป็นวัดที่มีวัฒนธรรมผสมผสานของทั้งสองประเทศ ดังตัวอย่าง

ผู้ร่วมรายการ (ชาวบ้าน): เพราะคนที่นี่ต้นตระกูลมาจาก
ฝั่ง สปป.ลาว ทำมาหากินร่วมกันกับฝั่ง สปป.ลาว ไปมาหาสู่กันตลอด
ทำมาหากินร่วมกัน ไปทำบุญที่วัดด้วยกัน
(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 23 วิถีโบราณ บ้านเหมืองแพร์ จังหวัดเลย ออกอากาศ 18 พฤศจิกายน 2562)

ภาพที่ 63 ชายแดนไทย-ลาว

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน วิถีโบราณ บ้านเหมืองแพร์ จังหวัดเลย ค้นคืนจาก
<https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/65101>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า รายการเป็นสื่อกลางที่นำเสนอให้ผู้ชมได้รับรู้ว่า วัดถือเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นสื่อกลางนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชน เป็นสถานที่ที่มีวัฒนธรรมผสมผสาน โดยเชื่อมโยงผ่านกิจกรรมทางศาสนา ดังเช่น ชาวบ้านเหมืองแพร์ที่แม้จะอยู่คนละประเทศ แต่มีรากฐานบรรพบุรุษเป็นญาติพี่น้องกัน จึงทำให้ชาวบ้านทั้งสองฝั่งยังคงรักษาวัฒนธรรมและประเพณีของตนเองได้อย่างเหนียวแน่น และชาวบ้านทั้งสองฝั่งยังคงติดต่อไปมาหากัน โดยเฉพาะในวันพระที่ชาวบ้านจะไปทำบุญร่วมกันที่วัดเหมืองแพร์ ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางของชาวบ้านที่จะทำกิจกรรมทางศาสนาร่วมกัน

ตอน *วิถีเก่าในเมืองใหญ่* นำเสนอเรื่องราว “ร้านกาแฟริมถนนแบบโบราณ” ที่เมืองโฮจิมินห์ ประเทศเวียดนาม ซึ่งรายการเป็นสื่อกลางนำเสนออัตลักษณ์ของชาวเวียดนาม ดังตัวอย่าง

พิธีกร: ทำไมไม่นั่งร้านที่มีแอร์หรือร้านใหม่ ๆ ที่เปิดเต็มไปหมด

ผู้ร่วมรายการ 1 (ชาวบ้าน): ร้านกาแฟใหม่ ๆ เหมาะกับคน
รุ่นใหม่มากกว่า ผมยังคงชอบร้านแบบนี้ที่ตั้งอยู่ริมถนนแบบนี้

พิธีกร: ภูมิใจไหมที่เห็นคนต่างชาติที่เข้ามาเที่ยวก็จะมานั่งร้านแบบนี้ด้วย

ผู้ร่วมรายการ 2 (ชาวบ้าน): ภูมิใจมากครับ เวลาเพื่อนผมมาจากต่างประเทศผมจะชวนเขามานั่งร้านนี้ด้วย ให้ได้สัมผัสบรรยากาศของความเป็นเวียดนาม

พิธีกร: คิดว่าร้านเล็ก ๆ เหล่านี้จะเหลือน้อยลง และมีร้านกาแฟสมัยใหม่มาแทนที่ไหม

ผู้ร่วมรายการ 3 (ชาวบ้าน): ร้านเหล่านี้บ่งบอกความเป็นเวียดนาม และเป็นวัฒนธรรมของประเทศไปแล้ว ร้านเล็ก ๆ ริมนอนแบบนี้จะมีการพัฒนาขึ้นแต่จะไม่ลดลง

(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 6 วิถีเก่าในเมืองใหญ่ ออกอากาศ 22 กรกฎาคม 2562)

ภาพที่ 64 ชาวเวียดนามกินกาแฟริมถนนแบบโบราณ

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน วิถีเก่าในเมืองใหญ่ ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/62136>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า “ร้านกาแฟริมถนนแบบโบราณ” ที่เมืองโฮจิมินห์ ประเทศเวียดนาม ซึ่งรายการเป็นสื่อกลางนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชนกับบรรยากาศ “จิบกาแฟถนน” เป็นวิถีชีวิตของชาวเวียดนามที่มีอยู่จริง การนั่งเก้าอี้เตี้ย ๆ พร้อมทั้งหันหน้ามองถนนจิบกาแฟดำก็เป็นเรื่องที่ชาวเมืองนี้ยังภาคภูมิใจ ถึงแม้ว่าจะมีร้านกาแฟที่ทันสมัยเกิดขึ้นมีจำนวนมาก แต่ร้านแบบโบราณยังเป็นชาวเวียดนามตัวที่เลือกเสมอ เพราะถือว่าความเป็นเวียดนาม

สรุปได้ว่า รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีคุณค่าเป็นสื่อกลางนำเสนออัตลักษณ์แก่ผู้ชม ให้เห็นลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของชุมชน ดังเช่น ที่บ้านเหมืองแพร่

เป็นสถานที่ที่มีวัฒนธรรมผสมผสานโดยเชื่อมโยงผ่านกิจกรรมทางศาสนาของคนทั้งสองประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นลักษณะของชุมชนคือการได้มาอยู่ร่วมกัน ความผูกพันทางด้านจิตใจต่อกันที่อยู่อาศัย และมีวัดเป็นศูนย์กลางที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ และยังให้เห็นบรรยากาศ “จิบกาแพแลถนน” เป็นวิถีชีวิตของชาวเวียดนามที่มีอยู่จริง การนั่งเก้าอี้เตี้ย ๆ พร้อมทั้งหันหน้ามองถนนจิบกาแพดำก็เป็นเรื่องที่ชาวเมืองนี้ยังภาคภูมิใจ

รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีคุณค่าด้านการเป็นสื่อกลาง ประกอบด้วย เป็นสื่อกลางด้านสร้างแนวทางการใช้ชีวิตแบบพอเพียง เป็นสื่อกลางรักษาวินัยชีวิตของคนในท้องถิ่น และเป็นสื่อกลางนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อให้แง่คิดแก่ผู้ชมให้ปฏิบัติตาม เพื่อได้ใช้ชีวิตอย่างพอเพียงและมีความสุข

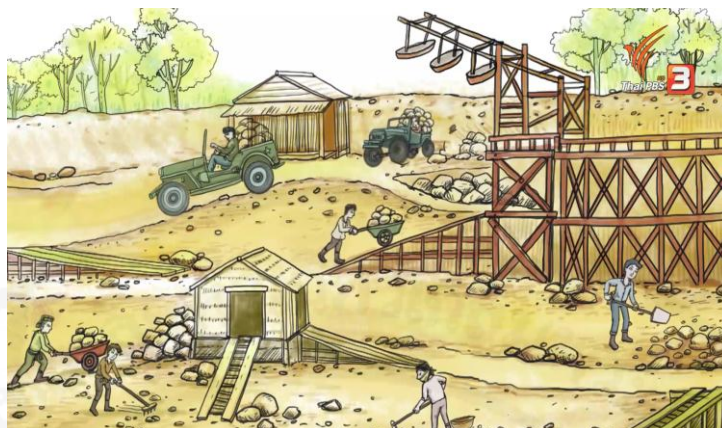
4.5 คุณค่าด้านสร้างเทคนิคในการนำเสนอ

การนำเสนอเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนแก่ผู้ชม รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีเทคนิคในการนำเสนอโดยมีพิธีกรเป็นผู้นำเสนอ และมีผู้ร่วมรายการเป็นผู้เล่าเรื่องประสบการณ์ มีภาพประกอบและการใช้กราฟิกช่วยเพิ่มรายละเอียดอื่น ๆ ในการอธิบายเรื่องราวให้ชัดเจนขึ้น ทำให้รายการสารคดีมีความน่าสนใจและมีคุณค่าที่ดี รายละเอียดดังต่อไปนี้

ตอน *หมู่บ้านรถจี๊ป* ผู้ผลิตรายการใช้เทคนิคในการนำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านบ้านตาซีที่นิยมใช้ “รถจี๊ป” รายการใช้เทคนิคแทรกกราฟิกการ์ตูนอยู่ในเนื้อหา เพื่อให้ผู้ชมได้รู้เรื่องราวของ “รถจี๊ป” ที่ปรากฏหลากหลายกิจกรรม ดังตัวอย่าง

พิธีกร: บ้านตาซีแห่งนี้เคยเป็นแหล่งแร่ดีบุก มีเหมืองแร่ถึงสามแห่งด้วยกัน ชาวต่างชาติที่ได้สัมปทาน เขาก็ซื้อรถจี๊ปเข้ามาเพื่อขนแร่เหมืองปิดเขาก็ขายรถจี๊ปให้กับชาวบ้าน
(“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 15 หมู่บ้านรถจี๊ป ออกอากาศ 23 กันยายน 2562)

ภาพที่ 65 แทรกการ์ตูนในการเล่าเรื่องชาวบ้านใช้ “รถจี๊ป” ขนแร่

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน หมู่บ้านรถจี๊ป ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/63677>

ภาพที่ 66 แทรกการ์ตูนในการเล่าเรื่องชาวต่างชาติขับ “รถจี๊ป” ขนแร่

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน หมู่บ้านรถจี๊ป ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/63677>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ผู้ผลิตรายการใช้เทคนิคในการนำเสนอเรื่องราวให้ผู้ชมได้เห็นถึงความนิยมของชาวบ้านตาสี อำเภอยะหา จังหวัดยะลาในการใช้ “รถจี๊ป” รายการใช้เทคนิคแทรกกราฟิกการ์ตูนอยู่ในเนื้อหา เพื่อให้ผู้ชมได้เข้าใจอย่างชัดเจนเห็นถึงบทบาทสำคัญของ “รถจี๊ป” ปรากฏในหลากหลายกิจกรรมอย่างชัดเจนและเข้าใจง่าย “รถจี๊ป” ส่วนใหญ่ที่นิยมใช้มากก็คือการใช้รถจี๊ปไปขนน้ำยางพารา ขนผลไม้จากสวนลงมาขาย ซึ่งเป็นสิ่งที่คนที่นี่ทำมาเนิ่นนาน รถจี๊ปที่นี่มีนับร้อยคันเรียกว่าแทบทุกหลังคาเรือน ไม่ว่าจะคนรุ่นเก่าหรือใหม่ การขับรถจี๊ปนั้นเป็นวิถีปกติที่ชาวบ้านตาสีทุกคนสัมผัสกันมา แม้แก่เฒ่าแล้วแต่ก็ยังไม่ทิ้งรถชนิดนี้ ไปไหนมาไหนต้องขับไปเอง นอกจากผู้ชมจะรับรู้เรื่องราวของรถจี๊ปผ่านการเล่าเรื่องจากพิธีกรรายการและผู้ร่วมรายการแล้ว

การแทรกกราฟิกการ์ตูนอยู่ในเนื้อหา ยังทำให้ผู้ชมได้รับความเพลิดเพลินในขณะที่เล่าเรื่องเกี่ยวกับ “รถจี๊ป” ด้วย

ตอน ผู้พิชิต “มะพร้าว” ผู้ผลิตรายการใช้เทคนิคในการนำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านอาศัยอยู่ในอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร เป็นแหล่งผลิตมะพร้าวน้ำหอมที่สำคัญ ซึ่งถือเป็น “ดินแห่งแห่งมะพร้าวน้ำหอม” ทำให้เกิดอาชีพ “คนตัดมะพร้าวน้ำหอม” รายการใช้เทคนิคแทรกกราฟิกการ์ตูนอยู่ในเนื้อหา เพื่อให้ผู้ชมได้รู้จักวิธีการขนย้ายโดย “เติมน้ำเข้าร่องสวน” วิธีตัดมะพร้าว โดย “คูน้องสาม” จึงทำให้ผู้ชมเข้าใจวิธีการเก็บมะพร้าวอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

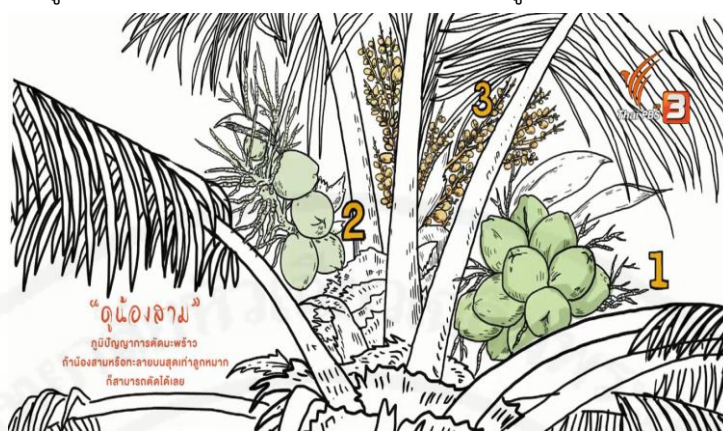
พิธีกร: คนบ้านแถวนี้ทำสวนมะพร้าวอย่างนี้นานนะครับ ทำให้เกิดภูมิปัญญาการเรียนรู้หลาย ๆ เรื่อง และเรื่องการตัดมะพร้าว ก็เช่นกันครับ โดยจะมีการเอาน้ำจากคลองรอบ ๆ เข้ามาในสวน เพื่อช่วยลดการระเหยของผิวมะพร้าว การเลือกตัดมะพร้าวก็เป็นอีก สิ่งหนึ่งที่สำคัญ ซึ่งเราเพิ่งได้ทราบว่าเขามีวิธีสังเกต ก็คือดูจันบน นับไปจันที่สาม เท่าลูกหมากก็สามารถตัดได้เลยครับ
 (“ซีรีส์วิถีคน”: ตอนที่ 18 ผู้พิชิต “มะพร้าว” ออกอากาศ 14 ตุลาคม 2562)

ภาพที่ 67 แทรกการ์ตูนในการเล่าเรื่องวิธีการขนย้ายมะพร้าวโดย “เติมน้ำเข้าร่องสวน”

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน ผู้พิชิต “มะพร้าว” ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/64181>

ภาพที่ 68 แทรกการ์ตูนในการเล่าเรื่องวิธีการตัดมะพร้าวโดย “คุณน้องสาม”

ที่มา: Thai PBS (2562) “ซีรีส์วิถีคน” ตอน ผู้พิชิต “มะพร้าว” ค้นคืนจาก <https://program.thaipbs.or.th/TheConnect/episodes/64181>

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ผู้ผลิตรายการใช้เทคนิคในการนำเสนอเรื่องราวให้ผู้ชมได้รู้จักอาชีพ “คนตัดมะพร้าวน้ำหอม” รายการใช้เทคนิคแทรกกราฟิกการ์ตูนอยู่ในเนื้อหา เพื่อให้ผู้ชมได้เข้าใจอย่างชัดเจนเห็นถึงวิธีการขนย้ายมะพร้าวโดย “เติมน้ำเข้าร่องสวน” จะมีการเอาน้ำจากคลองรอบ ๆ เข้ามาในสวน เพื่อช่วยลดการระเหยของผิวมะพร้าว และมีวิธีตัดมะพร้าวโดย “คุณน้องสาม” วิธีที่จะรู้ว่าเนื้อมะพร้าว 1 ชั้นครึ่ง หรือเนื้อ 2 ชั้น ให้ดูขึ้นไปจนถึงที่ 3 (น้องสาม) ถ้าลูกเท่ามะนาว แสดงว่าเนื้อ 1 ชั้นครึ่ง แต่ถ้าลูกเท่าหมาก แสดงว่าเนื้อ 2 ชั้น นอกจากนี้ผู้ชมจะรับรู้เรื่องวิธีการเก็บมะพร้าวผ่านการเล่าเรื่องจากพิธีกรรายการและผู้ร่วมรายการแล้ว การแทรกกราฟิกการ์ตูนอยู่ในเนื้อหา ยังทำให้ผู้ชมได้รับความสนุกสนานในประกอบอาชีพ “คนตัดมะพร้าวน้ำหอม” ด้วย

สรุปได้ว่า รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีคุณค่าด้านการใช้เทคนิคในการนำเสนอโดยมีพิธีกรเป็นผู้นำเสนอและมีผู้ร่วมรายการเป็นผู้เล่าเรื่องประสบการณ์ มีภาพประกอบและการใช้กราฟิกช่วยเพิ่มรายละเอียดอื่น ๆ ในการอธิบายเรื่องราวให้ชัดเจนขึ้น ทำให้รายการสารคดีมีคุณค่าและมีความน่าสนใจ

จากการวิเคราะห์คุณค่าของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 สรุปได้ว่า คุณค่าประกอบด้วย 5 ประเด็น ได้แก่ 1) คุณค่าด้านการให้ความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริง ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ชม ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ได้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของคนในชนบท เช่น ตอน “ผักฝั่งดิน” ที่ได้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยภูเขาเผ่าลีซูที่ช่วยเหลือพึ่งพากันในชีวิต ซึ่งเนื้อหาที่นำเสนอทำให้ผู้ชมได้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย มีความสุข และมีความพอเพียง ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้นำเสนอเรื่องเกี่ยวกับเห็ด และวิธีการเก็บเห็ดของชาวบ้านบ้านปลายนาสวนที่จะเข้าไป

เก็บเห็ดในป่าโดยเฉพาะในช่วงฤดูฝนเกิดที่มีเห็ดเกิดเป็นจำนวนมาก และยังได้ความรู้แก่ผู้ชมรู้จักพืชชนิดหนึ่ง คือ ต้นสมอ ลูกต้นสมอ ถือว่าเป็น “ราชาแห่งยา” ซึ่งเนื้อหาที่น่าสนใจทำให้ผู้ชมได้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ และยังทำให้ผู้ร่วมรายการภูมิใจในบ้านเกิดของตนเอง ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เนื้อหานำเสนอให้ผู้ชมได้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวบ้านเมืองแพร่ จังหวัดเลยกับชาวบ้านเมืองแพร่ประเทศลาว ที่อดีตเคยเป็นแผ่นดินเดียวกัน ถึงแม้ปัจจุบันจะถูกแยกกันแต่ก็ยังคงมีวัฒนธรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ชาวบ้านในเขตเมืองมะกวย ประเทศเมียนมา วัฒนธรรมประเพณีผมจุกทรงของเด็กพม่าถ่ายทอดมาตั้งแต่โบราณ ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาของท้องถิ่น ได้นำเสนอเรื่องราวชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเรือขนเกลือใช้ภูมิปัญญาในการเรียนรู้จากธรรมชาติเรื่องน้ำเกิด-น้ำตายมาช่วยกำหนดเวลาในการออกเรือขนเกลือ และได้ความรู้แก่ผู้ชมโดยชาวบ้านโคกไทรจะมีวิธีในการเก็บรักษาปลาสดด้วยวิธีธรรมชาติ “การฝังทราย” ความรู้เกี่ยวกับภาษาและสำนวนโวหาร ผู้ผลิตรายการใช้บรรยายโวหารและพรรณนาโวหารในการอธิบายเล่าเรื่องราวเหตุการณ์ เพื่อให้ผู้ชมได้รับความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ อย่างละเอียด แจ่มแจ้ง ใช้ถ้อยคำที่สื่อความหมาย ตรงไปตรงมา กะทัดรัด ชัดเจน 2) คุณค่าด้านให้แง่คิด ที่สอดแทรกไปกับการนำเสนอความรู้ต่าง ๆ เป็นการเสริมสร้างคุณค่าทางปัญญา ที่ช่วยให้ผู้ชมนำไปปรับตัวใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอีกทั้งทำให้มีกำลังใจ มีความสุข และยังทำให้ผู้ชมได้แง่คิดที่สามารถนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม จากการวิเคราะห์สารคดีได้พบว่า สารคดี “ซีรีส์วิถีคน” มีคุณค่าในด้านการให้แง่คิดแก่ผู้ชม 3 ประการ ได้แก่ แ่งคิดด้านคุณธรรม ได้นำเสนอคุณธรรมต่าง ๆ ของผู้ร่วมรายการ เช่น การมีเมตตา ความซื่อสัตย์ ความอดทน ความช่วยเหลือและมีน้ำใจ และความเสียสละ เป็นต้น แ่งคิดด้านการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้นำเสนอเรื่องราวชาวบ้านที่ช่วยสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเอง แ่งคิดด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ได้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับความสำคัญของการอยู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างกลมกลืน และทำให้ผู้ชมได้รู้ว่าการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องร่วมมือกัน เพื่อให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป และเป็นแนวทางต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสถานที่อื่นต่อไป 3) คุณค่าแก่ผู้ชมในด้านการทำให้มีความเพลิดเพลินสนุกสนานพร้อมกับได้รับความรู้และแง่คิดความสนุกสนานที่ได้จากพิธีกรและผู้ร่วมรายการสามารถใช้ภาษาในการเล่าเรื่องได้อย่างเหมาะสม ทั้งคำพูดและท่วงท่า มีภาพและเสียงประกอบตลอดรายการ ทำให้รายการสารคดีน่าสนใจ ผู้ชมสามารถดูได้อย่างสนุกสนาน เกิดความอบอุ่นและประทับใจ 4) คุณค่าด้านการเป็นสื่อกลางประกอบด้วยเป็นสื่อกลางด้านสร้างแนวทางการใช้ชีวิตแบบพอเพียง เป็นสื่อกลางรักษาวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น และเป็นสื่อกลางนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อเชิญชวนผู้ชมให้ปฏิบัติตาม เพื่อได้ใช้ชีวิตอย่างพอเพียงและมีความสุข 5) คุณค่าด้านการใช้เทคนิคในการนำเสนอโดยมีพิธีกรเป็นผู้นำเสนอ และมีผู้ร่วมรายการเป็นผู้เล่าเรื่องประสบการณ์ มีภาพประกอบและการใช้กราฟิกช่วยเพิ่ม

รายละเอียดอื่น ๆ ในการอธิบายเรื่องราวให้ชัดเจนขึ้น ทำให้รายการสารคดีมีคุณค่าและมีความน่าสนใจ

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสตั้งแต่วันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ.2562 ถึงวันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2563 มีจำนวนทั้งหมด 47 ตอน ใช้วิธีศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) การวิเคราะห์ตัวบทรายการโทรทัศน์ และนำเสนอผลการศึกษาวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) สรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

การวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีผลการวิจัยสรุปได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

5.1.1 เนื้อหาของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563

เนื้อหาของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 สามารถแบ่งเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ วิถีชีวิตของคน ปัจจัยที่ทำให้วิถีชีวิตของคนเกิดการเปลี่ยนแปลง ภูมิปัญญาของท้องถิ่น และวัฒนธรรมของท้องถิ่น

1) วิถีชีวิตของคน เนื้อหาของรายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ได้นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนแต่ละพื้นที่ในด้านต่าง ๆ แบ่งเป็น 6 ประการ ได้แก่ ด้านบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ได้นำเสนอชาวบ้านสร้างบ้านในเรือ บ้านเรือนไม่เพียงแต่ใช้เป็นที่พักอาศัย แต่ยังมียุ้งข้าวเป็นบ้านที่เก็บสิ่งของได้อีกด้วย ด้านอาหารการกิน ได้นำเสนออาหารที่ชาวบ้านรับประทานมักทำขึ้นเองจากวัสดุที่มีหรือหาได้ตามธรรมชาติ ใช้ส่วนผสมง่าย ๆ มีประโยชน์ต่อร่างกาย เช่น ข้าวทิพย์ ขนมหวาน เป็นต้น ด้านการแต่งกาย ชาวบ้านมีเอกลักษณ์ในการแต่งกายที่ใช้ผ้าพื้นเมือง ซึ่งทำจากผ้าไหม ผ้าทอมือต่าง ๆ นำมาทำเป็นเครื่องแต่งกายสำหรับผู้หญิงไทยและผู้หญิงพม่า ส่วนผู้ชายก็มีการแต่งกายที่นิยมสำหรับชาวบ้านคือการใช้ผ้าขาวม้า ซึ่งนิยมใช้มาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันก็ยังมีอยู่ ด้านประกอบอาชีพ ชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย เช่น ทำโอ่ง และอาชีพเก็บหมาก เป็นต้น ด้านการขนส่ง ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บนภูเขาสูง เลี้ยงม้าและล่อเป็นพาหนะในขนส่งสิ่งของ พ่อค้าแม่ค้าใช้เรือเป็นพาหนะส่งสินค้าต่าง ๆ ไปขายที่ตลาด นอกจากนั้น ในด้านการแลกเปลี่ยนสิ่งของก็เป็นรูปแบบวิถีชีวิตของชาวบ้านที่มักจะเอาข้าวเพื่อแลกเปลี่ยนสิ่งที่ตนเองต้องการกับพ่อค้า ยังมีชาวบ้านนำอาหารที่ปลูก ผ้าไหม เพื่อไปแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งของจำเป็นในชีวิตประจำวัน หรืออาหารที่ต้องการรับประทาน

2) ปัจจัยที่ทำให้วิถีชีวิตของคนเกิดการเปลี่ยนแปลง เนื้อหาของรายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอให้เห็นวิถีชีวิตของคนในพื้นที่และเห็นปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวให้เป็นไปตามสภาพสถานการณ์ในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้านในแต่ละพื้นที่เกิดจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องกัน ใน 4 ปัจจัย ได้แก่ ด้านปัจจัยภูมิศาสตร์ นำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านใช้ช้างไถนาในพื้นที่สูง ทำเครื่องปั้นดินเผาจากดินเหนียวที่มีในแม่น้ำอิรวดี และทำซีได้จากต้นยางนา เป็นต้น ด้านปัจจัยสภาพอากาศ นำเสนอเรื่องราววิถีคนเก็บเห็ดเผาะที่บ้านปลายนาสวน หมู่บ้านที่เป็นแหล่งเห็ดหลากหลายชนิด โดยเฉพาะช่วงต้นฤดูฝนนั้น เป็นช่วงฤดูกาลของ “เห็ดเผาะ” ออกมาให้ได้เก็บ ด้านปัจจัยเวลา ที่ทำให้เกิดสิ่งของใหม่ ซึ่งสามารถใช้ช่วยในการทำงาน รายการนำเสนอเรื่องราวการดำรงชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่มีการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลา เช่น การใช้พัดทนต์น้ำเข้านา ในปัจจุบันก็เริ่มมีการนำเครื่องสูบน้ำใช้แทน และการประกอบอาชีพเรือขายน้ำจืด ซึ่งปัจจุบันคนประกอบอาชีพนี้ก็ลดน้อยลงไป เป็นต้น ด้านปัจจัยความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน เป็นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของคนในพื้นที่ที่อยู่ร่วมกันช่วยเหลือกันในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ มีการแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างกัน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ที่ชาวบ้านนำสิ่งของของตัวเองมีอยู่มาแลกเปลี่ยนกับสิ่งของอื่นที่ต้องการ คนที่มีจิตอาสาช่วยพระในการรับของบิณฑบาต ชาวบ้านที่ช่วยกันลงแขกนวดข้าว และชาวเมืองมะริดประเทศเมียนมาที่ยังมีจิตสำนึกผูกพันกับความเป็นคนไทย เป็นต้น

3) ภูมิปัญญาของท้องถิ่น เนื้อหาของรายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอภูมิปัญญาที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เองประสบการณ์ความรู้ และนำมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน ใช้แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม มีการสั่งสม สืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน แบ่งเป็น 3 ประการ ได้แก่ ภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ภูมิปัญญาในการเลี้ยงสัตว์ และภูมิปัญญาเกี่ยวกับศิลปกรรม ซึ่งเป็นความภูมิใจของคนในท้องถิ่นและมีการสืบทอดต่อไป

4) วัฒนธรรมของท้องถิ่น เนื้อหาของรายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมของท้องถิ่น แบ่งเป็น 5 ประการ ได้แก่ ด้านศาสนา นำเสนอเกี่ยวกับศาสนาพุทธที่มีการสืบทอดหน้าที่นางหาบ และพุทธศาสนิกชนของประเทศเมียนมามีศรัทธามาจัดพิธีล้างพระพักตร์พระมหามัณเฑียรนิปิดทองที่องค์พระพักตร์พระมหามัณเฑียรนิ ด้านความเชื่อ นำเสนอ “เกาะบาหลี่” มีผู้คนที่นับถือศาสนาฮินดูซึ่งมีการใช้เครื่องบูชาเทพเจ้า ด้านประเพณีและพิธีกรรม นำเสนอประเพณีและพิธีกรรมในการแต่งงาน “ผู้หญิงจะเป็นคนไปสู่ขอผู้ชาย” และประเพณีรำตงของชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง เป็นการละเล่นในงานพิธีกรรมสำคัญ ด้านเทศกาลนำเสนอ “ประเพณีกาลุงัน” และ “กุนิงัน” ของชาวอินโดนีเซียเป็นเทศกาลเฉลิมฉลองที่ธรรมะชนอธรรมและด้านภาษากันนำเสนอการพูดภาษากันใต้ และภาษาเงาะซึ่งมีลักษณะเฉพาะพื้นที่

5.1.2 คุณค่าของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563

คุณค่าของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 สามารถแบ่งเป็น 5 ประเด็น ได้แก่ ด้านให้ความรู้ ด้านให้แง่คิด ด้านให้ความบันเทิง ด้านการเป็นสื่อกลาง และด้านสร้างเทคนิคในการนำเสนอ

1) ด้านให้ความรู้ รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีคุณค่าด้านการให้ความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริงที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ชม ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ได้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของคนในชนบท เช่น ตอน “ผักฝั่งดิน” ที่ได้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยภูเขาเผ่าลีซูที่ช่วยเหลือพึ่งพากัน ซึ่งเนื้อหาที่นำเสนอทำให้ผู้ชมได้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย มีความสุข และมีความพอเพียง ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้นำเสนอเรื่องเกี่ยวกับเห็ด และวิธีการเก็บเห็ดของชาวบ้านบ้านปลายนาสวน ที่จะเข้าไปเก็บเห็ดในป่าโดยเฉพาะในช่วงฤดูฝนเกิดที่มีเห็ดเกิดเป็นจำนวนมาก และยังได้ความรู้แก่ผู้ชมรู้จักพืชชนิดหนึ่ง คือ ต้นสมอ ลูกต้นสมอ ถือว่าเป็น “ราชาแห่งยา” ซึ่งเนื้อหาที่นำเสนอทำให้ผู้ชมได้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และยังทำให้ผู้ร่วมรายการภูมิใจในบ้านเกิดของตนเอง ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เนื้อหานำเสนอให้ผู้ชมได้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวบ้านเมืองแพร่จังหวัดเลยกับชาวบ้านเมืองแพร่ประเทศลาวที่อดีตเคยเป็นแผ่นดินเดียวกัน ถึงแม้ปัจจุบันจะถูกแยกกันแต่ก็ยังคงมีวัฒนธรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ชาวบ้านในเขตเมืองมะกวย ประเทศเมียนมาวัฒนธรรมประเพณีผมจุกทรงของเด็กพม่า ถ่ายทอดมาตั้งแต่โบราณ ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาของท้องถิ่น ได้นำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านที่เรียนรู้ธรรมชาติในการกำหนดวันเวลาออกเรือของคนประกอบอาชีพเรือขนเกลือ และได้ความรู้แก่ผู้ชมโดยชาวบ้านโคกไทรจะมีวิธีการเก็บรักษาปลาหวดด้วยวิธีธรรมชาติ “การฝั่งทราย” ความรู้เกี่ยวกับภาษาและสำนวนโวหาร ผู้ผลิตรายการใช้บรรยายโวหารและพรรณนาโวหารในการอธิบายเล่าเรื่องราวเหตุการณ์ เพื่อให้ผู้ชมได้รับความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ อย่างละเอียด แจ่มแจ้ง ใช้ถ้อยคำที่สื่อความหมาย ตรงไปตรงมา กะทัดรัด ชัดเจน

2) ด้านการให้แง่คิด รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีคุณค่าด้านการให้แง่คิดที่สอดแทรกไปกับการนำเสนอความรู้ต่าง ๆ เป็นการเสริมสร้างคุณค่าทางปัญญาที่ช่วยให้ผู้ชมนำไปปรับตัวใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต อีกทั้งทำให้มีกำลังใจ มีความสุข และยังทำให้ผู้ชมได้แง่คิดที่สามารถนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม จากการวิเคราะห์สารคดีได้พบว่า สารคดี “ซีรีส์วิถีคน” มีคุณค่าในด้านการให้แง่คิดแก่ผู้ชม 3 ประการ ได้แก่ แง่คิดด้านคุณธรรม ได้นำเสนอคุณธรรมต่าง ๆ ของผู้ร่วมรายการ เช่น การมีเมตตา ความซื่อสัตย์ ความอดทน ความช่วยเหลือและมีน้ำใจ และความเสียสละ เป็นต้น แง่คิดด้านการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้นำเสนอเรื่องราวของชาวบ้านที่ช่วยสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเอง

แง่คิดด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับความสำคัญของการอยู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างกลมกลืน และทำให้ผู้ชมได้รู้ว่าการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องร่วมมือกัน เพื่อให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป และเป็นแนวทางต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสถานที่อื่นต่อไป

3) ด้านให้ความบันเทิง รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ให้คุณค่าแก่ผู้ชมในด้านการทำให้มีความเพลิดเพลินสนุกสนานพร้อมกับได้รับความรู้และแง่คิดความสนุกสนานและความอบอุ่นประทับใจที่ได้จากพิธีกรและผู้ร่วมรายการที่สามารถใช้ภาษาในการเล่าเรื่องได้อย่างเหมาะสม ทั้งคำพูดและท่วงท่า มีภาพและเสียงประกอบตลอดรายการ ทำให้รายการสารคดีน่าสนใจผู้ชมสามารถดูได้อย่างสนุกสนาน เกิดความอบอุ่นและประทับใจจากการชมเรื่องราวต่าง ๆ ที่ปรากฏในรายการ

4) ด้านการเป็นสื่อกลาง รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” มีคุณค่าด้านการเป็นสื่อกลางประกอบด้วย 3 ประการ ได้แก่ เป็นสื่อกลางด้านสร้างแนวทางการใช้ชีวิตแบบพอเพียง เป็นสื่อกลางรักษาวินัยชีวิตของคนในท้องถิ่น และเป็นสื่อกลางนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อให้แง่คิดแก่ผู้ชมให้ปฏิบัติตาม เพื่อได้ใช้ชีวิตอย่างพอเพียงและมีความสุข

5) ด้านสร้างเทคนิคในการนำเสนอ รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีคุณค่าด้านการใช้เทคนิคในการนำเสนอโดยมีพิธีกรเป็นผู้นำเสนอและมีผู้ร่วมรายการเป็นผู้เล่าเรื่อง ประสบการณ์มีภาพประกอบและการใช้กราฟิกช่วยเพิ่มรายละเอียดอื่น ๆ ในการอธิบายเรื่องราวให้ชัดเจนขึ้น ทำให้รายการสารคดีมีคุณค่าและมีความน่าสนใจ

5.2 อภิปรายผล

1. เนื้อหาของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563

จากการศึกษา พบว่า รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ได้นำเสนอเนื้อหาที่บอกเล่าถึงรูปแบบวิถีชีวิตของคนไทยและคนในประเทศเพื่อนบ้านอาเซียน ในด้านบ้านเรือนที่อยู่อาศัย อาหารการกิน การแต่งกาย การประกอบอาชีพ การขนส่ง และการแลกเปลี่ยนสิ่งของในแต่ละพื้นที่ และยังทำให้ผู้ชมได้รู้ว่าการดำเนินชีวิตของผู้คนที่ต้องเปลี่ยนแปลง เกิดจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ปัจจัยภูมิศาสตร์ สภาพอากาศ เวลา และความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่ทำให้วิถีชีวิตของคนต้องมีการปรับตัวให้เป็นไปตามสภาพการณ์ในปัจจุบัน และรายการได้นำเสนอเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ และภูมิปัญญาเกี่ยวกับศิลปกรรม ที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพที่มีอยู่ของชาวบ้านและสามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ยังทำให้เห็นถึงการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม เทศกาล

และภาษาถิ่นที่มีลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่

ผลการศึกษาเนื้อหาของรายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 สอดคล้องกับแนวคิดของธัญญา สังขพันธานนท์ (2553, น. 23-27) ว่า สารคดีวิถีชีวิต หมายถึง เป็นสารคดีที่มุ่งนำเสนอเรื่องราวการดำเนินชีวิตของกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่เห็นว่ามีลักษณะพิเศษเฉพาะที่น่าสนใจ เพื่อนำเสนอและเปิดเผยให้ผู้คนได้รับรู้ เช่น วิถีชีวิตของชนกลุ่มน้อย กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในบริบททางประเพณี ความเชื่อและวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม สอดคล้องกับแนวคิดของถวัลย์ มาศจรัส (2545, น. 5) ว่า สารคดีเป็นเรื่องที่เขียนขึ้นจากความเป็นจริง ทำให้เนื้อหาของสารคดีจะเกี่ยวเนื่องกับเรื่องราวต่าง ๆ มี บุคคล ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ การอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น แนะนำกิจกรรมต่าง ๆ สถานที่สำคัญในแต่ละท้องถิ่น ยังสอดคล้องกับแนวคิดของรุ่งรัตน์ ชัยสำเร็จ (2541, น. 80) ว่า เนื้อหาของสารคดีจะเป็นความรู้หรือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับมนุษย์ และสิ่งมีชีวิตในด้านต่าง ๆ รวมทั้งเรื่องทั่วไปที่มนุษย์สนใจใคร่รู้ เช่น การแต่งกาย สังคมวัฒนธรรม ความเชื่อ ปรากฏการณ์ ธรรมชาติ ฯลฯ โดยที่นำเสนอและแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกแทรกไว้ นอกจากนี้ เนื้อหาของรายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ยังได้นำเสนอให้เห็นการใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้านในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติให้เห็นถึงวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม ภาษาถิ่น เทศกาลของแต่ละพื้นที่ ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ Meng Wei (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์สารคดีโทรทัศน์ “ตามอำเภอใจ” พ.ศ. 2563 ผลการวิจัยพบว่า รายการนำเสนอเนื้อหาของสารคดีในด้านวัฒนธรรมและประเพณี วัฒนธรรม การต้อนรับแขกของชุมชนเป็นรูปแบบที่แสดงความเอื้อเฟื้ออารี เทศกาลประเพณีสามารถรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน และด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นการนำวัตถุดิบจากธรรมชาติมาสร้างสรรค์อาหารให้นำรับประทานและเก็บได้นานยิ่งขึ้น

2. คุณค่าของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563

จากการศึกษา พบว่า รายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีคุณค่าเหมาะสมสำหรับคนทุกเพศทุกวัย เพราะเนื้อหาของรายการเป็นประโยชน์ต่อผู้ชมทั้งในด้านการให้ความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น ซึ่งผู้ชมสามารถนำไปปรับให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตได้ รายการนำเสนอข้อมูลที่น่าสนใจหลายประเด็นที่ให้แก่คิดในการใช้ชีวิตด้วยคุณธรรม ทั้งในด้านความซื่อสัตย์ ความอดทน ความช่วยเหลือและมีน้ำใจ และความเสียสละ การสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น การอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมตลอดจนให้ความบันเทิง ผู้ชมสามารถได้รับความสนุกสนานและประทับใจจากการใช้ภาษาในการเล่าเรื่อง ทั้งคำพูดและท่วงท่าของพิธีกรและชาวบ้านได้อย่างเหมาะสม ในด้านการเป็นสื่อกลาง รายการได้เป็นสื่อกลางนำเสนอเนื้อหาที่ช่วยสร้างแนวทางการใช้ชีวิตแบบพอเพียง เป็นสื่อกลางอนุรักษ์วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น และเป็นสื่อกลาง

นำเสนออัตลักษณ์ของชุมชน นอกจากนั้น รายการยังใช้เทคนิคในการนำเสนอ ทำให้ผู้ชมได้เห็นเสน่ห์ของความเป็นอยู่วิถีชีวิตในแบบของคนไทยและประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียน ทำให้เกิดความเข้าใจ และสามารถนำไปปฏิบัติได้ หรือนำไปปรับปรุงแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้

ผลการศึกษาคคุณค่าของรายการโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 สอดคล้องกับแนวคิดของสมสุข หินวิมาน และคณะ (2557, น. 97-98) ว่า สารคดีเป็นรายการที่นำเสนอข้อมูล ภาพ และเสียงของเหตุการณ์หรือสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่จริง โดยนำเสนอเรื่องราวเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างละเอียดเจาะลึกตลอดรายการ สารคดีจัดเป็นรายการประเภทสาระ แม้สารคดีบางรายการจะนำเสนอโดยมีกลิ่นอายของบันเทิงคดี แต่เนื้อหาหรือข้อมูลที่น่าสนใจมุ่งหวังให้ผู้ชมเกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ อย่างชัดเจน สอดคล้องกับแนวคิดของอรนุช เลิศจรยารักษ์ (2556, น. 68) ว่า รายการสารคดีเป็นรายการที่มุ่งเน้นเสนอข้อเท็จจริง ให้ความรู้ ข้อมูล และเหตุการณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ชม มุ่งให้ผู้ชมเมื่อชมแล้วมีแรงบันดาลใจให้กระทำ การเสนอเรื่องราวข้อเท็จจริง โดยผ่านรูปแบบต่าง ๆ อย่างเช่น รูปแบบรายการพูดคุยการสัมภาษณ์ เพื่อให้เกิดความหลากหลาย ความน่าสนใจ และมีความหลากหลายในเรื่องของกลวิธีการนำเสนอ การอ่านบทบรรยายประกอบ ภาพ ดนตรี เสียง ประกอบ การสัมภาษณ์ การสนทนา การพูด จะทำให้ดูแล้วสนุกสนาน ได้รับความรู้และไม่น่าเบื่อ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Wang ZhiZi (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของรายการโทรทัศน์ “ทุ่งแสงตะวัน” พ.ศ. 2561 ผลการวิจัยพบว่า คุณค่าของรายการ สารคดี มีคุณค่าในด้านการให้ความรู้ การให้แง่คิด การให้ความบันเทิง การเป็นสื่อกลาง การแสดงตัวตนของกลุ่มชน และการให้ความสำคัญต่อภาษาถิ่น ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Meng Wei (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์สารคดีโทรทัศน์ “ตามอำเภอจาน” พ.ศ. 2563 ที่ออกอากาศทางอมรินทร์ทีวีช่อง 34 จำนวน 38 ตอน ผลการวิจัยพบว่า สารคดีโทรทัศน์ “ตามอำเภอจาน” พ.ศ. 2563 มีคุณค่าด้านต่าง ๆ คือ 1) การให้ความรู้ ได้แก่ การให้ความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการประกอบอาหารและการใช้อุปกรณ์ประกอบอาหาร ภูมิปัญญาชาวบ้าน วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น และสัตว์กับพืชพันธุ์ 2) การให้ความบันเทิง ผู้ชมสามารถได้รับความสนุกสนานบันเทิงจากคำพูด การแต่งกาย ท่าทาง และความไม่ชำนาญในการตามหาวัตถุดิบของพิธีกร 3) การให้แนวทางในการดำเนินชีวิตมีทั้งการพึงพาธรรมชาติ การใช้ชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงและการใช้ชีวิตด้วยคุณธรรม 4) การเป็นสื่อกลางที่ช่วยเผยแพร่ความเป็นท้องถิ่นทางด้านภาษาท้องถิ่นและรูปแบบการดำรงชีวิตที่มีอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นคุณค่าเหล่านี้ถือเป็นมุมมองที่ปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อีกทั้งยังเป็นช่องทางที่ดีสำหรับการเผยแพร่เสน่ห์ของชุมชน

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากการวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ควรวิเคราะห์รายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” ใช้แนวคิดอื่น ๆ เช่น เนื้อหาการใช้ภาษา และกลวิธีการนำเสนอ เป็นต้น

2. ควรวิเคราะห์คุณค่าของรายการสารคดีโทรทัศน์ “ซีรีส์วิถีคน” พ.ศ. 2562-2563 ในด้านอื่น ๆ เช่น เป็นเครื่องมือการถ่ายทอดวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือในการขยายขอบข่ายทางวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือในการส่งผ่านอัตลักษณ์จากพื้นที่หนึ่งไปเผยแพร่สู่อีกพื้นที่หนึ่ง หรือเป็นเครื่องมือในการขยายวัฒนธรรมย่อยไปสู่วัฒนธรรมแบบมวลชนได้

3. ควรวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของรายการสารคดีอื่น ๆ เช่น ไทยศิลป์ จากรากสู่เรา และเมล็ดข้าวเล่าเรื่อง เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2552). *การวิเคราะห์สื่อ: แนวคิดและเทคนิค*. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.
- เกศินี จุฑาวิจิตร. (2557). *การเขียนสร้างสรรค์ทางสื่อสิ่งพิมพ์: Idea ดี ๆ ไม่มีวันหมด (ฉบับปรับปรุง)*, (พิมพ์ครั้งที่ 2). นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- คมสัน รัตนะสิมากุล. (2555). *หลักการเขียนบทวิทยุกระจายเสียงและบทวิทยุโทรทัศน์*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลอ รอดลอย. (2551). *การเขียนสารคดี* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ถวัลย์ มาศจรัส. (2545). *สารคดีและการเขียนสารคดี* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ชารอักษร.
- ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. (2554). *การเขียนสารคดี* (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธีรภาพ โลหิตกุล. (2552). *กว่าจะเป็นสารคดี* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: อ่านเอาเรื่อง.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2553). *การเขียนสารคดีภาคปฏิบัติ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: อินทนิล.
- นภาพรรณ พันธุ์จินดา. (2554). *การวิเคราะห์สารคดีชีวประวัติพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนากรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพมหานคร.
- ปฏิบัติการผลิตรายการสารคดี*. (2549). กรุงเทพมหานคร: พาโนรามาเวิลด์ไวด์.
- ปัทมน กอตระกุลสิน. (2550). *การศึกษาวิเคราะห์วิวัฒนาการและคุณค่าของสารคดีอัตชีวประวัติสมัยรัชกาลที่ ๕-รัชกาลที่ ๙*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- ประเทือง ทินรัตน์. (2540). *การแปลเชิงปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ภรพัศ สร้อยระย้า. (2542). *การวิเคราะห์ภาษาในงานเขียนสารคดีของมณีนยา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพมหานคร.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชานิติศาสตร์. *ประมวลสาระชุดสหวิทยาการทางรัฐศาสตร์วารสารหน่วยที่ 1-5 (2550)*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- รัชดาภรณ์ มอญขาม. (2544). *วิธีการนำเสนอเชิงละครในรายการสารคดีท่องเที่ยวทางโทรทัศน์*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- รุ่งรัตน์ ชัยสำเร็จ. (2553). *การเขียนเพื่อการประชาสัมพันธ์*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วนิดา บำรุงไทย. (2544). *สารคดี: กลวิธีการเขียนและการวิจารณ์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- วิภา อุตมฉันท. (2544). *การผลิตสื่อโทรทัศน์และสื่อคอมพิวเตอร์: กระบวนการสร้างสรรค์และเทคนิคการผลิต*. กรุงเทพมหานคร: บัคพอยท์.
- ศิริลักษณ์ ศรีกล้า. (2554). *การวิเคราะห์ภาษาในงานเขียนสารคดีอัตชีวประวัติเรื่อง “เกิดวังปารุสก์” พระนิพนธ์ในพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพมหานคร.
- สมสุข หินวิมาน และคณะ. (2557). *ความรู้เบื้องต้นทางวิทยุและโทรทัศน์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สายทิพย์ นุกุลกิจ. (2543). *วรรณกรรมไทยปัจจุบัน* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์.
- สุกัญญา สมไพบูลย์ และปอรัชต์ ยอดเณร. (2550). *ออกทีวีให้ดูดี V Performance การปรากฏตัวทางโทรทัศน์ในหลากหลายรายการ*. กรุงเทพมหานคร: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์.
- สุจิตรา ช้างอยู่, วิลาวัลย์ ม่วงเยี่ยม และสุจารี หอมนาน. (2546). *สารคดีสำหรับเด็กและเยาวชน*. กรุงเทพมหานคร: แม็ค.
- สุทิตี ชัดติยะ. (2555). *หลักการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์*. กรุงเทพมหานคร: ประยูรวงศ์พรินท์ติ้ง.
- สุนิลชา สัตบุศย์. (2562). *กระบวนการผลิตและแนวทางการพัฒนารูปแบบรายการโทรทัศน์รายการ “เส้นทางสุขภาพ”*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, จันทบุรี.
- สุรศักดิ์ ปาเฮ. (2560). *สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 3). แพร์: แพร์ไทย อุตสาหกรรมพิมพ์.
- อรนุช เลิศจรรยารักษ์. (2556). *หลักการเขียนบทโทรทัศน์* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อิงธิดา ลิ้มปัทมปาณี. (2555). *การเขียนสารคดีเพื่อสื่อมวลชน*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- อิงอร สุพันธ์วณิช. (2553). ผ่องผิวผุดผาดเพียงพราวพรรณ. *วารสารภาษาและวรรณคดีไทย*, 21, 152-163.
- อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบุลย์. (2552). *หลักการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์*. กรุงเทพมหานคร: วี. พรินท์.
- Chen GangWei. (2560). *การวิเคราะห์สารคดีท่องเที่ยวเส้นทางสายไหม พ.ศ. 2546-2558* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, สมุทรปราการ.
- Li PeiLian. (2556). *วิเคราะห์สารคดีเกี่ยวกับคนไทยเชื้อสายจีนของจิตรรา ก่อนนันทเกียรติ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, สมุทรปราการ.
- Liu SunYue. (2558). *การวิเคราะห์สารคดีที่ได้รับรางวัลแว่นแก้วปี พ.ศ. 2553-2556* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, สมุทรปราการ.
- Luo ShuYing. (2563). *การวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับผู้หญิงในสารคดีที่ได้รับรางวัลชมนาดา พ.ศ. 2553-2561* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, สมุทรปราการ.
- Meng Wei. (2564). *การวิเคราะห์สารคดีโทรทัศน์ “ตามอำเภอใจ” พ.ศ. 2563*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, สมุทรปราการ.
- Wang ZhiZi. (2563). *การวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของรายการโทรทัศน์ “ทุ่งแสงตะวัน” พ.ศ. 2561* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, สมุทรปราการ.
- Zhao YanYan. (2561). *วิถีชีวิตของสังคมเมืองที่สะท้อนผ่านในรายการโทรทัศน์วัฒนธรรมชุมชน แป้งทอด*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, สมุทรปราการ.

ภาคผนวก

ภาคผนวก
เอกสารรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย

เรียนรู้เพื่อรับใช้สังคม

เอกสารรับรอง
(Certificate of Exemption)
คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

วันที่ 26 ตุลาคม 2564

ชื่อเรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของรายการสารคดีโทรทัศน์ "ซีรีส์วิถีคน" พ.ศ. 2562 - 2563

ชื่อนักวิจัย/หัวหน้าโครงการ MS. SU ZHIYIN

คณะวิชา/หลักสูตร หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการสื่อสารภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง

มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

ขอรับรองว่า งานวิจัยดังกล่าวข้างต้นได้ผ่านการพิจารณาเห็นชอบโดยสอดคล้องกับ
ประกาศเขตชงกิ จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

ลงนาม

(อาจารย์ ดร.วิรัตน์ ทองรอด)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

วันที่รับรอง

วันที่ 26 ตุลาคม 2564

เลขที่รับรอง

อ.1139/2564

วันที่ให้การรับรอง: 26 ตุลาคม 2564

วันหมดอายุใบรับรอง: 25 ตุลาคม 2566

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	MISS SU ZHIYIN (บงกช)
วัน เดือน ปีเกิด	08 กันยายน 2538
ที่อยู่ปัจจุบัน	หอพักนักศึกษา มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ เลขที่ 18/18 ถนนเทพรัตน (กม.18) ตำบลบางโฉลง อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ 10540
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2557-2561	คณะภาษาและวัฒนธรรมต่างประเทศ มหาวิทยาลัยจีนเฉียว ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน สาขาวิชาภาษาไทย